

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME DOKTORA PROGRAMI**

**STRATEJİK KARAR ALANLARININ
BANKA KARLILIĞINA ETKİSİ**

HAZIRLAYAN

Ufuk SONBUL

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Güray KÜÇÜKKOCAOĞLU

ANKARA - 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 29 / 12 / 2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Ufuk Sonbul

Öğrencinin Numarası: 21610177

Anabilim Dalı: İşletme

Programı: İşletme Doktora

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Güray Küçükkocaoğlu

Tez Başlığı: Stratejik Karar Alanlarının Banka Karlılığına Etkisi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 171 sayfalık kısmına ilişkin, 29 / 12 / 2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: 29 / 12 / 2022

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Prof. Dr. Güray Küçükkocaoğlu

.....

Çalışkan Türk Milletine

Eşime, oğluma, anneme, babama

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın ortaya çıkışındaki büyük katkılarından dolayı ve bana öğrettikleri için, değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Güray Küçükkocaoğlu'na teşekkürü borç bilirim.

İşletme Anabilim Dalı Hocalarım Prof. Dr. Mehmet Abdulkadir Varoğlu, Prof. Dr. Hamdullah Nejat Basım, Prof. Dr. Sevinç Üreten, Prof. Dr. Deniz Umut Doğan, Prof. Dr. Ünsal Sığrı, Prof. Dr. Feride Bahar Işın, Prof. Dr. Hakkı Okan Yeloğlu'na bana kazandırdıkları bilgiler için teşekkür ederim. Tez izleme komitelerinde değerli yönlendirmeleri için Prof. Dr. Fazıl Gökgez ve Doç. Dr. Soner Gökten'e teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. Şenol Babuşcu, Prof. Dr. Adalet Hazar, Prof. Dr. Mehmet Nihat Solakoğlu'na, kız kardeşim Dr. Ebru Sonbul İskender ve eşi Arya İskender'e teşekkür ederim.

Özellikle araştırmanın son dönemlerindeki beni motive eden destekleri için Müdürüm Ottmar Rützel, çalışma arkadaşım H. Bekir Yeşilbostan ve Fatih Saltuk'a teşekkür ederim.

Zamanlarından çaldığım, beni yalnız bırakmayan eşime ve oğluma teşekkür ederim.

Beni yetiştiren ilk öğretmenlerim annem ve babama teşekkür ederim.

ÖZET

UFUK SONBUL, STRATEJİK KARAR ALANLARININ BANKA KARLILIĞINA ETKİSİ, BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İŞLETME ANABİLİM DALI, İŞLETME DOKTORA PROGRAMI, 2023

Bu doktora tezinde, bankacılık sektöründe stratejik kararların, karlılığa etkisi araştırılmıştır. Stratejik kararların ve bu kapsamda banka varlık, yükümlülük, getiri ve maliyet kalemleri konusunda alınabilecek kararların; aktif pasif yönetimi bakış açısıyla, risk yönetimi ve makroekonomik faktörleri de dikkate alarak banka karlılığına etkisi incelenmiştir. Araştırmanın önemi, banka karlılığı ile ilgili nicel faktörler incelenirken pratik kullanımlarının araştırmada dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır. Seçilen bağımsız değişkenlerin, aktif pasif yönetimi kapsamında, faaliyet sonuçlarını etkileyen bankacılık sektörüne özgü değişkenler olması öngörülmüştür. Araştırma kapsamında 23 adet mevduat bankasının 2009 ve 2021 yılları arasında altışar aylık dönemlerden oluşan verileri analize dahil edilmiştir. Kurulan dört ayrı modelle; ilk iki aşamada bağımsız değişkenler, aktif getirisi, pasif maliyeti, personel maliyeti, operasyonel maliyet ve faiz dışı gelir gider yönetiminin bağımlı değişkenler aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı ile ilişkisi araştırılmıştır. Üçüncü aşamada oluşturulan modelde kaynak maliyeti (başabaş faiz oranı) bağımlı değişkeni ile bağımsız değişkenler; toplam mevduat oranı, mevduat dışı kaynak oranı, maliyetsiz kaynak oranı, ortalama aktif büyüklüğü, yabancı para pasif oranı, kur riski, faiz riski, kredi riski ve TCMB faiz oranı ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra kontrol değişkeni enflasyon aracılığıyla ekonominin %10'dan fazla ve %10'dan düşük enflasyon seviyesine sahip faaliyet ortamında banka giderlerini oluşturan kaynak maliyetinin anılan bağımsız değişkenler ile ilişkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü aşamada ilk iki modelin gelirler kısmını temsil eden aktif getirisi bağımlı değişken olarak araştırılmıştır. Bu modelin bağımsız değişkenleri nakdi krediler oranı, bireysel krediler oranı, ticari kredi çeşitlendirmesi, ortalama aktif büyüklüğü ve kredi riskidir. GSYH değişim oranı kontrol değişkeni olarak kullanılmış, araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra, 2009-2021 yılları arası dönemde ekonomik

büyümenin veri dönemi ortalaması olan %4,9'dan fazla gerçekleştiği dönemler ile %4,9'dan düşük gerçekleştiği dönemlerde değişkenlerin etkileri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: stratejik karar, aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, aktif getirisi, pasif maliyeti

ABSTRACT

UFUK SONBUL, THE EFFECT OF STRATEGIC DECISION FIELDS ON BANK PROFITABILITY, BAŞKENT UNIVERSITY, SOCIAL SCIENCES INSTITUTE, BUSINESS ADMINISTRATION, DOCTORAL PROGRAM, 2023

In this doctoral thesis, the effect of strategic decisions on banking sector profitability has been investigated. In this study, with an asset-liability management point of view, the impact of strategic decisions such as decisions on bank assets, liabilities, revenue and cost items on banks' profitability have been analyzed taking into consideration risk management and macroeconomic factors. The importance of the research is due to the fact that their practical use is taken into account while examining the quantitative factors related to bank profitability. The selected independent variables are banking sector-specific variables that affect the operating results in terms of asset-liability management. Within the scope of the research, data of 23 deposit banks, consisting of six-month periods between 2009 and 2021, were included in the analysis. Four different models were established in this study; The first two stages examine the relationship between independent variables which are yield on assets, cost of liabilities, personnel costs, operational costs and non-interest income and expense management and dependent variables which are return on assets and return on equity. The model that was created in the third stage investigates the relationship between dependent variable cost of funds (breakeven interest rate) and independent variables of total deposit rate, non-deposit resource rate, risk-free interest rate, average asset size, FX liabilities rate, currency risk, interest rate risk, credit risk and CBRT policy interest rate. After examining the research period as a whole, the relationship between the cost of funds and the independent variables in the economy's operating environment with an inflation level of more than 10% and less than 10% was analyzed through the control variable inflation. In the fourth stage, the yield on assets, which represents the income part of the first two models, was investigated as a dependent variable. The independent variables of this model are cash loans ratio, retail loans ratio, commercial loan diversification, average assets size and credit risk. The GDP growth rate was used as a control variable and after examining the research period as a whole, the

effects of the variables were investigated for years 2009-2021 by dividing in two blocks: when economic growth was more than 4.9% (which is the average of the data period), and during the periods when it was less than 4.9%.

Key Words: strategic decision, return on assets, return on equity, yield on assets, cost of liabilities

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. TEMEL BANKACILIK KAVRAMLARI.....	11
2.1. Bankaların Finansal Piyasalarda Varlık Nedenleri.....	11
2.1.1. Finansal Aracılık, Asimetrik Bilgi ve İşlem Maliyetleri.....	11
2.1.2. Transformasyon (Dönüştürme) Fonksiyonu.....	15
2.1.2.1. Miktar Transformasyonu.....	15
2.1.2.2. Vade Transformasyonu.....	16
2.1.2.3. Risk Transformasyonu.....	16
2.1.3. Kaydi Para Yaratma ve Ödemeler Sistemi.....	17
2.2. Banka Türleri.....	18
2.2.1. Bankacılık İşlemlerine Göre.....	18
2.2.2. Sermaye Sahipliğine Göre.....	20
2.3. Bankacılık Faaliyetleri ve Finansal Tablolar.....	24
2.3.1. Banka Tek Düzen Hesap Planı	24
2.3.2. Banka Bilançosu.....	33
2.3.2.1. Banka Varlıkları.....	37
2.3.2.2. Banka Yükümlülükleri.....	44
2.3.3. Banka Gelir Tablosu.....	45
3. STRATEJİK YÖNETİM VE RİSK YÖNETİMİ.....	48
3.1. Yönetim Bilimi ve Strateji Düşüncesi.....	48
3.2. Stratejik Yönetim Tanımı.....	49
3.3. İşletmenin Yaptığı İşin Tanımı, Misyon ve Vizyon.....	51
3.4. Çevre Analizi.....	52
3.5. Temel Stratejiler.....	54

3.6. Kurumsal Stratejiler.....	55
3.7. Rekabet Stratejileri.....	55
3.8. Risk Yönetimi.....	56
4. STRATEJİK KARARLARIN BANKA KARLILIĞINA ETKİSİ.....	58
4.1. Literatür.....	58
4.2. Araştırma Döneminde Ekonomik Görünüm ve Bankacılık Sektörü....	80
4.3. Kapsam.....	88
4.4. Yöntem ve Değişkenler.....	91
4.5. Veri.....	108
4.6. Model 1 ve 2.....	108
4.6.1. Birimler Arası Korelasyon (Yatay Kesit Bağımlılığı).....	111
4.6.2. Birim Kök Testi.....	112
4.6.3. Homojenlik Heterojenlik Testleri.....	113
4.6.4. Model Seçimi.....	115
4.6.5. Heteroskedasite (Değişen Varyans).....	121
4.6.6. Otokorelasyon.....	124
4.7. Model 3.....	126
4.8. Model 4.....	133
4.9. Bulgular.....	140
4.9.1. Model 1 ve Model 2.....	140
4.9.2. Model 3.....	152
4.9.3. Model 4.....	154
5. SONUÇ.....	163
KAYNAKLAR.....	171
EKLER	
EK 1 : Regresyon Tabloları	

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Türk Bankacılık Sistemi	23
Tablo 2.2. Banka Dışı Şirket Tek Düzen Hesap Planı.....	26
Tablo 2.3. Banka Tek Düzen Hesap Planı.....	26
Tablo 4.1. Banka Karlılığı ile İlgili Türkiye’de Yapılan Araştırmalar.....	71
Tablo 4.2. Banka Karlılığı ile İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar.....	78
Tablo 4.3. Araştırma Dönemi Makroekonomik Göstergeler 1	86
Tablo 4.4. Araştırma Dönemi Makroekonomik Göstergeler 2	87
Tablo 4.5. Araştırma Kapsamındaki Bankalar	90
Tablo 4.6. Değişkenlerin Türü.....	93
Tablo 4.7. Araştırmanın Modelleri.....	94
Tablo 4.8. Değişkenlerin Kısaltması ve Hesaplama Yöntemi.....	107
Tablo 4.9. Model 1 ve Model 2 Temel Değişken Bilgileri.....	110
Tablo 4.10. Model 1 ve Model 2 Tanımlayıcı İstatistikler.....	110
Tablo 4.11. Model 1 ve Model 2 Panel Veri Birim Kök Testi.....	113
Tablo 4.12. Korelasyon Matrisi.....	113
Tablo 4.13. Model 1 ve Model 2 Pesaran Yamagata Test Sonuçları.....	115
Tablo 4.14. Model 1 F Testi Sonuçları.....	117
Tablo 4.15. Model 1 LM Testi Sonuçları	118
Tablo 4.16. Model 2 F Testi Sonuçları	120
Tablo 4.17. Model 2 LM Testi	120
Tablo 4.18. Model 1 Levene,Brown-Forsythe Testi.....	122
Tablo 4.19. Model 2 Levene,Brown-Forsythe Testi.....	123
Tablo 4.20. Model 1 Otokorelasyon Testi.....	124
Tablo 4.21. Model 2 Otokorelasyon Testi	125

Tablo 4.22. Model 3 Temel Değişken Bilgileri.....	126
Tablo 4.23. Model 3 Tanımlayıcı İstatistikler.....	127
Tablo 4.24. Model 3 Panel Veri Birim Kök Testi.....	128
Tablo 4.25. Model 3 Korelasyon Matrisi.....	128
Tablo 4.26. Model 3 Pesaran Yamagata Test Sonuçları.....	129
Tablo 4.27. Model 3 F Testi Sonuçları.....	130
Tablo 4.28. Model 3 LM Testi Sonuçları.....	131
Tablo 4.29. Model 3 Wald Testi Sonuçları.....	132
Tablo 4.30. Model 3 Otokorelasyon Testi.....	132
Tablo 4.31. Model 4 Temel Değişken Bilgileri.....	133
Tablo 4.32. Model 4 Tanımlayıcı İstatistikler	134
Tablo 4.33. Model 4 Panel Veri Birim Kök Testi.....	135
Tablo 4.34. Model 4 Korelasyon Matrisi.....	135
Tablo 4.35. Pesaran Yamagata Test Sonuçları.....	135
Tablo 4.36. Model 4 F Testi Sonuçları.....	136
Tablo 4.37. Model 4 LM Testi Sonuçları;	136
Tablo 4.38. Model 4 Levene,Brown-Forsythe Testi Model 4.....	138
Tablo 4.39. Model 4 Otokorelasyon Testi	139
Tablo 4.40. Model 1 Dirençli Tahmincilerin Regresyon Sonuçları	140
Tablo 4.41. Mevduat Bankaları Gelir Tablosu.....	141
Tablo 4.42. Model 2 için Dirençli Tahmincilerin Regresyon Sonuçları	147
Tablo 4.43. Model 3 için Dirençli Tahmincilerin Regresyon Sonuçları	152
Tablo 4.44. Model 4 için Dirençli Tahmincilerin Regresyon Sonuçları	159

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Stratejik Yönetim.....	2
Şekil 2.1. Şirket Ana Hesap Kodlarının Mizanda Gösterimi.....	30
Şekil 2.2. Banka Ana Hesap Kodlarının Mizanda Gösterimi.....	30
Şekil 2.3. Banka Bilançosu.....	36
Şekil 2.4. Türk Mevduat Bankaları Analitik Bilançosu	37
Şekil 2.5. Banka Gelir Tablosu.....	46
Şekil 4.1. Panel Data Model Oluşturma Süreci.....	116
Şekil 4.2. Net Faiz Marjı, Aktif Getirisi, Pasif Maliyeti.....	144
Şekil 4.3. Aktif Karlılığı, Özkaynak Karlılığı.....	149
Şekil 4.4. Kaynak Maliyeti, Kar Marjı.....	160

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BEI	Break even interest rate
BİST	Borsa İstanbul
COF	Cost of funds
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senedi
EAD	Exposure at Default
IAS	International accounting standards
IFRS	International financial reporting standards
IMF	International Monetary Fund
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IPO	Initial public offering
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
LGD	Loss Given Default
M&A	Mergers and acquisitions
NPL	Non Performing Loans
OTC	Over The Counter
PD	Probability of Default
ROA	Return on assets
ROE	Return on equity
ROI	Return on investment
RR	Recovery Rate
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP	Türk Parası
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YOA	Yield on assets

YP

Yabancı Para

1. GİRİŞ

Yeni kurumsal ekonomi çerçevesinde finans teorisi, bankaların finansal piyasalarda varoluş nedenlerini, asimetrik bilgi, işlem maliyetleri ve finansal aracılıkla açıklamaktadır. Buna göre bankalar, fon fazlası bulunanlarla fon ihtiyacı olanlar arasında aracılık yaparak, tarafların finansal işlemlerini kolaylaştırır; işlem maliyetlerini düşürür; ahlaki riziko ve ters seçim ihtimalini azaltır. Bankaların yaptığı aracılık sayesinde, riski sevmeyen tasarruf sahiplerinden toplanan miktarsal olarak küçük, çok sayıda, parçalı, kısa vadeli fon; görece riskli, miktarsal olarak büyük, bölünemez ve uzun vadeli yatırımlara tahsis edilmiş olur. Böylelikle modern ekonomilerde bankalar, tasarruf edenlerle, girişimciler arasında aracılık edip, adeta bir köprü görevi görerek, yatırımların finanse edilmesini ve ekonomik işleyişin sürmesini sağlamış olurlar (Sauter, 2010: 16; Becker ve Peppmeier, 2011: 22).

Bankaların genel ekonomik işleyiş içerisindeki işlevleri, yerine getirdikleri görevin önemi ve bunları gerçekleştirirken kendilerine mahsus iş yapış şekilleri nedeniyle faaliyet gösterdikleri bankacılık piyasası, sıkı gözetim ve denetim altındadır. Bankacılık piyasasına giriş devlet iznine tabi olup, bankacılık pazar ve rekabet koşulları diğer sektörlerden farklıdır. Yaptıkları işin doğası gereği finansal yapıları, gelir ve gider kalemleri, karşı karşıya kaldıkları ve yönetmek zorunda oldukları riskler sektöre özgüdür.

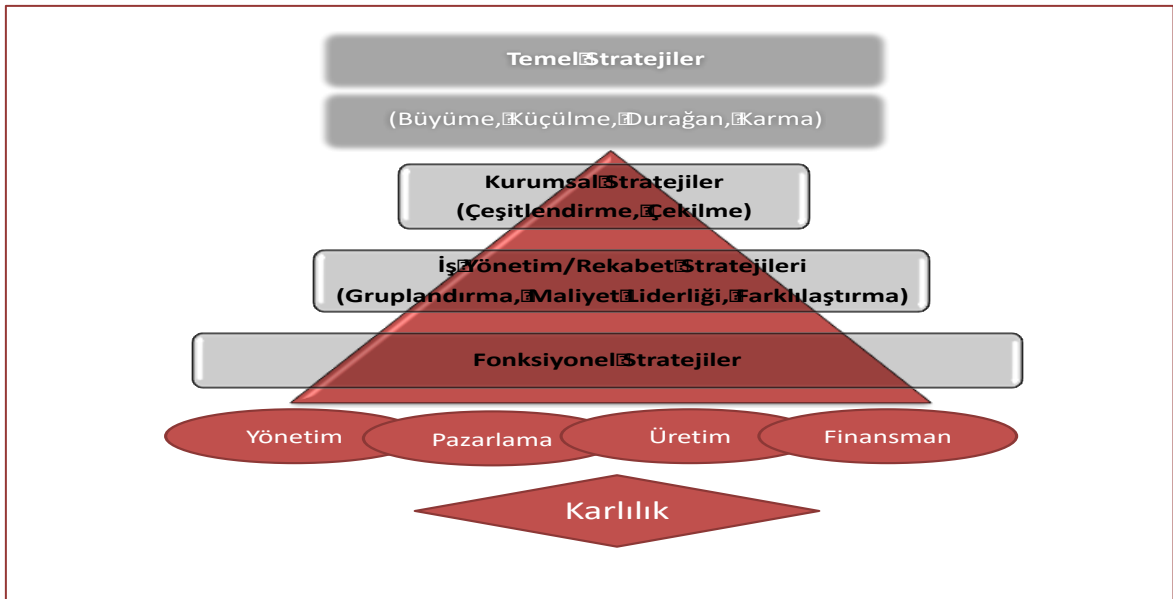
Türkiye’de bankacılık sektörü, rekabetin yoğun olduğu bir yapıya sahiptir. Ülkemizde bankalar ekonomide aracılık işlevlerini sürdürürken, bir yandan değişen çevre koşullarına uyum sağlamak, diğer yandan da birbirleriyle rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Gelişen teknoloji, bireylerin ve firmaların finansal ihtiyaçlarının değişmesi ve rekabet koşulları, bankalar için stratejik kararları önemli hale getirmekte; doğru, uzun vadeli karar almayı, varlıklarını sürdürebilmek için bir mecburiyet haline getirmektedir. Bankaların faaliyet gösterdikleri ortamda var olmaya devam etmek, gelişip büyüyerek misyon ve vizyonları çerçevesinde amaçlarını gerçekleştirmeleri, ancak sektörün yapısını dikkate alan, riskleri ve fırsatları değerlendiren iyi planlanmış stratejilerle ve doğru kararlarla mümkündür. Amaçlara yönelik uzun vadeli sürdürülebilir başarı, potansiyellerin ve şansların tam zamanında belirlenmesini, ölçülmesini ve değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Reisinger, Gattringer, Strehl, 2022: 1).

Bankalarda üst yönetim, bankanın amaçlarını yerine getirebilmek için, bankanın mevcut durumunu geniş bir çerçeveye dikkate alarak, ulaşmak istediği yer ile ilgili olarak

çeşitli kararlar almak durumundadır. Banka yöneticileri en geniş anlamıyla; ürün, fiyat, dağıtım, dağıtım kanalları, tutundurma, reklam, banka imajı hakkında kararlar almalıdırlar. Bunun yanında müşteri segmentasyonu, uzmanlaşma, örgüt tasarımı, genel müdürlük ve şubelerin yapılanması, şube sayısının belirlenmesini tasarlamalıdırlar. Kurumsal yönetim, risk yönetimi, aktif-pasif yönetimi, değişim ve değişim yönetimi, nakit yönetimi, performans yönetimi, fon fiyatlama sistemi yönetimi, dijitalleşme, hizmet tasarımı, hizmet kalitesi, maliyet, rekabet dışı faktörlere karşı geliştirilecek stratejiler, finansal planlama, özkaynakların yapısı, aktifin finansmanı, tahsis kararları vb. pek çok konuda daha kararlar almalıdırlar.

Tüm bu kararların amacı ise banka karlılığı yoluyla bankanın piyasa değerini, hissedar değerini (shareholder value) ve paydaşların değerini (stakeholder value) artırmaktır. Tüm işletmeler gibi bankalar da gelirlerini artırıp giderlerini düşürerek karlarını artırmayı amaçlarlar. Akgüç (2011: 31; 2010); banka yöneticisinin amacının, bankanın piyasa değerini en yüksek düzeye çıkarmak olması gerektiğini, bunun ise kısa vadeli kar maksimizasyonundan farklı olduğunu söylemektedir. Fonksiyonel bakış açısıyla bakıldığında bankanın amacına yönelik bu kararlar işletmenin tüm işlevlerini; pazarlama, yönetim örgüt yapısı, üretim işlemler yönetimi ve finansman fonksiyonlarını kapsamaktadır.

Şekil 1.1.: Stratejik Yönetim

Stratejik bakış açısı, işletmenin sayılan tüm fonksiyonlarının bir arada, çevre koşullarıyla birlikte bütünsel bir şekilde uzun vadeli olarak değerlendirilmesi ile gerçekleşir. Stratejik bakış açısıyla banka yönetiminin alacağı büyüme, küçülme, çeşitlendirme, maliyet liderliği vb. kararlar, yapacağı seçimler, bunların ortaya çıkaracağı sonuçlar, rakiplerin durumu, alternatif maliyetler ve ödünleşmeler işletmenin amaçlarına ulaşabilmesi konusunda etkili olur. Hangi amaçların ne kadar kaynak kullanılarak hangi aşamalarla yerine getirileceği, bu süreçte hangi bankacılık hizmetlerinin kimlere, nerede, ne fiyatlarla ve hangi maliyetlerle sunulacağı ancak iyi hizmet tasarımı, operasyonel etkinlik ve derinlikli finansal planlamayla doğru olarak belirlenebilmektedir. Bu amaçla bankalar faaliyetleri çerçevesinde izleyecekleri stratejileri, stratejik planları çerçevesinde somutlaştırmakta, yıllık bütçelerinin yanında orta ve uzun vadeli iş planları ile geleceğe yönelik planlama yapmaktadır. Bütçe ve iş planlarıyla belirlenen finansal hedeflere, planlamaya esas alınan varsayımlar altında izlenecek çeşitli stratejilerle ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada stratejik planlama ve stratejik yönetim uygulanırken en önemli unsurlar aktif pasif yönetimi ve risk yönetimi olmaktadır.

Aktif pasif yönetimi, bankanın stratejik amaçlarına uygun olarak, varlık ve yükümlülüklerinin minimum maliyet, maksimum getiri esasına göre riskleri, yasal kısıtlamaları, piyasa kısıtlarını ve makroekonomik faktörleri dikkate alarak yönetimini ifade etmektedir. Risk yönetimi ise bankanın stratejik amaçlara yönelirken faaliyetlerinden ve çevre koşullarından kaynaklanan risklerin belirlenmesi, ölçülmesi, muhakeme edilip değerlendirilmesi ve yönetilmesi sürecidir. Bankanın faaliyetlerini devam ettirebilmesi ancak sürdürülebilir karlılık ile mümkündür. Bu ise bankanın stratejik yönetimi, aktif pasif yönetimi ve risk yönetimi çerçevesinde makroekonomik faktörleri dikkate alarak gerçekleştirmesi sonucu sağlanabilir.

Bu araştırma, bankalarda stratejik yönetimi esas almış olup; tezin amacı, bankacılık sektörünün faaliyet koşulları içerisinde, bankalarda uygulanabilecek Şekil 1.1.'de sunulmuş çeşitli stratejilerin banka karlılığı ile ilişkisini araştırmaktır. Başka bir deyişle araştırmanın konusu; stratejik kararların ve bu kararların kapsamında banka varlık, yükümlülük, getiri ve maliyet kalemleri konusunda alınabilecek kararların; aktif pasif yönetimi bakış açısıyla, risk yönetimi ve makroekonomik faktörleri de dikkate alarak banka karlılığına etkisini araştırmaktır.

Araştırmanın amacına yönelik olarak araştırma soruları şöyle sıralanmıştır:

1. Bankalarda karlılığı etkileyen stratejik karar alanları nelerdir?
2. Bankalarda stratejik karar alanlarının aktif pasif yönetimi ve risk yönetimi çerçevesinde karlılıkla ilişkileri nasıl gerçekleşmektedir?
3. Bankalarda izlenen stratejiler hangi makroekonomik koşullar altında etkili olmaktadır?
4. Farklı makroekonomik koşullar altında banka karlılığı stratejik kararlardan nasıl etkilenmektedir?
5. Stratejik yönetimin bir parçası olarak bankacılık risklerinin yönetimi ile banka karlılığı arasında bir ilişki var mıdır?

Bankalarda karlılık performansı konusunda, banka karlılığının krediler, mevduat gibi banka bilanço kalemleri ya da gelir tablosunun faiz gelir ve giderleri vb. büyüklükler ile ilişkisini inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır.

Literatürde karlılık ile ilgili çalışmalar sınırlı alanları kapsamakta olup, konuyu ele alış şekilleri genellikle benzer bakış açısıyla gerçekleşmiştir. Bağımlı değişkenlere etki eden bağımsız değişkenler genellikle iki ana gruba bölünmüş, mikro (bankalara özgü) ve makro (makroekonomik değişkenler) adıyla gruplandırılmıştır. Bankalarda karlılıkla ilgili yapılan araştırmalar, ya karlılık ile ilgili bağımlı değişkenlerin (aktif karlılığı, öz kaynak karlılığı ve net faiz marjı), karın belirleyicisi bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin büyüklüklerinden oluşan bağımsız değişkenlerle, ya da araştırmacının tanımladığı bilanço gelir tablosu oranlarıyla ilişkisini araştıran çalışmalardır. Anılan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenler karlılık oranları ve net faiz marjıyla olan ilişkileri, zaten bağımlı değişkenlerin tanımı gereğidir. Aktif getirisi, pasif maliyeti, kaynak maliyeti gibi bankalarda kullanılan aktif pasif yönetimine ait değişkenler çalışmalarda kullanılmamış, bireysel kredilerin, ticari kredilerin, ticari kredi çeşitlendirmesi ya da uzmanlaşması, maliyetsiz kaynak oranı gibi stratejik faktörlerin banka karına etkileri çalışmaların çoğunda araştırılmamıştır.

Bu alanda yapılmış araştırmalar, genellikle örgüt dışı karar alıcılara yönelik olarak yapılmıştır. Bankacılık literatürüne katkı sağlayan çalışmalar, akademik kullanıcılara, yatırımcılara ve diğer kullanıcılara yönelik yapılan sayısal veri analizleri, ya da CAMELS Analizi gibi nitel faktörleri de dahil edip gözetim otoritelerinin bakış açısıyla hazırlanan risk bazlı analizlerdir. Risk bazlı analizlerde genellikle Basel Uzlaşılarının birinci yapısal

bloğu kapsamında sermaye yeterlilik rasyosu esas alınmıştır. Panel veri ile regresyon analizlerinin ağırlıkta olduğu araştırmalar, anılan CAMELS Analizinden, TOPSIS Analizine ve veri zarflama analizlerine kadar çeşitlilik göstermektedir. Kar ve karlılık ile ilgili bağımlı değişkenlere ulaşılmasını sağlayan, anılan banka pratiğine ait değişkenler ile Basel Uzlaşılarının ikinci yapısal bloğu çerçevesinde risk değişkenleri vb. bağımsız değişkenlerle, izlenen stratejiler kapsam dışında bırakılmaktadır.

Araştırmalar incelendiğinde veri setinin seçimi nedenleri ile bağımlı değişken ve bağımsız değişken tanımlarında araştırmalar arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bazı araştırmalarda akım tablolarını ilgilendiren (gelir tablosu) değişken serilerinin stok finansal tablolar (bilanço) aracılığıyla hesaplandığı, bu bilanço kalemlerinin incelenen dönemin ortalaması alınmadan hesaplara dahil edildiği, yıl içerisinde değişiklik gösteren bilanço büyüklüklerinin yıl sonu bilançoları kullanılarak elde edildiği tespit edilmiştir. Birçok araştırmada bağımsız değişkenler gruplandırılmadan birbiriyle ilişkili ilişkisiz tüm değişkenler adeta bir torbaya konularak üç temel bağımlı değişkenle (aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz marjı) ilişkileri araştırılmıştır. Yapılan ölçümlerde, bir kısmındaki tutarlılık yönünden eksikliklere rağmen, banka karlılığının araştırıldığı literatüre katkı yapan çok önemli sonuçlara ulaşıldığı da tespit edilmiştir.

Bu tezin amacı ise bankalarda belirli ekonomik koşullar altında, stratejik açıdan aktif pasif yönetimi ve risk yönetimi ile ilgili kararların; akademik kullanıcılara, örgüt dışı ve örgüt içi karar alıcılara, Controlling yaklaşımıyla (yönetime bilgi sunarak), stratejik karar olma konusunda yardımcı olacak bir araştırma sunmaktır. Bu bağlamda tanımlanmış kaynak değişkenleri, varlık değişkenleri, faaliyet ve ölçek değişkenleri, risk yönetimi değişkenleri ve makroekonomik değişkenlerin karlılık ile ilişkileri geçmiş (tarihsel) veriler ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın önemi, banka karlılığı ile ilgili nicel faktörler incelenirken pratik bağlamlarının araştırmada dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır. Seçilen bağımsız değişkenlerin aktif pasif yönetimi kapsamında, faaliyet sonuçlarını etkileyen bankacılık sektörüne özgü değişkenler olması öngörülmüştür. Geçmiş makroekonomik veriler ve banka finansal sonuçları kullanılarak, bankacılıktaki eğilimler ışığında izlenebilecek stratejilerin faaliyet sonuçlarını nasıl etkileyebileceği araştırılmış ve gelecekle ilgili çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış,

konuyla ilgili literatüre ve banka stratejik karar alıcılarına katkı sağlayıcı bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında yatay kesit boyutunu temsil eden 23 adet mevduat bankasının verileri analize dahil edilmiştir. Araştırmanın zaman serisi boyutu 2009 ve 2021 yılları arasında altışar aylık dönemlerden oluşmaktadır. 26 gözlem dönemi boyunca yarıyıl ve yılsonları itibariyle bağımlı ve bağımsız değişkenler esas alınmıştır. Bağımlı değişkenler aktif karlılığı (ROA) ve öz kaynak karlılığından (ROE), aktif getirisi (YOA) ve kaynak maliyetinden (başabaş faiz oranı) (COF, BEI) oluşmaktadır. Bağımsız değişkenler ve kontrol değişkenleri ise:

- i. Varlık Değişkenleri: aktif getirisi, nakdi krediler oranı, bireysel krediler oranı, ticari kredi çeşitlendirmesidir.
- ii. Kaynak Değişkenleri: pasif maliyeti, toplam mevduat oranı, mevduat dışı kaynak oranı, maliyetsiz kaynak oranı, yabancı para pasif oranıdır.
- iii. Ölçek & Faaliyet Değişkenleri: ortalama aktif büyüklüğü, personel maliyeti, operasyonel maliyet, faiz dışı gelir gider yönetimi değişkenleridir,
- iv. Risk Yönetimi Değişkenleri: kredi riski, kur riski ve faiz riski değişkenleridir.
- v. Makroekonomik Değişkenler: gayri safi yurtiçi büyüme oranı (GSYH), enflasyon oranı (tüketici fiyatları endeksi TÜFE) ve TCMB politika faizi kullanılmıştır.

Kurulan dört ayrı model kapsamında; ilk iki aşamada iki ayrı modelle, bağımsız değişkenler, aktif getirisi, pasif maliyeti, personel maliyeti, operasyonel maliyet ve faiz dışı gelir gider yönetiminin bağımlı değişkenler aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı ile ilişkisi araştırılmıştır.

Üçüncü aşamada oluşturulan modelde, ilk iki modelin giderler kısmını temsil eden pasif maliyeti, personel maliyeti, operasyonel maliyet ve faiz dışı gelir gider yönetimi birleşiminden oluşan kaynak maliyeti (başabaş faiz oranı) adı altında giderleri analiz eden bir değişken modele dahil olmuştur. Kaynak maliyeti değişkeni bankanın başa baş faiz oranını temsil etmektedir. Pasif maliyeti ile faiz dışı giderlerin, faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmının toplamından oluşmaktadır. Bankanın kar ve zarar etmeyip faaliyet sonucunun sıfır rakamı olabilmesi için olması gereken ortalama aktif getiri oranıdır. Tahsis kararları için bir klavuz niteliğindedir. Bu değişken bağımlı değişken olarak üçüncü modele dahil edilmiş, bağımsız değişkenler; toplam mevduat oranı, mevduat

dışı kaynak oranı, maliyetsiz kaynak oranı, ortalama aktif büyüklüğü, yabancı para pasif oranı, kur riski, faiz riski, kredi riski ve TCMB faiz oranı ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra kontrol değişkeni enflasyon aracılığıyla ekonominin %10'dan fazla ve %10'dan düşük enflasyon seviyesine sahip faaliyet ortamında, banka giderlerini oluşturan anılan bağımlı değişkenle, bağımsız değişkenlerin ilişkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle olan istatistiksel ilişkisi tek haneli ve çift haneli enflasyon ortamlarında farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Dördüncü aşamada ilk iki modelin gelirler kısmını temsil eden aktif getirisi bağımlı değişken olarak araştırılmıştır. Bu modelin bağımsız değişkenleri nakdi krediler oranı, bireysel krediler oranı, ticari kredi çeşitlendirmesi, ortalama aktif büyüklüğü ve kredi riskidir. GSYH değişim oranı kontrol değişkeni olarak kullanılmış, üçüncü aşamada olduğu gibi araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra, 2009-2021 yılları arası ekonomik büyümenin veri dönemi ortalaması olan %4,9'dan fazla gerçekleştiği dönemler ile %4,9'dan düşük gerçekleştiği dönemlerde değişkenlerin etkileri araştırılmıştır. Bu şekilde içinde bulunulan ekonomik konjonktür dönemi kapsamında, ekonomik büyüme oranının %4,9'dan büyük gerçekleştiği dönemler ile %4,9'dan küçük büyüme dönemleri veya daralma dönemlerinde, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenlerin istatistiksel ilişkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın en önemli varsayımı, bankaların aktifindeki menkul kıymetler hakkındadır. 2001 Krizi sonrasında kamu bankalarına sermaye enjeksiyonu kapsamında özel tertip devlet iç borçlanma senetleri ihraç edilmiştir. Kamu bankalarının aktifine konulan bu DİBS'ler aracılığıyla, kamu bankalarının görev zararları kapatılmış ve bankacılık sektöründe kamu bankalarının yarattığı istikrarsızlık giderilmiştir. On yıl vadeli olan bu DİBS'ler, 2012 yılına kadar kamu bankalarının, özel sektöre kıyasla daha az kredi işlemleri yaparak yüksek karlılık oranlarıyla çalışmasına neden olmuştur. Araştırma döneminin yaklaşık ilk dört senesini kapsayan bu durum üçüncü bölümde sunulan kamu bankalarının aktif ve özkaynak karlılığı grafiklerinde açıkça görülmektedir. Anılan sebeple ve ayrıca, araştırma dönemi sonunda kamu ve özel sektör bankalarının DİBS piyasasında etkinliklerini artırmak zorunda kalmalarından dolayı, menkul kıymetler, araştırmanın aktif getirisini inceleyen dördüncü modelinin kapsamı dışında tutulmuştur. Banka karlılığının önemli bir değişkeninin model dışında tutulması, araştırmanın dördüncü modelinin

belirleme katsayısını azalttığı, fakat banka karlılığı ile ilgili olarak araştırmanın konusu kapsamında daha iyi bir değerlendirme yapılmasına olanak sağladığı düşünülmektedir.

Diğer taraftan üçüncü model ve dördüncü modeller oluşturulurken iki türlü bakış açısı mümkündür. Dördüncü model çerçevesinde açıklanacak olursa, bu model için banka bazında ortalama TL kredi faiz oranı, bağımsız değişken olarak modele dahil edilip, yanına diğer değişkenler eklenerek belirleme katsayısı çok yüksek bir model kurulabilir. Aynı şekilde üçüncü model için bankaların ortalama mevduat faiz oranları üçüncü modele dahil edilebilir. Ancak söz konusu ortalama faiz oranları, örneğin dördüncü model için ortalama TL kredi faiz oranları; bankaların araştırılan çeşitlendirme, bireysel kredi oranı, kredi risk iştahı gibi bilgileri zaten içermektedir. Bu araştırma kapsamında önce bu bakış açısıyla üçüncü ve dördüncü modeller oluşturulmuş, bankaların TL faiz oranları, banka bilançolarındaki kredilerin TL/YP oranları ile düzeltilmiş (üçüncü model için mevduatın TL/YP oranları ile düzeltilmiş), ancak anılan diğer bağımsız değişkenlere ait bilgilerin iki defa modele dahil olmaması için bu yöntemden vazgeçilmiştir. Aksi halde çeşitlendirme, bireysel kredi oranı, kredi riski gibi değişkenleri modelden çıkarmak gerekebilecektir. Araştırılan bu değişkenlerin incelenebilmesi için söz konusu yöntem tercih edilmemiştir. Sonuç olarak bu araştırmanın konusu, banka performans analizi değil, banka stratejik kararları ile ilgilidir.

Diğer bir konu bankaların sahiplik yapısı ile ilgilidir. Bankaların yabancı sermaye oranını temsil eden bir değişken, banka kontrolüne sahip sermaye yapısını (1: kamu, 2: özel sermaye, 3: yabancı sermaye, 4: özel-yabancı sermaye müşterek kontrol) temsil eden bir değişken ve halka arz oranını temsil eden bir değişken oluşturulmuştur. Ancak örneğin yabancı sermaye oranının modellerden biri için ancak dört dönem sonra düşük güven aralığında sonuç verdiği için sahiplik yapısı ile ilgili bilgilerin tanımlayıcı istatistikler kapsamında grafiklerle yorumlanmasına karar verilmiştir.

Tanımlayıcı istatistiklere ait grafikler, bulgular alt bölümünde sunulmuştur. Her bir model için 23 bankanın grafikleri üzerinden yorum yapmanın zorunluluğu dikkate alınarak, belirli bankalara ait grafiklere yer verilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak üç tanesi kamu, üç tanesi özel sermayeli ve bir tanesi yabancı bankadan oluşan aktif büyüklükleri 500 Milyar TL'nin üzerindeki tüm büyük bankaların grafiklerine yer verilmiştir. Diğer taraftan aktif büyüklüğü 100 Milyar TL ve 500 Milyar TL arasındaki bankalar orta büyüklükte bankalar olarak adlandırılmış ve grafiklerine yer verilmiştir. Bu bankaların

tümü yabancı bankalardan oluşmaktadır. Bunun yanında bilanço büyüklükleri 100 Milyar TL'nin altında iki adet özel sermayeli ve iki adet yabancı sermayeli bankanın grafikleri de, banka büyüklükleri ve sermaye yapılarını temsilen incelenmiştir. Böylelikle Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren en büyük yedi banka, bunları büyüklükte takip eden üç orta büyüklükte yabancı sermayeli banka ve bankalar içerisinde seçilmiş ikisi özel sermayeli ikisi yabancı sermayeli dört bankadan oluşan toplam ondört bankanın grafikleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Birinci grup grafikler; banka bazında bankaların aktif getirisi, pasif maliyeti ve net faiz marjlarını, ikinci grup grafikler; aktif karlılığı ve özkaynak karlılığını, üçüncü grup grafiklerde ise kaynak maliyeti, kar marjı (vergi öncesi), aktif getirisi ve pasif maliyeti incelenmiştir.

Araştırmanın sınırlılığı, özellikle yakın gelecekte geçerliliğini daha da artırması beklenen dijitalleşme ve bankaların bu konudaki yaklaşımlarının araştırma kapsamında ele alınmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Dijitalleşme konusunun hayatın her alanında etkili olduğu gibi, zaten bu konuda hali hazırda mesafe katetmiş bankacılık sektöründe de değişimlere yolaçağı düşünülmektedir. Özellikle şube bankacılığı konusunda dünyada şubelerin gitgide azaldığı bir sektör yapısı içerisinde, bankacılık sektöründe dijitalleşmesinin daha da artması konusunda bir eğilim göze çarpmaktadır.

Araştırma 'Giriş Bölümü' , 'Temel Bankacılık Kavramları', 'Stratejik Yönetim ve Risk Yönetimi', 'Stratejik Kararların Banka Karlılığına Etkisi' ve Sonuç Bölümünden oluşmaktadır.

Giriş Bölümünde araştırmanın sorunsalı, araştırmanın amacı, araştırma soruları, araştırmanın önemi, araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları anlatılmıştır. Konuyla ilgili literatürün genel özelliklerine değinilmiştir.

Temel Bankacılık Kavramları Bölümünde, bankaların finansal piyasalarda varoluş nedenleri ve işlevleri araştırılmış, buradan yola çıkarak faaliyetlerinin önemi anlatılmıştır. Bankaların yaptıkları vade transformasyonu, miktar (büyüklük) transformasyonu ve risk transformasyonu kapsamında bankacılık riskleri ile ilişkileri, risk yönetiminin bankalar için önemi ve yaptıkları işin kaçınılmaz bir sonucu olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde banka türleri, araştırma çerçevesinde ele alınmış ve tezin yatay kesit boyutu ile ilgili olarak detaylandırılmadan, tez kapsamında sınıflandırılmıştır. Daha sonra bankaların tek düzen hesap planı ve temel finansal tabloları anlatılmıştır. Burada bankaların hesap

planının banka dışı şirketlerden farkı, bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin özellikleri ve birbirleriyle ilişkileri araştırma bağlamında ele alınmıştır.

Stratejik Yönetim ve Risk Yönetimi Bölümünde, strateji ile ilgili yazının kısa bir özeti yapılmıştır. Stratejik yönetim, konuyla ilgili karar alanları, stratejik yönetim kapsamında çevre analizi ve uygulanabilecek stratejiler anlatılmıştır. Risk yönetimi bölümünde ise bankacılık risklerinin tanıtımı yapıldıktan sonra, araştırma kapsamında analiz edilen bankacılık risklerini tanıtmayı amaçlamaktadır.

Stratejik Karar Alanlarının Banka Karlılığına Etkisi Bölümünde öncelikle konuyla ilgili yazının geniş bir özeti yapılmıştır. Bu bölümde tekdüze olarak araştırmaların zaman serisi, yatay kesiti, değişkenleri, yöntemi ve sonucu sunulmaya çalışılmıştır. Daha sonra araştırma dönemine ait ekonomik görünüm ve bankacılık sektörünün görünümü incelenmiştir. Ardından araştırmanın yöntemi, verisi, modelleri ve bulguları sunulmuştur.

Sonuç bölümünde araştırmanın sonuçları tartışılmış ve stratejik kararlar bakış açısıyla yorumlanmıştır. Bu bölümde banka grupları bazında değerlendirmeler yapılmış ve çeşitli stratejik kararların büyük, orta ve küçük banka ölçeğinde, farklı ekonomik koşullarda uygulanabilirliğine değinilmiştir.

2. TEMEL BANKACILIK KAVRAMLARI

Temel bankacılık kavramları; araştırmanın kapsamına uygun olarak, bankaların finansal piyasalarda varlık nedenleri, banka türleri, bankaların faaliyetleri ve finansal tablolarını içermektedir. Bankaların finansal piyasalarda varlık nedenleri, bankaların yaptıkları işin doğası gereği bankacılık riskleri ile karşı karşıya olduklarını göstermek açısından önemlidir. Banka türleri konusu, araştırma kapsamı çerçevesinde anlatılacak olup, ardından araştırmanın verisinin temellerini oluşturan, bankaların faaliyetleri ve finansal tabloları sunulacaktır.

2.1. Bankaların Finansal Piyasalarda Varlık Nedenleri

Bankaların finansal piyasalarda varoluşu, yaptıkları finansal aracılık çerçevesinde asimetrik bilgi sorununu ve işlem maliyetlerini azaltmalarından, ayrıca yerine getirdikleri transformasyon işlevinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında kaydi para yaratma sürecinde ve ödemeler sistemindeki fonksiyonları, diğer önemli varoluşsal nedenleridir.

2.1.1. Finansal Aracılık, Asimetrik Bilgi ve İşlem Maliyetleri

Ekonomik açıdan piyasa, alıcı ve satıcıların birbirleri ile iletişim kurdukları ve mübadelenin meydana geldiği yeri tanımlar. Piyasa kavramı, genel olarak teorik ve mekandan soyutlanmış bir kavramı ifade eder (İMKB, 2003). Finansal piyasalar ise fon arz edenlerle (tasarruf sahipleri), fon talep edenleri (yatırımcılar) bir araya getiren pazarlardır. Burada alınıp satılan finansal araçlar sayesinde her iki tarafın ihtiyaçları karşılanmış olur. Finansal piyasaların dört ana unsurundan söz edilebilir:

- i. vade,
- ii. değişimi yapılan finansal araç,
- iii. örgütlenme derecesi/ biçimi,
- iv. piyasa katılımcıları.

Bu dört unsura göre finansal piyasalar; para piyasası, kredi piyasası, döviz piyasası, sermaye (pay sahipliği) piyasası, organize piyasa, tezgah üstü piyasa vb. çeşitli alt

piyasalara ayrılırlar (Tolkmitt, 2007: 2-4; Hartmann-Wendels, Weber, Pfingsten, 2019: 106).

Genel denge kapsamında, geleneksel Arrow-Debreu (-McKenzie) kaynak tahsis modeline göre, firmalar ve hane halkları, piyasalarda aracılar olmadan işlem yaparlar. Piyasaların mükemmel ve eksiksiz işlediği durumlarda, kaynakların tahsisi Pareto etkin olacağından, işlemin taraflarının toplam faydasını artırmak için finansal araçlara ihtiyaç yoktur (Allen ve Santomero, 1998; Müslümow ve Aras, 2004). Söz konusu Arrow-Debreu mükemmel piyasası şu özellikleri taşımaktadır (Scholtens ve van Wensween, 2003; Dağıdır, 2014):

1. Hiçbir tarafın bireysel olarak piyasa fiyatları üzerinde etkisi yoktur,
2. Borç verme ve borç alma şartları, aynı koşullar altında, bütün taraflar için eşittir.
3. Farklılığa neden olan vergiler mevcut değildir.
4. Ölçek ve kapsam ekonomileri mevcut değildir.
5. Tüm finansal araçlar homojendir, bölünebilir ve alınıp satılabilir.
6. Bilgi, işlem ve iflas maliyetleri yoktur.
7. Tüm piyasa tarafları, ex ante ve ex post, ticareti yapılan finansal aracın (gelecekteki) değeri ile ilgili, önemli tüm etken ve olayların tam ve eksiksiz bilgisine sahiptir.

Yukarıda sunulan özellikleri taşımayan piyasalarda, işlemin taraflarının ihtiyaçlarını tam ve tasarladıkları şekilde karşılamaları için çeşitli maliyetler ortaya çıkacaktır. Bu maliyetlerin birinci sebebi asimetrik bilgidir. Asimetrik bilgi alıcı ve satıcı arasındaki bilgi uyumsuzluğuna verilen addır (Acemoglu, Laibson, List, 2016: 421). Asimetrik bilgi maliyeti, işlemin taraflarının Arrow-Debreu mükemmel piyasasından farklı olarak, eşit olmayan bilgi düzeyine sahip olmalarından kaynaklanır. Akerlof'un (1970), ikinci el araba piyasası ve sigorta işlemlerinden örnek vererek açıkladığı üzere, bu durum iki tür soruna sebep olur:

- ters seçim (adverse selection) (ex ante: finansal işlemden önce),
- ahlaki riziko (moral hazard) (ex post: finansal işlemden sonra).

Ters seçim, finansal piyasalarda fon arz edenin, eksik bilgi nedeniyle fon talep edenler arasında olumlu özelliklere sahip olanı belirleyememesi, örneğin kredi piyasasında

borç verirken, kredibilitesi yüksek borçlu yerine, ödeme gücü düşük borçluyu tercih etmesidir. Benzer şekilde sermaye piyasasına fon arz ederken, nakit akışı, piyasa değeri veya yüksek kar elde edip yüksek temettü ödemesi yapan firma yerine, bu özelliklere sahip olmayan firmayı tercih etmesidir.

Mishkin'e (1990) göre asimetrik bilgi, finansal piyasalarda bankaların neden önemli bir rol oynadığını açıklar. Buna göre bankalar, firmalar hakkında bilgi elde etme konusundaki uzmanlık ve tecrübeleriyle, iyi borçluları, kötü kredibiliteye sahip, güvenilir olmayan kredi talep edenlerden ayırt ederler. Bankalar, bilgi ağları ve müşterileri ile uzun süreli kredi ilişkileri sayesinde, müşterilerinin ödeme alışkanlıkları, moralitesi ve ödeme güçlerini etkileyen diğer faktörler hakkında bilgi toplar ve kullanırlar. Finansal aracı olarak bankaların kredi piyasasında bulunması; fon arz edenlerin, karşı tarafın kredi geri ödemesiyle ilgili davranışlarını bilemedikleri ve doğru tahmin edemedikleri durumlarda aldatılmalarını ya da yanlış seçim yapmalarını engeller. Bankalar müşteri ve piyasa istihbaratı sağlamak için, enformasyon ağlarına ve bilgi teknolojilerine yatırım yaparlar. Müşterinin kredibilitesini ölçebilmek amacıyla firma analiz ve scoring sistemleri kurarlar. Müşterilerin kredi geri ödeme davranışlarıyla ilgili tarihsel veri biriktirirler. Bu sayede müşterilerin kredibilitesini görece az kaynak kullanarak, düşük maliyetli olarak tespit ederler. Diğer taraftan kredilendirilmeye uygun yatırım ve projeleri, uygun olmayanlardan, bu konudaki tecrübeleriyle ayırtırmaya çalışırlar. Bu alanda yoğunlaşmaları sonucu geliştirdikleri uzmanlıklarıyla, kar elde eden, nakit akışı yaratan ve verdikleri krediyi tam zamanında ve eksiksiz geri almalarını sağlayacak doğru yatırımları, ekonomik değer yaratmayacak, zarar edecek ve kredinin geri ödenmesini tehlikeye düşürecek yatırımlara tercih ederler.

Ahlaki tehlike ise fon talep eden tarafın, borç aldığı veya sermaye olarak topladığı fonları, kendisinin fon arz edene kıyasla görece az zarar göreceği düşüncesiyle, yüksek riskli alanlarda değerlendirmesi veya sözleşme konusu dışında, kendi çıkarları lehine kullanmasıdır. Bankalar kredi verdikten sonra sahip oldukları gözetim mekanizmaları sayesinde, ahlaki tehlikeye yol açacak asil-vekil problemini¹ minimum düzeye indirmeye çalışırlar. Fon sağlayanın çıkarlarıyla çatışan fon talep edenin sözleşmeye uygun olmayan davranışlarını engellemeye çalışırlar.

¹ Vekalet kuramı, Meydan ve Çetin'in (2015) derlediği üzere 'iş yapan bir taraf (vekil) ile iş yapma konusunda yetki veren diğer bir taraf (asil) arasındaki ilişkileri modellemek üzere bilgi ekonomisi yazınında geliştirilen bir kuramdır (Fama, 1980; Fama ve Jensen, 1983; Jensen ve Meckling, 1976; Daily, Dalton, Cannella, 2003). Burada asil vekil problemi ise kredinin amacına uygun kullanılmamasıdır.

Finansal işleme katılanların ihtiyaçlarını istedikleri şekilde karşılamak için katlandıkları maliyetlerin ikinci kaynağı ise işlem maliyetleridir. Williamson'a (1981) göre işlem, mal ve hizmetlerin satıcı ile alıcı arasında değişimi olup, işlem maliyetleri ise bu değişim süreci esnasında ortaya çıkan maliyetlerdir (Kalemci, 2015). Yeni kurumsal iktisat kapsamında, öncülüğünü Ronald Coase (1937, 1972) ve Oliver Williamson'ın (1981) yaptığı işlem maliyetleri kuramı, yukarıda anlatılan asimetrik bilgiden kaynaklanan işlem maliyetlerinin yanında, teknik örgütsel işlem maliyetlerinden bahseder. Bu noktada bahsedilen işlem maliyetleri, dar anlamda işlem maliyetleridir. Geniş anlamda işlem maliyetleri ise, bilgi asimetrisinden kaynaklanan sorunları da kapsar. Picot'a (1991) göre dar anlamda işlem maliyetleri bir finansal işlemi (sözleşmeyi):

- i. Başlatma,
- ii. Anlaşma,
- iii. Tamamlama,
- iv. Kontrol etme,
- v. Düzenleme/ uydurma giderleridir.

Finansal işlemleri ve kontratları bankalar, ölçek ve kapsam ekonomileri kapsamında çok daha ucuz maliyetlerle yapabilmektedir. İşlem maliyetleri kuramına göre, fon arz edenlerle, fon talep edenlerin, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak finansal işlemi yapabilmeleri için, tek tek kendi başlarına uygun olan sözleşme tarafını bulmaları gerekir. Diğer taraftan uygun sözleşme partneriyle, gerekli kontratların oluşturulması ve yürürlüğe konması ayrı bir maliyetli süreçtir. Bankalar ölçek ekonomisi kapsamında çok sayıda işlemle, her iki tarafa standartlaştırılmış sözleşme süreçlerini sağlarlar. İşlem tamamlandığında, iki tarafın sözleşmeden kaynaklanan edimlerini, tarafların arasına girerek, sözleşme partnerlerinin her biri için sözleşmenin karşı tarafı olarak, en az ek maliyetlerle yerine getirmelerine olanak sağlarlar. Diğer taraftan değişen ekonomik koşullar ve sübjektif ihtiyaçlara bağlı olarak, sözleşmelerin revize edilmesini daha az maliyetle sağlarlar. Söz konusu giderler finansal piyasalarda var olduğu sürece, işlem giderlerinden tasarruf sağlamak üzere bankalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.2. Transformasyon (Dönüştürme) Fonksiyonu

Makroekonomik açıdan genel olarak bakıldığında bankalar bir ekonomide, tasarruflarla yatırımları bir araya getirip, aralarındaki bağlantıyı sağlarlar. Bu bağlantı çerçevesinde bankalar, fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getirirken, finansal işlemin taraflarını buluşturup, kendi aralarında işlemin özellikleri ile ilgili pazarlık yapmasını sağlamazlar. Yaptıkları iş, klasik manada bir broker işlemi değildir.² Bankalar dealer olarak kendi nam ve hesaplarına topladıkları fonları, yine kendi nam ve hesaplarına yatırımlara tahsis ederler. Bunu yaparken, örneğin topladıkları mevduat kendi borçları, verdikleri krediler ise kendi alacaklarıdır. Bunları kendi varlıkları ve yükümlülükleri olarak finansal tablolarında sunarlar. Topladıkları mevduat bilançolarında pasif kısmında yükümlülükleri, verdikleri kredi ise aktif kısmında varlıkları olarak yer alır. Vadesi geldiğinde mevduatın geri ödenmesi, o mevduatın tahsis edildiği yatırımın geri ödenmesine bağlı değildir. Kredi geri ödenmediğinde, alacağını tahsil edemediğinden dolayı borcunu da geri ödememeyi ileri sürmeleri söz konusu değildir. Bu iki tip işlemi, birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleştirir ve sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirirler.

Bankaların topladıkları ve verdikleri fonların özellikleri birbirinden farklılık gösterir. Bankalar finansal aracılık işlemleri yaparken, bu fonların nitelik ve niceliklerini birbirleriyle uyumlu hale getirirler. Yaptıkları bu işleme transformasyon (dönüştürme) işlemi denilir. Bankaların temelde yaptıkları üç tür dönüştürme işlemi mevcuttur: miktar transformasyonu, vade transformasyonu ve risk transformasyonu.

2.1.2.1. Miktar Transformasyonu

Miktar transformasyonu, bankaların tasarruf edenlerden topladıkları ve yatırımcılara tahsis ettikleri fonların nicelikleri ile ilgilidir. Bankaların topladıkları fonlar genellikle çok sayıda tasarrufçunun arz ettiği, küçük miktarlardan oluşur. Bunlar tabana yaygın bir özellik gösterirler. Ancak yatırımcılar genellikle büyük projeler için miktarsal olarak büyük fonlar talep ederler. Fon talep edenlerin yatırımları genellikle bölünemez ve parçalara ayrılamaz yatırımlardır. Bu nedenle bankanın elde ettiği fonlarla vermek istediği

² Yatırım bankaları, mevduat bankalarının aksine sermaye piyasalarında da faaliyet gösterebilmekte olup, broker olarak da aracılık yapabilmektedir.

fonlar arasında nicelik açısından bir uyumsuzluk doğacaktır. Bankalar söz konusu tabana yaygın ve miktarsal olarak çok sayıda fonu, görece büyük ve bölünemez yatırımlara tahsis ederken kantitatif bir uyum süreci gerçekleştirirler. Yatırımcıların tek tek kendi başlarına çok sayıda tasarrufçudan toplayacakları fonları, tasarruf sahiplerinden toplayıp birleştirerek yatırımcıların kullanımına sunarlar.

2.1.2.2. Vade Transformasyonu

Vade transformasyonu ise, bankaların topladıkları fonlarla, verdikleri fonların vadelerinin birbirinden farklı olmasının bir sonucudur. Finansal piyasalara fon arz edenlerin, fonlarını geri almak için talep ettikleri süre genellikle kısa vadelidir. Buna karşın fon talep edenler, yatırımlarına paralel olarak genellikle uzun vadeli fonlar talep ederler. Bankalar zamansal açıdan bu uyumsuzluğu, vade transformasyonu aracılığıyla gidermeye çalışırlar. Yatırımcıların tek tek kendi başlarına yapacakları ikame (substitution) ve vade uzatımı (prolongation) süreçlerini kendi üzerlerine alarak, bu işlemlerin yüksek maliyetli şekilde yapılmasını önlerler. Vade uyumsuzluğundan kaynaklanan faiz riski sonucu, yatırımların finansman maliyetlerinin yükselerek karlılıklarının düşmesini engellerler. Yine vade uyumsuzluğundan kaynaklanan likidite riskini kendi üzerlerine alarak, toplanan fonların zamanında geri ödenmesini sağlarlar.

2.1.2.3. Risk Transformasyonu

Bankaların yerine getirdiği diğer bir işlev ise risk transformasyonudur. Bankaların fon topladıkları müşteriler, genellikle riski sevmeyen ve en azından minimum sabit bir getiriyi amaçlayan tasarrufçulardan oluşur. Oysa bankalar fon arz ederken, borçluların davranışlarından veya borçluların ellerinde olmayan sebeplerden kaynaklı (örneğin genel ekonomik konjonktürdeki kötüleşme veya sektörel ya da bölgesel sıkıntılar sonucu) fonları geri alamama riskiyle karşı karşıyadır. İşte bankalar riski sevmeyen mevduatlardan, çeşitli risk seviyelerine sahip krediler yaratarak risk transformasyonu yaparlar. Bunu yaparken farklı özelliklere sahip müşterilere fon arz ederek tahsislerini çeşitlendirirler. Örneğin konjonktür kötüleşmesinden farklı şekilde etkilenecek veya hiç etkilenmeyecek iş kollarında ve sektörlerde faaliyet gösteren müşterilere krediler verirler. Bunun yanında nakit akışları birbirleriyle düşük korelasyona sahip müşterileri tercih ederek, ortaya

ıkabilecek istenmeyen durumları engellemeye çalışırlar. Farklı coğrafi bölgelerdeki müşterilere kredi vererek bir bölgede ortaya çıkacak olumsuzluklardan, tüm müşterilerinin etkilenmemesini sağlarlar. Böylelikle üzerlerine aldıkları kredi riskini yönetmek için çaba gösterirler.

Bu noktada bankaların kar elde etmek üzere yerine getirdikleri faaliyetlerin, çeşitli risklerle sıkı bağlantılı olduğu görülmektedir. Bankalar için getiri ve risk, dengede tutmak zorunda oldukları bir terazinin iki kefesi gibidir. Asıl faaliyetleri sürekli risklerle bağlantılı olduğundan, bu riskleri yönetmek bankacılıkta çok önemli hale gelmektedir.

2.1.3. Kaydi Para Yaratma ve demeler Sistemi

Bankaların ekonomilerdeki diğer bir önemli görevi ise kaydi para yaratmalarıdır. Bankalar topladıkları mevduatın zorunlu karşılığını Merkez Bankası hesaplarına yatırdıktan sonra geri kalanını kredi olarak verirler. Kullanılan krediler genel ekonomik işleyiş içerisinde kredi borçluları ve bunların ödeme yaptığı ekonomik aktörler tarafından kaçınılmaz olarak bir kez daha bankaya yatırılacaktır. Bunun da bir kısmı tekrar zorunlu karşılık olarak ayrılarak yeniden kredi olarak tahsis edilir. Bu sürecin devamı sonucunda, başlangıçtaki mevduattan her seferinde zorunlu karşılıklar ayrılarak bankacılık sisteminde kaydi para yaratılmış olur.

Bankaların diğer bir kaydi para yaratma yöntemleri ise ek ve benzeri ödeme araçlarıyla gerçekleşmektedir. Bankalar vadesiz mevduatı olan müşterilere ödeme aracı olarak ek verirler. Müşteri ek karşılığını hesabında bulundururken, ödemelerinde ek kullanmasıyla tedavüldeki ek miktarı kadar kaydi para yaratılmış olur. Gerek kredi vererek, gerekse de ödeme araçları aracılığıyla kaydi para yaratan bankalar, ekonomilerde satın alma gücü yaratırlar.

Diğer taraftan bankaların ekonomi içerisindeki önemli bir görevi ise demeler sisteminde kaynaklanır. Ekonomik birimlerin mal ve hizmet alımları sonucu birbirlerine yaptığı demeler, ekonomik işleyişin sürmesi açısından hayati önem arz eder. Bankalar ekonomide kurdukları sistemler aracılığıyla kendileri ve müşterileri adına para alış verişini gerçekleştirerek, demeler trafiğinin gerçekleşmesini sağlamış olurlar. Bankalar sayesinde finansal, ticari ve diğer hizmet işlemlerinin ödemeleri gerçekleşerek, ekonomik hayatın devam etmesi sağlanır.

2.2. Banka Türleri

Araştırma kapsamında banka türleri iki ana başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi bankaların yaptıkları bankacılık işlemlerine göredir. Bankalar, işlevleri ve yaptıkları işlemler bakımından; mevduat bankası (ticari banka), kalkınma ve yatırım bankası ya da katılım bankası olarak kurulurlar. Diğer bir sınıflama ise bankaların sermaye sahipliği ve yönetim kontrolüne göredir. Burada ise kamu bankası, özel sermayeli banka ve yabancı sermayeli banka ayrımı söz konusudur.

2.2.1. Bankacılık İşlemlerine Göre

Ekonomilerde finansal aracılık yaparak, ekonomik işleyişin sürmesini sağlayan bankalar, finansal piyasalardaki işlevlerine ve yaptıkları işlem çeşitlerine göre çeşitli konularda uzmanlaşmışlardır. Bunun sonucu olarak, birbirinden farklı bankacılık türleri ortaya çıkmıştır. Bu konudaki en önemli ayrım mevduat bankacılığı, yatırım bankacılığı ayrımıdır.

Mevduat bankaları geleneksel bankacılık işlemlerini yapan bankalardır. Bu tür bankacılığın başlıca işlem tipleri mevduat toplamak ve kredi vermektir. Ticari bankalar olarak da adlandırılan mevduat bankaları, sermaye piyasalarında işlem yapmazlar. Finansal piyasalarda bütün mevduat bankalarının borç almak ve borç vermek gibi iki işlevinin bulunduğu söylenebilir. Yukarıda bahsedilen bankaların transformasyon fonksiyonu kapsamında anlatılan, vade, miktar ve büyüklük transformasyonları tam olarak mevduat bankalarının yaptığı işi anlatır.

Buna karşın yatırım bankaları ise, kredi işlemlerini yapmalarına rağmen, ticari bankalardan farklı olarak, mevduat toplayarak değil çeşitli borçlanma araçları ihraç ederek fon toplarlar. Yatırım bankalarının karakteristik özellikleri, sermaye piyasalarında işlem yapabilmeleri, sermaye piyasaları üzerine ve birleşme-devralma (M&A işlemleri) gibi konularda müşterilerine danışmanlık hizmeti verebilmeleridir. Bunun yanında yatırım bankaları, firma hisse senetlerinin ilk defa halka arzı (IPO) işlemlerinde, birincil piyasalarda yaptıkları danışmanlık, pazarlama-konumlandırma, halka arzın gerçekleştirilmesi ve riskin üstlenilmesi konularında da önemli rol oynarlar (Carls, 2007: 359).

Dünya üzerinde bahsedilen ayrımın yapılıp yapılmamasına göre iki ayrı tip bankacılık sisteminden bahsedilebilir: Ticari bankacılık yatırım bankacılığı ayrımı olan sistemler ve evrensel bankacılık sistemleri. Ticari bankacılık yatırım bankacılığı ayrımı olan ülkelerde bankalar, bu bankacılık tiplerinden sadece birini uygulayabilirler. Örneğin mevduat bankacılığı yapan bir banka, sermaye piyasalarında işlem yapamaz veya çok kısıtlı olarak belirli ürünlerle ilgili işlem yapabilir. Diğer taraftan bir yatırım bankası da mevduat toplayamaz.

Evrensel bankacılığın söz konusu olduğu ülkelerde, bu veya benzeri ayrımlar yine mevcuttur. Ancak yasalarla ya da düzenleme otoritelerince tanımlanmış belirli koşulları sağlayan bankalar, her iki bankacılık türünü de gerçekleştirebilirler. Genellikle ticari bankaların yatırım bankacılığı da yapabilmesi için, işlemlerin gerektirdiği donanım ve sıkı raporlama süreçlerine sahip olmaları beklenir. Çünkü yatırım bankacılığının fon kullanma alanlarının ve ürünlerinin kompleksliği ile fiyat oynaklığı, mevduat bankacılığının başlıca fon kullanma aracı olan kredi işlemlerine göre daha fazladır.

Yatırım bankacılığının ayrıma veya sıkı esaslara bağlı olmasındaki amaç, riskli işlemler sonucu bankanın mali bünyesinin bozularak tasarruf sahiplerinin birikimlerinin tehlikeye atılmamasıdır. Bu kapsamda Türkiye’de mevduat bankalarının kuruluşu için, mudileri yani mevduat sahiplerini korumak amacıyla, yatırım bankalarına kıyasla daha yüksek bir sermaye şartı mevcuttur.

Türkiye’de ticari bankacılık yatırım bankacılığı ayrımı mevcuttur. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun³ 4. Maddesine göre yatırım bankalarının mevduat toplama izinleri yoktur. Diğer taraftan Türkiye’de yatırım bankalarının genel adı, kalkınma ve yatırım bankalarıdır. Kalkınma bankası kavramı, gelişmekte olan ülkelerde, üretim ve sanayi faaliyetleriyle ilgili projelere yatırım fonu sağlayan, teknik destek ve danışmanlık hizmeti veren, böylelikle ülke sanayileşmesine katkıda bulunan bankaları tanımlar (Selçuk ve Tunay, 2014: 9).

Kalkınma ve yatırım bankası, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşları ve

³ Resmî Gazete. (Kanun.5411). Bankacılık Kanunu. 20.12.2022.
<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>>

yabancı bankaların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir. Kredi verme faaliyetlerine son veren kalkınma ve yatırım bankalarının faaliyet izinleri ise iptal edilmektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları, Eximbank gibi, özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yapmak için de kurulabilirler (Reisoğlu, 2015: 245).

Ticari bankacılık, yatırım bankacılığının yanında diğer bir bankacılık türü ise İslami bankacılıktır. Türkiye'de katılım bankası adı altında faaliyet gösteren bu bankalar faizsiz cari hesaplar veya katılma hesapları ile fon toplarlar. Fon kullanımı ise mudarabe, murabaha, musaraka ve icara gibi bu bankacılık türüne mahsus yöntemlerle olmaktadır (Parasız, 2011: 223).

2.2.2. Sermaye Sahipliğine Göre

Banka türlerini sınıflandırırken, diğer bir göz önünde bulundurulması gereken faktör, bankaların sermaye sahipliğidir. Bankanın hakim ortağının ya da bankayı kontrol eden sermayedarın türüne göre bankalar; kamu bankası, özel banka ya da yabancı banka olarak sınıflandırılır. Bahsedilen her bir farklı sermaye çeşidinin pratikteki önemi, az ya da çok, bankaların amaçlarının ve bu doğrultuda ekonomideki işlevlerinin de farklılaşmasına yol açmasıdır.

Örneğin bir kamu bankası, karlılığın yanında ekonomik gelişmeye öncülük etmek, finansal ve ekonomik istikrara yardımcı olmak amacını önceleyebilirken (Uçarkaya, 2006); yabancı bir banka, daha yoğun ve kararlı bir şekilde karlılık amacına yönelebilir. Benzer şekilde özel bir bankanın amacı, karlılığın yanında yasal sınırlamaların elverdiği ölçüde, yatay çeşitlendirme kapsamında grup firmalarına ve bunların müşterilerine finansal hizmetler sağlamak olabilir.

Kamu bankaları, faaliyet gösterdiği ülkede, hisselerinin çoğunluğu doğrudan veya dolaylı olarak kamu otoritesine (merkezi veya federal devlet, vergi salma yetkisine sahip eyaletler, kamu kurumları, KİT veya KİT benzeri kurum ve kuruluşlar) ait olan veya kamu otoritesinin hisselerinin çoğunluğuna sahip olmasa dahi, yönetimini elinde bulunduran bankalara denilir. Genellikle bankanın ilk kuruluşu kamu tarafından kendisine verilen bir görevi yapmak, örneğin belirli sektörleri veya meslek gruplarını desteklemek, belirli projelere ucuz kaynak sağlamak veya tarım vb. sektörlerde devlet sübvansiyonlarına aracılık etmek gibi amaçlarla gerçekleşir. Kamu bankalarına ekonomi yönetimlerinde,

finansal istikrar kapsamında, piyasalarda çeşitli finansal ürünler için fiyat dalgalanmasını önleyici ve piyasa yapıcı görevler verilebilir. Bu görevleri yerine getirirken, faaliyetlerini sürdürebilmek için belirli bir karlılık düzeyini korumaya ihtiyaçları vardır. Ancak bu tür bankaların tek amaçları karlılık olmayabilir.

Özel bankalar, çoğunluk hisseleri devlete ait olmayan, kamu harici özel sektör gerçek veya tüzel kişilerine ait olan bankalardır. Her özel sektör firması gibi faaliyet amaçları açısından genellikle karlılık ilk sırada yer alır. Karlılık haricinde örneğin Türkiye’de 2001 krizinin tetiklediği kamu düzenlemelerinden önce, grup firmalarına ucuz kaynak aktarımı için kullanılmışlardır.

Yabancı bankalar, çoğunluk hisseleri yurt dışı kaynaklı sermayeye ait olan veya kontrolü (yönetimi) yabancı sermayeye ait olan bankalardır. Akgüç (2007)’ye göre yabancı sermayenin bir ülkenin bankacılık sistemine girişi genellikle şu yollardan birini kullanarak gerçekleşmektedir:

1. Bir ülkeye ilk defa girerken o ülkede irtibat bürosu açmak,
2. Şube açmak yoluyla faaliyetlerde bulunmak,
3. Yeni bağımlı banka kurulması (başlangıçtan bir banka kurulup teşkilatlandırılması),
4. Yerel bir bankayı satın alarak, gerekirse isim teşkilatlanma vb. gerekli değişiklikleri yapıp bankacılık işlemlerini yapmak,
5. Menkul kıymet borsasında banka hisse senetleri alınması (sıcak para/ portföy yatırımları),
6. Blok alım yoluyla nitelikli paya sahip olma,
7. Kıyı bankacılığı.

Türkiye’de 1980-2000 dönemi bankacılıkta serbestleşme ve dışa açılma dönemi olarak anılabilir. Bu dönemde yabancı bankalar genellikle yeni banka kurarak bankacılık sektörüne girerken, 2001-2020 döneminde ise yerel bir bankayı satın almak (4) ya da blok alım yoluyla nitelikli paya sahip olma (6) yöntemleri tercih edilmiştir. Bu açıdan söz konusu dönem adeta, bankacılıkta yabancılaşma dönemi olarak kendini göstermiştir (Akgüç, 2007).

Yabancı bankaların öncelikli amacı da kar ve karlılıktır. Ancak yabancı bankaların diğer özel sektör bankalarından farkı Türkiye’de elde ettikleri karın bir kısmını veya

tamamını, yerleşik bulundukları ülkedeki ana şirkete aktarmak istemeleridir (Başak, 2012: 41-43). Bu ve diğer açılardan yabancı bankaların bir ülkenin ekonomisine ve o ülkenin finansal sistemine olumlu katkıları olduğu kadar bazı olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Örneğin bir ülkede faaliyet gösteren yabancı bankalar, belirli bir süre sonunda hakim konuma geçip tekeller oluşturabilmekte, ya da o ülke içerisinde tesirli siyasi ve politik güce sahip olabilmektedir (Başak, 2012: 41-43). Anıldığı şekilde ana kuruluşa düzenli olarak kar transferi de ülke ekonomisine olumsuz bir etki yapmaktadır.

Tablo 2.1.'de 30.06.2022 tarihi itibariye Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankalar, türlerine ve sermaye yapılarına göre sunulmuştur. Türkiye'de mevduat bankası yatırım bankası ayrımı olup, bunlardan başka katılım bankaları da faaliyet göstermektedir.

Tabo: 2.1.: Türk Bankacılık Sistemi (30.06.2022)

Türk Bankacılık Sistemi			
	Mevduat Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Katılım Bankaları
Kamusal Sermayeli	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. Türkiye Halk Bankası A.Ş. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	İller Bankası A.Ş. Türk Eximbank Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş. Vakıf Katılım Bankası A.Ş. Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.
Özel Sermayeli	Akbank T.A.Ş. Anadolubank A.Ş. Fibabanka A.Ş. Şekerbank T.A.Ş. Turkish Bank A.Ş. Türk Ekonomi Bankası A.Ş. Türkiye İş Bankası A.Ş. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Aktif Yatırım Bankası A.Ş. D Yatırım Bankası A.Ş. Destek Yatırım Bankası A.Ş. Diler Yatırım Bankası A.Ş. Golden Global Yatırım Bankası A.Ş. GSD Yatırım Bankası A.Ş. İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Nurol Yatırım Bankası A.Ş. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	
Yabancı Bankalar	Alternatifbank A.Ş. Arap Türk Bankası A.Ş. Bank of China Turkey A.Ş. Burgan Bank A.Ş. Citibank A.Ş. Denizbank A.Ş. Deutsche Bank A.Ş. HSBC Bank A.Ş. ICBC Turkey Bank A.Ş. ING Bank A.Ş. MUFG Bank Turkey A.Ş. Odea Bank A.Ş. QNB Finansbank A.Ş. Rabobank A.Ş. Turkland Bank A.Ş. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Bank of America Yatırım Bank A.Ş. BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş. Pasha Yatırım Bankası A.Ş. Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	Albaraka Türk A.Ş. Kuveyt Türk A.Ş. Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
Türkiye'de Şube Açan Yabancı Bankalar	Bank Mellat Habib Bank Limited Intesa Sanpaolo S.p.A. JPMorgan Chase Bank N.A. Société Générale (SA)		
TMSF	Adabank A.Ş. Birleşik Fon Bankası A.Ş. Türk Ticaret Bankası		

2.3. Bankacılık Faaliyetleri ve Finansal Tablolar

Bankacılık faaliyetleri, bunların bankacılık muhasebesi kapsamında kayda alınması ve finansal tablolarda sunumu, banka dışı şirketlerden farklılık göstermektedir. Bu bölümde araştırmanın kapsamına uygun olarak banka tek düzen hesap planı ile banka temel finansal tabloları olan bilanço ve gelir tablosu tanıtılacaktır. Bilanço ve gelir tablosunun kalemleri, bunların işleyişi, özellikle banka karlılığı konusuna temel oluşturmaktadır.

2.3.1. Banka Tek Düzen Hesap Planı

Bankaların genel ekonomik işleyiş içerisinde ve finansal sistemdeki işlevlerine paralel olarak faaliyetleri ve yaptıkları işlemler, diğer banka dışı şirketlerin işlemlerinden farklılık gösterir. Bankaların ticaretini yaptıkları, alıp sattıkları şey paradır. Bu sebeple banka muhasebesi ile banka mali tabloları, banka dışı şirketlerinkinden farklıdır.

Bu bölümde bankaların gelir getiren ve giderlere yol açan varlık ve yükümlük kalemlerinin tanınması, bankaların maliyet kalemlerinin belirlenmesine alt yapı oluşturması amacıyla TDHP'ye genel bir bakış sağlanacaktır. Bankaların, banka dışı şirketlerden muhasebesel açıdan farkları incelenecek, bankaların kendine özgü muhasebesel kayıt sistemleri tanıtılacaktır.

Tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinden oluşan reel kesim, “firmalar arasında bilgilerin karşılaştırılabilirliğini sağlamak, benzer işlemleri ve parasal olayları aynı şekilde sınıflamak, aynı muhasebe politikalarını uygulamak üzere” tek düzen muhasebe kullanmaktadır (Basık, 2011). İnşaat, otelcilik vb. alt sektörlerde, bu sektörlerle özel ihtisas muhasebesi kullanımı söz konusu olup, hesaplar bazında ya da faaliyet dönemleri konusunda diğer sektörlerle farklılıklar oluşabilmektedir. Mali kesim içerisinde yer alan UFRS'ye uyumlu banka muhasebesi TDHP ise banka dışı şirketlerinkinden oldukça farklılık gösterir⁴.

⁴ 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 37 ve 93 üncü maddeleri ile 1/11/2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe dayanılarak hazırlanan 20/09/2017 tarihli ve 30186 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ.

Banka dışı şirketlerin ve bankaların hesap planının dizilişleri, ana hesapların ilk kodları bazında Tablo 2.1 ve Tablo 2.2’de gösterilmiştir. Banka dışı şirketlerin aktif nitelikli hesap grupları, dönen varlıklar ve duran varlıklardan oluşur. Bankaların aktif nitelikli hesap grupları ise dönen değerler, krediler ile yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bankaların TDHP’sinin aktif nitelikli hesap gruplarının, banka dışı şirketlerin hesap planındaki aktif nitelikli hesaplardan aşağıda sıralanan farklılıklara sahip olduğu görülmektedir:

Banka dışı şirketlerde 1 ile başlayan dönen varlıklar, bir yıl içerisinde ya da içinde bulunan faaliyet dönemi içerisinde nakite çevrilecek varlıkları ifade eder. Ana hesap grubu 1 ile başlar (1. Dönen Varlıklar). Bu varlıklar, “10. Hazır Değerler, 11. Menkul Kıymetler, 12. Ticari Alıcılar, 13. Diğer Alıcılar, 15. Stoklar, 18. Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları, 19. Diğer Dönen Varlıklardan” oluşur⁵. Bu varlıklar, firmanın faaliyetleri çerçevesinde işletme sermayesi kapsamında kullandığı, işletme duran varlıklarına kıyasla yüksek likiditeye sahip varlıklardır.

Banka TDHP’sinde ise 0 ile başlayan dönen değerler; nakit, yüksek likiditeye sahip (hızlı ve değer kaybetmeden nakite çevrilebilecek) ve genellikle vade içermeyen varlıkları ifade eder.

Başlıca dönen değerler kalemleri, “010 Kasa, 011 Efektif Deposu, 012 Yoldaki Paralar T.P., 016 Vadesi Gelmiş Menkul Değerler, 019 Kıymetli Madenler-Y.P. 020 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 022 Yurtiçi Bankalar, 024 Yurtdışı Bankalar, 030 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar/ Zarara Yansıtılan Menkul Değerler, 038 Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı, 040 Para Piyasalarından Alacaklar, 050 Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar” gibi ana hesaplardan oluşur⁶. Ayrıca her ana hesap grubunun sonunda tek sayı ile biten bir YP hesap grubu söz konusudur (Örnek: 010 Kasa, 011 Efektif Deposu vb.). Bu hesaplar ister TL cinsinden olsun ister yabancı para cinsinden olsun nakit ve nakit benzeri hesaplardır. Şirket dönen varlıklarından farklı olarak, nakite benzemeyen alacaklar bu hesap grubunda gösterilmez.

⁵ Gelir İdaresi Başkanlığı. Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları. 20.12.2022 <<https://gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/eki/muhsisteb1ekmuh5b.htm>>

⁶ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Bankalarca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi. 20.12.2022. <<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1043>>

Tablo 2.2.: Banka Dışı Şirket Tek Düzen Hesap Planı

1	Dönen Varlıklar
2	Duran Varlıklar
3	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
4	Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
5	Öz Kaynaklar
6	Gelir Tablosu Hesapları
7	Maliyet Hesapları
9	Nazım Hesaplar

Tablo 2.3.: Banka Tek Düzen Hesap Planı

0	Dönen Değerler
1	Krediler
2	Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler
3	Mevduat ve Diğer Yabancı Kaynaklar
4	Özkaynaklar
5	Faiz Gelirleri
6	Faiz Giderleri
7	Faiz Dışı Gelirler
8	Faiz Dışı Giderler
9	Nazım Hesaplar

Bankalarda 1 rakamı ile başlayan hesap grubu ise kredilerdir. Gerek kısa vadeli gerekse de orta ve uzun vadeli krediler, bu hesap grubunda izlenir. Ayrıca ertelenmiş alacaklar ve donuk alacaklar da bu hesap grubunda izlenir. Bu hesap grubunun kırılımlarını tanımak amacıyla başlıca kredi ana hesapları şu şekilde sıralanabilir:

“100 İskontolu İşlemlerden Alacaklar, 102 İskontolu İşlemlerden Kazanılmamış Gelirler, 104 Faktöring İşlemlerinden Alacaklar, 110 Kısa Vadeli Açık İhracat Kredileri, 112 Kısa Vadeli Teminatlı İhracat Kredileri, 114 Kısa Vadeli Teminatlı İthalat Kredileri, 116 Kısa Vadeli Açık Diğer Krediler, 118 Kısa Vadeli Teminatlı Diğer Krediler, 120 Kısa Vadeli İhtisas Kredileri, 124 Kısa vadeli Fon Kaynaklı Krediler, 126 Mali Kesime Kullandırılan Kısa Vadeli Krediler, 128 Yurtdışı Kısa vadeli Krediler, 130 Orta ve Uzun Vadeli Açık İhracat Garantili Yatırım Kredileri, 132 Orta ve Uzun Vadeli Teminatlı

İhracat Garantili Yatırım Kredileri, 134 Orta ve Uzun Vadeli Açık Diğer Yatırım Kredileri, 136 Orta ve Uzun Vadeli Teminatlı Diğer Yatırım Kredileri, 138 Orta ve Uzun Vadeli Açık işletme, İhracat ve Diğer Krediler, 140 Orta ve Uzun Vadeli Teminatlı işletme, İhracat ve Diğer Krediler, 142 Orta ve Uzun Vadeli İhtisas Kredileri, 144 Orta ve Uzun Vadeli Fon Kaynaklı Krediler, 146 Mali Kesime Kullanılan Orta ve Uzun Vadeli Krediler, 148 Yurtdışı Orta ve Uzun Vadeli Krediler, 150 Canlı Alacaklardan Yeniden Yapılandırılan Kısa Vadeli Krediler, 152 Donuk Alacaklardan Yeniden Yapılandırılan Kısa Vadeli Krediler, 154 Canlı Alacaklardan Yeniden Yapılandırılan Orta ve Uzun Vadeli Krediler, 156 Donuk Alacaklardan Yeniden Yapılandırılan Orta ve Uzun Vadeli Krediler, 158 Tazmin Edilen Gayrinakdi Kredi Bedelleri, 160 Kanun ve/veya Kararnamelere Dayanan Ertelenmiş ve Taksitlendirilmiş Krediler, 170 Üçüncü Grup Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler, 172 Dördüncü Grup Tahsili Şüpheli Krediler, 176 Beşinci Grup Zarar Niteliğindeki Krediler, 180 Özel Karşılıklar (-), 182 Beklenen Zarar Karşılıkları (-), 184 Gerçeğe Uygun Değer Üzerinden Değerlenen Krediler Değer Düşüş Karşılığı (-)”⁷.

Alt kredi sınıflandırmasına örnek olarak yukarda değinilen 118 Kısa Vadeli Teminatlı Diğer Kredilerin alt sınıflandırmasını incelediğimizde:

- “11800 İştirakler ve Bağlı Ortaklıklar (Kamu)” (alt kırılım hesaplarında: iktisadi devlet teşekkülleri, kamu iktisadi kuruluşları),
- “11801 İştirakler ve Bağlı Ortaklıklar” (Özel),
- “11802 İştirakler ve Bağlı Ortaklıklar Kefaletiyle” (Kamu),
- “11803 İştirakler ve Bağlı Ortaklıklar Kefaletiyle” (Özel),
- “11810 Diğer Müşteriler Kamu” (alt kırılım hesaplarında: kamu idareleri, iktisadi devlet teşekkülleri, kamu iktisadi kuruluşları),
- “11811 Diğer Müşteriler Özel”,
- “11814 Müşteri Adına Menkul Değer Alım Kredisi”,
- “11820 Tüketici Kredileri” (alt kırılım hesaplarında: konut kredileri, taşıt kredileri, ihtiyaç kredileri, konut teminatlı tüketici kredileri, diğer gayrimenkul kredileri),
- “11821 Bireysel Kredi Kartları” (alt kırılım hesaplarında: taksitli, taksitsiz),
- “11830 Taksitli Ticari Krediler” (alt kırılım hesaplarında: işyeri kredileri, taşıt kredileri, ihtiyaç kredileri),

⁷ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Bankalarca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi. 20.12.2022. <<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1043>>

- “11831 Kurumsal Kredi Kartları” (alt kırılım hesaplarında: taksitli, taksitsiz),
- “11840 Personel Kredileri” (alt kırılım hesaplarında: konut kredileri, taşıt kredileri, ihtiyaç kredileri, konut teminatlı personel kredileri -taşıt, ihtiyaç-diğer gayrimenkul kredileri)
- “11841 Personel Kredi Kartları” (alt kırılım hesaplarında: taksitli, taksitsiz),
- “11842 Kredili Mevduat Hesabı” (alt kırılım hesaplarında: gerçek kişi, tüzel kişi).

Yukarıda sunulan ana hesaplar ile bu hesaplardan birine ait alt sınıflandırma çerçevesinde, kredilerin TDHP’deki dizilişini bir bütün olarak incelediğimizde aşağıda sunulan özelliklere göre sınıflandırmaya tabi tutulduğu görülmektedir:

- Kredinin TP ya da YP cinsinden oluşu,
- Kredinin canlı, yapılandırılmış veya donuk oluşu,
- Kredinin vadesi: kısa, orta veya uzun vadeli oluşu,
- Kredinin türü: iskontolu, faktöring, ihracat, ithalat, diğer krediler,
- Kredinin finansman tipi: banka kaynaklı, fon kaynaklı oluşu,
- Kredinin teminatlı ya da teminatsız oluşu,
- Kredinin kime kullandırıldığı: tüketici, ticari, mali kesim, kamu, özel, iştirakler ve bağlı ortaklıklar, personel, ihtisas,
- Kredinin ne için kullandırıldığı: konut, taşıt, ihtiyaç, işyeri,
- Kredinin kullandırım tekniği: Taksitli, kredi kartı oluşu.

Bankaların yaptıkları faaliyetleri gereği alıcılar, stoklar vb. kalemleri yoktur. Ancak görüldüğü üzere sadece kredi işlemlerinin bile, çok çeşitli unsurlara göre ayrımı ve sınıflandırılması söz konusudur.

Banka dışı şirket muhasebesinde 2. Duran Varlıklar grubu, bir yıldan uzun bir dönemde nakde çevrilmesi ya da işletme faaliyetlerinde kullanılması düşünülen varlıkları ifade eder. Başlıca duran varlık hesapları şunlardır: “22. Ticari Alıcılar, 23. Diğer Alıcılar, 24. Mali Duran Varlıklar 25. Maddi Duran Varlıklar, 26. Maddi Olmayan Duran Varlıklar, 27. Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar 28. Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları, 19. Diğer Duran Varlıklardan” oluşur.

Banka TDHP’de 2 ile başlayan ana hesaplar grubu ise yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifleri tanımlar. Bunlar tıpkı şirket muhasebesinde olduğu gibi kısa vade içerisinde tahsilatı yapılamayacak, likiditesi düşük veya olmayan varlıkları ifade eder.

Bankaların başlıca yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifler kalemleri⁸: “202 Kiralama İşlemlerinden Alacaklar, 204 Kazanılmamış Finansal Kiralama Gelirleri, 210 Zorunlu Karşılıklar, 220 Kredi Faiz ve Gelir Tahakkukları ve Reeskontları, 222 Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları, 224 Türev Finansal Varlıklar, 238 Satış Amaçlı Elde Tutulan ve Durdurulan Faaliyetlere İlişkin Duran Varlıklar, 240 İştirakler, 242 Bağlı Ortaklıklar, 250 Menkuller, 252 Gayrimenkuller, 256 Birikmiş Amortismanlar (-), 258 Maddi Olmayan Duran Varlıklar, 260 Peşin ödenmiş Vergiler, 262 Ertelenmiş Vergi Varlığı Hesabı, 264 Duran Varlıklar Değer Düşüş Karşılığı (-), 270 Ayniyat Mevcudu, 272 Aktiflerimizin Vadeli Satışından Doğan Alacaklar, 274 Aktiflerimizin Vadeli Satışından Kazanılmamış Gelirler (-), 278 Muhtelif Alacaklar, 280 Borçlu Geçici Hesaplar, 282 Bölgeler veya İşletmeler Geçici Hesabı, 284 Kıymetli Maden Alım Satım Hesabı, 288 Enflasyona Göre Düzeltme Farkları, 290 Şubeler Cari Hesabı, 292 Efektif Alım Satım Hesabı, 293 Efektif Vaziyeti Y.P., 294 Döviz Alım Satım Hesabı, 295 Döviz Vaziyeti Y.P., 296 Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Alacaklar, 298 Elden Çıkarılacak Kıymetlerdir”.

Bütün banka TDHP’de olduğu gibi sonu çift sayı ile biten TL cinsinden geçici hesapların her birinin, sonu tek sayı ile biten YP cinsinden hesabı bulunur (Örneğin 280 Borçlu Geçici Hesaplar –T.P, 281 Borçlu Geçici Hesaplar-YP.).

Bunun istisnası 292 Efektif Alım Satım Hesabı-T.P. ile 293 Efektif Vaziyeti Y.P. karşılıklı çalışan sadece anılan para cinslerinden hesaplardır. Aynı şekilde 294 Döviz Alım Satım Hesabı-T.P. ile 295 Döviz Vaziyeti Y.P. de karşılıklı çalışır. Bu ana hesaplar bankaların efektif ve döviz vaziyetinin değerlemesinde (evalüasyon) kullanılır.

⁸ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Bankalarca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi. 20.12.2022. <<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1043>>

Şekil 2.1.: Şirket Ana Hesap Kodlarının Mizanda Gösterimi

Banka Dışı Şirket Hesap Planı	
Aktif	Pasif
1 Dönen Varlıklar	3 Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
2 Duran Varlıklar	4 Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
	5 Öz Kaynaklar

Şekil 2.2.: Banka Ana Hesap Kodlarının Mizanda Gösterimi

Banka Hesap Planı	
Aktif	Pasif
0 Dönen Değerler	3 Mevduat ve Diğer Yabancı Kaynaklar
1 Krediler	
2 Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler	4 Özkaynaklar
6 Faiz Giderleri	5 Faiz Gelirleri
8 Faiz Dışı Giderler	7 Faiz Dışı Gelirler
9 Nazım Hesaplar	9 Nazım Hesaplar

Görüldüğü üzere bankaların 2 ile başlayan yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifler hesap grupları, muhasebenin dönemsellik ilkesi gereği henüz kazanılmamış gelir kalemlerini, faiz ve komisyonlardan ilgili döneme isabet eden tahakkuk etmemiş gelirlerini, iştirakler, bağlı ortaklıklarını kayıt altına almaktadır. Bankaların gayrimenkul, menkul ve maddi duran varlıklar gibi faaliyetlerini sürdürmelerini sağlayan bina, ekipman vb. her türlü varlıkları burada gösterilir. Kullanımları, faydalı ömrünün ilerlemesi sonucu değer düşüşleri ve tükenişleri (-) amortisman hesapları aracılığıyla bu hesap grubunda düzenlenir. Bankanın efektif ve döviz varlığı bu hesap grubunda değerlendirilir (evalüe edilir) ve kayıt altına alınır. Şubeler arası fon alış verişini gösteren şubeler cari hesabı da duran yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifler kaleminde izlenir. Ayrıca her türlü aktif nitelikli geçici hesap bu hesap grubunun altında bulunmaktadır.

Şekil 2.3 ve 2.4’de şirket mizanı ve banka mizanında her iki kesimin ana hesap gruplarının dizilişi gösterilmiştir. Şirket aktif nitelikli dönen varlıklar ve duran varlıklar hesapları ile banka aktif nitelikli dönen değerler, krediler, yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifler hesaplarının finansmanını sağlayan pasif nitelikli hesaplar ise şöyle özetlenebilir:

Banka dışı şirketlerde 3’lü hesaplar grubu kısa vadeli yabancı kaynakları, 4’lü hesaplar ise uzun vadeli yabancı kaynakları ifade eder. 3 Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar grubu: “30. Mali Borçlar, 32. Ticari Borçlar, 33. Diğer Borçlar, 34. Alınan Avanslar, 35. Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hakedişleri, 36. Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler, 37. Borç ve Gider Karşılıkları, 38. Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları, 39. Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar”⁹dan oluşur.

Banka dışı şirketlerin “4. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar grubunun başlıca ana hesapları: 40. Mali Borçlar, 42. Ticari Borçlar, 43. Diğer Borçlar, 44. Alınan Avanslar, 47. Borç ve Gider Karşılıkları, 48. Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları, 49. Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar”¹⁰dan oluşur.

Bankaların 3’lü hesap grubu ise¹¹ “300 Tasarruf Mevduatı (Y.İ.Y. Gerçek Kişiler)- Vadesiz, 301 Döviz Tevdiat Hesabı- Vadesiz, 302 Tasarruf Mevduatı (Y.D.Y. Gerçek Kişiler)- Vadesiz, 304 Resmi, Ticari ve Diğer Kurumlar Mevduatı (Y.İ.Y.)- Vadesiz, 305 Kıymetli Maden Depo Hesapları- Vadesiz-Y.P., 306 Resmi, Ticari ve Diğer Kurumlar Mevduatı (Y.D.Y.)- Vadesiz, Bankalar Mevduatı- Vadesiz, 310 Tasarruf Mevduatı (Y.İ.Y. Gerçek Kişiler)- Vadeli, 311 Döviz Tevdiat Hesabı- Vadeli, 312 Tasarruf Mevduatı (Y.D.Y. Gerçek Kişiler)- Vadeli, 314 Resmi, Ticari ve Diğer Kurumlar Mevduatı (Y.İ.Y.)- Vadeli, 315 Kıymetli Maden Depo Hesapları- Vadeli-Y.P., 316 Ticari ve Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Y.D.Y.)- Vadeli, 318 Bankalar Mevduatı Vadeli, 320 Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar, 324 İhbarlı Mevduat, 328 Para Piyasalarına Borçlar, 332 Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar, 334 Menkul Kıymet Ödünç Piyasasına Borçlar, 340 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kredileri, 342 Yurtiçi Bankalardan Kullanılan Krediler, 344 Yurtiçi Diğer Kuruluşlardan Kullanılan Krediler, 346 Sermaye

⁹ Gelir İdaresi Başkanlığı. Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları. 20.12.2022 <<https://gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5b.htm>>

¹⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı. Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları. 20.12.2022 <<https://gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5b.htm>>

¹¹ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Bankalarca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi. 20.12.2022. <<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1043>>

Hesaplamasına Dahil Edilecek Borçlanma Hesapları, 348 Yurtdışından Kullandırılan Krediler, 350 Karşılıklar, 352 Kiralama İşlemlerinden Borçlar, 354 Ertelenmiş Kiralama Giderleri (-), 356 Faktoring İşlemlerinden Borçlar (-), 360 Faiz Ve Gider Reeskontları, 364 Türev Finansal Yükümlülükler, 366 Yurtdışı Merkez ve Şubeler, 368 Enflasyona Göre Düzeltme Farkları, 370 İthalat Transfer Emirleri, 376 İhraç Edilen Menkul Kıymetler, 378 İhraç Edilen Menkul Kıymetler İhraç Farkları (-), 380 Ödenecek Vergi Resim Harç ve Primler, 384 Bankamıza Tahsis Edilen Fonlar, 386 Ertelenmiş Vergi Borcu Hesabı, 390 Muhtelif Borçlar, 392 Alacaklı Geçici Hesaplar, 394 Ödeme Emirleri, 396 Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Borçlar, 398 Yükleniciler Hesabından” oluşmaktadır.

Görüldüğü üzere 3’lü hesap grubu bankaların vadesiz ve vadeli her türlü borçları ile, geçici hesaplarından oluşmakta, öz kaynakları dışındaki bütün yabancı kaynakları içermektedir.

Banka dışı şirketlerin öz kaynakları 5’li hesap grubundan oluşmakta ve 50. Ödenmiş Sermaye, 52 Sermaye Yedekleri, 54 Kar Yedekleri, 57 Geçmiş Yıllar Karları, 58 Geçmiş Yıllar Zararları, 59 Dönem Net Karı (Zararı) hesaplarından oluşmaktadır.

Bankaların öz kaynakları da benzer şekilde, “400 Sermaye, 412 Sermaye Taahhütleri, 414 Sermaye Yedekleri, 420 Kar Yedekleri, 440 Kar ve Zarar, 442 Geçmiş Yıllar Kar ve Zararı, 448 Enflasyona Göre Düzeltme Farkları” ndan oluşmaktadır¹².

Banka dışı şirketlerde gelir tablosu hesapları 6’lı hesap grubundan oluşur. “60. Brüt Satışlar, 61. Satış İndirimleri (-), 62. Satışların Maliyeti (-), 63. Faaliyet Giderleri (-), 64. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Karlar, 65. Diğer Faaliyetlerden olağan Gider ve Zararlar (-), 66. Finansman Giderleri (-), 67. Olağandışı Gelir ve Karlar, 68. Olağandışı Gider ve Zararlar (-), 69. Dönem Net Kar ve Zararı hesapları”¹³ ile gelir ve gider kayıtları yapılmaktadır. Ayrıca 7’li hesaplardan oluşan 7/A ve 7/B maliyet hesapları mevcuttur.

Bankalarda ise gelir ve gider hesapları dörtlü ayrıma tabidir. Faiz gelirleri 5’li hesap grubunda, faiz giderleri 6’lı hesap grubunda, faiz dışı gelirler 7’li hesap grubunda, faiz dışı giderler ise 8’li hesap grubunda izlenmektedir. Faiz gelirleri yukarıda anlatılan kredilerin kırılımına uygun olarak 500 İskontolu İşlemlerden Alınan Faizler, 502 Faktoring

¹² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Bankalarca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi. 20.12.2022. <<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1043>>

¹³ Gelir İdaresi Başkanlığı. Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları. 20.12.2022 <<https://gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/ eski/muhsisteb1ekmuh5b.htm>>

Alacaklarından Alınan Faizler vb. sınıflandırmaya sahiptir. Bankaların 6'lı hesap grubu ise mevduat sınıflandırmasına benzer şekilde 608 Türk Parası Mevduata Verilen Faizler (Y.D.Y.K.), 610 Türk Parası Mevduata Verilen Faizler (Y.İ.Y.K.) vb. şekilde yeterince alt kırılımlarına da ayrılarak bankanın faiz giderlerini sınıflandırır. 7'li hesaplar her türlü kredi ve hizmetlerden alınan komisyonları, 8'li hesaplar ise bankanın faiz dışı her türlü giderini alt hesaplar aracılığıyla kayda alır.

Banka TDHP'de 9'lu hesapları ise başta gayri nakdi krediler olmak üzere, kabul kredileri, akreditif işlemleri, türev finansal işlemler, ciro işlemleri, alınan ve verilen diğer garantiler, diğer borçlar, alacaklar ve hatırlatma amaçlı kalemleri kayda alır.

2.3.2. Banka Bilançosu

Finansal tablo, mali tablo, finansal rapor terimleri, Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurumu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından kurum bazında aynı anlamda kullanılan veya BDDK tarafından her üçü de eş anlamlı kullanılan ifadelerdir (Akgüç, 2011; İbiş, Çatıkkaş, Çelikdemir, 2018).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. Kısım 4. Bölümü, Finansal Raporlama konusunu ele alır. Bankacılık Kanunu'nun 37. maddesine göre bankalar, muhasebe sistemlerinde tek düzeni uygulamak zorundadır. "Bankalar, finansal raporlama standartlarına uygun olarak, tüm işlemlerini gerçek mahiyetlerine uygun surette muhasebeleştirmek ve finansal raporlarını bilgi edinme ihtiyacını karşılayabilecek biçim ve içerikte, anlaşılır, güvenilir ve karşılaştırılabilir, denetime, analize ve yorumlamaya elverişli, zamanında ve doğru şekilde düzenlemekle yükümlüdür". Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. Maddesine göre, bankaların temel finansal tabloları, bilanço, gelir tablosu, öz kaynak değişim tablosu, kar dağıtım tablosu ve özkaynaklarda muhasebeleştirilen gelir gider kalemlerine ilişkin tablodan oluşur. Bunlardan bilanço ve gelir tablosu temel mali tabloları oluşturur (Yıldırım, 2008).

Finansal tablolar, banka yöneticilerinin kendilerine emanet edilen kaynakları ne etkinlikte kullandıklarını gösterir. Bu amaçla finansal tablolar aşağıdaki bilgileri finansal tablo kullanıcılarına sunarlar (Kızıl, Fidan, Kızıl, Keskin, 2016):

- i. Varlıklar,
- ii. Borçlar,
- iii. Öz kaynaklar,
- iv. Gelir ve giderler, kar ve zararlar,
- v. Ortakların pay sahipliğinin sonucu bankaya katkıları ve ortaklara yapılan ödemeler,
- vi. Nakit akışları.

Finansal tablolar, bankaların konsolidasyon kapsamına giren iştirak ve bağlı ortaklıkları ile birlikte konsolide olarak, ya da sadece ana bankanın finansal tabloları olarak solo şeklinde gösterilirler. Konsolide finansal tablolarda grup içi işlemler, her iki grup şirketinde de kayda alınacağından, mükerrer kayıtların elimine edilmesi amacıyla sadeleştirilir. Solo finansal tablolarda ise bankanın genel müdürlük ve şubelerinden oluşan kendi tüzel kişiliğine ait finansal bilgiler, finansal tablo kullanıcılarının hizmetine sunulur. Bu bölümde, bu tezin konusuna ve veri setine uygun olarak bankaların bilanço ve gelir tablosu kalemleri, solo finansal tablolar kapsamında anlatılacaktır.

Bilanço, bir işletmenin belirli bir tarihteki iktisadi ve mali durumunu tam olarak gösteren, varlıklarını ve bunların nasıl finanse edildiğini yansıtan yükümlülüklerini sunan bir tablodur. Aktif tarafı bankaların varlıklarını gösterir. Pasif tarafı ise yükümlülüklerini gösterir.

Bilanço, düzenlendiği gün itibariyle bilanço hesaplarının değerlemesi yapılmış son bakiyelerini, gelir tablosu hesaplarının ise değerlendirme sonrası netleştirilmiş bakiyelerini (dönem karında) gösterir (Şakar, 2000).

Bilanço varlıkları, TDHP’de sunulduğu üzere dönen değerler, krediler, yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifler hesap gruplarının, bilançonun aktif kalemlerine aktarılmasından oluşur. Bilanço yükümlülükleri ise bankanın yabancı kaynak sahiplerine olan borçlarını ve öz kaynaklarını gösterir. Mevduat ve diğer yabancı kaynaklar ile öz kaynak hesap gruplarının bilanço kalemlerine aktarılmasından oluşurlar.

Banka bilançosunda anılan varlık, borç ve öz kaynak kavramları finansal durumun tespiti konusuyla doğrudan ilgilidir. Bu kavramların işlevleri şöyle tanımlanabilir (Kızıl, Fidan, Kızıl, Keskin, 2016):

- i. Varlık, geçmişte yapılan işlemler sonucu meydana gelen, hali hazırda işletmenin yönetiminde/ kontrolünde olan ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerlerdir,
- ii. Borç, geçmişte yapılan işlemlerden kaynaklanan ve itfası işletme varlıklarında bir eksilmeye sebep olacak yükümlülüklerdir.
- iii. Öz kaynaklar, işletmenin borçları ödendikten sonra kalan varlıklarıdır (Kızıl, Fidan, Kızıl, Keskin, 2016).

Bilanço, bankanın belirli bir tarihteki durumunu gösteren, işletmenin o tarihteki fotoğrafıdır. Bilanço rakamları stok rakamlar olup, statiktirler. Sadece o ana ilişkin bilgi sunarlar. Şekil 2.5.'de örnek banka bilançosu sunulmuştur. Söz konusu bilanço, varlık ve yükümlülük kalemlerinin özelliklerine göre birleştirip sadeleştirilirse, Şekil 2.6'daki analitik banka bilançosu elde edilir. Böylelikle, yönetim muhasebesi açısından bilanço kalemlerini ve özelliklerini çözümlemek ve yorumlamak kolaylaşmış olur.

Analitik banka bilançosu incelendiğinde, bankanın fon kullanım yerlerinden ilk bilanço kaleminin Nakit Değerler ve Merkez Bankası olduğu görülmektedir. Bu varlıklar, ilk olarak bankaların günlük işlemleri ve ihtiyari olarak, mevduat çekilişleri kapsamında kasalarında bulundurdıkları nakitlerden oluşur. Diğer taraftan munzam karşılıklar ve serbest hesap kapsamında TCMB'de bulundurulmuş vadesiz mevduat da, bu varlık kaleminde izlenir. Bu bilanço kaleminin özelliği son derece likit olmasıdır. TCMB tarafından dönemsel olarak faizsiz ya da düşük faiz oranı ile nemalandırılır.

BANKA BİLANÇOSU

VARLIKLAR	YÜKÜMLÜLÜKLER
I. FİNANSAL VARLIKLAR (Net) 1.1 Nakit ve Nakit Benzerleri 1.1.1 Nakit Değerler ve Merkez Bankası 1.1.2 Bankalar 1.1.3 Para Piyasalarından Alacaklar 1.1.4 Beklenen Zarar Karşılıkları (-) 1.2 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar 1.2.1 Devlet Borçlanma Senetleri 1.2.2 Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değerler 1.2.3 Diğer Finansal Varlıklar 1.3 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Finansal Varlıklar 1.3.1 Devlet Borçlanma Senetleri 1.3.2 Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değerler 1.3.3 Diğer Finansal Varlıklar 1.4 Türev Finansal Varlıklar 1.4.1 Türev Finansal Varlıkların Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarara Yansıtılan Kısım 1.4.2 Türev Finansal Varlıkların Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Kısım II. İTFA EDİLMİŞ MALİYETİ İLE ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR (Net) 2.1 Krediler 2.2 Kiralama İşlemlerinden Alacaklar 2.3 Faktoring Alacakları 2.4 İtfa Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Diğer Finansal Varlıklar 2.4.1 Devlet Borçlanma Senetleri 2.4.2 Diğer Finansal Varlıklar Beklenen Zarar Karşılıkları (-) III. SATIŞ AMAÇLI ELDE TUTULAN VE DURDURULAN FAALİYETLERE İLİŞKİN DURAN VARLIKLAR (Net) Satış Amaçlı Durdurulan Faaliyetlere İlişkin ORTAKLIK YATIRIMLARI İştirakler (Net) Özkaynak Yöntemine Göre Değerlenenler Konsolide Edilmeyenler Bağlı Ortaklıklar (Net) Konsolide Edilmeyen Mali Ortaklıklar Konsolide Edilmeyen Mali Olmayan Ortaklıklar	I. MEVDUAT II. ALINAN KREDİLER III. PARA PİYASALARINA BORÇLAR IV. İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER (Net) 4.1 Bonolar 4.2 Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler 4.3 Tahviller V. FONLAR 5.1 Müstakrizlerin Fonları 5.2 Diğer VI. GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KAR ZARARA YANSITILAN FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER VII. TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER 7.1 Türev Finansal Yükümlülüklerin Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarara Yansıtılan Kısım 7.2 Türev Finansal Yükümlülüklerin Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Kısım VIII. FAKTORİNG YÜKÜMLÜLÜKLERİ IX. KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN YÜKÜMLÜLÜKLER (Net) X. KARŞILIKLAR 10.1 Yeniden Yapılanma Karşılığı 10.2 Çalışan Hakları Karşılığı 10.3 Sigorta Teknik Karşılıkları (Net) 10.4 Diğer Karşılıklar XI. CARİ VERGİ BORCU XII. ERTELENMİŞ VERGİ BORCU XIII. SATIŞ AMAÇLI ELDE TUTULAN VE DURDURULAN FAALİYETLERE İLİŞKİN DURAN VARLIK BORÇLARI (Net) 13.1 Satış Amaçlı 13.2 Durdurulan Faaliyetlere İlişkin XIV. SERMAYE BENZERİ BORÇLANMA ARAÇLARI 14.1 Krediler 14.2 Diğer Borçlanma Araçları XV. DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER XVI. ÖZKAYNAKLAR 16.1 Ödenmiş Sermaye 16.2 Sermaye Yedekleri 16.2.1 Hisse Senedi İhraç Primleri 16.2.2 Hisse Senedi İptal Kârları 16.2.3 Diğer Sermaye Yedekleri 16.3 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Birikmiş Diğer Kapsamlı Gelirler veya Giderler 16.4 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Birikmiş Diğer Kapsamlı Gelirler veya Giderler 16.5 Kâr Yedekleri 16.5.1 Yasal Yedekler 16.5.2 Statü Yedekleri 16.5.3 Olağanüstü Yedekler 16.5.4 Diğer Kâr Yedekleri 16.6 Kâr veya Zarar 16.6.1 Geçmiş Yıllar Kâr veya Zararı 16.6.2 Dönem Net Kâr veya Zararı

2.3.2.1. Banka Varlıkları

31.12.2021 tarihi itibarıyla Türk mevduat bankalarının aktif toplamının % 16'sı Nakit değerler ve Merkez Bankası'ndan oluşmaktadır. Düşük faiz getirisine sahip bu bilanço kaleminin bilanço içerisinde görece az paya sahip olması, elbette tercih edilen bir yaklaşım olacaktır. Ancak bu kalemdeki bakiye, bankanın gündelik faaliyetleri gereği zorunlu olarak oluşmaktadır.

Şekil 2.4.: Türk Mevduat Bankaları Analitik Bilançosu

31.12.2021

TÜRK MEVDUAT BANKALARI			
AKTİFLER		PASİFLER	
1. Nakit Değerler ve Merkez Bankası	% 16	1. Mevduat	% 64
5. Bankalar ve Para Piyas. Alacaklar	% 4	2. Alınan Krediler	% 7
6. Menkul Kıymetler	% 19	3. Para Piyasalarına Borçlar	% 9
7. Krediler	% 53	4. İhraç Edilen Menkul Değerler	% 6
8. Diğer Aktifler	% 8	5. Diğer Pasifler	% 7
		6. Özkaynaklar	% 8
TOPLAM	%100	TOPLAM	%100

Bankalar ve Para Piyasalarından Alacaklar kalemi incelendiğinde; bankalar, bankaların birbirleri ile yaptıkları işlemlerin alacak, ödeme ve mahsuplaşmalarının yapıldığı TL hesaplar ile YP cinsinden nostro hesaplardan oluşur. Bilanço sahibi açısından diğer bankalardan alacakları temsil eder, Bu hesaplar genellikle düşük faiz getirine sahiptirler. Ancak ekonomik konjonktüre bağlı olarak, dönemsel olarak yüksek faizle nemalandırıldığı olmaktadır. Para piyasasından alacaklar ise elinde nakit fazlası olan bankaların, nakit noksanı ya da kısa vadeli nakit ihtiyacı olup uzun vadeli varlıklarını bozdurmak istemeyen bankalara verdikleri, kısa vadeli borçların takip edildiği bilanço kalemidir. 31.12.2021 tarihi itibarıyla Türk mevduat bankalarının aktif toplamının % 4'ü Bankalar ve Para Piyasalarından Alacaklar toplamından oluşmaktadır. Görüldüğü üzere analitik bilançonun kalemleri içerisinde en düşük yüzdesel ağırlığa sahip olan bilanço pozisyonu bankalardır. Bunun sebebi temel olarak getiri amaçlı değil, operasyonel amaçlı bir bilanço kalemi olmasından kaynaklanır.

2499 sayılı eski Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3. Maddesine göre menkul kıymet, 'Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri

aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetli evraktır'. 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ise 3. maddesinin (o) bendinde ise menkul kıymet tanımı, 'Para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere;

- i. "Paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını",
- ii. "Borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını" ifade etmektedir.

Banka bilançosunda menkul kıymetler kalemi; hazine bonusu, devlet tahvili, diğer kamu ve özel kesim borçlanma araçları (şirket, banka tahvilleri vb.), sermayeyi temsil eden hisse senedi ve diğer her türlü menkul kıymetlerden oluşmaktadır. Bankalar menkul kıymet portföylerinde borçlanma araçlarından, dönem sonunda faiz ve anaparayı tahsil edecek şekilde iskontolu menkul kıymetleri ve/veya dönemsel faiz geliri elde edip, vade sonunda anaparayı tahsil edecek şekilde kupon ödemeli menkul kıymetleri tercih edebilirler. Böylelikle sabit ya da değişken faiz geliri elde etmenin yanı sıra son derece likit bir aktif bilanço kalemine sahip olurlar. Menkul kıymetler, genellikle hem organize piyasalarda hem de tezgah üstü (OTC) piyasalarda işlem gördükleri, alınıp satılabildikleri için likiditesi yüksek kıymetlerdir. Menkul kıymetler TL cinsinden ya da yabancı para cinsinden (Euro Bond vb.) olabilirler.

Menkul kıymetler, sabit ya da değişken faizli, iskontolu ya da kupon ödemeli, TL ya da yabancı para cinsinden olmaları, menkul kıymeti ihraç edenin kredibilitesi, ikincil piyasadaki derinliği vb. faktörlere göre değişik bankacılık risklerine yol açabilirler. Burada diğer bir önemli faktör ise piyasa faiz oranının volatilitesidir (Kartal, 2021). Faiz oranının oynaklığının fazla olduğu piyasalarda, özellikle sabit faizli borçlanma araçlarında, piyasa faiz oranının arttıkça menkul kıymetin değerinin düşmesi, bankalar açısından net bugünkü değer çerçevesinde sorun oluşturabilmektedir.

Bununla birlikte menkul kıymetlerin likit varlıklar olmaları, bankacılık risklerine karşı (özellikle likidite riski) tampon olarak kullanılmalarını sağlar.

Bir banka bilançosunda menkul kıymet oranı yükseldikçe, genel olarak bankanın risk taşıma kapasitesinin arttığı söylenebilir¹⁴. Diğer bir avantajları ise, menkul kıymetlere sahip bankaların bunları repo işlemlerinde kullanabilmeleridir. Repo belirli bir menkul kıymetin vade sonunda geri alım vaadiyle satımını ifade eder. Türev bir işlem çeşidi olup, banka geri almak üzere portföyündeki menkul kıymeti satarak ihtiyacı olan fonu sağlamakta, işlemin karşı tarafı ise (örneğin başka bir banka) verdiği borca karşılık teminat olarak bir menkul kıymete sahip olmaktadır. Borç alan banka vade sonunda aldığı fonu geri öder ve sattığı menkul kıymeti geri satın alır. Fon ihtiyacı olup menkul kıymetini geri almak üzere satan banka, vadeye kadar işlem süresi boyunca, menkul kıymetin ekonomik olarak sahibi olmaya devam eder. Menkul kıymetin vadeye kadar sözleşmeden doğan sahibi ise diğer bankadır.

Repo işlemi haricinde banka menkul kıymeti doğrudan satarak da ihtiyacı olan fonlara erişebilir. Yukarıda anıldığı gibi, menkul kıymetler, organize piyasalarda ve tezgah üstü işlem görmekte, fiyatları oluşmakta ve kolaylıkla alınıp satılmaktadır.

Bankaların, dönemsel gelir elde etmek amacıyla menkul kıymetleri portföylerinde tutma amaçlarının yanında, diğer bir amaçları ise fiyat değişimlerinden faydalanmak amacıyla menkul kıymetleri satın almalarıdır. Bankalar böylelikle spekülasyon amaçlı olarak ilgili menkul kıymeti satın alıp, fiyatı yükseldiği zaman tekrar satabilirler. Bunun sonucunda da alım satım fiyat farkından kaynaklanan kar elde etmiş olurlar.

01.01.2018 tarihinden itibaren, Türk bankaları için IFRS-9 (TFRS-9) Finansal Araçlar Standardı uygulama yükümlülüğü başlamış ve böylelikle bu tarihe kadar uygulanan IAS-39 (TMS-39) Finansal Araçlar Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı uygulamadan kaldırılmıştır. 2018 yılı öncesinde banka bilançosunda menkul kıymetlerin sunumu aşağıdaki bilanço kalemleri aracılığıyla gerçekleşmekteydi:

- i. Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar,
- ii. Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (Net),

¹⁴ Burada menkul kıymetin vadesi, piyasasının derinliği, ihraç edenin kredibilitesi vb. özelliklerinin yanında, nasıl finanse edildiği de önem kazanmaktadır. Kasım 2000 Likidite Krizi esnasında yüksek oranda devlet iç borçlanma senetleri portföyüne sahip Demirbank, bunların finanse edilmesi konusunda maruz kaldığı likidite sıkışıklığından kurtulamayarak TMSF'ye devredilmiştir. Demirbank pasifinde kısa vadeli borçlanarak, buradan elde ettiği fonlarla aktifinde yüksek miktarda devlet iç borçlanma senetleri portföyü oluşturan bir iş modelini benimsemişti.

iii. Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar (Net).

01.01.2018 tarihinden itibaren banka bilançosunda menkul kıymetlerin sunumu şu şekilde gerçekleşmektedir (Şekil 2.5):

- i. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar,
- ii. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Finansal Varlıklar,
- iii. İtfa Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Finansal Varlıklar.

Bankalar satın alma amaçlarına göre portföylerinde bulunan menkul kıymetleri yukarıda sayılan değişik bilanço kalemlerinde gösterirler. Eski sunum sistemindeki Alım-Satım Amaçlı Finansal Varlıklar, yeni sunum sisteminde Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar bilanço kaleminde kayıt altına alınır. IFRS-9 öncesinde Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar bilanço kalemi, 2018 yılı sonrasında Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Finansal Varlıklar kaleminde gösterilmektedir. Bankaların menkul kıymetlerinin büyük çoğunluğunu oluşturan bu bilanço kaleminin mevcudu, dönemsel gelir sağlanması, karlılık açısından gerekli şartların oluşması halinde satılarak kazanç sağlanması, aksi halde vadeye kadar elde tutulması amaçlanan menkul kıymetlerden oluşur (Kartal, 2021).

İtfa Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Finansal Varlıklar ise bankanın satma niyetinin olmadığı ve vadeye kadar elde tutarak dönemsel getirilerinden faydalanmayı amaçladığı menkul kıymetlerin gösterildiği bilanço kalemidir.

31.12.2021 tarihi itibarıyla Türk mevduat bankalarının aktif toplamının %19'u her üç bilanço kaleminin toplamı olan menkul kıymetlerden oluşmaktadır. Devlet tahvilleri ve hazine bonoları, riski düşük menkul kıymetler olup doğal olarak getirileri de kredilere göre düşüktür. Şirket bono ve tahvillerinde ise ihraççı şirketin kredi derecelendirmesi (ratingi) menkul kıymetin getirisi üzerinde etkili olmaktadır. Düşük rating, yüksek kredi riski anlamına gelmektedir. Ayrıca düşük ratinge sahip firmaların menkul kıymetlerinin, ya da menkul kıymetlerin, Merkez Bankası ya da diğer bankalarla yapılacak repo ve para piyasası işlemlerine teminat olarak verilirken yüksek marj oranına (hair cut) sahip olmaları beklenir.

Krediler bankaların geleneksel olarak en temel işlemleridir. Kredi işlemi, bir bankanın topladığı mevduat ile diğer yabancı kaynaklardan ya da kendi öz kaynaklarından

oluşan fonları, ihtiyacı olan müşterilere faiz karşılığı belirli bir süre ile kullandırmasını ifade eder. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 48. Maddesine göre, nakdi krediler, teminat ve garanti mektupları, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdi krediler, satın alınan menkul kıymetler, verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışlarından kaynaklanan alacaklar, ters repo işlemleri, vadeli işlemler ve opsiyon işlemleri gibi türev enstrümanlar kredi sayılır. Ancak her türlü ödünç ya da itibarı ile kefalet vermeyi ifade eden bu kapsamlı tanımdan farklı olarak bilançodaki krediler kalemi, dar anlamıyla bir bankanın firmalara, tüketicilere, kamu kurumlarına, diğer bankalara ve diğer finansal kuruluşlara verdiği nakdi kredileri ifade eder. Bu bilanço kaleminde canlı kredilerin yanında, yeniden yapılandırılmış, yakın izlemeye alınmış krediler veya kanuni takibin konusu olmuş donuk alacaklar da gösterilir. Bölüm 3.3.1'de anlatıldığı üzere kullandırım tekniğinden, vade, para cinsi, faiz hesaplaması ve pek çok diğer faktöre göre sınıflandırılabilen tüm krediler, bu bilanço hesabında gösterilirler.

Türk Bankacılık Sistemi açısından incelendiğinde, 31.12.2021 tarihi itibarıyla Türk mevduat bankalarının aktif toplamının %53'ü kredilerden oluşmaktadır. Krediler bankaların faiz geliri elde ettikleri bilanço kalemi olup, getirileri diğer bilanço kalemlerine kıyasla daha fazladır. Bu nedenle krediler, bankaların temel gelir getiren faaliyetlerini temsil eden bilanço kalemidir. Bununla birlikte bankaların en fazla yatırım yaptıkları, finansal kaynak ve insan kaynağı ayırdıkları bölümlerin başında da krediler ile ilişkili bölümler gelmektedir. Kredi kullandırım döngüsü kapsamında kredi işleyişinin içerisine pek çok banka biriminin ve insan kaynağının dahil olması gerekmektedir. Bu ise yukarıda anıldığı şekilde, kredi işlemlerinin en önemli gelir kaynağı olmasının yanında, maliyet açısından da en maliyetli işlemlerin başında gelmesine yol açmaktadır. Kredi müşterisinin bulunması, hakkında bilgi toplanması kredi kullandırım döngüsünü başlatan işlemlerdir. Daha sonra bankalar, verilen borcun eksiksiz ve zamanında geri alabilmek için müşterilerinin kredibilitesini mali tahlil ve scoring gibi yöntemlerle tespit ederler. Bir sonraki aşama, müşterinin kredi değerliğine uygun olarak, hangi kredilerin, hangi miktarda, nasıl bir vade ile ve hangi teminatlarla kullanılacağına belirlendiği kredi tahsisidir. Kredilerin operasyonu (kullanılması ve müşteri hesabına aktarılması), düzenleyici ve denetleyici kurumlara rapor edilmesi, kullanıldıktan sonra gözlemlenmesi ve izlenmesi, vadesi geldiğinde tahsili, tahsil edilememesi halinde, gerektiğinde sözleşme yenileyerek ve ek teminatlarla yapılandırılması, idari takip sonucunda kanuni takibe düşmesi halinde hukuku sürecin başlatılarak riskin tasfiyesi,

kredilerle ilgili diğer aşamalardır. İşte kredi işlemleri, bu uzun kredilendirme süreci içerisinde bankaların en fazla yatırım yapmak zorunda olduğu iş alanını temsil etmektedir.

En genel yaklaşımla krediler, ticari krediler ve bireysel krediler olarak ikiye ayrılırlar. Bunun yanında ticari krediler, birçok banka uygulamasında, ticari kredi müşterisinin, müşteri segmentiyle uyumlu olarak, kurumsal kredi, KOBİ kredisi, perakende kredi, tarımsal kredi, esnaf ve sanatkar kredisi vb. alt gruplara ayrılırlar.

Krediler, kullandırıldığı müşteri segmentinin yanında, banka tekdüzen hesap planı bölümünde de anlatıldığı üzere kredinin para cinsi, vadesi, teminat tipi, finansmanı ve fon kaynağı, ne için kullandırıldığı ve neyi finanse ettiği, kullandırım tekniği, faiz oranın türü (sabit, değişken, endeksli vb.) gibi özellikleriyle de değişik sınıflara ayrılırlar. Sayılan özelliklerin her biri kredinin banka açısından getirisini ve maruz kaldığı bankacılık risklerini de doğrudan etkileyen faktörlerdir.

Kredi işlemleri, bankacılık riskleri açısından, bankanın maruz kaldığı en önemli risk olan kredi riskinin kaynağını oluşturur. Bunun yanında bankanın alacağını zamanında tam olarak alamaması, mudilere olan borçlarını ödeme konusunda da zafiyet yaratacağından, likidite riski gibi başka bankacılık risklerine de sebep olur. Bu açıdan kredi riski, başka bankacılık riskleri ile de yakından ilgilidir.

Analitik bilançoda diğer aktifler kalemi, bankaların satış amaçlı elde tutulan duran varlıklarını, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve birlikte kontrol edilen ortaklıklarını içermektedir. Bankanın başka şirket, banka ve finans kurumlarına ortaklıkları ya da sermaye katkıları diğer aktifler kaleminde kayda alınır. Bankaların başka bir şirket sermayesinde çoğunluk sahibi olmayıp, sermaye kontrolüne sahip olmadığı, aynı zamanda yönetim kontrolünün de gerçekleşmediği; ancak önemli etkinliğe sahip oldukları yatırımları iştirakler kaleminde izlenir. Buna karşın bağlı ortaklıklar, bankanın sermaye ve yönetimini kontrol ettiği ve şirket kararları konusunda tasarruf sahibi oldukları yatırımları içerir (Eken, Selimler, 2004).

08.11.2006 tarih ve 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ” ile 28.06.2012 tarih ve 28337 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ‘Bankalarca Kamuya Açıklanacak Finansal Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Hakkında Tebliğ’, iştirak ve bağlı ortaklık konusunda şu tanımları öngörmüştür:

‘İştirak: Ana ortaklık bankanın sermayesine katıldığı, üzerinde kontrolü bulunmamakla birlikte önemli etkinliğe sahip olduğu, yurt içinde veya yurt dışında kurulu bulunan ortaklığı’ ifade eder. Bankalarca Kamuya Açıklanacak Finansal Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Hakkında Tebliğ’e göre önemli etkinlik ise, yatırım yapılan ortaklığın finansal ve idari politikalarının oluşturulması konusundaki katılma gücünü ifade eder. Aksi ispat edilmediği sürece önemli etkinliğin göstergeleri, nitelikli pay sahipliği, “İştirak edilen ortaklığın yönetim kurulunda veya buna eşdeğer bir organda temsil edilme, iştirak edilen ortaklığın politika oluşturma sürecine katılma, iştirakin yönetim kadrolarını gruba dahil diğer ortaklıkların yönetici kadroları ile değiştirebilir olma hususlarının varlığı” olarak tanımlanmıştır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 3. Maddesine göre bağlı ortaklık ise, “Ana ortaklığın kontrolü altında faaliyet gösteren ortaklıkları” ifade eder. Tebliğe göre birlikte kontrol edilen ortaklık, “İş ortaklıkları ve adi ortaklıklar dahil olmak üzere, ana ortaklık bankanın bir ortaklık sözleşmesi çerçevesinde başka gruplarla birlikte kontrol ettiği, yurt içinde veya yurt dışında kurulu bulunan ortaklığı” tanımlar.

Bankalar iştiraklerinden, bağlı ortaklıklarından ya da müşterek kontrollerinin bulunduğu birlikte kontrol edilen ortaklıklarından temettü geliri elde ederler. Bunlardan konsolidasyon kapsamına girenlerin finansal durumu, karşı karşıya oldukları risk ve tehlikeler, bankayı da ilgilendirecek, banka mali bünyesinin değerlendirilmesinde dikkate alınacaktır.

Diğer taraftan maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile yatırım amaçlı gayrimenkuller de analitik bilançoda diğer aktifler kaleminde gösterilmiştir. Bankanın faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu bina, mobilya, bilgisayar ve her türlü teçhizat ve donanım, aynı zamanda maddi olmayan ana bankacılık programı gibi programlara ve diğer maddi olmayan varlıklara ait hak ve lisanslar, yatırım amaçlı elinde bulundurduğu bina vb. gayrimenkuller burada gösterilmiştir. Bankanın peşin yatırdığı vergi, kira vb. gelecek dönemlere ait yükümlülükler, alacaklı olduğu resmi dairelerle ilgili mahsuplaşmalar ve her türlü borç nitelikli (banka açısından alacağı temsil eden) geçici hesaplar da diğer aktifler kaleminde gösterilir.

Türk Bankacılık Sistemi açısından incelendiğinde, 31.12.2021 tarihi itibarıyla Türk mevduat bankalarının aktif toplamının %8’i diğer aktiflerden oluşmaktadır. Temettü gelirleri haricinde diğer aktiflerin getirisi ya hiç yoktur veya genel olarak kredi hesaplarına

göre görece düşüktür. Bu sebeple bankalar, bu bilanço kaleminde yer alan gelir getirmeyen geçici hesaplar gibi hesap gruplarına, bankanın faaliyetlerini ve günlük operasyonlarını engellemeyecek şekilde düşük bakiyelerle yer vermeye çalışırlar.

2.3.2.2. Banka Yükümlülükleri

Bankaların ana fon kaynağı mevduat bilanço kalemidir. TDHP'nin yapısı altında çeşitleri anlatılan mevduat, TL ya da YP oluşuna, vadeli ya da vadesiz oluşuna, tasarruf mevduatı, ticari mevduat ya da resmi mevduat oluşuna göre pek çok çeşide ayrılır. Bankanın maliyetlerini belirleyen ana bilanço kalemlerinden birisidir. Ayrıca bir sonraki bölümde değinileceği üzere vade yapısı nedeniyle faiz riskinin maliyetlerinin ana kaynağını oluşturur.

Bankacılık regülasyonlarının, banka piyasa ve rekabet koşullarını belirleyen devlet düzenlemelerinin ana motivasyonu, tasarruf sahiplerini korumaktır. Bu açıdan bakıldığında bankacılıkla ilgili pek çok yasa ve kural mevduat ürünü ile ilgilidir. Klasik anlamda bankacılık akla geldiğinde en önemli bilanço kalemi olup, sadece mevduat bankalarının toplamaya yetkili oldukları ürün grubunu ifade eder. Türk mevduat bankalarının konsolide bilançosunun %64'ü bu bilanço kaleminden oluşmaktadır.

Analitik bilançoda bankalar mevduatı da bu bilanço grubunun altında gösterilmiştir. Bankaların birbirleri ile yaptıkları işlemlerin alacak, ödeme ve mahsuplaşmalarının yapıldığı TL hesaplar ile YP cinsinden vostro hesapları bu kalemin altındadır.

Maliyet açısından ele alındığında vadesiz mevduatın maliyeti dönemsel olarak değişmekle birlikte vadeli mevduata göre çok düşüktür.

Alınan krediler bilanço kalemi, bankaların mevduattan sonraki en önemli yabancı kaynaklarından biridir. Genellikle uzun vadeli kaynaklardır. Yurt dışından kullanılan sendikasyon kredileri bu grupta yer alır. Sendikasyon kredileri çoğunlukla yabancı para cinsinden olup; LIBOR, Euribor gibi bir referans faiz oranına endeksli olarak kullanılır. Söz konusu endeks faiz oranları üzerine ülkenin ve kullanan bankanın ratingine göre uygulanan bir marj (spread) bu kaynağın faizini oluşturur. TL cinsi kredilere nazaran yabancı para cinsi kredilerin düşük faiz oranı ve uzun vadeli oluşu maliyet açısından avantaj sağlar. Ancak aktifteki kullanım koşullarına bağlı olarak bankanın karşı karşıya

kalabileceği kur riskine neden olabilir. Bankaların özellikle sendikasyon kredileri kapsamında alınan krediler bilanço kalemi, ülkenin genel ekonomik konjonktürüne göre değişiklik gösterir. Ülke ekonomisinin görünümünün olumlu olduğu dönemlerde bu kredilerin analitik bilançodaki oayı artmaktadır. 31.12.2021 tarihi itibarıyla Türk mevduat bankalarının konsolide bilançosunun %7'si bu kalemden oluşmaktadır.

Para piyasasına borçlar bilanço kalemi, para piyasalarından alacaklar bilanço kalemine sahip bankaların işlem yaptığı ve ödünç verdiği bankaların bu işlemleri gösterdikleri bilanço kalemidir. Para piyasasına borçlar nakit noksanı ya da kısa vadeli nakit ihtiyacı olan bankaların, nakit fazlası olan bankalarda yaptıkları ödünç alma işlemidir. Konsolide bilançonun %9'unun oluşturmaktadır.

İhraç edilen menkul kıymetler bankanın diğer bir fon toplama kaynağı iken uzun vade i borçlanmaya olanak sağlaması önemlidir. Diğer pasifler ise maliyetsiz kaynak yaratmanın en önemli bilanço kalemlerinden biri olup, getirisi olmayan diğer aktiflerin tersine, maliyeti olmayan bu bilanço kaleminin büyüklüğünü artırmak için bankalar çaba sarfetmektedir.

2.3.3. Banka Gelir Tablosu Yapısı

Banka gelir tablosu, bankaların bilançolarında ve nazım hesaplarında sundukları varlık ve yükümlülük kalemlerinden oluşan gelir ve giderlerin gösterildiği finansal tablodur. Şekil 2.7.'de sunulan banka gelir tablosu rahat anlaşılabilmesi için, ana kalemler itibarıyla, faiz gelirleri, faiz giderleri, faiz dışı gelirler ve faiz dışı giderler olarak sınıflandırılabilir.

Bankanın faiz gelirleri, bilançonun aktifıyla ilgili kalemlerden elde edilen gelirleri kapsamaktadır. Esas olarak TL ve YP cinsinden verdiği kredilerden, bankalar ile para piyasasından elde edilen ve menkul kıymetlerden elde edilen faiz gelirlerinden oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle faiz gelirleri bankanın getirili aktiflerinden elde ettiği faiz gelirleridir. Söz konusu faiz gelirleri dönersellik ilkesi ve tahakkuk esasına göre bankanın vadesi henüz gelmeyip tahsil edilmese bile, ilgili dönem için gelir kaydettiği miktarlardan oluşmaktadır. Aynı durum diğer gelir ve gider kalemleri için de söz konusudur.

Şekil 2.5.: Banka Gelir Tablosu

XXX BANKASI A.Ş. KONSOLİDE OLMAYAN KAR VEYA ZARAR TABLOSU
GELİR VE GİDER KALEMLERİ

I. FAİZ GELİRLERİ

- 1.1 Kredilerden Alınan Faizler
- 1.2 Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler
- 1.3 Bankalardan Alınan Faizler
- 1.4 Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler
- 1.5 Menkul Değerlerden Alınan Faizler
 - 1.5.1 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarara Yansıtılanlar
 - 1.5.2 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılanlar
 - 1.5.3 İtfâ Edilmiş Maliyeti İle Ölçülenler
- 1.6 Finansal Kiralama Faiz Gelirleri
- 1.7 Diğer Faiz Gelirleri

II. FAİZ GİDERLERİ (-)

- 2.1 Mevduata Verilen Faizler
- 2.2 Kullanılan Kredilere Verilen Faizler
- 2.3 Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler
- 2.4 İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Faizler
- 2.5 Kiralama Faiz Giderleri
- 2.6 Diğer Faiz Giderleri

III. NET FAİZ GELİRİ/GİDERİ (I - II)

IV. NET ÜCRET VE KOMİSYON GELİRLERİ/GİDERLERİ

V. TEMETTÜ GELİRLERİ

VI. TİCARİ KAR/ZARAR (Net)

- 6.1 Sermaye Piyasası İşlemleri Kârı/Zararı
- 6.2 Türev Finansal İşlemlerden Kâr/Zarar
- 6.3 Kambiyo İşlemleri Kârı/Zararı

VII. DİĞER FAALİYET GELİRLERİ

VIII. FAALİYET BRÜT KÂRI (III+IV+V+VI+VII)

IX. BEKLENEN ZARAR KARŞILIKLARI GİDERLERİ (-)

X. DİĞER KARŞILIK GİDERLERİ (-)

XI. PERSONEL GİDERLERİ (-)

XII. DİĞER FAALİYET GİDERLERİ (-)

XIII. NET FAALİYET KÂRI/ZARARI (VIII-IX-X-XI-XII)

**XIV. BİRLEŞME İŞLEMİ SONRASINDA GELİR OLARAK
KAYDEDİLEN FAZLALIK TUTARI**

**XV. ÖZKAYNAK YÖNTEMİ UYGULANAN ORTAKLIKLARDAN
KÂR/ZARAR**

XVI. NET PARASAL POZİSYON KÂRI/ZARARI

**XVII. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER VERGİ ÖNCESİ K/Z
(XIII+...+XVI)**

XVIII. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER VERGİ KARŞILIĞI (±)

XIX. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER DÖNEM NET K/Z (XVII±XVIII)

XX. DURDURULAN FAALİYETLERDEN GELİRLER

XXI. DURDURULAN FAALİYETLERDEN GİDERLER (-)

XXII. DURDURULAN FAALİYETLER VERGİ ÖNCESİ K/Z (XX-XXI)

XXIII. DURDURULAN FAALİYETLER VERGİ KARŞILIĞI (±)

XXIV. DURDURULAN FAALİYETLER DÖNEM NET K/Z (XXII±XXIII)

XXV. DÖNEM NET KARI/ZARARI (XIX+XXIV)

Hisse Başına Kâr / Zarar

Faiz giderleri ise bankanın bilançosunun pasif tarafı ile ilgilidir. Burada maliyetli pasifler için ödenen faiz giderleri söz konusudur. Esas olarak mevduat, kullanılan krediler, ihraç edilen menkul kıymetlere verilen faizler söz konusudur. Faiz dışı gelirler bankanın her türlü bankacılık hizmet ve komisyon gelirlerini kapsamaktadır. Gayrinakdi krediler,

garanti işlemleri, ayrıca bankanın aktifindeki iştirak ve bağılı ortaklıklarından elde edilen temettü gelirleri burada gelir olarak kaydedilmektedir. Faiz dışı giderler ise bankanın ödediği komisyon ve ücretler, kambiyo kar ve zararı ile türev finansal enstrümanlara ödenen prim ve komisyonların yansıtıldığı ticari kar zarar hesabının gider kalemleri, bankanın faaliyetleriyle ilgili diğer faaliyet giderleri (kira, elektrik, gayrimenkul ve menkullerin amortismanlar vb.), ayrıca kredi işlemleri için ayrılan genel ve özel karşılık giderleri de burada muhasebeleştirilmektedir.

3. STRATEJİK YÖNETİM VE RİSK YÖNETİMİ

Bu bölümde, stratejik yönetim ve onun ayrılmaz bir parçası olan risk yönetiminin araştırma kapsamında anlatılmasından önce, yönetim biliminin gelişimine paralel olarak strateji düşüncesinin ortaya çıkışı ve stratejik yönetimle ilgili genel tanımlar sunulacaktır. Daha sonra misyon ve vizyon kavramları, çevre analizi ve stratejik karar alanları anlatılacaktır. En son da araştırmanın çerçevesiyle sınırlı kalınarak risk yönetimi sunulacaktır.

3.1. Yönetim Bilmi ve Strateji düşüncesi

Stratejik yönetim ve stratejik kararlarla ilgili literatür incelendiğinde, başlangıç noktası yönetim bilimindeki gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetim bilimi/sanati insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, 18. yüzyıldan itibaren literatürde bahsedilen bir kavram olarak kendini göstermiş, 20. yüzyılla birlikte pek çok araştırmacı yönetim düşüncesini farklı boyutlarıyla ele almışlardır. Yönetim biliminin başlangıç noktası olarak varsayılabilecek “Bilimsel Yönetim Yaklaşımı”, Frederick W. Taylor’un 1911’de yayımladığı çalışması¹⁵ ile 19. yüzyıl sonlarında, 20. yüzyıl başlarında başlamış, Frank ve Lillian Gilberth, Henry Gantt, Charles Bedeaux ve diğerlerinin katkılarıyla devam etmiştir. Yönetimin fonksiyonları ise, bilimsel yönetimle birlikte eşzamanlı gelişen ikinci bir yaklaşım tarafından, Henri Fayol’un 20. yüzyılın başında yazdığı ve bu yaklaşımın ilk örneği olan fikirleri ile birlikte bu hareketin etkili katılımcıları, iki General Motors yöneticisi Mooney ve Reiley’in yönetim ilkeleri üzerine eserlerinde (Onward Industry 1939) vurgulanmıştır. Daha sonra Gullick ve Urwick, 1937’de Yönetim Bilimi Üzerine Tebliğ adlı eserlerinden (Scott, 1987), yönetimin karar alma boyutunu inceleyen Simon’a, planlama, eşgüdümleme ve kaynakların tahsisi konusunda Mintzberg ve Drucker’dan, Schein’in örgütsel psikoloji alanındaki çalışmalarına kadar pek çok araştırmacı yönetim konusunu farklı boyutlarıyla ele alarak, gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Stratejik yönetim kavramı ise ilk defa 1962 yılında Chandler tarafından büyük Amerikan işletmeleriyle ilgili çalışmasında kullanılmıştır (Dillerup ve Stoi 2016: 168). Daha sonra stratejik yönetimin babası sayılan Ansoff, bütün örgütler için geçerli bir başarı

¹⁵ “The Principles of Scientific Management” adlı eserinde Taylor, “Bilimsel Yönetimin” dört prensibini anlatmıştır.

reçetesi bulunmadığını, örgütlerin iç ve dış çevre analizleriyle birlikte başarı için kendilerine özgü yollar izlemeleri gerektiğine vurgu yaparak, örgütsel strateji kavramını tanımlamıştır (Dolu, 165). Günümüzde bir örgüt açısından strateji, yönetim kademesi tarafından işletmeyi başarılı kılabilmek için önceden belirlenen hareketler ve yaklaşımlar olarak tanımlanabilir (Akgemici, 2015: 5). Stratejik yönetim ise, işletme veya örgütün kaynaklarını uzun dönemli hedefleri gerçekleştirmek için etkili ve verimli kullanımıdır (Ülgen ve Mirze, 2016: 27). Başka bir deyişle stratejik işletme yönetimi, gelişimin üzerinde duran ve yeni başarı potansiyellerine yönelerek, gerekli hedef, icra ve yöntemleri tanımlayan bir yönetim şeklini ortaya koymaktadır (Dillerup ve Stoi 2016: 168-169). Stratejik planlamaya konu olan karar alanları ise, bir işletmenin gelecekteki doğrultusuna yön verecek kararları belirli alanlar için şimdiden almak olduğundan, stratejik yönetimin temel önemi burada yatmaktadır (Betz, 2010).

Stratejik yönetimin gelişimi incelendiğinde, Selznick (1957) ve Chandler (1962) ile başlayan işletmenin faaliyet gösterdiği çevre ile ilgili bilinç, diğer kuramcı ve uygulamacıların katkısı ile çevre analizi ve SWOT Analizine evrilmiştir. Ansoff'un (1969 ve 1988) programlama ve bütçeleme katkılarıyla gelişen faaliyet planlaması anlayışı, Porter'ın (1980) düşünceleriyle konumlandırma ve pazarda uygulanan stratejiler olarak kendini göstermiştir.

3.2. Stratejik Yönetim Tanımı

Tarihsel olarak askeri alanda ortaya çıkmış olan strateji kavramı, günümüzde güvenlik politikalarından, dış politikaya, askeri alandan, ülke ekonomisine, işletme yönetiminden, pazarlama fonksiyonuna kadar her alanda kullanılmaktadır. Bütünsel bir bakış açısıyla bakıldığında, insanın, amaçların ve hedeflerin, amaçlara ulaşmayı engelleyecek çevresel tehditlerin, aynı ya da farklı amaçlar güden başka aktörlerin olduğu her alanda strateji düşüncesi mevcuttur.

İşletmeler içinse stratejik yönetim, normatif yönetimden türetilmiş bir kavram olup, işletmenin hedeflerine ulaşması için faaliyetlerini ve operasyonlarını biçimlendiren ve yönlendiren örgütsel yapıların, yönetim sistemlerinin, planların, programların hazırlanması ve kullanılması sürecidir (Kamis ve Tribler, 2022: 14). Söz konusu yapı ve planların tasarlanması, tasarlandıktan sonra uygulanması, bu amaçla alınan kararlar ve bu kararların

sonucunda ortaya çıkan eylemler stratejik yönetimin kapsamını oluşturmaktadır (Pearce ve Robinson, 2020: 3). Diğer taraftan Ülgen ve Mirze'ye (2014: 27) göre strateji, işletmenin hedef ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere sahip olunan kaynakların etkili ve verimli kullanılma sürecidir. Bu tanımla stratejiye, hedeflere yönelik tasarlanan yapıların, planların ve programların yanına işletmenin hakim olduğu kaynak potansiyeli de eklenmektedir. Akgemici (2015: 5) ise işletmenin doğru amaç ve hedeflere yönlendirilmesi amacıyla çevre faktörlerini ve rakiplerin planlarını ve eylemlerini dikkate alarak işletmenin hakim olduğu kaynakların kullanımına değinmektedir. Öyleyse işletmenin hakim oldukları kaynakların kullanımında çevresel şartlar ve rakiplerin davranış biçimi de önemlidir. Yani içinde faaliyet gösterilen çevreye ait koşulların, rakiplerin olası hamlelerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak iki tür çevrenin analizi gerektiği söylenebilir. Bunlardan birincisi işletmenin iç çevre analizi, yani kendisini, hakim olduğu kaynak, kapasite ve sınırlılıklarını analiz etmesidir. Diğerisi ise dış çevre yani faaliyet gösterilen rekabet ortamı ve rakiplerin analizidir. Biraz önce değinilen tanımın diğer bir unsuru ise işletmenin doğru amaç ve hedeflere yönlendirilmesidir. Ülgen ve Mirze (2014: 28) modernist görüşün doğru amaçlar konusundaki yaklaşımını şöyle değerlendirmektedir: İşletmenin en temel amacı hayatta kalabilmesi ve ömrünü sürdürebilmesidir. Bunun için işletmenin faaliyet konusunu, pazarda bulunan rakiplerinden daha iyi yapması, başka bir deyişle rekabet üstünlüğünün bulunması gerekir. İşletmenin ömrünü devam ettirebilmesinin diğer bir zaruriyeti, pazardaki rakiplerinin ortalamasından daha karlı iş yapabilmesi ile mümkündür. Burada diğer bir unsur da sürdürülebilir karlılıktır. Kısa dönemli kar maksimizasyonu ile sürdürülebilir karlılık farklı şeylerdir. Sürdürülebilir karlılık, birinci bölümde de değinildiği üzere, uzun dönemde işletmenin piyasa değerini yükseltmeyi hedeflemektedir.

Diğer taraftan işletmeler için strateji oluşturma sürecinin iki ana unsurundan söz edilebilir. Bunlardan birincisi stratejik yönlendirme sürecidir. Ülgen ve Mirze'ye (2014: 28) göre stratejik yönlendirme süreci, işletmenin yaptığı işin tanımlanması, işletmenin misyonunun ve vizyonunun belirlenmesi, işletmenin amaç ve hedeflerinin oluşturulmasını kapsamaktadır.

Stratejik yönlendirmenin ardısıra diğer önemli unsur ise stratejik planlama sürecidir. Stratejik planlama ise iç ve dış çevreyle ilgili gerekli veri ve bilgilerin toplanmasını, toplanan bilgilerin analiz edilmesini, stratejik kararların alınmasını, stratejik seçimlerin yapılmasını kapsamaktadır (Akgemici, 2015: 5). Bu iki aşamadan sonra ise

stratejilerin uygulanması, sonuçlarının tespit edilmesi, hedeflerle ilgili gerçekleştirmelerin ve sapmaların belirlenmesi gelmektedir.

3.3. İşletmenin Yaptığı İşin Tanımı, Misyon ve Vizyon

İşletmenin yaptığı işin tanımı, işletmenin hangi mal ve hizmetleri, hangi müşteriler ve ne tür pazarlar için üreteceği ile ilgilidir. Bankalar açısından bakıldığında hangi bankacılık türünün yapılacağı (ticari bankacılık, yatırım bankacılığı veya katılım bankacılığı), hangi tür müşteri gruplarına hizmet verileceği (kurumsal, ticari, bireysel, tarımsal), hangi pazarlarda aktif olunacağı (uluslararası, ülke çapında, yerel) vb. faaliyetlerle ilgili kararların alınış safhasıdır. İşletmenin yaptığı işin tanımlanmasının önemi, bankanın yapılanması ve iş birimlerinin oluşturulması ile ilgili kararlar (şubeleşme, bölge müdürlüklerinin oluşturulması vb.), bankanın yaptığı işe göre verilmektedir.

İşletmenin misyonu, işletmenin ne yaptığını, varoluş amacını, işletmenin niçin var olduğunu tanımlayan bir ifadedir (Yaşlıoğlu, 2020: 5). Örneğin Ziraat Bankası'nın misyonu:

“Müşteri ihtiyaç ve beklentilerini en iyi şekilde anlayarak, onlara en doğru kanaldan en uygun çözüm ve değer önerilerini sunan, yaygın şube ağı ve alternatif dağıtım kanalları ile geniş ürün ve hizmet yelpazesini toplumun her kesimine en hızlı ve en etkin şekilde ulaştıran, etik değerlerinin ve sosyal sorumluluğunun bilincinde olarak dünya standartlarında sürdürülebilir kârlılık ve verimlilikle faaliyet gösteren, müşteri memnuniyetini her şeyden üstün tutan bir banka olmaktır.”¹⁶

Özel sermayeli bir banka olan Akbank'ın misyonu ise “Yenilikçi finansal çözümlerimiz ve güvenilirliğimiz ile tüm paydaşlarımız için kalıcı ve yüksek değer yaratmak”¹⁷ tır.

¹⁶ T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Vizyon ve Misyon. 20.12.2022.

<<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/vizyon-ve-misyon>>

¹⁷ Akbank T.A.Ş. Vizyon ve Misyon. 20.12.2022. <<https://www.akbankinvestorrelations.com/tr/akbank-hakkinda/detay/Vizyon-ve-misyonumuz/285/520/0>>

Vizyon ise işletmenin gelecekte ulaşmak istediği yer ile ilgili olup, işletmenin gelecekte nasıl görüneceğini, ulaşmak istediği hayali anlatmaktadır (Reisinger ve diğer., 2022: 163; Yaşlıoğlu, 2020: 7). Vizyon için örnek verilecek olursa ING Bank'ın vizyonu:

“Bir yandan müşterilerimizin finansal geleceklerini en iyi şekilde yönetmeleri için en uygun çözümleri sunarken, diğer yandan da tüm sosyal paydaşlarımız için uzun soluklu değer yaratmak”tır.¹⁸

DenizBank'ın vizyonu, “DenizBank'ın vizyonu, sürdürülebilir ve karlı büyümeyi sağlayarak Türkiye'deki ilk beş banka arasında yer alıp uluslararası finansal ortamın bölgemizdeki en güçlü ortağı olmaktır. Söz konusu bölge Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar ve Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri'dir.”¹⁹

Görüldüğü üzere misyon bankalar için mevcut anla ilgili durumu tanımlayıp, bankanın karakterini yansıtırken; vizyon ise bankanın geleceğini, hangi duruma ulaşmak için çaba gösterdiğini yansıtan bir ifadedir.

3.4. Çevre Analizi

İşletmenin çevre analizi, genel olarak dış çevrenin analizi ve iç çevrenin analizi olarak iki kısımdan oluşur. Dış çevrenin analizi, bir banka açısından bakıldığında; faaliyet gösterilen yasal düzenlemeler, politik koşullar, ekonomik koşullar (enflasyon, milli gelir işsizlik oranı, ödemeler dengesi istatistikleri vb.), ekonomik konjonktürün dört evresinin hangi aşamasında bulunduğu (genişleme, zirve, duraklama, daralma ve dip), para ve maliye politikaları, faaliyet gösterilen bankacılık piyasanın yapısı (monopol, oligopol, tam rekabet piyasası vb.), rakiplerin durumu (kamu bankaları, özel sermayeli bankalar, yabancı bankalar vb.), rakip bankaların analizi (güçlü ve zayıf yönleri, rekabet üstünlükleri, ölçekleri) gibi koşulların değerlendirilmesi sürecini içerir.

¹⁸ ING Bank A.Ş. Vizyon, Misyon ve Değerler. 20.12.2022 <<https://www.ing.com.tr/tr/ing/kurumsal-yonetim/vizyon-misyon-ve-degerler>>

¹⁹ DenizBank A.Ş. Vizyon, Misyon. 20.12.2022. <<https://www.denizbank.com/hakkimizda/vizyon-misyon#:~:text=DenizBank'%C4%B1n%20vizyonu%2C%20s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir%20ve,b%C3%B6lgemizdeki%20en%20g%C3%BCc%C3%A7l%C3%BC20orta%C4%9F%C4%B1%20olmakt%C4%B1r.>>>

İç çevre analizi ise işletmenin sahip olduğu kaynak, imkan ve yeteneklerinin değerlendirilme sürecidir. Bir banka açısından bakıldığında sahip olduğu kaynaklar, temel yetenekleri, hangi coğrafi bölümlerde, müşteri gruplarında, bankacılık kollarında, müşteri segmentasyonunda güçlü ve zayıf olduğu gibi değerlendirmeleri içerir.

İşletmenin faaliyet gösterdiği çevre analizi ile ilgili çeşitli yöntemler söz konusu olup, bunların en bilinenleri SWOT analizi ve portföy analizleridir.

SWOT analizi (strengths, weaknesses, opportunities, threats), işletmenin güçlü ve zayıf yönlerinin analiz edildiği, fırsatların ve risklerin belirlenmeye çalışıldığı dörtlü bir yapıyı içerir. SWOT analizi kapsamında öncelikle bankanın dış çevresi ve iç çevresinden başarı için güçlü ve zayıf yönler belirlenir. Bunlar belirli bir ölçeklendirme ile derecelendirilebilir. Daha sonra fırsatlar ve risklerle ilgili faaliyet gösterilen piyasadaki kritik faktörler belirlenir. En son aşama ise bankanın güçlü yanlarıyla uyumlu, zayıf yönlerini gidermeye çalışan, pazardaki fırsatları ve riskleri dikkate alan stratejiler geliştirilir (Reisinger ve diğer., 2022:109-110).

Portföy analizleri ise işletmenin faaliyet gösterdiği iş alanlarıyla ilgilidir. Bir bankanın hangi bankacılık kollarında faaliyet göstereceği, hangisinde yoğunlaşp, hangi bankacılık alanlarından çekileceği ya da pasif stratejiler izleyeceğinin belirlenmesine yöneliktir. Bunların en bilinenleri ise McKinsey portföy analizi ve BCG portföy analizleridir. McKinsey portföy analizi, danışmanlık firması McKinsey'in General Electric firması için geliştirdiği bir yöntem olup, işletme ve çevreyle ilgili pek çok faktörü göz önünde bulunduran iki boyutlu ölçeklendirilmiş bir yapıyı içerir.

Pazarın çekiciliği, mevcut durumu, büyüme potansiyeli, ölçek ekonomileri, rekabet yapısı gibi dış çevre ile ilgili faktörleri ve banka açısından bakıldığında, bankanın pazar payı, pazarlama ve operasyonel etkinliği, maliyetleri ve fiyatlama açısından rekabet edebilirliği gibi iç faktörleri içerir (Akgemici, 2015: 87).

BCG portföy analizi, Boston Consulting Group danışmanlık firmasının değişik iş alanlarına ve iş birimlerine sahip firmalar için geliştirdiği, en tanınmış portföy analizlerinden biridir. Bir banka için sahip olduğu stratejik ürünlerin pazardaki konumuna göre dörtlü bir yapı içinde sınıflandırılmasını içerir. Yıldızlar, pazar payı görece yüksek ve büyüme potansiyeline sahip ürünleri, nakit inekleri, düşük büyüme potansiyeline sahip pazarda yer edinmiş ürünler için kullanılır. Soru işaretleri, düşük piyasa paylarıyla ürün

yaşam eğrisinin başında bulunan ürünler için kullanılır. Bunlar için fazlaca finansal yatırım gerekmekte olup, pazarda başarılı olup olamayacakları belirsizdir. Köpekler ise problemli ürünleri anlatmak için kullanılır. Bunlar düşük büyüme hızı vadeden ve düşük pazar payına sahip tasfiye edilmesi gereken ürünleri anlatır.

İşletmenin iç ve dış çevre analizi yapıldıktan sonra stratejik kararlar belirlenir. Bir bankanın alabileceği temel stratejik kararlar aşağıda sınıflandırılmaya çalışılmış olup, aslında piyasa koşullarına göre bu karar çeşitlerini çoğaltmak mümkündür.

3.5. Temel Stratejiler

Bankacılık piyasasında faaliyet gösteren bir banka, temel stratejiler bazında büyüme, küçülme, durağan (mevcut konumunu muhafaza etme) ve karma stratejiler uygulayabilir (Ülgen ve Mirze, 2014: 198).

Büyüme stratejisi bankanın firma olarak olarak bankacılık piyasasında büyümesini veya belirli bankacılık kollarında ya da müşteri gruplarında büyümesini anlatır. Bankanın büyümesi, aktif büyüklüğünü artırarak, yeni şubeler açarak ya da personel sayısını artırarak olabilir. Böylelikle banka ölçek ekonomileri sayesinde maliyetlerini ucuzlatma, şubeleşme sayesinde bireysel müşterilere daha kolay ulaşma, taban mevduatını artırma, küçük ve orta büyüklükte ticari işletmelere daha etkin bir hizmet sağlama imkanına sahip olur. Büyüme, belirli bankacılık kollarında, müşteri grupları ya da ürün gruplarında da olabilir. Örneğin bir banka kurumsal bankacılık kapsamında büyük firmalara hizmet verdiği iş kolundaki pazar payını artırmak isteyebilir. Belirli bir ürün ya da ürün grubu bazında, örneğin kredi kartı pazarında büyüme isteyebilir.

Küçülme ise büyümenin tersine, bankanın mevcut durumunu karlı bir şekilde sürdürmekte zorlanması üzerine, aktiflerini küçülterek ya da şubelerini kapatıp ölçeğini küçülterek maliyetlerini azaltmak ya da aktif işlemlerinde çeviklik kazanmak amacıyla uyguladığı bir stratejidir.

Durağan stratejiler ise bankanın hali hazırdaki konumunu korumak, mevcut pazarlarını kaptırmamak aynı zamanda yenilerine doğru genişlememek yoluyla izlediği stratejidir.

Karma stratejiler ise bankanın bir iş kolunda büyürken diğer bir iş kolunda küçülmesi, bir üçüncüsünde ise mevcut durumunu koruması şeklinde izlediği stratejilerdir. Örneğin bir banka tarımsal bankacılıkta küçülürken kurumsal bankacılıktaki payını artırmak üzere bir strateji belirleyebilir.

3.6. Kurumsal Stratejiler

Kurumsal stratejiler, bankanın üst yönetim kademesinde aldığı, hangi bankacılık alanlarında faaliyet göstermesi, hangi alanlara yoğunlaşması gerektiği ile ilgili kararlardır. Burada genel olarak iki temel strateji söz konusu olup, bunlar çeşitlendirme ve çekilme stratejileridir. Çeşitlendirme stratejisi bu araştırmada ticari kredi çeşitlendirmesi ve bireysel kredi çeşitlendirmesi olarak ele alınmıştır. Ticari kredide sektörel çeşitlendirmenin ya da bireysel kredi oranının artırılması suretiyle çeşitlendirme veya yoğunlaşmanın etkileri incelenmiştir.

Çekilme stratejisi ise bankanın belirli iş kollarından tamamen çekildiği stratejileri anlatır. Örneğin geçmişte bazı bankalar, bireysel bankacılıktan tamamen çekilerek, ticari bankacılıkta yoğunlaşma stratejisi izlemişlerdir.

3.7. Rekabet Stratejileri

Rekabet stratejileri açısından Porter'a (2015: 42) göre uygulanabilecek üç temel strateji mevcuttur. Bunlar toplam maliyet liderliği, farklılaştırma ve odaklanma stratejileridir. Toplam maliyet liderliği, bankanın her alanda maliyetlerini düşürmesi ile ilgilidir. Bankanın gerek ölçek ekonomisi açısından verimli bir şekilde faaliyet göstermesi, aynı zamanda operasyonel etkinliğini artırması ve sıkı bir maliyet kontrolünü esas alır.

Farklılaştırma stratejisi, bankanın sunduğu ürün ve hizmetleri bankaya özgü bir şekilde farklılaştırarak, benzersiz bir ürün ya da hizmet geliştirme sürecini ifade eder. Bankacılıkta özellikle ürün bazında sık uygulanan bir strateji olup, bankalar müşterilerine benzersiz görünmek için ürünlerine bankaya özgü özellikler eklemektedirler.

Odaklanma ise bir ürün grubu, coğrafya ya da müşteri grubuna odaklanmayı anlatır. Örneğin bir banka özellikle küçük firmaların maaş ödemelerine odaklanarak, bu tip

firmaların ana bankası olup, firmanın ve çalışanlarının her türlü bankacılık işlemlerinin kendi aracılığıyla yapılmasını sağlayabilir.

3.8. Risk Yönetimi

Risk yönetimi, bankaların stratejik yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bankacılık riskleri, bankaların ikinci bölümde anlatılan transformasyon işlevlerinin sonucu meydana gelir. Bankaların faaliyetlerinin bir sonucu olarak yaptıkları iş, risklerle bağlantılıdır ve bu riskleri yönetmeleri gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında bankaların kredi riski, faiz riski ve döviz kuru riski araştırma modellerine dahil edilmiştir.

Kredi riski, bankanın vermiş olduğu krediyi kısmen veya tamamen zamanında geri alamamasından kaynaklanır (Altıntaş, 2006: 355). Kredi riskinin ölçülmesi konusunda risk gerçekleştiğinde ortaya çıkacak kayıp miktarına göre iki tür ölçüm söz konusudur: Beklenen kayıp ve beklenmeyen kayıp miktarı.

Beklenen kayıp miktarı, bankaların yaptıkları işin maliyeti olarak geçmişteki yıllar itibarıyla geri dönmeyen kredilerin bir ortalamasıdır (Altay, 2015: 363). Ölçümü, riske esas değer (EAD), temerrüde düşme olasılığı (PD) ve risk gerçekleştiğinde meydana gelecek kayıp oranı (LGD: 1-RR) üzerinden yapılmaktadır. Beklenmeyen kayıp ise kredi riski gerçekleştiğinde belirli bir güven aralığı dahilinde meydana gelebilecek maksimum kayıp tutarıdır. Ölçümü ise CreditRisk+TM, CreditMetricsTM, CreditPortfolioViewTM ve KMV Modeli gibi matematiksel ve istatistiksel yöntemleri temel alan programlarla yapılmaktadır. Bu çalışma kapsamında ise kredi riskinin ölçüsü olarak doğrudan bankaların donuk alacak (NPL) oranları kullanılmıştır. Kredi riski, aktifle ilgili dördüncü araştırma modelinde bankanın risk iştahının ölçüsü olarak, pasifle ilgili üçüncü araştırma modelinde ise risk gerçekleştiğinde ortaya çıkacak maliyet açısından dikkate alınmıştır.

Döviz kuru riski, bankanın döviz kurlarındaki değişim sonucu bankanın zarar etme olasılığıdır. Bu çalışma kapsamında kur riskinin ölçüsü olarak bankanın yabancı para cinsinden toplam bilanço içi açık pozisyon miktarı kullanılmıştır.

Faiz risk ise bankanın faiz oranındaki değişiklikler sonucunda zarar etme olasılığıdır. Bu çalışma kapsamında, bankaların önümüzdeki bir yıl içerisinde yeniden fiyatlandırmaya kalan süreler kapsamında aktifi ile pasifi arasındaki uyumsuzluğun belirlenmesi suretiyle ölçölmüştür.

STRATEJİK KARARLARIN BANKA KARLILIĞINA ETKİSİ

Stratejik kararların, banka karlılığına etkisinin araştırıldığı bu bölümde, öncelikle banka karlılığı ile ilgili yurtdışında ve Türkiye’de yapılan araştırmalar anlatılacaktır. Daha sonra araştırma döneminin ekonomik görünümü ve bankacılık sektörünün görünümü sunulacaktır. Araştırmanın kapsamı, yöntemi, değişkenleri, verisi ve modelleri anlatılacak, bölüm sonunda da bulgular detaylı olarak sunulacaktır.

4.1. Literatür

Literatürde banka karlılığı ile çalışmalar 1980’li yılların sonlarından günümüze dek uzanmaktadır. Araştırmalar genellikle etkinlik, banka karlılığının bileşenleri ve banka performans analizi konularında yoğunlaşmıştır. Yabancı yazın, uluslararası çalışmalardan, ülke bazında araştırmalara kadar çeşitlilik göstermektedir. Tek bir ülkeyi konu alan çalışmalarda sonuçlar, ülkenin genel ekonomik durumu, gelişmişlik seviyesi, finansal sistemin büyüklüğü, bankaların finansal sistem içerisindeki baskınlığı, ülke mevzuatına göre şekillenen bankacılık sisteminin yapısı ve faaliyetlerdeki banka türlerine göre çeşitlilik göstermektedir.

Türkiye’de ise banka performansı ve banka karlılığının belirleyicileri konuları literatürde en sık rastlanılan bankacılık araştırmalarının başında gelmektedir. Özellikle bankacılık verilerine kolay ulaşım, yasal mevzuat gereği ayrıntılı finansal tablolar ve denetim raporları başta olmak üzere, banka faaliyet sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılması, bankacılık sektörü hakkındaki analizlerin, diğer sektörlerle göre daha fazla incelenmesi sonucunu doğurmaktadır. Diğer taraftan bankacılık araştırmalarının nicel analize imkan sağlaması, bankaların mali bünyesindeki çeşitli parametreler ve bankacılık konularının makroekonomik analizlere imkan vermesi, bankacılık yazınının gelişmesine katkı sağlamıştır.

Gündoğdu (2017), Türkiye’de bankacılık konusu hakkında 2008-2015 yılları arasında yayımlanmış akademik çalışmaların analizini yaptığı çalışmada, bu alandaki en rağbet gören konunun performans analizi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu yıllar arasında yayımlanmış 999 yüksek lisans tezi, 259 doktora tezinin %10 kadarında performans analizi konusu incelenmiştir. Bankacılık alanı üzerine sunulmuş 21 doktora tezi, performans analizi konusunu araştırmıştır. Bankaların performans ve etkinlik analizi

hakkında bu kadar çok çalışma yapılmasına rağmen; bankalarda alınan stratejik kararların ve bunlarla ilgili değişkenlerin, aktif pasif yönetimi ile risk yönetimi ışığında, karlılığı nasıl etkiledikleri, bunların birbirleriyle ilişkileri konusunda yapılmış geniş kapsamlı araştırmalar bulunmamaktadır.

Son zamanlarda ulusal ve uluslararası yazında diğer bir ilgi gören konu ise bankacılık riskleridir. Basel Uzlaşıları kapsamındaki Basel II birinci yapısal bloğunu oluşturan risk ağırlıklı hesaplanan sermaye yeterlilik rasyosu, ikinci yapısal bloğun faiz riski konusunda faiz şoku gibi hesaplamaların matematiksel modifiye durasyon gibi yöntemlerle yapılması, kredi riski konusunda özellikle beklenmeyen kayıp hesaplarının istatistiksel yöntemlere yer vermesi, senaryo analizleri, Basel III ile birinci yapısal bloğa eklenen LCR ve NSFR gibi yeni oranlar, pek çok araştırmacının konuya eğilmesine yol açmaktadır. 2008 Küresel krizi ile banka karlılığı ve bankacılık riskleri araştırmalarına olan eğilim daha da artmıştır.

Banka karlılığı ile ilgili erken dönem uluslararası araştırmalara örnek olarak, Molyneux ve Thornton'un (1992), IMF bünyesinde Avrupa bankalarının karlılığının belirleyicilerini konu alan çalışmaları gösterilebilir. Araştırmacılar Türkiye'nin de içinde bulunduğu 18 ülkenin, 1986-1989 yılları arasında toplamda 4213 değişik banka verisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, kamu banka sahipliği, banka konsantrasyonu (büyüklüğü), nominal faiz oranları, sermaye yeterliliği, personel maliyetleri ile karlılık arasında pozitif; likidite ile ise negatif bir ilişki tespit etmişlerdir.

Banka karlılığı ile ilgili analizlerin, araştırmacılara ilham veren başlangıç noktası olarak Demirgüç-Kunt ve Huizinga'nın (1999), 80 ülkede 1988-1995 yıllarını kapsayan verilerle yaptıkları, faiz marjı ve banka karlılığını belirleyen etkenler üzerine araştırmaları sayılabilir. Araştırmacılar, anılan bağımlı değişkenleri yansıtan; banka karakteristiği, makroekonomik koşullar, içsel ve dışsal banka vergilendirmesi, mevduat sigortası düzenlemesi, genel finansal yapı, hukuksal ve kurumsal indikatörler gibi değişkenleri incelemişlerdir. Araştırmacılara göre dünyadaki banka sistemleri ölçek ve işlem bazında geniş oranda çeşitlilik göstermektedir. Bu ise faiz marjlarını ve karlılıkları etkilemektedir. Araştırmacılar, önceki araştırmaların bulgularından farklı olarak banka sahiplik yapısı, değişiklik gösteren kurumsal vergi oranları, hukuksal ve kurumsal alt yapının karlılık üzerinde etkili olduğunu bildirmişlerdir. Görece yüksek getirisiz aktiflere sahip ve fonlamalarını ağırlıklı mevduat aracılığıyla gerçekleştiren bankaların daha az karlı

olduğunu, çünkü mevduat işlemlerinin yüksek şubecilik giderlerini ve diğer giderleri beraberinde getirdiği sonucuna varmışlardır. Yüksek sermayeli bankaların ise karlılık konusunda avantajlı olduğunu söylemişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların yerellere göre daha yüksek faiz marjı ve karlılığa sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelerde avantaj sağlayan teknolojik üstünlüklerinin, gelişmiş ülkelerde işe yaramadığını ve sonuç olarak yerel bankalara karşı daha az karlı olduklarını belirtmişlerdir.

Diğer taraftan Demirgüç-Kunt ve Huizinga'nın (1999) tersine Berger, banka karlılığı ile ilgili 1995-1997 arası üç araştırmasında (1995a, 1995b, 1997), genel olarak özkaynak karlılığı ile düşük seviyede bilançosal özkaynağa sahip olmak arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Bunun sebebini ise yabancı kaynak maliyetinin, özkaynak maliyetine nazaran daha düşük olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Berger ile Demirgüç-Kunt ve Huizinga'nın çalışmaları arasındaki fark, Berger'in toplam sermaye maliyetine, özkaynak maliyetini de dahil etmesinden kaynaklanmaktadır.

Gann, Kretschmar ve Rudolph (2010), Alman bankacılığı içersisinde Sparkasse'lerin 1999-2007 verileri kapsamında 438 Sparkasse'nin birleştirilmiş verilerinden yaptıkları analizde, müşteri mevduatının bir finansman aracı olarak özkaynak karlılığına büyük etkisinin olduğunu, ancak aktif tarafta firma kredi işlemlerinin taşınan risklere uygun fiyatlanmadığı sonucuna varmışlardır.

Araştırmasında, Birleşik Amerika bankacılık endüstrisinin karlılık belirleyicilerini konu alan Hoffman (2011), 1995-2007 yılları arasında 11.777 banka gözlemi ile bankalara özgü ve makroekonomik değişkenleri kullandığı çalışmasında, yüksek sermaye yeterlilik rasyosuna sahip bankaların karlılığının düşük olduğunu, çünkü yüksek sermayeli bankaların riskli işlemleri sevmediğini söylemektedir. Küçük bankaların ölçek açısından daha avantajlı olduğu, Amerikan bankacılığında negatif ölçek ekonomilerinin geçerli olduğunu belirtmektedir. Araştırmacı, bankalara özgü faktörler kadar, dış makroekonomik faktörlerin de banka karlılığı üzerinde belirleyici olduğunu tespit etmiştir.

Terreza (2015), banka büyüklüğünün risk oranları üzerine etkisi, banka performansından çıkarımlar konulu çalışmasında, 2005-2012 yılları arasında 1270 Avrupa bankasını incelemiştir. Banka sermayesi büyüklüğünün banka karlılığı üzerinde başat ve olumlu bir etkisi olduğunu, ancak büyük bankaların, küçük bankalara göre daha az karlı olduklarını tespit etmiştir.

Aşağıda sunulan Türkiye’de banka karlılığı konusunda yapılmış araştırmalar, yatay kesit ve zaman serisi açısından bu araştırma ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle araştırmaların konusu, kapsamı, zaman serisi ve yatay kesiti ile uygulanan yöntem ve araştırma sonuçları tekdüze bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır.

Atasoy (2007), “Türk bankacılık sektöründe gelir gider analizi ve karlılık performansının belirleyicilerini” araştırdığı çalışmasında, 1990 ve 2005 yılları arasında yıllık verilerle 26 mevduat bankasını analiz etmiştir. Bağımlı değişken olarak iki adet bağımlı değişken kullanmış olup, net faiz marjı (net faiz geliri/ toplam aktifler) ve aktif karlılığı (net kar/ toplam aktifler) belirlenmiştir. Bağımsız değişken olarak yedi adet bankalara özgü değişken; öz kaynakların aktiflere oranı, kredilerin aktiflere oranı, mevduatların aktiflere oranı, duran aktiflerin toplam aktiflere oranı, takipteki alacaklar özel karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı ve bankaların toplam aktif büyüklüğünün (logaritmasını) kullanmıştır. Makro ekonomik değişken olarak iki adet değişken, enflasyon oranı (TÜFE) ve gayrisafi milli hasıla oranı (reel) modele dahil edilmiştir. Ayrıca finansal sektörün yapısını temsil eden dört adet bağımsız değişken modele dahil edilmiştir. Bunlar en büyük aktif büyüklüğüne sahip beş bankanın toplam aktif büyüklüğünün sektör aktiflere oranının toplamı, bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin gayrisafi milli hasıla içindeki payı, İMKB’de işlem gören firmaların toplam piyasa kapitalizasyonunun gayrisafi milli gelire oranı ve İMKB’de işlem gören firmaların toplam piyasa kapitalizasyonunun bankacılık sektörünün toplam aktiflere oranıdır. Üç aşamalı olarak sabit etkiler yöntemi kullanılmıştır.

Öz kaynak değişkeni ile aktif karlılığı arasında pozitif, duran aktiflerle aktif karlılığı ve net faiz marjı arasında negatif, özel karşılıklarla aktif karlılığı ve net faiz marjı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Faiz dışı giderlerle aktif karlılığı arasında negatif, net faiz marjı arasında ise pozitif bir ilişki bulunmuştur. Mevduat değişkeni ile net faiz marjı arasında negatif, aktif büyüklüğü ile aktif karlılığı ve net faiz marjı arasında negatif, enflasyon oranı ile aktif büyüklüğü ve net faiz marjı arasında pozitif, GSMH ile net faiz marjı arasında negatif, piyasa kapitalizasyonu ile net faiz marjı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Yıldırım (2008), “Türk bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicileri” konusunu araştırdığı çalışmasında, 2002 ve 2007 yılları arasında aylık verilerle mevduat bankaları ve kalkınma bankalarının toplulaştırılmış bilançosunu incelemiştir. İki adet bağımlı değişkeni,

beş adet bankalara özgü değişken ve üç adet makroekonomik değişken yardımıyla açıklamaya çalışmıştır. Bağımlı değişkenler olarak aktif karlılığı (aylık net kar/zararın bir ay önceki aktif büyüklüğüne oranı) ve öz kaynak karlılığını (aylık net kar/zararın, bir ay önceki özkaynaklara oranı), bağımsız değişkenler olarak bilanço dışı işlemlerin, aktif büyüklüğüne oranını, kredilerin aktif büyüklüğüne oranını, menkul kıymetlerin aktif büyüklüğüne oranını, likit varlıkların aktif büyüklüğüne oranını ve öz kaynakların aktif büyüklüğüne oranını kullanmıştır. Makroekonomik bağımsız değişkenler olarak sanayi üretim endeksi, bütçe dengesinin sanayi üretim endeksine oranı ve enflasyon bağımsız değişkenleri kullanılmıştır. Klasik yöntem (sabit katsayılar modeli) kapsamında havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır.

Bütçe dengesi, sanayi üretim endeksi, öz kaynak değişkeni ile aktif karlılığı arasında aynı yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Bilanço dışı işlemlerin varlıklara oranı, enflasyon ile aktif karlılığı arasında zıt yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Bütçe dengesi, aylık sanayi üretim endeksi, öz kaynakların değişkeni ile öz kaynak karlılığı arasında aynı yönde, bilanço dışı işlemler ve enflasyon arasında zıt yönde bir ilişki tespit edilmiştir.

Ata (2009), kriz sonrasında “Türkiye’de mevduat bankalarının kârlılığına etki eden faktörleri” araştırdığı çalışmasında, 2002 ve 2007 yılları arasında yıllık verilerle 25 adet mevduat bankasını analiz etmiştir. Bağımlı değişken olarak bir adet değişken, aktif karlılığını (kar/ aktif büyüklüğü), bağımsız değişkenler olarak beş adet bankalara özgü değişken, maliyetlerin gelirlere oranını, öz kaynakların aktiflere oranı, kredilerin mevduatlara oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranını ve aktif büyüklüğünü kullanmıştır. Dört adet makroekonomik bağımsız değişkenler olarak GSYH değişim oranını, enflasyonu (TÜFE), para arzını, bankacılık sektörü toplam aktiflerinin GSYH’ye oranını kullanmıştır. Ayrıca piyasa yapısını temsilen yoğunlaşma ölçütü olarak da sektördeki ilk beş büyük bankanın toplam bankacılık sektörü aktiflere oranını kullanmıştır. Sabit etkiler yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sonucunda özellikle makroekonomik değişkenlerden GSYH, enflasyon ve para arzı ve piyasa yapısını temsil eden banka yoğunlaşma oranı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış, model içerisinde bankacılığa özgü içsel faktörlerin etkisinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Maliyet, öz kaynak ve takip değişkenlerinin aktif karlılığını negatif, kredi mevduat oranı, aktif büyüklüğünün ise pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Gülhan (2009, 2011), Türk “bankacılık sektöründe karlılığı belirleyen faktörleri” araştırdığı iki aşamalı çalışmada, yıllık verilerle yerli ve yabancı bankaları ayrı ayrı incelemiş, 1990 ve 2000 yılları arası 29 mevduat bankası, 2002-2008 arası dönemde ise 22 mevduat bankasını analize dahil edilmiştir. Çalışmanın bir adet bağımlı değişkeni (net kar/toplam aktifler), altı adet bankalara özgü değişkeni, iki adet makroekonomik değişkeni ve iki adet sektörle ilgili değişkeni mevcuttur. Bağımlı değişken aktif karlılığı, bağımsız değişkenler, öz sermayenin aktiflere oranı, personel giderlerinin aktiflere oranı, likit varlıkların aktiflere oranı, menkul kıymet cüzdanının aktiflere oranı, takipteki kredilerin aktiflere oranı, enflasyona göre düzeltilmiş aktif toplamı (logaritması), enflasyon (TÜFE) ve reel GSYH büyüme oranıdır. Bunlar haricinde iki adet sektör değişkeni, sektör aktif toplamının GSYH’ya oranı ve ilk beş büyük bankanın aktif toplamının sektör aktif toplamına oranıdır. Sabit etkiler yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda sermaye değişkeni ile karlılık arasında pozitif, personel giderleriyle karlılık arasında pozitif, likidite değişkeni ile karlılık arasında çalışmanın birinci döneminde tüm bankalar ve yabancı bankalar açısından pozitif (yerel bankalar açısından istatistiksel olarak anlamsız), ikinci döneminde tüm bankalar ve yabancı bankalar için negatif bir ilişki bulunmuştur. Toplam aktiflerle karlılık arasında pozitif, menkul kıymet değişkeni ile karlılık arasında (çalışmanın birinci dönemi yabancı bankalar ve ikinci dönemi yerel bankalar hariç) pozitif, takipteki kredilerle karlılık arasındaki ilişki sadece birinci dönemde yabancı ve tüm bankalar için pozitif, ikinci dönemde tüm modellerde negatif bir ilişki vardır. Enflasyon ile karlılık arasında çalışmanın birinci döneminde pozitif, ikinci döneminde negatif, GSYH büyüme oranı ile karlılık arasında sadece çalışmanın birinci döneminde yerel bankalar için pozitif, ikinci dönemde tümü için pozitif bir ilişki vardır. Bankacılık sektörü GSYH payı değişkeni sadece birinci dönemde tüm bankalar için pozitif, ikinci dönemde tüm modeller için negatif ilişki tespit edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Dağıdır (2010), “Türk bankacılık sektöründe karlılık ve makroekonomik değişkenlerle ilişkisi” adlı çalışmada, 2003 ve 2008 yılları arasında aylık verilerle Türk bankacılık sektörünün konsolide faiz marjının makroekonomik değişkenlerle ilişkisini ayrı ayrı tam logaritmik regresyon modelleri kullanarak analiz etmiştir. Banka karlılığını ölçmek için bağımlı değişken olarak net faiz marjı değişkeni (faiz geliri - faiz gideri),

bağımsız değişkenler olarak makroekonomik değişkenlerden sanayi üretim endeksi, üretici fiyat endeksi ve GSYH değişkenleri ayrı ayrı modeller kurularak kullanılmıştır.

Çalışmanın sonucunda üretici fiyat endeksi faiz marjı arasındaki ilişki negatif, sanayi üretim endeksi ile faiz marjı arasındaki ilişki negatif, GSYH ile faiz marjı arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Demirhan (2010), “Türkiye’deki mevduat bankalarının finansal yapıya ilişkin kararlarının karlılık üzerine etkilerini” araştırdığı araştırmasında 2003 yılı ilk çeyreği ile 2008 yılı ikinci çeyreği arasında çeyrek dönemlik verilerle 32 yerli ve yabancı sermayeli mevduat bankasını ayrı ayrı analiz etmiştir. Bağımlı değişkenler olarak dört adet bağımlı değişken, aktif karlılığı (net kar/ toplam aktifler), öz sermaye karlılığı (öz sermaye/ toplam aktifler), net faiz marjı (net faiz gelirleri/ toplam aktifler), faiz dışı gelirler (faiz dışı gelirler/ toplam aktifler) kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak toplam yedi tane bağımsız değişken analize dahil edilmiştir. Bunlar üç adet finansal yapı değişkeni; mevduatın aktiflere oranı, alınan kredilerin aktiflere oranı, öz kaynakların aktiflere oranıdır. Bankaya özgü faktörler adı altında dört adet bağımsız değişken; banka aktifinin bankacılık sektörü aktif toplamına oranı, net faiz gelirlerinin aktif toplamına oranı (bağımlı değişken olarak kullanıldığı model haricinde), faiz dışı gelirlerin aktif toplamına oranı (bağımlı değişken olarak kullanıldığı model haricinde), faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranıdır. Sabit etkiler yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda aktif karlılığıyla özkaynak karlılığı bağımlı değişkenleri için alınan krediler/ toplam pasifler, toplam mevduat/ toplam pasifler, özsermaye/ toplam pasiflerin aynı yönde bir ilişki içerisinde bulundukları ve karlılığı olumlu etkiledikleri sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan yabancı bankalar için özsermaye/ toplam pasifler ve toplam mevduat/ toplam pasifler bağımsız değişkenleri aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ile aynı yönde bir ilişki içerisinde dirler. Alınan krediler/ toplam pasifler bağımsız değişkeni ise yabancı bankalar için anlamlı bulunmamıştır. Faiz dışı gelirler/ toplam aktifler bağımlı değişkenini ise yerli bankalar için özsermaye, alınan krediler ve toplam mevduat ile aynı yönde bir ilişkiye sahipken, yabancı bankalarda özsermaye değişkeni haricinde anlamlı değişken bulunamamış, özsermaye oranının da %10 güven aralığında negatif ilişki içerisinde bulunduğu tespit edilmiştir. Net faiz marjı bağımlı değişkenini ise yerli bankalar için her üç değişkenle pozitif ilişki içerisinde bulunup yabancı bankalar için anlamlı bir ilişki görülememiştir.

Alper ve Anbar (2011), ticari banka karlılığı üzerinde bankaya özgü ve makroekonomik faktörlerin belirleyiciliğini araştırdıkları çalışmalarında, 2002-2010 döneminde aylık verilerle 90 adet gözlemle 10 ticari bankayı analiz etmişlerdir. Bağımlı değişkenler aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı, bağımsız değişkenler aktif büyüklüğü (doğal logaritması), sermaye/ aktifler, krediler/ aktifler, takipteki krediler/ aktifler, likit varlıklar/ aktifler, mevduat/aktifler, net faiz marjı/ aktifler, GSYH büyüme oranı, TÜFE ve reel faiz olarak belirlemişlerdir. Sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Çalışmanın sonucunda aktif karlılığı bağımlı değişkeni ile krediler, takipteki krediler değişkenlerinin ters yönde ve net faiz marjı değişkeninin aynı yönde, özkaynak karlılığında ise sadece reel faiz oranı pozitif bir ilişki içerisindedir. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Doğru (2011), karlılığın belirleyicilerini orta ölçekli bir bankanın verileri ile incelediği araştırmasında, bir adet bankanın 2005-2010 yılları arası aylık verilerini 63 adet gözlem dahilinde analiz etmiştir. Bağımlı değişkenleri üç adet olup aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz marjıdır. Bağımsız değişkenleri ise onüç adet olup, toplam krediler/ toplam mevduat, özkaynak/ aktif, krediler/ aktif, faiz dışı giderler/ aktif, likit varlıklar/ aktif, menkul değerler cüzdanı/ aktif, net tahsili gecikmiş alacaklar/ aktif, personel harcamaları/ aktif, mevduat/ aktif, (YP yükümlülükler - YP varlıklar)/ aktif, log aktif, faiz dışı gelir/ toplam aktif, net faiz geliri/ toplam aktiftir. Kullanılan modelin çoklu regresyon analizi ve regresyon analizi ile autoregressive errors olduğu belirtilmiştir.

Çalışmanın sonuçlarına göre net faiz marjıyla, personel harcamaları, net faiz geliri/ toplam gelirler arasında pozitif, faiz dışı giderler/ aktif değişkeni arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Aktif karlılığı ile özkaynak/ toplam aktifler, tahsili geçmiş alacaklar toplam aktifler ve mevduat/ toplam aktifler arasında pozitif, krediler/ toplam aktifler ve faiz dışı giderler/ toplam aktifler için negatif bir ilişki bulunmuştur. Özkaynak karlılığı için likit varlıklar/ toplam aktifler, personel harcamaları/ toplam aktifler, krediler/ mevduat, tahsili gecikmiş alacaklar/ toplam aktifler, mevduat/ toplam aktifler arasında pozitif, krediler/ toplam aktifler arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Akbaş (2012), Türk bankacılık sektöründe banka karlılığının belirleyicilerini konu alan çalışmada, 26 bankanın 2005-2010 dönemi için verileri analiz edilmiştir. Bağımlı

değişkenler aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı, bağımsız değişkenler ise özkaynak/ toplam aktifler, kredi kayıp karşılıkları/ toplam krediler, likit aktifler/ kısa vadeli pasifler, toplam giderler/ toplam gelirler, aktiflerin logaritması, Krediler için Herfindahl–Hirschman Endeksi, Mevduat için Herfindahl–Hirschman Endeksi, Aktifler için Herfindahl–Hirschman Endeksi, GSYH logaritması ve yıllık TÜFE artışıdır. Aktif karlılığı için sabit etkiler modeli, özkaynak karlılığı için tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, aktif karlılığı ile kredi Herfindahl–Hirschman Endeksi arasında pozitif, mevduat Herfindahl–Hirschman Endeksi arasında negatif bir ilişki vardır. Özkaynak karlılığı ile sadece aktif Herfindahl–Hirschman Endeksi arasında negatif bir ilişki vardır. Diğer bağımsız değişkenlerle araştırmanın bağımlı değişkenleri arasında anlamlı bir istatistiksel ilişki bulunamamıştır.

İskenderoğlu, Karadeniz ve Atioğlu'nun (2012), “Türk bankacılık sektöründe büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının karlılığa etkisinin” analiz edildiği çalışmalarında, İMKB'ye kote 13 bankanın, 2004-2009 yılları arasında çeyreklik verilerle analizi yapılmıştır. Bağımlı değişkenler iki tane olup, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığıdır. Bağımsız değişkenler 11 tane olup, bir önceki döneme ait aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı, mevduat/ özkaynaklar, (mevduat+alınan krediler)/ özkaynaklar, mevduat/ toplam aktifler, (mevduat + alınan krediler)/ toplam aktifler, aktifler ve özkaynakların logaritmaları, toplam aktifler ve özkaynakların bir önceki döneme göre değişimleri ve kurumlar vergisi oranıdır. Arellano-Bover / Blundell-Bond Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir

Analiz sonuçlarına göre, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ile söz konusu değişkenlerin gecikmeli değerlerinden oluşan bağımsız değişkenler arasında pozitif bir ilişki vardır. Aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ile mevduat/ özkaynak oranı arasında negatif bir ilişki vardır. Aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ile aktif ve özkaynak büyüklükleri ile ise pozitif bir ilişki vardır. Kurumlar vergisi ile banka karlılık değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Dilmaç, Dikmen ve Keleş (2015), Türk bankacılık sektöründe “bankaların finansal yapılarının karlılıkları üzerine etkilerini” araştırdıkları çalışmalarında, 22 ticari bankanın (mevduat bankasının) 1998-2015 yılları arası çeyrek dönemlik verilerini kullanmışlardır. Çalışmanın bağımlı değişkenleri, aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz marjıdır. Bağımsız değişkenler, özkaynaklar/ toplam pasif, toplam mevduat/toplam pasif, toplam

mevduat dışı kaynaklar/ toplam pasif, diğer pasifler, z skoru, aktiflerin doğal logaritması ve kriz kukla değişimidir. Tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, aktif karlılığı ile özkaynaklar/ toplam pasif, toplam mevduat/toplam pasif, toplam mevduat dışı kaynaklar/ toplam pasif ve diğer pasifler negatif bir ilişki; z skoru ve kriz ile pozitif bir istatistiksel ilişki bulunmuştur. Aktif büyüklüğü ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Özkaynak karlılığı ile özkaynaklar/ toplam pasif ve aktif büyüklüğü ile negatif bir ilişki, kriz kukla değişkeni ile ise pozitif bir ilişki bulunmuştur. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Sarıkamış, Evcı ve Ergün (2015), “Türk bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicilerini” araştırdıkları çalışmalarında, Ocak 2003-Haziran 2012 dönemine ait aylık verilerle 31 mevduat bankasını analiz etmişlerdir. Çalışmanın bağımlı değişkenleri aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı, bağımsız değişkenleri özkaynak/ aktifler, menkul değerler/ aktifler, takipteki alacaklar/ aktifler, faiz dışı gelir/ aktifler, GSYH değişimi, mevduat faiz oranları değişimi ve enflasyondur. Klasik yöntem (sabit katsayılar yöntemi ile en küçük kareler yöntemi) kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre aktif karlılığı ile özkaynak/ aktifler arasında pozitif bir ilişki, mevduat faiz oranları değişimi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Özkaynak karlılığı ile özkaynak/ aktifler arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Yalçınkaya, Şanlısoy ve Aydın’ın (2016) “Türk bankacılık sektöründe performansın belirleyenleri ve politik istikrarsızlık ilişkisi” konulu araştırmalarında, 2002-2015 yılları arasında çeyrek dönemlik verilerle 23 ticari banka (mevduat bankası) analiz edilmiştir. Bağımlı değişken aktif karlılığı, bağımsız değişkenler krediler/ aktif, aktifin doğal logaritması, sermaye yeterlilik rasyosu (risk ağırlıklı), GSYH büyüme oranı, TCMB borç verme faiz oranı, kur oynaklığı ve politik risk endeksidir. Sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre aktif karlılığıyla toplam krediler/ toplam aktifler arasında pozitif bir ilişki, TCMB Borç verme faiz oranı ile ise negatif bir ilişki söz konusudur.

Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Kahveci, Ekşi ve Kaya'nın (2016), "Türkiye'deki mevduat bankalarının sermaye yapısı karlılık ilişkisi" konulu araştırmalarında, 2002-2014 yılları arası yıllık verilerle 25 mevduat bankası analiz edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni net faiz gelirlerinin aktiflere oranı (yani net faiz marjı), bağımsız değişkenler ise krediler/ aktif, özkaynak/ aktif, mevduat/ aktif, aktiflerin logaritması ve 2002, 2008, 2009 yıllarını 1 ile tanımlayan kriz kukla değişkenidir. Sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Bağımlı değişken net faiz marjıyla, özkaynak/ aktif bağımsız değişkeni pozitif ilişkili, kriz kukla değişkeni ile negatif ilişkili olarak tespit edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Reis, Kılıç ve Buğan (2016), "banka karlılığını etkileyen faktörler" konulu çalışmalarında 2009-2013 arası yıllık verilerle BIST'e kote olan 14 mevduat bankasını analiz etmişlerdir. Bağımlı değişkenler aktif karlılığı ve net faiz marjı, bağımsız değişkenler kaldıraç oranı (borç/ aktif), likidite oranı (kredi ve diğer alacaklar/ aktif), diğer faaliyet giderleri/ aktif, kredi ve alacaklar/ mevduat, TÜFE, GSYH değişimi ve piyasa kapitalizasyonudur. Sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre kaldıraç oranı ile net faiz marjı arasında negatif bir ilişki, kredi ve alacaklar/ mevduat oranı ile aktif karlılığı ve net faiz marjı arasında negatif bir ilişki, piyasa kapitalizasyonu ile aktif karlılığı arasında pozitif bir ilişki ve GSYH değişimi ile net faiz marjı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Saldanli ve Aydın (2016), "bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen faktörleri" araştırdıkları çalışmalarında, 2004-2014 yılları arası yıllık verilerle 23 mevduat bankası analiz edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı, bağımsız değişkenleri özkaynak/ aktifler, likit aktifler/ kısa vadeli yükümlülükler, faiz dışı gelir (net)/ aktifler, faiz gelirleri/ faiz giderleri, (personel gideri + kıdem tazminatı) / aktifler olarak belirlenmiştir. Sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre bağımlı değişken aktif karlılığı ile özkaynak/ aktifler, faiz gelirleri/ faiz giderleri arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bağımlı değişken özkaynak

karlılığı faiz dışı gelir (net)/ aktifler arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Türkdönmez ve Babuşçu (2019), “bankaların karlılık performansını etkileyen faktörleri” araştırdıkları çalışmalarında, 2010 ve 2017 yılları arasında çeyrek dönemler itibariyle 11 bankanın verilerini analiz etmişlerdir. Bağımlı değişkenler aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı, bağımsız değişkenler takipteki brüt krediler/ toplam krediler, sektör payı, özkaynaklar/ aktif, likit aktif/ aktif, sermaye yeterlilik rasyosu, enflasyon, ortalama mevduat faizi, GSYH değişimidir. Tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre aktif getirisi ile sektör payı, özkaynaklar/ aktif, sermaye yeterlilik rasyosu, enflasyon, GSYH değişimi arasında pozitif bir ilişki, likit aktif/ aktif ve takipteki brüt krediler/ toplam krediler arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur. Özkaynak karlılığı ile sektör payı, sermaye yeterlilik rasyosu, enflasyon ve GSYH ile pozitif; likit aktif/ aktif ve takipteki brüt krediler/ toplam krediler arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur.

Özcan (2021), Borsa İstanbul’a kote bankalar aracılığıyla “Türk bankacılık sektörünün finansal performans göstergelerini” araştırdığı çalışmada, 2009 Mart ve 2019 Eylül arası çeyreklik verilerle on bankayı analiz etmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni aktif karlılığı, bağımsız değişkenleri ise krediler/ aktif, öz sermaye/ aktif, mevduat/ aktif ve aktif büyüklüktür. Sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre bağımlı değişken aktif karlılığı ile krediler/ aktif arasında negatif bir ilişki; öz sermaye/ aktif, mevduat/ aktif ve aktif büyüklüğü arasında ise pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Yaman (2021), “Türk bankacılık sektöründe bankalara özgü faktörlerin banka karlılığına etkisi” konulu çalışmada 2009 ve 2018 yılları arası 20 mevduat bankasını yıllık verilerle araştırmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ne net faiz marjıdır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri, sermaye yeterlilik oranı, özkaynak/ aktif, mevduat/ aktif, alınan krediler/ aktif, finansal varlıklar/ aktif, krediler/ aktif, likit aktifler/ aktif, likit aktifler/ kısa vadeli yükümlülükler, faiz gelirleri/ faiz giderleri, toplam gelirler/ toplam giderler, toplam aktif ve (personel gider+kıdem

tazminatı)/ aktif olarak belirlenmiştir. Her üç model için de sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre bağımlı değişken aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ile mevduat/ aktif, krediler/ aktif, likit aktifler/ kısa vadeli yükümlülükler, toplam gelirler/ toplam giderler arasında pozitif bir ilişki; likit aktifler/ aktif, (personel gider+kıdem tazminatı)/ aktif arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Net faiz marjı ile özkaynak/ aktif, kredi/ aktif, faiz gelirleri/ faiz giderleri, toplam gelirler/ toplam giderler, toplam aktif ve (personel gider+kıdem tazminatı)/ aktif arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Mevduat/ aktif ile ise negatif bir ilişki bulunmuştur. Diğer bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Karakaş ve Acar (2022), Türk bankacılık sektöründe” likidite ve karlılık ilişkisini” araştırdıkları çalışmalarında, 2002-2020 yılları dördüncü çeyrekler arası, çeyrek dönemlik verilerle 20 mevduat bankası analiz edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ne net faiz marjıdır. Aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı, son dört çeyrek dönem net kâr ortalamasının son dört çeyrek aktif ortalamasına oranı ile net faiz marjı ise son dört çeyrek net faiz gelirlerinin son dört çeyrek faiz getirili aktifler ortalamasına oranı ile hesaplanmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkeni likit varlık oranı $((\text{Nakit Değerler ve TCMB} + \text{Bankalar} + \text{Para Piyasalarından Alacaklar}) / \text{Toplam Aktifler})$, asit test oranı $((\text{Nakit Değerler ve TCMB} + \text{Bankalar} + \text{Para Piyasalarından Alacaklar}) / \text{Vadesi Bir Aya Kadar Dolacak Yükümlülükler})$, cari oran $(\text{Vadesi Bir Aya Kadar Olan Varlıklar} / \text{Vadesi Bir Aya Kadar Dolacak Yükümlülükler ve toplam krediler} / \text{toplam mevduat})$ oranıdır. Aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı için sabit etkiler modeli, net faiz marjı içinse tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre bağımlı değişken aktif karlılığı ile likit varlık oranı arasında pozitif bir ilişki; toplam krediler/ toplam mevduat oranı asit test oranı ile negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bağımlı değişken özkaynak karlılığı ve net faiz marjı ile likit varlık oranı, cari oran ve toplam krediler/ toplam mevduat arasında negatif bir ilişki; asit test oranı ile pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Tarih	Çalışmanın İsmi	Yazarlar	Yöntem	Veri Tarihi	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken
2022	Ticari Bankalarda Likidite ve Kârlılık İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama	Ahmet Karakaş Melek Acar	Panel Veri Analizi-Regresyon	2002-2020	20 mevduat bankası	ROA, ROE, NIM	likit varlık oranı ((Nakit Değerler ve TCMB + Bankalar + Para Piyasalarından Alacaklar) / Toplam Aktifler), asit test oranı ((Nakit Değerler ve TCMB + Bankalar + Para Piyasalarından Alacaklar) / Vadesi Bir Aya Kadar Dolacak Yükümlülükler), cari oran (Vadesi Bir Aya Kadar Olan Varlıklar / Vadesi Bir Aya Kadar Dolacak Yükümlülükler ve toplam krediler/ toplam mevduat oranı
2021	Bankalara Özgü Faktörlerin Banka Karlılığına Etkisi: Türkiye Bankacılık Sektörü Üzerine Panel Veri Analizi	Serdar Yaman	Panel Veri Analizi-Regresyon	2009-2018	20 mevduat bankası	ROA, ROE, NIM	sermaye yeterlilik oranı, özkaynak/ aktif, mevduat/ aktif, alınan krediler/ aktif, finansal varlıklar/ aktif, krediler/ aktif, likit aktifler/ aktif, likit aktifler/ kısa vadeli yükümlülükler, faiz gelirleri/ faiz giderleri, toplam gelirler/ toplam giderler, toplam aktif ve (personel gider+kıdem tazminatı)/ aktif
2021	Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performans Göstergeleri: BIST Mali Sektörü Üzerine Bir Araştırma	Muhammet Özcan	Panel Veri Analizi-Regresyon	2009-2019	10 adet BIST'e kote mevduat bankası	ROA	krediler/ aktif, öz sermaye/ aktif, mevduat/ aktif ve aktif büyüklük
2019	Bankaların Karlılık Performansını Etkileyen Faktörler	Cem S. Türkdönmez Şenol Babuşçu	Panel Veri Analizi-Regresyon	2010 - 2017	11 mevduat bankası	ROA, ROE	takipteki brüt krediler/ toplam krediler, sektör payı, özkaynaklar/ aktif, likit aktif/ aktif, sermaye yeterlilik rasyosu, enflasyon, ortalama mevduat faizi, GSYH değişimi

2017	Türkiye’de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması	Mustafa Yurttadur, Hayati Demirbaş	Katılım Bankaları ile Mevduat Bankaları arasında fark vardır/yoktur hipotezlerinin t-testi kullanılarak $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde test edilmesi	2010-2016	3 Katılım Bankası-3 Mevduat Bankası Karşılaştırması	-	Karlılık (Net Kar / Toplam Aktifler, Net Kar / Öz Kaynaklar), Likidite (Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler, Likit Aktifler / Toplam Varlıklar), Risk ve Borç Ödeme Gücü (Toplam Borçlar / Toplam Öz kaynaklar, Toplam Borçlar / Toplam Varlıklar, Krediler / Mevduatlar), Aktif Kalitesi (Takipteki Krediler / Toplam Krediler, Krediler / Toplam Aktifler), Sermaye Yeterliliği (Sermaye Yeterlilik Oranı, Öz kaynaklar / Toplam Aktifler)
2016	Türkiye’de Mevduat Bankalarında Sermaye Yapısı-Karlılık İlişkisi: 2002-2014 Yılları Arası Panel Veri Uygulama	Eyup Kahveci, İbrahim Halil Ekşi, Zekayi Kaya	Panel Veri Analizi- Regresyon	2002-2014	Türk Mevduat Bankaları- 25 Mevduat Bankası	NIM	Kredier (Toplam Krediler / Toplam Aktif), Özkaynak (Toplam Özkaynak / Toplam Aktif), Mevduat (Toplam Mevduat / Toplam Aktif), Banka Ölçeği (Bankanın Toplam Aktiflerinin Logaritması), Kriz (2002, 2008 ve 2009 için 1, diğer yıllar için 0)
2016	Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi: Türkiye Örneği	Arif Saldanlı, Mücahit Aydın	Panel Veri Analizi- Regresyon	2004-2014	Türk Mevduat Bankaları- 23 Mevduat Bankası	ROA, ROE	Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler, Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri, (Personel Gideri + Kıdem Tazminatı)/Toplam Aktifler
2016	Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği	Ş.Gül Reis, Yunus Kılıç, Mehmet Fatih Buğan	Panel Veri Analizi- Regresyon	2009-2013	BIST’e kote olan 14 Türk Mevduat Bankası	ROA, NIM	1.) İçsel Değişkenler: Kaldıraç Oranı(KO) Borç Toplamı / Aktif Toplamı, Likidite Oranı(LO) Kredi ve Alacaklar / Aktif Toplamı, Faaliyet Giderleri Oranı(FGO) Diğer Faaliyet Giderleri / Aktif Toplamı, Kredi/Mevduat Oranı(KMO) Kredi ve Alacaklar / Mevduat Toplamı 2.) Dışsal Değişkenler: Enflasyon(TUFE), Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla(GSYİH) Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki % Değişim, Piyasa Kapitalizasyonu(PK) (Dolaşımdaki Pay Senedi Sayısı x Kapanış Fiyatı)/GSYİH
2016	Kriz Dönemlerinde Türk Bankacılık Sektörünün Toplam Faktör Verimlilik Değişimi	Ferda Keskin Önen, Mehmet Hasan Eken, Süleyman Kale	Malmquist Verimlilik Endeksi ile aracılık ve karlılık yaklaşımına göre etkinlik analizi- Panel Veri Analizi Regresyon En Küçük Kareler Yöntemi	1990-2012	19 Mevduat Bankası (Türkiye)	Toplam Faktör Verimliliği Endeksi	Mikro Değişkenler: Toplam Mevduat/ Toplam Aktifler, Banka Ölçeği, Kredi Mevduat Oranı,Bankanın YönetselEtkinliği, ROE, ROA, Takipteki Krediler/Toplam Aktifler, Takipteki Krediler/Toplam Krediler, Makro Ekonomik Değişkenler: Faiz, Döviz Kuru, TÜFE ve GSY, Kriz Kukla Değişkeni

2016	Ticari Bankaların Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile İncelenmesi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Bankalar Üzerine Bir Uygulama (2004-2014)	Tuğrul Kandemir, Hilal Karataş	Gri İlişkisel Analiz, TOPSIS, VIKOR Analizi	2004-2014	Borsa İstanbul'da işlem gören 12 mevduat bankası	-	Faiz Giderleri/Faiz Gelirleri, Kredilerin Ortalama Getirisi, Net Kar/Dönen Varlıklar, Özsermaye Karlılık, Dönen Varlıklar/Aktifler, Özsermaye/Aktifler, Özsermaye/Krediler, Piyasa Değeri, Aktif Karlılık, Aktif Büyüme, Kredilerdeki Büyüme, Mevduattaki Büyüme, Net Kar Büyüme, Özsermaye Büyüme, Fiyat/Kazanç, Hisse Başına Kar, Piyasa Değeri/Defter Değeri, Krediler/Aktifler
2016	Katılım Bankalarında Finansal Performans Analizi: Türkiye Örneği	Yusuf Esmer, Haşim Bağcı	TOPSIS Analizi	2005-2014	4 Katılım Bankası	-	Aktifin Kârlılığı, Özkaynakların Kârlılığı, Özkaynaklar/Toplam Aktif, Net Kâr Payı Geliri/Toplam Aktif, Takipteki Krediler/Toplam Krediler, Toplam Krediler/Toplam Aktif, Vergi Öncesi Kâr (Vök)/Pasif
2016	Vikor Yöntemi ile Türk Bankacılık Sektörünün Performans Analizi	Seher A. Tezergil	VIKOR Yöntemi	2009-2013	28 mevduat bankası (Türkiye)	-	Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Toplam Mevduat /Toplam Aktifler, Likit Aktifler /Kısa Vadeli Borçlar, Net Dönem Karı/ Toplam Aktifler, Net Dönem Karı/ Özkaynaklar, Faiz Geliri / Toplam Aktifler, Faiz Geliri/ Toplam Gelirler, Bankanın Toplam Aktifleri /Sektörün Toplam Aktifleri, Bankanın Toplam Mevduatı / Sektörün Toplam Mevduatı
2015	Türk Bankacılık Sektörü İçin Karşılaştırmalı Performans Analizi	Mehmet Fatih Acar, Taptuk Emre Erkoç, Bülent Yılmaz	Veri Zarflama Analizi	2009-2013	Türkiye'de faaliyet gösteren 15 banka (3 kamu bankası, 4 yerli-özel banka, 4 katılım bankası ve 4 yabancı-özel banka)	Çıktılar: Kar ve Toplanan Mevduat	Girdiler: Şube Sayısı, Personel Sayısı, Toplam Aktifler
2015	Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri	Mustafa Can Sarıkamış, Samet Evcı, Bahadır Ergün	Panel Veri Analizi- Regresyon	2003.Ocak -2012. Haziran	Türkiye'deki Mevduat Bankaları	ROA, ROE	İçsel Değişkenler (Bankacılık Sektörü Değişkenleri): Toplam Özkaynak/ Toplam Aktif, Menkul Değerler Toplamı/Toplam Aktif, Takipteki Alacaklar Toplamı(net)/Toplam Aktif, Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif, Dışsal Değişkenler (Makroekonomik Değişkenler): % Değişim Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Cari), % Değişim 1 Ay Vadeli Ağırlıklandırılmış Mevduat faiz oranları, Fiyat Endeksi (Tüketici) (2003=100) % değişim

2011	Karlılığın Belirleyicileri Analizi: Teori ve Orta Ölçekli Bir Banka Uygulaması	Cengiz Doğru	Panel Veri Analizi-Regresyon	2005-2010 (Aylık Mali Tablolar)	Orta Ölçekli Bir Banka (Türkiye)	ROA, ROE, NIM	Toplam Krediler / Toplam Mevduat, Toplam Özkaynak / Toplam Aktif, Toplam Krediler / Toplam Aktif, Faiz Dışı Giderler Toplamı / Toplam Aktif, Likit Varlıklar Toplamı / Toplam Aktif, Menkul Değerler Cüzdanı Toplamı / Toplam Aktif, Tahsili Gecikmiş Alacaklar (Net) / Toplam Aktif, Personel Harcamaları / Toplam Aktif, Toplam Mevduat / Toplam Aktif, (YP Yükümlülükler – YP Varlıklar) / Toplam Aktif, Log (Aktif), Faiz Dışı Gelir / Toplam Aktif, Net Faiz Geliri / Toplam Gelir
2011	Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler	F. Dilvin Taşkın	Panel Veri Analizi-Regresyon	1995-2009	Ticari Bankalar (Türkiye)	NIM, ROA, ROE	İşsel Belirleyiciler: toplam krediler/ toplam aktifler, aktif büyüklüğü, özkaynaklar/ toplam aktifler, geri dönmeyen krediler/ toplam krediler, personel giderleri/ toplam gelirler, bilanço dışı faaliyetler/ toplam aktifler oranları ile yabancı banka olup olmama- sına göre kukla değişken, Makro Belirleyiciler: Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) , Sanayi Üretim Endeksi, Faiz Oranı, Enflasyon Oranı (TUFE), 2001 Krizi Kukla Değişkeni
2010	Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık ve Makro Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi	Canan Dağırdır	Tam Logaritmik Regresyon	2003:2-2008:8	Türk Bankalarının Faiz Marjı (BDDK sitesinden tek bir veri olarak alınmıştır)	NIM (Faiz Geliri- Faiz Gideri)	Toplam Üretim (sanayi üretim endeksi (2003=100)), Ekonomik Büyüme (gayri safi yurt içi hasıla (iktisadi faaliyet kollarına göre)), Fiyat Artışları (üretici fiyatları endeksi (2003=100))
2010	Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi	Gamze Göçmen Yağcılar	Panel Veri Analizi-Regresyon	1992-2008		Lerner Endeksi	Kredi/Toplam Aktif, Kredi/Mevduat, Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktif,
2010	Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Performansa Dayalı Risk Modellemesi ve Tahmini: Alternatif Bir Model Önerisi	K. Batu Tunay	ARIMA modelleri ile bunları ortalama denklemleri olarak esas alan GARCH modelleri	1986:1-2009:8	TCMB’nin Elektronik Veri Dağıtım Sisteminde (EVDS) yer alan aylık bazdaki “Mevduat Bankaları Bilançosu” verileri	-	ROA, ROE, ROC ve L (kaldıraç)

2008	Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri	Onur Yıldırım	Panel Veri Analizi- Regresyon	Ocak 2002- Aralık 2007	Türk Bankacılık sektörü (mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları)	ROA, ROE, NIM	Mikro Değişkenler: Bilanço Dışı İşlemler/Varlıklar, Krediler/Varlıklar, Menkul Kıymetler/Varlıklar, Likit Varlıklar/Varlıklar, Özkaynaklar/Varlıklar Makro Değişkenler: Sanayi Üretim Endeksi, Bütçe Dengesi/Sanayi Üretim Endeksi, Aylık Tüketici Fiyatları Enflasyonu
2007	Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği	Ersan Özgür	Veri Zarflama Analizi	2001-2005	23 adet kamu, özel, yabancı mevduat bankası ve 5 adet katılım bankası	Kredi Toplamı - Kullandırılan Fonlar, Faiz Gelirleri - Kar Payı Gelirleri	Mevduat Toplamı - Toplanan Fonlar, Personel Giderleri, Faiz Giderleri - Kar Payı Giderleri
2007	Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri	Hakan Atasoy	Panel Veri Analizi (Üç aşamalı regresyon: 1. Grup, 1. Grup + 2. Grup, 1. Grup + 2. Grup + 3. Grup)	1990-2005	Türkiye'de faaliyet gösteren 26 adet banka	ROA, NIM	1.) Bankalara Özgü Değişkenler: Özkaynakların Aktife Oranı, Kredilerin Aktife Oranı, Mevduatların Aktife Oranı, Duran Aktiflerin (İştirak, Bağlı Ortaklık ve Sabit Kıymetler) Aktife Oranı, Özel Karşılıkların Kredilere Oranı, Faiz Dışı Giderlerin Aktife Oranı, Bankaların Toplam Aktif Büyüklüğü 2.) Makro Ekonomi Değişkenleri: Enflasyon Oranı, GSMH Büyüme Oranı 3.) Finansal Sektörün Yapısına İlişkin Değişkenler: İlk Beş Banka Aktifleri/ Sektör Aktifleri, Sektör Aktifleri/ GSMH, İMKB Piyasa Kapitalizasyonu/GSMH, İMKB Piyasa Kapitalizasyonu/ Sektör Aktifleri
2006	Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-1	K. Batu Tunay, A. Murat Silpar	Kümeleme Analizi ile bankalar ölçeklerine göre gruplara ayrılmış, her grup için ayrı model kullanılarak Regresyon- En küçük kareler yöntemi uygulanmıştır.	Ölçeklere Göre Ayrım: 1988-2004, Banka Gruplarına Göre Ayrım: 1960-2004	Ticari Bankalar	ROA, ROE, NIM	Genel Giderlerin Toplam Aktiflere Oranı, Öz Kaynakların Toplam Aktiflere Oranı, Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı, Faiz Dışı Gelirlerin Toplam Aktiflere Oranı, Toplam Aktiflerin Logaritması, Enflasyon Oranı (TEFE, 1987=100), Reel Milli Gelir (Cari GSMH/TEFE), Nominal Milli Gelir (Cari GSMH), Mevduatlar/Hisse Senetleri Piyasası Kapitalizasyon Oranı, Hisse Senetleri Piyasası Kapitalizasyon Oranı/Milli Gelir (Cari GSMH), Toplam Aktifler / Milli Gelir (Cari GSMH), Yoğunlaşma Oranı (İlk Beş Bankanın Toplam Aktifleri / Toplam Aktifler)

2005	Banka Performansı Ölçümüne Risk ve Karlılık Yaklaşımı: Türkiye’de Faal Ticari Bankalar Örneği	M. Hasan Eken	Panel Veri Analizi- Regresyon (iki aşamalı)	1998-2000	Türkiye’de faaliyette bulunan 30 yerel ve yabancı banka ile bütün sektör, yerel banka toplamı ve yabancı banka toplamı şeklinde üç sektör ortalaması	ROA, ROE, NIM	Birinci Aşama: Standart Sapmalar İkinci Aşama: Kredi Riski (Batık Krediler/Toplam Aktifler), Kur Riski (Yabancı Para Aktifler/Yabancı Para pasifler), Likidite Riski (Likit Aktifler/Mevduat+Diğer Borçlar), Faaliyet Riski (Faiz Dışı Gelir/Faiz Dışı Gider), Kaldıraç (Toplam Aktifler/Özsermaye)
2005	Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi	Yasemin Türker Kaya, Ela Doğan	Veri Zarflama Analizi ve Malmquist Faktör Verimliliği Endeksi (Üretim Yaklaşımı ve Aracılık Yaklaşımı esas alınmıştır)	2002-2004	Türk Mevduat Bankaları- (İmar Bankası ve TMSF Bankaları hariç) 2002: 37; 2003: 34; 2004: 33 adet mevduat bankası	1.) Üretim Yaklaşımı Çıktıları: Toplam mevduat/ Toplam aktifler, Toplam krediler/ Toplam aktifler 2.) Aracılık Yaklaşımı Çıktıları: oplam krediler/ Toplam aktifler, Faiz gelirleri/ Toplam aktifler	1.) Üretim Yaklaşımı Girdileri: Personel giderleri/ Toplam aktifler, Diğer faiz dışı giderler/ Toplam aktifler, Şube başına personel sayısı 2.) Aracılık Yaklaşımı Girdileri: Mevduat/ Toplam aktifler, Mevduat dışı yabancı kaynaklar/ Toplam aktifler, Faiz giderleri/ Toplam aktifler, Faiz dışı giderler/ Toplam aktifler
2005	Banka Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Süreç Yaklaşımı	Yıldız Esra Albayrak, Haluk Erkut	Analitik Hiyerarşi Performans Modeli (AHPM)	2002	Ziraat Bankası, Akbank, İş Bankası, Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası	-	Finansal Performans Ölçütleri: Karlılık, Risk, Finansal Olmayan Performans Ölçütleri: Ürün Boyutu, Fiyatlama Stratejisi, Promosyon Stratejisi, Hizmetin Teslimi

2002	Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000	Yasemin Türker Kaya	Panel Veri Analizi (İki aşamalı regresyon: 1. Mikro Değişkenler, 2. Makro Değişkenler)	1997-2000	TCMB'ye raporlama yapan 44 banka	ROA, ROE, NIM	Mikro Değişkenler: Toplam özkaynak/toplam varlıklar, Likit varlıklar/toplam varlıklar, Menkul değerler cüzdanı/toplam varlıklar, Tahsili gecikmiş alacaklar (net)/toplam varlıklar, Personel harcamaları/toplam varlıklar, Toplam faiz dışı giderler/toplam varlıklar, Toplam krediler/toplam varlıklar, Toplam mevduatlar/toplam varlıklar, Toplam varlıklar/sector toplam varlıkları, (YP yükümlülükler-YP varlıklar)/toplam varlıklar, Kamu bankaları için kukla değişken Makro Değişkenler: ortalama yıllık enflasyon, Dönemsel konsolide bütçe açığı/GSMH (çeyrek nominal), Ortalama yıllık büyüme, Reel faiz oranı (O/N faiz dönem ortalaması-ortalama yıllık enflasyon)/(1+ortalama yıllık enflasyon)
2001	Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi	Yasemin Türker Kaya	Probit Modeli/ En Küçük Kareler Yöntemi, CAMELS Analizi	1997 ve 2000 yılları karşılaştırılmış	Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar	TMSF'ye alınma	Sermaye Yeterliliği, Varlık Kalitesi, Yönetim Yeterliliği, Kazanç durumu, Likidite, Piyasa Riskine Duyarlılık 1-5 arasında notlar verilerek değerlendirilmiş; Camels Notları bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.
2001	Türk Bankacılık Sektöründe Net Faiz Marjının Modellenmesi	Yasemin Türker Kaya	Panel Veri Analizi- Regresyon	1986:01-2000:10	Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar	NIM	Sektörel Değişkenler: Menkul kıymetler cüzdanı/toplam varlıklar, ödenecek vergi, resim, harç ve primler/toplam varlıklar, zorunlu karşılıklar Makro Değişkenler: toplam varlıklar/M2Y, cari işlemler dengesi/MB rezervleri

Tarih	Yazarlar	Yöntem	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken
2010	Gann, Kretschmar ve Rudolph	Panel Veri Analizi-Regresyon	Özkaynak karlılığı	Özkaynak yeterlilik oranları, refinansman yapısı, aktif yapısı ve bilanço dışı işlemler, etkinlik oranları
2008	Naceur ve Goaied	Panel Veri Analizi-Regresyon	Net faiz marjı, aktif karlılığı	Beş bankalara özgü değişken (giderler/ aktifler, sermaye/ aktifler, krediler/ aktifler, getirisiz aktifler/ aktifler, aktiflerin logaritması). Bir makroekonomik değişken (GSYH Kişi Başı). Bankacılık sektörü performans değişkenleri
2006	Athanasoglu, Delis ve Staikouras	Panel Veri Analizi-Regresyon	Net faiz marjı	Bankalara Özgü Değişkenler: kredi/ aktifler, ortalama kredi karşılıkları/ toplam krediler, ortalama sermaye/ aktifler, operasyonel giderler/ aktifler, banka varlıklarının logaritması, Sektör Değişkenleri, Makroekonomik Değişkenler
2003	Ben Naceur	Panel Veri Analizi-Regresyon	Net faiz marjı ve aktif kârlılığı	Beş bankalara özgü değişken (giderler/ aktifler, sermaye/ aktifler, krediler/ aktifler, getirisiz aktifler/ aktifler, aktiflerin logaritması) İki Makroekonomik Değişken (Enflasyon, GSYH Kişi Başı). Bankacılık sektörü performans değişkenleri
2002	Abreu ve Mendes	Panel Veri Analizi-Regresyon –iki aşamalı yöntem	Net faiz marjı, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı	Operasyonel giderler/ aktifler, sermaye/ aktifler, krediler/ aktifler, banka hisse değeri, işsizlik oranı, enflasyon oranı, döviz kuru, kriz kukla değişkeni
2002	Afanasieff, Lhacer ve Nakane	Panel Veri Analizi-Regresyon- İki aşamalı yöntem	Net faiz marjı	Birinci aşama: Bankalara özgü değişkenler, ikinci aşama: makroekonomik değişkenler
2000	Sanders ve Schumacher	Panel Veri Analizi-Regresyon	Net faiz marjı	Vergiler, rezerv gereksinimleri, sermaye yeterliliği, faiz oranı volatilitesi

2000	Hassan ve Bashir	Panel Veri Analizi-Regresyon	Net Faiz Dışı Marj, Kar Marjı, Aktif ve özkaynak karlılığı	Kaldıraç oranı, likidite oranı, sermaye yeterliliği, kontrol değişkeni olarak makroekonomik değişkenler
1999	DemirgüçKunt ve Huizinga	Panel Veri Analizi-Regresyon	Net faiz marjı	Banka karakteristiği, makroekonomik koşullar, içsel ve dışsal banka vergilendirmesi, mevduat sigortası düzenlemesi, genel finansal yapı, hukuksal ve kurumsal indikatörler
1992	Molyneux ve Thomson	Panel Veri Analizi-Regresyon	Vergi öncesi ve sonrası, personel giderleri ve özel karşılıklar eklenerek bulunan çeşitli aktif ve özkaynak karlılıkları	Kamu banka sahipliği, on banka aktif konsantrasyonu, tüketici fiyatları enflasyonu, uzun dönem bono faiz oranları, para arzı, sermaye yeterliliği, personel maliyeti, nakit+bankalar+menkul kıymetlerin aktive oranı

4.2. Araştırma Döneminde Ekonomik Görünüm ve Bankacılık Sektörü

Araştırma dönemi itibariyle Türkiye'nin ekonomik görünümü, dört ayrı dönem esas alınarak incelenebilir:

2009-2013 arası Türkiye ekonomisinde önce hızlı bir daralmanın ardından çabuk bir toparlanma dönemiyle kendisini göstermiştir. 2001 yılından itibaren iç talep ve büyümeyi sağlamak amacıyla FED'in başlattığı seri faiz indirimleri sonucu finansal piyasalardaki kuralsızlaşma ve türev ürünlerin yaygınlaşmasının etkisiyle varlık fiyatlarının şişmesine yol açmıştır. Bu defa FED'in piyasaları soğutmak amacıyla 2003-2006 yılları arasında faizini %1 seviyesinden %5,25'e yükseltmesi, varlık fiyatlarının düşmesine yol açmış ve bu durum varlık fiyatlarıyla paralel olarak konut kredilerinin teminatlarının da değer kaybetmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda 2008 yılında Küresel Finans Krizi ortaya çıkmıştır (Özerol, 2019: 293-303). Bu olumsuz durum Türkiye açısından bir bankacılık krizi ile sonuçlanmamış, krizin 2009'un sonlarında önce Yunanistan'a, 2010'da Portekiz, İspanya ve İrlanda'ya sirayet etmesiyle Türkiye'nin en önemi ihrac pazarı olan Avrupa Birliği'ndeki gelişmeler, krizin reel sektör üzerinden etkilerini hissettirmesine yol açmıştır (Özatay, 2020: 192-193; Özerol, 2019: 310-311). Türkiye 2009 yılında G-20 ülkeleri içerisinde en hızlı küçülen ülke olurken, 2010 ve 2011 yılları arasında ise en hızlı büyüyen ülkeler arasında olduğu görülmektedir (Özatay, 2020: 194-195). Bu durum TCMB politika faizinin 2013 sonunda %4,5'a kadar düşmesine yol açmış, bu dönemde enflasyon genelde tek haneli seyretmiş, büyüme oranları 2009'un ilk iki dönemi hariç Türkiye ortalamasının üzerinde oluşmuştur. 2013 sonuna kadar ortaya çıkan tablonun tek olumsuz yanı cari açığın 2013 sonunda %6'ya kadar adım adım tırmanması şeklinde oluşmuştur.

İkinci dönem yükselen cari açık karşısında TCMB'nin politika faizlerini 2014 başında %4,5'tan %10'a arttırmasıyla başlamıştır. Bu dönem 2014 yılından 2016 ortasına kadar devam etmiş, gerçekleşen GSYH hızı ortalama ve üstünde olacak şekilde devam etmiştir. Türkiye'nin kredi derecelendirme notu artmış ve enflasyon biraz yükselmiş olarak tek haneli olarak seyretmiştir. Sanayi üretim endeksindeki artış ilk dönemki kadar olmasa bile artarak devam etmiştir. Cari açık ise dönem sonuna kadar düşme trendini devam ettirmiştir.

Üçüncü dönem olarak adlandırılabilir dönem, 2016 yılının ortasında 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası ilk iki çeyrekte %4,5 büyüme kaydeden Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte %1,8 oranında küçülmüş, özellikle tüketici eğilimlerindeki zayıflamayla birlikte Kredi Garanti Fonu devreye sokulmuştur (Yılmaz, 2019: 315-316). Kredi Garanti Fonu'nun portföy garanti sisteminin oluşturulmasıyla birlikte bu dönemde Aralık 2016'da Denizbank ve Ziraat Bankası'nın dahil olduğu Nefes Kredisi protokolü imzalanmıştır. Şubat 2018'de Ziraat Bankası, Denizbank, Halk Bankası, Vakıflar Bankası, Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası arasında Nefes Kredisi Protokolü imzalanmıştır.

Bu dönem Kredi Garanti Fonu bünyesinde aslen iki tür kefalet yöntemi oluşturulmuştur. Zaten var olan Özkaynak kefaletine, yani kurumun kendi finansal imkanları dahilinde kefaletine; Hazine kefaleti, yani Hazine fonu kullanılarak verilen kefaletler eklenmiştir. Portföy limit sistemine ek olarak KGF'nin müşteri hakkında ek bir inceleme yapmaksızın, kefalet için başvuran bankanın kredibilite analizine göre kefaletin sağlandığı portföy garanti sistemi devreye sokulmuştur. Bu sistemde KGF banka bazında oluşturulan portföy havuzlarının belirli bir kısmının kaybına kadar tazmin yapmaktadır. Bu sayede Hazine fonunun kefaletinin belirli bir kaldıraç oranı kadar misliyle krediye kefalet verme imkanı ortaya çıkmıştır. Bu ise kefalet başvurularının hızla sonuçlandırılıp, daha fazla KGF kefaletli kredi verilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu kapsamda aşağıda görüleceği üzere önce kamu bankaları, ardından özel bankaların da katılımıyla yoğun bir KGF kefaletli kredi verme dönemi başlamıştır.

2018 yılı Ağustos ayında “Ziraat Bankası, Halk Bankası, Vakıflar Bankası, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Garanti Bankası arasında KOBİ Destek/Nefes Kredisi Protokolü imzalanmıştır”²⁰.

KGF kefaletli kredilerde genel olarak kamu bankalarının ağırlığı göze çarpmaktadır. Ancak özel bankalarda ilerleyen süreçte anıldığı şekilde ürün bazında imzalanan protokollere dahil olmuşlardır. KGF kefaletli krediler sonucu kredi genişlemesi şeklinde kendini gösteren bu dönemde enflasyon çift haneye tırmanmış, anılan küçülmenin ardından GSYH hızı 2017 yılsonunda ve 2018'in ortasında oldukça yüksek olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi üretim endeksinin artışı 2017 yılsonu itibarıyla araştırma döneminin

²⁰ Kredi Garanti Fonu. KOBİ Destek/ Nefes Kredisi Protokolü. 20.12.2022.
<<https://www.kgf.com.tr/index.php/tr/hakkimizda/tarihce>>

rekorunu kırmıştır. Bu dönemin olumsuz özelliği cari açık tekrar tırmanışa geçerek 2018 ortasında %6'ya kadar yükselmiştir.

Dördüncü dönem 2018 yılının Ağustos ayında başlayan dolar kurundaki yukarı doğru hareketle kendini göstermiştir. Kur hareketinin enflasyona yansımaları, faiz artırımları, takip eden ekonomik durgunluk, faizlerin tekrar düşürülmesi ve toparlanma çabaları, önce 'Yeni Ekonomi Programının' sonra da takip eden ekonomi programlarının açıklanması bu dönem öne çıkan olaylar olarak kendini göstermiştir.

KGF kefaleti ile krediler bu dönem önlem olarak devreye sokulmuş, Ocak 2019'da KGF ile "Ziraat Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası, Alternatif Bank, Denizbank, QNB Finansbank, Şekerbank, Türkiye Ekonomi Bankası, T. Halk Bankası, T. Vakıflar Bankası, Garanti Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Ziraat Katılım Bankası, Akbank arasında Hazine kefaletine ilişkin 20 Milyar TL'lik protokol imzalanmıştır"²¹. Ardından Mart 2019'da "Akbank, Albaraka Türk Katılım Bankası, Denizbank, Garanti Bankası, Halkbank, ING Bank, Türkiye İş Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, QNB Finansbank, Şekerbank, Türk Ekonomi Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Vakıfbank, Vakıf Katılım Bankası, Yapı Kredi Bankası, Ziraat Bankası, Ziraat Katılım Bankası arasında 20 Milyar TL'lik protokol imzalanmıştır"²².

2020 yılının Ocak ayından itibaren COVID-19 salgını, tüm dünyayla birlikte Türkiye'yi etkisi altına almıştır. Mart ayının ortasına doğru ilk vakanın görülmesiyle birlikte, pandeminin toplumsal ve ekonomik etkilerine karşı çeşitli önlem paketleri açıklanmıştır. Açıklanan ekonomik önlem paketleri, genellikle yeniden kredi genişlemesi şeklinde kendini göstermiştir. Ekonomi yönetimi, kamu bankalarının Kredi Garanti Fonu kefaleti ve düşük faizle verdiği krediler aracılığıyla kredi hacmini genişletmiştir. Düzenleyici kurumlar ise "aktif rasyosu" gibi önlemlerle kredi mekanizmasını teşvik etmiş, kredi vermeyen bankalar müeyyide uygulanması konusunda karşı karşıya kalmıştır. Kredi genişlemesiyle başta konut, otomobil vb. sektörlerde önce olağanüstü bir canlanma ve talep yönlü fiyat artışı meydana gelmiştir. Daha sonra ise örneğin otomobildeki ÖTV artışı gibi uygulamalar yüzünden, söz konusu sektörler durgunluğa itilmiştir. Tedarik zincirlerinin tüm dünyayla birlikte ülkemizde kırılması, teşviklere rağmen pandeminin etkisiyle turizm

²¹ Kredi Garanti Fonu. Ondört Kredi Veren ile Yirmi Milyar TL'lik Hazine Desteğine ilişkin Tek Tip Kefalet Protokolünün imzalanması. 20.12.2022. <<https://www.kgf.com.tr/index.php/tr/hakkimizda/tarihce>>

²² Kredi Garanti Fonu. Onyeddi Kredi Veren ile Yirmi Milyar TL'lik Hazine Desteğine ilişkin Tek Tip Kefalet Protokolünün imzalanması. 20.12.2022. <<https://www.kgf.com.tr/index.php/tr/hakkimizda/tarihce>>

sektörünün canlanamaması, ülkeye giren uluslararası doğrudan yatırımların ve portföy yatırımlarının kesilmesi döviz fiyatlarında yukarı yönlü bir artışa neden olmuştur. TCMB ve kamu bankaları döviz ktlığını engellemek için gerektiğinde piyasaya döviz arz etmişlerdir. Önlem paketleri ile verilen kredilerin bir kısmı yeniden dövizle yönelmiştir. Sonuçta yurt içi yerleşiklerin mevduatı, %55 oranına varıncaya kadar yabancı para cinsine dönüşmüştür. 2019 Temmuz ayından itibaren %19,75 oranından %8,25'e kadar düşürülmüş TCMB politika faizi, Döviz fiyatını istikrara kavuşturmak amacıyla 2020 yılı Mayıs, Eylül, Kasım ve Aralık ayında yapılan artışlarla %17'ye kadar yükselmiştir. Araştırma döneminin başının tersine sonunda enflasyon %36'ya kadar yükselmiştir. Bu arada 2018'in ikinci yarısı ve 2021 yılında, 2019 ve 2020 yıllarının aksine GSYH hızı artmıştır. Cari açık %2'ye kadar düşmüş gözükmetedir. Dönemin olumsuz özelliği ülke derecelendirme notunun düşmesi ve araştırma dönemi sonunda ekonomik güven endeksi ve tüketici güven endeksinin sınırlı toparlanmış olmalarıdır.

Yapısal açıdan bakıldığında Türk Ekonomisi, 24 Ocak 1980 kararının ardından piyasa merkezli dış dünyaya dönük bir ekonomi modeli olarak şekillenmiştir (Aka, 2019: 151). 1984 yılında kur politikası değiştirilmiş, döviz kurunun piyasada belirlenmesine yönelik olarak TCMB kurları klavuzluğunda, belirli bir oranda TCMB kurlarının üstü ve altı ile bankaların kambiyo işlemleri yapabildikleri geçiş modeli oluşturulmuştur. 1989 yılında 32 Sayılı Kararla kur rejiminin tamamen serbestleştirilmesi Türk Ekonomisi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Böylelikle sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılmıştır (Eğilmez, 2018:148). Bunun sonucunda Türkiye, doğrudan yatırımlar kadar, sıcak para diye adlandırılan portföy yatırımları aracılığıyla dış tasarrufların değerlendirildiği bir gelişmekte olan ülke özelliği göstermeye başlamıştır. 12 Ekim 1988 tarihinde ise bütün mevduat faizleri serbetleştirilmiştir (Aka, 2019: 151). Tüm bu gelişmeler sonucunda Türkiye'nin makroekonomik koşulları ve demografik yapısına bağlı olarak oluşan yapısal tasarruf açığı, yabancı sermaye hareketleri ile kapatılır hale gelmiştir. Bu ise diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi dış alemdeki ekonomik gelişmelerin ve şokların yurtiçinde etkili olmasına ayrıca yapısal bir cari açık sorununun oluşmasına yolaçmıştır.

Bankacılık sektörü açısından bakıldığında, Türkiye'de bankacılık piyasasında 32 tanesi TMSF harici mevduat bankası olmak üzere 57 banka bulunmaktadır. Bu 32 mevduat bankasından yedi tanesi BDDK sınıflamasıyla büyük bankadır. Büyük bankaların üçü ise kamu bankasıdır. Kamu bankaları, 2001 Krizi öncesinde özellikle 1990'lı yıllarda

ekonomide hükümetler tarafından kendilerine verilen görevler kapsamında oluşan zararları görev zararı olarak muhasebeleştirmişlerdir. 2001 Krizi hemen öncesinde 15.11.2000 tarih ve 4603 sayılı Kanuna istinaden “çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre çalışmalarını ve özelleştirmeye hazırlanmalarını sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmaları”²³ sağlanmıştır. İlerleyen aşamada özelleştirme işlemleri gerçekleşmemiş, fakat piyasa payları bilinçli şekilde düşürülmüştür. Araştırma döneminin başı itibariyle 31.12.2008 tarihinde %30 piyasa payına sahip üç kamu bankası, yukarıda sunulan KGF kefaletli krediler, özel ve yabancı sermayeli bankaların kredi verme konusunda görece isteksizlikleri ile 31.12.2021 tarihi itibariyle %42 piyasa payına ulaşmışlardır.

Bankacılık sektörünün araştırma dönemi başlangıcında görünümü açısından, Coşkun, Ardor, Çermikli, Eruygur, Öztürk, Tokatlıoğlu, Aykaç, Dağlaroğlu’nun (2012) çalışmaları sektörün piyasa yapısını 2002-2009 dönemi için tanımlamaktadır. Buna göre araştırma döneminin başında sektörde yoğun olmayan rekabetçi bir yapı söz konusu olup, faaliyet gösteren banka sayısı ve bankaların piyasa paylarına göre genel özellikleri itibariyle piyasa, aksak rekabet piyasasının özelliklerini taşımaktadır. Sektörde kredi piyasasında çeşitlilik mevcutken, mevduat piyasasında büyük bankaların baskınlığı söz konusudur. Küçük bankalar ise ancak oligopolistik özellikleri taşıyan piyasaların takipçi firmaları gibi bir strateji uygulamaktadır.

Öksüzler ve Bayır (2013), 2012 yılına kadarki bankacılık sektörünün rekabet yapısı ile ilgili benzer şekilde kredilerde daha rekabetçi bir piyasa yapısının, mevduatta ise yoğunlaşma sonucu ilk on bankanın piyasayı belirlediğini söylemektedirler. Mevduat açısından güçlü oligopolistik, krediler açısından ise zayıf oligopolistik bir piyasa yapısına işaret etmektedirler.

Yağcılar (2010) ise kamu bankalarının rekabetçi olmayan yapılarının, piyasa rekabetini aksattığını belirttiği çalışmasında, rekabetin istikrarla zıt yönde ilerlediğini, rekabetçi bankaların yüksek finansal riskleri göze aldığını söylemiştir.

²³ 15.11.200 tarih ve 4603 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanun”. 20.12.2022.
<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4603.pdf>>

Çam ve Özer (2018) de Türk bankacılık sektörünün oligopolcü bir piyasa yapısına sahip olduğunu, ancak bankacılık hizmetlerinde ciddi bir rekabet yaşandığını söylemektedir.

Diğer taraftan araştırmanın ilk üç dönemi açısından bankacılık sektörünün görünümüyle ilgili olarak Akın (2018), Türk mevduat bankalarının 2010-2017 yılları arasındaki finansal tabloları, bilanço kalemleri oranları ve temel karlılık rasyolarını incelediği çalışmasında, bankaların güçlü sermaye yeterliliğine, düşük takipteki krediler oranı, düşük döviz açık pozisyonu ve yüksek karlılık oranlarına sahip olduklarını böylelikle sağlam bir mali bünyeye sahip olduklarını tespit etmiştir.

Tablo 4.3.: Araştırma Dönemi Makroekonomik Göstergeleri 1

Tarih	Enflasyon (TÜFE)	TCMB FAİZ	GSYH Değişim Oranı	Sanayi Üretim Endeksi (% Δ)	Cari Açık (Milyon USD)	Cari Açık / GSYH (%)
31/12/2021	36.08	17.40	11.4	14.40	-13,932	-2
30/06/2021	17.53	18.14	10.2	23.93	-29,136	-4
31/12/2020	14.60	10.43	1.9	8.91	-35,826	-5
30/06/2020	12.62	9.91	0.2	-0.49	-13,480	-2
31/12/2019	11.84	17.32	0.8	9.00	5,303	1
30/06/2019	15.72	24.00	-1.0	-2.66	7,028	1
31/12/2018	20.30	21.42	3.0	-9.83	-21,740	-3
30/06/2018	15.39	9.51	8.1	2.10	-52,386	-6
31/12/2017	11.92	8.00	7.5	13.83	-40,877	-5
30/06/2017	10.90	8.00	3.5	7.17	-28,731	-4
31/12/2016	8.53	7.60	3.3	1.34	-27,038	-3
30/06/2016	7.64	7.50	5.9	2.80	-25,590	-3
31/12/2015	8.81	7.50	6.1	7.87	-27,314	-3
30/06/2015	7.20	7.64	4.9	6.08	-36,216	-4
31/12/2014	8.17	8.30	4.9	4.50	-38,851	-4
30/06/2014	9.16	8.99	6.8	4.13	-45,394	-5
31/12/2013	7.40	4.50	8.5	9.31	-55,856	-6
30/06/2013	8.30	5.17	6.4	8.93	-49,692	-5
31/12/2012	6.16	5.73	4.8	2.27	-47,960	-5
30/06/2012	8.87	5.75	8.4	4.69	-60,563	-7
31/12/2011	10.45	5.85	11.2	9.01	-74,402	-9
30/06/2011	6.24	6.28	10.4	14.91	-69,614	-9
31/12/2010	6.40	6.96	8.4	21.87	-44,620	-6
30/06/2010	8.37	7.77	3.8	10.50	-24,012	-3
31/12/2009	6.53	8.88	-4.8	2.87	-11,360	-2
30/06/2009	5.73	12.53	-6.4	-12.62	-18,886	-3

Tabele 4.4.: Araştırma Dönemi Makroekonomik Göstergeleri 2

Tarih	Ülke Ratingi S&P	Ülke Ratingi S&P Temerrüt Olasılığı	Ekonomik Güven Endeksi	Tüketici Güven Endeksi	Reel Kesim Güven Endeksi
31/12/2021	B+	2.05	98	69	110
30/06/2021	B+	2.05	98	82	110
31/12/2020	B+	2.05	95	80	110
30/06/2020	B+	2.05	81	83	90
31/12/2019	B+	2.05	99	81	109
30/06/2019	B+	2.05	92	80	100
31/12/2018	B+	2.05	90	80	98
30/06/2018	BB-	1.18	99	91	103
31/12/2017	BB	0.66	104	88	109
30/06/2017	BB	0.66	105	92	109
31/12/2016	BB	0.66	100	87	104
30/06/2016	BB	0.66	102	92	104
31/12/2015	BB+	0.48	105	94	107
30/06/2015	BB+	0.48	102	89	102
31/12/2014	BB+	0.48	104	90	105
30/06/2014	BB+	0.48	105	93	106
31/12/2013	BB+	0.48	105	94	104
30/06/2013	BB+	0.48	108	94	110
31/12/2012	BB	0.66	103	89	105
30/06/2012	BB	0.66	105	91	104
31/12/2011	BB	0.66	107	93	107
30/06/2011	BB	0.66	112	98	112
31/12/2010	BB	0.66	110	94	114
30/06/2010	BB	0.66	105	93	107
31/12/2009	BB-	1.18	95	84	98
30/06/2009	BB-	1.18	94	88	96

4.3. Kapsam

Araştırmanın kapsamı 2009-2021 yılları arasında faaliyette bulunan ve verilerine ulaşılabilen 23 adet Türk mevduat bankasından oluşmaktadır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre 30.06.2022 tarihi itibarıyla Türkiye’de 57 adet mevduat bankası, katılım bankası, kalkınma ve yatırım bankası faaliyet göstermektedir. Bunlardan altı tanesi katılım bankası, beş tanesi mevduat toplama yetkisine sahip yabancı banka şubesi, 16 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, üç tanesi ise TMSF bünyesindeki bankalardır. Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayısından; kendine özgü iş modeline sahip katılım bankalarını, sınırlı faaliyet hacmine haiz yabancı banka şubelerini, mevduat toplama yetkisine sahip olmayan kalkınma ve yatırım bankalarını ve fona devredilmeleri sebebiyle ekonomik işleyişleri son bulmuş TMSF bünyesindeki bankalar çıkarıldığında, Türkiye’de toplam 27 adet kamusal, özel ve yabancı sermayeli mevduat bankası faaliyet göstermektedir.

Bu 27 adet bankadan “Bank of Tokyo - Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.’nin ticari unvanı 02 Mart 2018 tarihli Olağan Genel Kurul Toplantısında alınan karar gereğince MUFG Bank Turkey A.Ş. olarak değişmiştir”²⁴. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun, 24 Eylül 2013 tarih ve 28775 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan, 19 Eylül 2013 tarih ve 5520 sayılı Kararı ile Bank Of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.’ye, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 10. maddesi ile Bankaların İzne Tabi İşlemleri ile Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Yönetmeliğin 7 nci maddesi çerçevesinde, faaliyet izni verilmesine karar verilmiştir. Banka, Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar grubunda faaliyetine başlamıştır²⁵. Söz konusu MUFG Bank Turkey A.Ş. veya önceki ismiyle Bank of Tokyo - Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.’nin denetim raporları, Türkiye’de faaliyet izniyle beraber 2013 yılından itibaren başladığından tezin kapsamına dahil edilmemiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun, “7 Aralık 2017 tarih ve 30263 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, 1 Aralık 2017 tarih ve 7612 sayılı Kararı ile Bank of

²⁴ Türkiye Bankalar Birliği. Banka Bilgileri. 20.12.2022. <https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp>

²⁵ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Aktif Kuruluşlar. 20.12.2022. <<https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77>>

China Turkey A.Ş. ünvanlı bankaya faaliyet izni verilmesine karar verilmiştir”²⁶. Söz konusu bankanın denetim raporları 2018 ara dönemiyle başladığından tezin kapsamına dahil edilmemiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun, “9 Eylül 2014 tarih ve 29114 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, 4 Eylül 2014 tarih ve 5989 sayılı Kararı ile Rabobank A.Ş.'ye faaliyet izni verilmiştir”²⁷. Söz konusu bankanın denetim raporları, faaliyet izniyle beraber 2014 yılından itibaren başladığından tezin kapsamına dahil edilmemiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun, “2 Ekim 2012 tarih ve 28429 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 28 Eylül 2012 tarih ve 4963 sayılı Kararı ile Odea Bank A.Ş.'ye faaliyet izni verilmiştir. Banka, Türkiye'de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar grubunda faaliyetine başlamıştır”²⁸. Söz konusu bankanın denetim raporları, faaliyet izniyle beraber 2012 yılından itibaren başladığından tezin kapsamına dahil edilmemiştir.

²⁶ Türkiye Bankalar Birliği. Banka Bilgileri. 20.12.2022. <https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp>

²⁷ Türkiye Bankalar Birliği. Banka Bilgileri. 20.12.2022. <https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp>

²⁸ Türkiye Bankalar Birliği. Banka Bilgileri. 20.12.2022. <https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp>

Tablo 4.5.: Araştırma Kapsamındaki Bankalar (31.12.2021)

No	Banka Adı	Toplam Aktifler (Milyon TL)	Aktif Payı (%)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1,756,344	17.6
2	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1,282,117	12.8
3	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1,145,808	11.5
4	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1,089,907	10.9
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	981,659	9.8
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	930,019	9.3
7	Akbank T.A.Ş.	922,168	9.2
8	QNB Finansbank A.Ş.	496,088	5.0
9	Denizbank A.Ş.	418,931	4.2
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	256,143	2.6
11	ING Bank A.Ş.	91,909	0.9
12	HSBC Bank A.Ş.	82,385	0.8
13	Fibabanka A.Ş.	61,208	0.6
14	Alternatifbank A.Ş.	60,498	0.6
15	Şekerbank T.A.Ş.	58,183	0.6
16	ICBC Turkey Bank A.Ş.	50,297	0.5
17	Burgan Bank A.Ş.	47,897	0.5
18	Anadolubank A.Ş.	42,527	0.4
19	Citibank A.Ş.	33,978	0.3
20	Arap Türk Bankası A.Ş.	11,391	0.1
21	Deutsche Bank A.Ş.	10,059	0.1
22	Turkland Bank A.Ş.	7,202	0.1
23	Turkish Bank A.Ş.	2,656	0.0
	Toplam	9,839,375	98.5

Böylelikle bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankaları içerisinde, kuruluş tarihleri itibarıyla verilerine ulaşılabilen 23 adet mevduat bankası araştırmanın kapsamına dahil edilmiştir. Araştırmanın evreni mevduat bankaları, örnekleme ise 23 adet Türk mevduat bankasıdır. Türk mevduat bankalarının tarihsel veri seti analiz edilerek tümevarımsal çıkarımlarda bulunulması öngörülmüştür. Tablo 3.3’de sunulduğu üzere araştırma kapsamındaki 23 adet mevduat bankasının aktif toplamı, mevduat bankaları konsolide aktiflerinin %98,5’luk bir kısmına tekabül etmektedir. Buradan yola çıkarak, araştırma örnekleminin temsil kabiliyetinin, Türk mevduat bankaları çerçevesinde yüksek beklenebileceği söylenebilir.

Araştırma dönemi olarak 2009-2021 yılları arası yarıyıl ve yılsonları seçilmiştir. Bunun nedeni ise bağımsız değişkenlerden kur riski ve faiz riski ile ilgili banka verileri

2007 yılından itibaren yayımlanmaya başlanmıştır. 2008 yılı ise 2007 yılı ile birlikte Küresel Finans Krizinin başlangıç yılı olduğundan kapsam dışında bırakılmış, 30.06.2009 dönemi analizin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

4.4. Yöntem ve Değişkenler

Araştırmanın yöntemi nicel araştırma yöntemidir. Amacı açısından araştırma tasarımının, tanımlayıcı (bazı açılardan keşfedici) araştırma yaklaşımı olması öngörülmüştür. 2009-2021 yılları 26 gözlem dönemi boyunca, 23 adet bankanın, toplam 22 adet bağımlı ve bağımsız değişkeni ile kontrol değişkeninden oluşan panel veri seti kapsamında, çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bunun için dört adet araştırma modeli kurulmuştur. Araştırma soruları kapsamında bağımsız değişkenler ve kontrol değişkenleri; varlık değişkenleri, kaynak değişkenleri, ölçek & faaliyet değişkenleri ve risk yönetim değişkenlerinden oluşmaktadır.

Anılan dört adet grup altında sınıflandırılan değişkenler yardımıyla araştırmanın amacına yönelik şu araştırma soruları yanıtlanmaya çalışılmıştır.

1. Bankalarda karlılığı etkileyen stratejik karar alanları nelerdir?
2. Bankalarda stratejik karar alanlarının aktif pasif yönetimi ve risk yönetimi çerçevesinde karlılıkla ilişkileri nasıl gerçekleşmektedir?
3. Bankalarda izlenen stratejiler hangi makroekonomik koşullar altında etkili olmaktadır?
4. Farklı makroekonomik koşullar altında banka karlılığı stratejik kararlarla nasıl bir ilişki içerisindedir?
5. Stratejik yönetimin bir parçası olarak bankacılık risklerinin yönetimi ile banka karlılığı arasında bir ilişki var mıdır?

Bağımlı değişkenler;

- i. Aktif karlılığı (ROA),
- ii. Öz kaynak karlılığı (ROE),
- iii. Aktif getirisi (YOA),
- iv. Kaynak maliyetinden (başabaş faiz oranı) (COF/BEI) oluşmaktadır.

Bağımsız değişkenler;

- i. Varlık Değişkenleri: Bankaların aktif kalemlerden elde edilen gelirleri ilgilendiren değişkenler olup; aktif getirisi, nakdi krediler oranı, bireysel krediler oranı, ticari kredi çeşitlendirmesinden oluşmaktadır.
- ii. Kaynak Değişkenleri: Bankaların aktifleri finanse eden pasif kalemlerin giderleriyle ilgili değişkenler olup; pasif maliyeti, toplam mevduat oranı, mevduat dışı kaynak oranı, maliyetsiz kaynak oranı, yabancı para pasif oranıdır.
- iii. Ölçek & Faaliyet Değişkenleri: Bankaların ölçek ve faaliyet yapısını tanımlayan değişkenler olup, ortalama aktif büyüklüğü, personel maliyeti, operasyonel maliyet, faiz dışı gelir gider yönetimi değişkenleridir,
- iv. Risk Yönetimi Değişkenleri: Bankaların risk iştahı ve risk yönetimi yaklaşımları sonucu ortaya çıkan ve bilanço içi büyüklükler yardımıyla ölçülen risk değişkenleridir. Kredi riski, kur riski ve faiz riski değişkenlerini kapsamaktadır.
- v. Makroekonomik Değişkenler: Bankaların faaliyet gösterdikleri ekonomik koşulları temsil eden ve kredi verme iştahı ile banka maliyetleri üzerinde etkili olan, gayri safi yurtiçi hasıla büyüme oranı (GSYH), enflasyon oranı (tüketici fiyatları endeksi TÜFE) ve TCMB politika faizi değişkenleridir.

Kurulan dört ayrı modelle ilk iki aşamada iki ayrı model çerçevesinde bağımsız değişkenler, aktif getirisi, pasif maliyeti, personel maliyeti, operasyonel maliyet ve faiz dışı gelir gider yönetiminin bağımlı değişkenler aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı ile istatistiksel ilişkisi araştırılmıştır.

Tablo 4.6.: Değişkenlerin Türü

BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	BAĞIMSIZ & KONTROL DEĞİŞKENLER				
	Varlık Değişkenleri	Kaynak Değişkenleri	Ölçek & Faaliyet Değişkenleri	Risk Yönetimi Değişkenleri	Makroekonomik Değişkenler
Aktif Karlılığı	Aktif Getirisi, (Model1-2'de bağımsız)	Pasif Maliyeti	Ortalama Aktif büyüklüğü	Kredi Riski	TCMB Politika Faizi
Özkaynak Karlılığı	Nakdi Krediler Oranı	Toplam Mevduat Oranı	Personel Maliyeti	Kur Riski	GSYH Hızı
Aktif Getirisi	Bireysel Krediler Oranı	Mevduat Dışı Kaynak Oranı	Operasyonel Maliyet	Faiz Riski	Enflasyon Oranı
Kaynak Maliyeti	Ticari Kredi Çeşitlendirmesi	Maliyetsiz Kaynak Oranı	Faiz Dışı Gelir Gider Yönetimi		
		Yabancı Para Pasif Oranı			

Üçüncü aşamada oluşturulan modelde, ilk iki modelin giderler kısmını temsil eden pasif maliyeti, personel maliyeti, operasyonel maliyet ve faiz dışı gelir gider yönetimi birleştirilerek kaynak maliyeti (başabaş faiz oranı) adı altında giderleri analiz eden bir değişken oluşturulmuştur. Bu değişkenin hesaplama yöntemi, anılan üçünün toplanması yoluyla değil, münferit olarak başka yöntemle hesaplanmıştır. Kaynak maliyeti değişkeni bankanın başa baş faiz oranını temsil etmektedir. Pasif maliyeti ile faiz dışı giderlerin, faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmının toplamından oluşmaktadır. Bankanın kar ve zarar etmeyip faaliyet sonucunun sıfır rakamı olabilmesi için olması gereken ortalama aktif getiri oranıdır. Bu değişken bağımlı değişken olarak üçüncü modele dahil edilmiş, bağımsız değişkenler toplam mevduat oranı, mevduat dışı kaynak oranı, maliyetsiz kaynak oranı, ortalama aktif büyüklüğü, yabancı para pasif oranı, kur riski, faiz oranı riski, kredi riski ve TCMB faiz oranı ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra kontrol değişkeni enflasyon aracılığıyla ekonominin %10'dan fazla enflasyon ve %10'dan düşük enflasyon seviyesine sahip faaliyet ortamında banka giderlerini oluşturan anılan bağımsız değişkenler analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle olan istatistiksel ilişkisi tek haneli ve çift haneli enflasyon ortamlarında farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Tablo 4.7.: Araştırmanın Modelleri

Model 1 ve 2			Model 3			Model 4		
Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Beklenen Etki	Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Beklenen Etki	Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Beklenen Etki
Aktif Karlılığı	Aktif Getirisi	+	Kaynak Maliyeti	TCMB Politika Faizi	+	Aktif Getirisi	Nakdi Krediler Oranı	+
Özkaynak Karlılığı	Pasif Maliyeti	-		Toplam Mevduat Oranı	+		Bireysel Kredi Oranı	+
	Personel Maliyeti	-		Mevduat Dışı Kaynak Oranı	+ -		Çeşitlendirme	-
	Operasyonel Maliyet	-		Maliyetsiz Kaynak Oranı	-		Ortalama Aktif Büyüklüğü	+ -
	Faiz Dışı Gelir Gider Yönetimi	-		Ortalama Aktif Büyüklüğü	-		Kredi Riski	-
				YP Pasif Oranı	-		GSYH Hızı	Kontrol +
				Kur Riski (Net Bilanço Pozisyonu)	+ -			
				Faiz Riski	+ -			
				Kredi Riski	+			
				Enflasyon	Kontrol +			

Dördüncü aşamada ilk iki modelin gelirler kısmını temsil eden aktif getirisi bağımlı değişken olarak araştırılmıştır. Bu modelin bağımsız değişkenleri nakdi krediler oranı, bireysel krediler oranı, ticari kredi çeşitlendirmesi, ortalama aktif büyüklüğü ve kredi riskidir. GSYH değişim oranı kontrol değişkeni olarak kullanılmış, üçüncü aşamada olduğu gibi araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra, 2009-2021 yılları arası dönemde ekonomik büyümenin veri dönemi ortalaması olan %4,9'dan fazla gerçekleştiği dönemler ile %4,9'dan düşük gerçekleştiği dönemlerde değişkenlerin etkileri araştırılmıştır. Bu şekilde ekonomik konjonktür kapsamında büyüme oranının %4,9'dan büyük gerçekleştiği dönemler ile %4,9'dan küçük büyüme dönemleri veya daralma

dönemlerinde bağımlı değişken ile bağımsız değişkenin istatistiksel ilişkiler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Yukarıda anlatıldığı üzere birinci ve ikinci araştırma modellerinin bağımlı değişkenleri Aktif Karlılığı (ROA) ve Özkaynak Karlılığı (ROE)'dir. ROA, dönem net karının, ortalama aktif büyüklüğüne oranı olup, toplam sermaye karlılığı olarak da adlandırılmaktadır. ROA banka sermaye yapısından (yabancı kaynak özkaynak kompozisyonu veya bu kompozisyonu gösteren kaldıraç oranı) bağımsız olarak, karlılık ve etkinlik ölçümlerinin temel oranıdır. Her türlü etkinlik analizine temel oluşturması ve banka türleri arasında merkezi karşılaştırma ölçümü olarak kullanılması, bu oranın banka karlılık analizlerinin tümünde kullanılmasına yol açmaktadır. Bu oranın olumsuz yönü ise bilanço politikası ile ilgili kısa vadeli eylemlerden etkilenebilmesidir (Daheim ve Thiele, 2011: 55). ROA banka aktiflerinin kar yaratmadaki etkinliğini gösterdiği gibi (Başoğlu, 2020: 249), bankanın toplam sermayesinin (yabancı kaynak ve özkaynak toplamının) karlılık etkinliği olarak da değerlendirilebilir. Banka yöneticilerinin verdikleri yatırım kararlarının isabetli olup olmadığı açısından önemli bir göstergedir.

ROE ise dönem net karının ortalama özkaynak büyüklüğüne bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Sermaye sahipleri için temel karar oranı olup, hissedar değeri (shareholder) yaklaşımlarının temelini oluşturmaktadır. Bankalar arasında ve diğer sektörlerle karşılaştırma yapmaya uygun bir orandır. Oranın olumsuz yönleri ise bankalarda görece yüksek olan yabancı sermaye faktörü, oranın hesaplanmasında dikkate alınmamakta ve oranın büyüklüğü özellikle uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan finansal raporlama standartlarına göre farklılık gösterebilmektedir (Daheim ve Thiele, 2011: 54). Bu oranın yüksek seyretmesi yabancı sermayenin ülke bankacılık sektörüne yatırım yapmasını kolaylaştırmaktadır (Başoğlu, 2020: 249).

ROA ve ROE değişkenlerinin hesaplanmasında izlenen yöntem şöyledir:

ROA ve ROE'den oluşan karlılık rasyolarının payını oluşturan 'Dönem Net Karı' kısmının akım veri (dinamik ve birikimli veri) olması sebebiyle, altıncı ay sonu ve yılsonu verileri arasında fark meydana gelmektedir. Yarıyıllarda dönem net karı her bir yılın 30 Haziran tarihine kadar, yılsonlarında ise ilk dönem karını da kapsayacak şekilde tüm yılın karı sunulmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği, istatistiki raporlarında bu problem, yarıyıl sonlarında iki ile çarpılarak çözülmüştür. Bu çalışmada ise üç adet değişik hesaplama yöntemi uygulanmıştır:

I. Basit Yöntem: TBB'nin istatistiki raporlarında olduğu gibi altıncı ay sonlarında, kar rakamının yılsonuna uyumlu olabilmesi için akım veriler (dönem net karı/ zararı) iki ile çarpılmıştır. Yılsonları ise olduğu gibi hesaba dahil edilmiştir. Söz konusu kar rakamı yılsonu banka aktif büyüklüğüne bölünerek yüzdesel olarak ROA ve ROE hesaplanmıştır.

II. Dönemsel Yöntem: Dönemsel yöntemin hesaplanmasında altışar aylık veriler esas alınmaktadır. Ara dönemler itibariyle kar rakamı olduğu gibi hesaba dahil edilmektedir. Yılsonu kar rakamından, ilk yarıyıl kar rakamı çıkarılarak yılın ikinci dönemine ait kar rakamı bulunmaktadır. Böylelikle ilk altı ayın kar rakamı ile yıl sonu kar rakamı (ikinci yarıyılın kar rakamı) uyumlu hale gelmektedir. Her bir kar rakamı ilgili dönemin bilanço aktif büyüklüğüne bölünerek yüzdesel olarak ROA ve ROE hesaplanmaktadır. Bu yöntemin sakıncası ise reeskont edilmeyen giderler veya yılsonunda ayrılan/ çözülen karşılıklar yüzünden ilk altı ay ve ikinci altı ay kar rakamları birbirinden farklı olabilmektedir. Ayrıca kar rakamında dönemsellik meydana gelmekte, ekonomik koşullardaki mevsimsel farklılıklardan kaynaklanan dönemsel etkilerin arındırılması gerekmektedir.

III. Yıllıklandırılmış Yöntem: Bu hesaplama yönteminde ister yılsonu isterse ara dönem kar rakamları geriye doğru bir yıl boyunca yıllıklandırılarak hesaba dahil edilmektedir. Yılsonu rakamları zaten yıllık olduğu için hesaba olduğu gibi dahil edilmektedir. Ara dönem kar rakamına, bir önceki yılın kar rakamıyla, bir önceki yılın ilk dönem kar rakamının farkı eklenmektedir. Böylelikle ara dönem kar rakamı, içinde bulunulan yılın ilk dönem kar rakamı ile önceki yılın ikinci dönem karını kapsayan bir yıllık kara dönüşmektedir. Artık her dönem bir yıllık kar rakamına sahip olduğundan, ROA ve ROE hesaplanırken paydaya yılsonu, yıl ortası ve yılbaşı aktif büyüklüklerinin ortalaması alınmaktadır. Bunun sebebi geriye dönük bir yıllık karın, bir yıllık ortalama aktiften kaynaklanıyor olmasıdır. Aşağıda örnek bir hesaplama sunulmuştur:

Aktif Karlılığı Yıllıklandırılmış = Son bir yılın Net Karı / (Yılbaşı + Yıl Ortası + Yıl Sonu Aktif Büyüklüğü Ortalaması)

30.06.2020 itibariyle örnek hesaplama: Aktif Karlılığı Yıllıklandırılmış =

$$\frac{(30.06.2020 \text{ Net Karı} + (31.12.2019 \text{ Net Karı} - 30.06.2019 \text{ Net Karı}))}{((30.06.2020 \text{ Aktif Büyüklüğü} + 31.12.2019 \text{ Aktif Büyüklüğü} + 30.06.2019 \text{ Aktif Büyüklüğü}) / 3)}$$

Araştırma dönemleri boyunca tüm bankaların her üç yöntemle de aktif karlılığı ve özkaynak karlılıkları hesaplanmış olup, tutarlılık açısından yıllıklandırılmış yöntem (üçüncü yöntem) tercih edilmiştir. Aktif karlılığı modelde (aky), özkaynak karlılığı ise (oky) kısaltmaları ile temsil edilmiştir.

Aktif getirisi birinci ve ikinci araştırma modellerinin bağımsız değişkeni, dördüncü araştırma modelinin ise bağımlı değişkenidir. Bankaların faiz gelirlerinin, ortalama aktif büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilmektedir. Bankanın aktiflerinin yüzdesel getiri oranıdır. Banka aktifinin yapısı ile ilgili kararların sonucunu göstermektedir. ROA ve ROE’de olduğu gibi yıllıklandırılarak hesaplanmıştır. Altıncı ay sonlarında, faiz gelirlerine bir önceki yılın ikinci yarısının faiz gelirleri eklenmiştir. Yılsonlarında ise yılsonu gelir tablosundan faiz gelirleri kullanılmıştır. Oranın paydası ise yılsonu, yıl ortası ve yılbaşı aktif büyüklüklerinin ortalamasından oluşmaktadır. Modellerdeki kısaltması (ag) olarak gösterilmiştir. Birinci ve ikinci modellerde ROA ve ROE ile aynı yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Pasif maliyeti birinci ve ikinci araştırma modellerinin bağımsız değişkenidir. Bankaların faiz giderlerinin, ortalama aktif büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilmektedir. Bankanın pasiflerinin yüzdesel maliyetidir. Öz kaynak maliyeti dikkate alınmadığı takdirde, bankanın toplam sermaye (yabancı kaynak ve özkaynak) maliyetidir. Ancak özkaynak maliyetini hesaba dahil etmek kuşkusuz daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bankanın pasif yapısı ile ilgili kararların sonucunu göstermektedir. Aktif getirisinde olduğu gibi yıllıklandırılarak hesaplanmıştır. Altıncı ay sonlarında, faiz giderlerine bir önceki yılın ikinci yarısının faiz giderleri eklenmiştir. Yılsonlarında ise yılsonu faiz giderleri kullanılmıştır. Hesaplamalarda özkaynak maliyeti dikkate alınmamıştır. Modellerdeki kısaltması (pm) olarak gösterilmiştir. Birinci ve ikinci modellerde ROA ve ROE ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Personel maliyeti birinci ve ikinci araştırma modellerinin bağımsız değişkenidir. Bankanın insan kaynakları politika ve kararlarının, bankaya maliyetini gösteren bir orandır. Geriye dönük bir yıllık gelir tablosu personel maliyeti tutarının, aktif büyüklüğüne yüzdesel olarak oranlanması ile hesaplanmaktadır. Tıpkı aktif getirisi, pasif maliyeti ve

birazdan anlatılacak kaynak maliyeti gibi yıllıklandırılarak hesaplanmaktadır. Kıdem tazminatı için ayrılan karşılık tutarları personel maliyetine dahil değildir. Modellerdeki kısaltması (perm) olarak gösterilmiştir. Birinci ve ikinci modellerde ROA ve ROE ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Operasyonel maliyet birinci ve ikinci araştırma modellerinin bağımsız değişkenidir. Bankaların faaliyetlerini sürdürmek için katlanmak zorunda oldukları sabit ve değişken maliyetleri içermektedir. Maddi ve maddi olmayan varlıkların amortisman giderleri, kiralama, bakım onarım, reklam ilan ve her türlü benzeri gider burada sunulmaktadır. Anılan giderlerin banka aktif büyüklüğüne oranını gösteren bu rasyo, bankaların operasyonel etkinliğinin ölçülmesi açısından önem arz etmektedir. Operasyonel maliyet de tıpkı kaynak maliyeti, pasif maliyeti, aktif getirisi gibi yıllıklandırılarak hesaplanmaktadır. Modeldeki kısaltması (opo) olarak gösterilmiştir. Birinci ve ikinci modellerde ROA ve ROE ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Faiz Dışı Gelir Gider Yönetimi birinci ve ikinci araştırma modellerinin bağımsız değişkenidir. Bankaların faiz dışı gelirleriyle, faiz dışı giderlerinin (personel ve operasyon giderleri haricindeki) karşılaştırmasını yaparak, karlılığa katkısını ya da yükünü gösteren bir oran olarak çalışmaya katılmıştır. Sonucun pozitif işarete sahip olması karlılığa getirdiği yükü, negatif işaretli olması ise karlılığa getirdiği katkıyı anlatmaktadır. Net ücret ve komisyon gelir ve giderlerinin sonucu, ticari kar/zarar, yeni krediler için ayrılan genel kredi karşılıklarının giderleri, vadesi dolup tahsil edilen kredilerden çözülen genel kredi karşılıklarından kaynaklanan gelirler, aktif kalitesinin bozulması ile donuk alacakların gider olarak muhasebeleştirilen özel kredi karşılıklarından kaynaklanan giderler, iştiraklerden sağlanan temettü gelirleri burada gösterilmektedir. Net ücret ve komisyon gelirleri, bankaların bankacılık hizmetlerinden sağladıkları gelirleri, gayrinakdi kredilerinden sağladıkları komisyon gelirlerini ve ödedikleri komisyonları göstermesi açısından önemlidir. Ancak bu oranın bankalar için ayırt edici kısmını ticari kar zarar ve karşılık giderleri oluşturmaktadır. Ticari kar zarar, bankaların kambiyo kar ve zararlarını, yabancı para açık pozisyonundan kaynaklanan değerleme giderlerini ve yabancı para açık pozisyonunu koruma altına alabilmek için (hedge işlemleri: para swapları, vadeli döviz alım işlemleri vb.) türev finansal işlemlerden kaynaklanan giderleri göstermektedir. Ayrıca bankaların faiz riskinden korunmak için yaptıkları türev finansal işlemlerin (faiz swapı vb.) giderleri de burada kayıt altına alınmaktadır. Diğer taraftan karşılık giderleri kapsamında

bankanın kredi riskinin sonuçlarını gösteren gider kalemi de Faiz Dışı Gelir Gider Yönetimidir. Sonuç olarak bu oran,

- i. bankanın bankacılık hizmetlerinden ve gayrinakdi kredilerden sağlanan ücret ve komisyonları,
- ii. bilanço içi kur riskinin, kur değişimiyle oluşan değerleme sonuçlarını,
- iii. kur riskinden korunmak için türev işlemlere ödenen ücret ve komisyonları,
- iv. faiz riskinden korunmak için türev işlemlere ödenen ücret ve komisyonları,
- v. kredi riskinin sonucu için ayrılan özel ve genel karşılık giderlerini, göstermesi açısından önemlidir.

Diğer kalemler gibi yıllıklandırılarak hesaplanmıştır. Her dönem geriye dönük bir yıllık sonucu göstermektedir. Modeldeki kısaltması (fdggy) olarak gösterilmiştir. Birinci ve ikinci modellerde ROA ve ROE ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Kaynak maliyeti üçüncü araştırma modelinin bağımlı değişkenidir. Faiz giderlerine, faiz dışı giderlerin faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmı eklenerek, ortalama aktif büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilmektedir. Bankanın yüzdesel başabaş faiz oranıdır. Bankanın sıfır kar veya zarar elde edebilmesi için aktif getirisinin olması gereken yüzdesel oranıdır. Bankanın pasif maliyeti ve faiz dışı gelir gider yapısını bir arada değerlendirmesi, doğru ölçekte çalışıp çalışmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca aktifle ilgili tahsis kararlarının karlılığa katkısını değerlendirmek açısından kılavuz bir ölçektir. Yıllıklandırılarak hesaplanmaktadır. Yılsonları itibariyle doğrudan aşağıdaki formül uygulanmaktadır. Altıncı ay sonlarında ise ilgili dönemin rakamlarına (hesapladığımız yılın ilk yarıyıl rakamlarına), bir önceki yılsonunun rakamlarından önceki yıla ait altıncı ayın rakamları çıkarılarak bulunan, önceki yılın ikinci yarısının rakamları eklenerek yıllıklandırılmaktadır. Örneğin 30.06.2021 yılına ait kaynak maliyetini hesaplarken bir bütün yılı elde edebilmek için, kaynak maliyetini oluşturan her bir terime $30.06.2021 + 31.12.2020 - 30.06.2020$ formülü uygulanmaktadır. Modellerdeki kısaltması (km) olarak gösterilmiştir.

Yılsonları itibariyle:

$$100 * (\text{Faiz Giderleri} + (\text{Net Faiz Geliri} - \text{Vergi Öncesi Kar})) / ((\text{Dönem Başı} + \text{Dönem Ortası} + \text{Dönem Sonu Aktif Büyüklüğü})/3)$$

TCMB politika faizi, üçüncü araştırma modelinde bağımsız değişkendir. TCMB'nin, bankalara ihtiyaç duydukları likidite için bir hafta vadeli repo ihalesi yoluyla borç verme faiz oranını anlatan politika faizi ile ilgili literatürde çok çeşitli araştırmalar mevcuttur. Arabacı ve Baştürk (2008)'e göre para aktarım mekanizmasındaki en önemli kanallardan biri olan TCMB faiz oranlarının etkinliği, mali baskınlık azaldıkça artmakta olup, Türkiye'de 2004 yılı sonrasında TCMB faiz oranlarının etkinliğinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Aktaş, Alp, Gürkaynak, Kesriyeli ve Orak (2012), 2001 ve 2008 arasındaki para politikası kararları kapsamındaki çalışmalarında, politika faizinin mali piyasalarda etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak Binici, Kara ve Özlü (2016) Haziran 2010, Eylül 2014 arası 19 mevduat bankasına ait verilerle yaptıkları çalışmalarında 2010 yılından itibaren banka mevduat ve kredi fiyatlamalarına TCMB ağırlıklı ortalama faizinin yön verdiğini tespit etmişlerdir. Çalışmaya göre, 2015 yılının ortalarından itibaren mevduat faizleri, TCMB politika faiz oranı biryana, ortalama fonlama faizinin dahi işaret ettiği seviyenin çok üzerine çıkmıştır. Buradan hareketle araştırma döneminde 2009 yılından 2010 yılına kadar piyasa faiz oranlarına yön vermek için belirleyici olan politika faizi, 2010 yılından itibaren yerini ağırlıklı ortalama fonlama faizine bırakmıştır. Ağırlıklı ortalama fonlama faizi TCMB'nin gecelik borç verme faizi ile politika faizinden borç verilen tutarların ağırlıklı ortalaması olduğundan, politika faizinin mevduat ve kredi faizleri üzerinde dolaylı belirleyiciliği 2015 yılına kadar sürmüştür. İlerleyen dönemlerde bu ikiliye geç likidite penceresi de katılmıştır. 2017 yılından itibaren daha yoğun olmak üzere TCMB, borç almak isteyen bankaları geç likidite penceresi kapsamında saat 16:00'dan sonraya yönlendirmiş, bu işleyiş 2020 yılının sonlarına kadar böyle devam etmiştir. 2020 yılının sonundan itibaren ise 2021 yılına kadar yeniden politika faizinin belirleyici olduğu söylenebilir. Güler (2021) tarihli çalışmasında, 2013 ve 2018 dönemi için banka mevduat ve kredi faizleri üzerinde, TCMB ağırlıklı ortalama faizinin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak anılan araştırmalara göre, bu çalışmanın araştırma dönemi olan 2009-2021 yılları arasında, 2017-2020 döneminde daha az olmak üzere, politika faizinin doğrudan veya dolaylı olarak belirleyiciliği olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın kaynak maliyeti bağımlı değişkeni ile ilişkileri araştırılan bağımsız değişkenlerden biri TCMB politika faizi olup, üçüncü modelde (tcmb) kısaltması ile temsil edilmiştir. Üçüncü modelde kaynak maliyeti ile aynı yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması

beklenmektedir. Bu çalışma kapsamında ilan edilen TCMB politika faiz oranlarının, dönemsel olarak gün ağırlıklı ortalaması kullanılmıştır.

Toplam mevduat oranı, üçüncü araştırma modelinde bağımsız değişkendir. Bankanın dönem sonu bilançolarındaki mevduat miktarının toplam pasiflere (aktiflere) oranıdır. Üçüncü modele giren bağımsız değişkenler pasif maliyetine veya faiz dışı giderlerin faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmına aittir. Yani üçüncü model pasif maliyeti ile faiz dışı giderlerin faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmını temsil eden değişkenlerin kaynak maliyeti ile istatistiksel ilişkisini incelemektedir. Bu durumda pasif maliyetinin belirli ekonomik koşullar altında en büyük bileşeninin mevduat miktarı ve ortalama mevduat faizi olması beklenir. Ancak veriler incelendiğinde özellikle 2019-2021 döneminde, banka bilançolarında yabancı para oranı arttığından, ilgili dönemde pasif maliyeti ve kaynak maliyeti üzerine TL faiz oranı yükünün görece düşük kaldığı görülmüştür. Bu nedenle toplam mevduat oranının, bilançoların ağırlıklı olarak TL'den oluştuğu zamanlarla, bilançolarda YP ağırlığının arttığı zamanlarda, farklı seviyelerde kaynak maliyetiyle ilişkisinin oluşması beklenebilir. Modeldeki kısaltması (tmo) olarak gösterilmiştir. Üçüncü modelde kaynak maliyeti ile aynı yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Mevduat dışı kaynak oranı üçüncü modelin bağımsız değişkeni olup, alınan krediler, para piyasalarına borçlar ve ihraç edilen menkul kıymetler rakamlarını içermektedir. Dönem bilançosunda bu kalemler toplamının pasif (aktif) büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilen yüzdesel bir orandır. Özellikle 2018 yılı sonlarına kadar mevduat dışı kaynak oranında yurtdışından sağlanan sendikasyon kredileri önemli pay sahibi olmuştur. TL cinsi kredilere nazaran yabancı para cinsi kredilerin düşük faiz oranı ve uzun vadeli oluşu sendikasyon kredilerine maliyet açısından avantaj sağlamakta olup aktifteki kullanım koşullarına bağlı olarak bankanın karşı karşıya kalabileceği kur riskine de neden olabilir. Bu ise yine kaynak maliyetinin artmasına sebep olacaktır. Para piyasalarına borçlar genellikle kısa vadeli borçlar olup mevduat faizlerine yakın faiz oranı ile sağlanmaktadır. İhraç edilen tahvilin sabit ya da değişken faizli oluşu, piyasa faiz oranlarının değişmesiyle kaynak maliyetine etkisini değiştirmektedir. Model kapsamında (mdko) kısaltmasıyla gösterilen mevduat dışı kaynak oranının, kaynak maliyeti ile aynı yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Maliyetsiz kaynak oranı, üçüncü modelin bağımsız değişkenidir. Bankanın faiz ödemediği pasiflerini ifade etmekte olup, dönemler itibariyle bankaların mali bünye raporlarında ‘Varlıkların, Yükümlülüklerin ve Nazım Hesaplar Kalemlerinin Faize Duyarlılığı (Yeniden fiyatlandırmaya kalan süreler itibariyle)’ tablosundaki faizsiz pasiflerin toplam pasiflere oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. Model kapsamında (mako) kısaltmasıyla gösterilen mevduat dışı kaynak oranının, kaynak maliyeti ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Ortalama aktif büyüklüğü, üçüncü modelin bağımsız değişkenidir. Bankanın geriye dönük bir yıllık aktif büyüklüklerinin (içinde bulunulan dönem sonu ve önceki iki dönemin dönem sonları aktif büyüklüklerinin) ortalamasını ifade etmektedir. Modele doğal logaritması ile dahil edilmiş olup (ln_oab) kısaltmasıyla gösterilmektedir. Mevcut literatür aktif büyüklüğünün karlılıkla ilişkisini incelemiş olup, ulaşılan sonuçlar genellikle ters yönde bir ilişkiyi işaret etmektedir. Kaynak maliyeti ile ise ölçek ekonomileri gereği ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Yabancı para pasif oranı üçüncü modelin bağımsız değişkenidir. İçinde bulunulan dönem sonu bilançosunda yabancı para cinsinden pasiflerin toplam pasiflere oranını ifade etmektedir. Model kapsamında (ypp) kısaltmasıyla gösterilen yabancı para pasif oranının, kaynak maliyeti ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Kur riski, üçüncü modelin bağımsız değişkenidir. Mali bünye tablosunda bilanço içi yabancı para cinsi varlıklarla yabancı para cinsi yükümlülüklerin toplam aktiflere oranlanması ile hesaplanmıştır. Dönem sonu değerini ifade etmekte olup, (-) işaretli olması açık pozisyona (kısa pozisyona), (+) işaretli olması ise uzun pozisyona, yani bankanın yabancı para cinsinden varlıklarının yabancı para cinsinden borçlarını aştığına ifade eder. Kur hareketi incelenen dönem itibariyle genellikle yukarı doğru olduğu için, bankaların bilanço içi açık pozisyona sahip olduklarından hareketle, kaynak maliyeti ile aynı yönde bir ilişki içerisinde olması beklenmektedir. Ancak modele katılmayan ve türev işlemleri de içeren nazım hesapların dahil edildiği net genel pozisyonda bankalar genellikle açık pozisyon vermemektedir. Model kapsamında (kr1) kısaltmasıyla gösterilmiştir.

Faiz riski üçüncü modelin bağımsız değişkenidir. Mali bünye raporunda ‘Varlıkların, Yükümlülüklerin ve Nazım Hesaplar Kalemlerinin Faize Duyarlılığı (Yeniden fiyatlandırmaya kalan süreler itibariyle)’ tablosunda, dönemi takip eden bir yıl içerisinde vadesi gelecek aktiflerle vadesi gelecek pasifler arasındaki GAP’i temsil etmektedir. (-) ön

işaretli olması vadesi gelecek pasiflerin vadesi gelecek aktiflerden daha fazla oluşunu, (+) ön işaret ise tersini işaret etmektedir. Bazı bankalar hariç analiz edilen bankaların genellikle aktifleri, Türk bankacılık sisteminin bilinen ortalama vade yapısına uygun olarak uzun vadeli, pasifleri ise kısa vadeli olduğundan ön işareti (-) gerçekleşmiştir. Söz konusu vade uyumsuzluğundan kaynaklanan vadesi gelecek pasif değer bankanın aktiflerini finanse etmek için bulması gereken yeni pasif (örneğin mevduat) miktarını temsil etmektedir. Bu durumda faizlerin +1 puan artacağı varsayımından yola çıkarak bulunan GAP'in yüzde biri alınmıştır. Bu değer ise aktive oranlanmıştır. Faizlerin +1 puan artması durumunda pasifleri daha kısa vadeli olan bankanın kaynak maliyeti artacak, -1 puan düşmesi durumunda ise aktiflerini daha ucuza finanse edeceğinden kaynak maliyeti azalacaktır. Pasifleri uzun vadeli olan bazı bankalar içinse bu varsayımların tersi geçerli olacaktır. Model kapsamında (fr1) kısaltmasıyla gösterilen faiz riskinin (-) ön işaretli değere sahip bankalar için, faizlerin arttığı durumda kaynak maliyeti ile aynı yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması, faizlerin düştüğü durumda kaynak maliyeti ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması; (+) ön işaretli değere sahip bankalar içinse tersi beklenmektedir.

Kredi riski, üçüncü ve dördüncü modellerin bağımsız değişkenidir. Bu çalışma kapsamında, bankaların ve TBB'nin 2018 yılında IFRS-9'a geçişten önce sundukları üzere; donuk kredilerin, canlı kredilerle donuk kredilerin toplamından özel karşılıkların çıkarılması ile elde edilen miktara oranlanması sonucu bulunan donuk alacak (NPL) oranı ile ölçülmektedir. 2018 yılından sonraki değerlerde bu hesaplama yöntemine uygun olarak düzeltilmiştir. Üçüncü modelde risk gerçekleştikten sonraki aktif kalitesindeki bozulmayı, dördüncü modelde ise bankanın kredi riski iştahını temsil etmektedir. Modellerde (krdr1) kısaltmasıyla gösterilmiş olup, üçüncü model kapsamında donuk alacakları artan bankanın özel karşılıkları ve risk iştahı sonucu genel karşılıkları artacağından kaynak maliyeti ile aynı yönde bir ilişki içerisinde olması beklenir. Dördüncü modelde ise bankanın risk iştahının ölçüsünü gösteren bir değişken olarak işlevselleştirildiğinden aktif getirisiyle aynı yönde bir ilişki içerisinde olması beklenmektedir.

Enflasyon oranı üçüncü modelin kontrol değişkenidir. TÜFE'deki bir yıllık değişim esas alınmıştır. Üçüncü model ağırlıklı olarak maliyetleri inceleyen bir modeldir. Üçüncü model çerçevesinde bağımlı değişken kaynak maliyeti ile bağımsız değişkenlerin, enflasyon oranı dikkate alınmadan istatistiksel ilişkileri belirlendikten sonra, enflasyonun %10'dan küçük ve %10'dan büyük olduğu, tek haneli ve çift haneli inceleme dönemlerinde

ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır. TÜFE, TÜİK'in fiyat endeksleri içerisinde ortalama tüketicinin tüketim kalıplarıyla ölçtüğü, ortalama tüketicinin karşı karşıya olduğu enflasyonu ölçen ve en yaygın olarak kullanılan endekstir (Akyıldız, 2017:152; Türkoğlu, 2014:82). Bu çalışma kapsamında her veri dönemi itibariyle geriye dönük bir yıllık fiyat değişimini yansıtacak şekilde yıllık olarak hesaplanmıştır. Modeldeki kısaltması (e)'dir.

GSYH hızı dördüncü modelin kontrol değişkenidir. Bir ülkenin üretim performansının belirlenebilmesi için, o ülke sınırları içerisinde belirli bir dönemde üretilen tüm mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları cinsinden değeri Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile ölçülür (Çepni: 2015:53). GSYH cari fiyatlarla ve sabit fiyatlarla olmak üzere iki ayrı şekilde ölçülebilir. Cari fiyatlarla ölçülen GSYH, ekonomide meydana gelen fiyat artışlarını da içerdiğinden, piyasa fiyatlarındaki artışlar sonucunda aslında ekonomi hiç büyümediği, üretim artışı olmadığı halde, ekonomi bir önceki döneme göre büyümüş gibi bir izlenim yaratabilir. Bu nedenle ölçümün reel GSYH ile yani enflasyon etkisinin arındırıldığı sabit fiyatlarla yapılması gerekir (Bayrakdar, 2020:13). Bunun için ölçümde zincirlenmiş hacim endeksi kullanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında da yılsonu ve yıl ortası GSYH değişimlerinin her biri, zincirlenmiş hacim endeksiyle geriye dönük bir yıllık GSYH değişimini belirleyecek şekilde hesaplanmıştır. GSYH büyümesi bir ülkenin içinde bulunduğu konjonktür döneminin belirlenebilmesi açısından da önem taşımaktadır. Modern konjonktür analizinin öncülerinden Juglar, ekonomi içerisinde kendiliğinden meydana gelen konjonktür dalgalanmalarının mevcut olduğunu ve birbirini ardı sıra izleyen konjonktür aşamaları sonucu her refah dönemini, bir depresyon aşamasının takip ettiğini söylemiştir (Apaydın, 2015:19). Genel anlamda dünya ekonomisi %2,5'tan fazla büyümediğinde bir resesyon dönemi söz konusu iken (Kater, Bahr, Junius, Scheuerle ve Widman, 2008:19); Özatay (2015), Türkiye'nin 1950-2012 dönemine ait reel GSYH ortalamasının %4,8 olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu çalışma kapsamında dönemlerin GSYH ortalaması %4,9 olarak hesaplanmıştır. 4. Model kapsamında, GSYH'nın bütünüyle birlikte, %4,9'dan yani ortalamanın üstünde büyüdüğü ve %4,9'un altında yani ortalamadan daha az büyüdüğü yıllar için ayrı ayrı analizler yapılmıştır. 4. Model banka gelirlerini analiz eden bir model olduğundan, bankaların kredi verme davranışları açısından GSYH'nın belirleyici olacağı öngörülmüştür.

Nakdi krediler oranı dördüncü araştırma modelinin bağımsız değişkenidir. Dönem sonu bilançosundaki nakdi kredilerin, toplam aktife oranını ifade etmektedir. Diğer tüm oranlar gibi yüzdesel olarak hesaplanmıştır. Modellerdeki kısaltması (nko) olarak

gösterilmiştir. Dördüncü modelde aktif getirisi ile aynı yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Bireysel krediler oranı, dördüncü araştırma modelinin bağımsız değişkenidir. Dönem sonu bilançosundaki bireysel kredilerin, toplam kredilere oranını ifade etmektedir. Bu oranın yüzden farkı ($100 - \text{bireysel kredi oranı}$) ticari kredi oranını ifade etmektedir. Kredi çeşitlendirmesi konusunda, ticari kredi çeşitlendirmesi oranına yardımcı bir oran olup, bankaların tüketici kredileri kapsamında bireysel kredi segmentine yaptıkları tahsisleri göstermektedir. Diğer taraftan bu oran yardımıyla ticari kredi oranına da ulaşılabilmekte olduğundan, aynı zamanda bankaların ticari kredi oranlarını da göstermektedir. Modellerdeki kısaltması (nko) olarak gösterilmiştir. Dördüncü modelde ROA ve ROE ile aynı yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

Ticari kredi çeşitlendirmesi; ticari kredilerin, verildikleri müşteri sektörlerine göre yoğunlaşmasını göstermektedir. Elde edilen veriler aracılığıyla ticari kredi çeşitlendirmesinin ölçümü dört ana sektör üzerinden yapılmaktadır: tarım, sanayi, inşaat, hizmetler ve diğer. Bankaların ticari kredi çeşitlendirmesi iki farklı perspektiften incelenebilir:

- i. Çeşitlendirme ya da tersi olan yoğunlaşma (sektörel ya da segmentsel uzmanlaşmanın) aktif getirisine olan olumlu ya da olumsuz etkisi,
- ii. Çeşitlendirmenin ya da tersi olan yoğunlaşmanın (sektörel, coğrafi vb.) kredi riski açısından beklenen kredi kaybına ve özellikle beklenmeyen kredi kayıplarına etkisi.

Bu çalışmada kapsamında çeşitlendirme değişkeni, aktif getirisine etkisi açısından incelenmiştir. Araştırmanın ilgi alanına özellikle bankaların stratejik kararları açısından değişik sektörlerle kredi vermelerinin ve böylelikle farklı sektörlerle bankacılık hizmetleri sunmalarının banka aktif getirisine ve banka karlılığına olumlu ya da olumsuz etkisinin araştırılmasıdır.

$$\text{ÇEŞİTLENDİRME (HHI)} = \sum_{i=1}^{s=5} \left(\frac{E_{is}}{\sum_1^5 E_{is}} \right)^2$$

Çeşitlendirme (yoğunlaşma) indeksi olarak literatürde genel kabul görmüş çeşitli indeksler kullanılmaktadır. Bunların başlıcaları Herfindahl-Hirschman Endeksi, Simpson Eşitlik indeksi, Berger-Parker Endeksi, Rosenbluth Endeksi, Moody's Çeşitlendirme Skoru, Hall-Tideman Endeksi, Hannah-Kay Endeksi, Hause Endeksi vb. endeksler yoğunlaşmanın ölçüldüğü, kredi çeşitlendirmesi, piyasa ve rekabet yapısı, pazarlama araştırmaları kapsamında kullanılan endekslerdir (Atukalp ve Karakaya, 2020:105-116; Devrim, 2020). Bu araştırma kapsamında bankacılık literatürüne uygun olarak Herfindahl-Hirschman Endeksi tercih edilmiştir (Devrim, 2020; Sarı, 2020; Atik, 2019). Bu endeks kapsamında n. bankanın t zamanında verdiği ticari kredi toplamının beş sektörden oluşan bileşeni (s=5) elde edilmiş ve her bir sektöre verilen kredi miktarı sektörler toplamına verilen ticari kredi miktarına oranlanarak bulunan rakamların kareleri toplanarak endeks değerleri elde edilmiştir. Endeks değeri ($1/\text{sektör} \leq \text{endeks değeri} \leq 1$) aralığında sonuç vermekte olup, endeks sonucunun 0,2 olması tam çeşitlendirmeyi, 1 olması ise tam yoğunlaşmayı ifade etmektedir (Devrim, 2020).

Tablo 4.8.: Değişkenlerin Kısaltması ve Hesaplama Yöntemi

DEĞİŞKENİN İSMİ	DEĞİŞKENİN KISALTMASI	MODELLERDEKİ KISALTMASI	DEĞİŞKENİN TÜRÜ	HESAPLAMA YÖNTEMİ
Aktif Karlılığı	ROA	aky	Bağımlı Model 1	geriye dönük bir yıllık (%)
Özkaynak Karlılığı	ROE	oky	Bağımlı Model 1	geriye dönük bir yıllık (%)
Aktif Getirisi	YOA	ag	Bağımsız Model 1-2 Bağımlı Model 4	geriye dönük bir yıllık (%)
Kaynak Maliyeti	COF/BEI	km	Bağımlı Model 3	geriye dönük bir yıllık (%)
Nakdi Krediler Oranı		nko	Bağımsız-Model 4	dönem sonu bilanço (%)
Bireysel Krediler Oranı		bko	Bağımsız-Model 4	dönem sonu bilanço (%)
Ticari Kredi Çeşitlendirmesi		c	Bağımsız-Model 4	Herfindahl-Hirschman İndeksi (%)
Pasif Maliyeti		pm	Bağımsız-Model 1 2	geriye dönük bir yıllık (%)
Toplam Mevduat Oranı		tmo	Bağımsız-Model 3	dönem sonu bilanço (%)
Mevduat Dışı Kaynak Oranı		mdko	Bağımsız-Model 3	dönem sonu bilanço (%)
Maliyetsiz Kaynak Oranı		mako	Bağımsız-Model 3	dönem sonu bilanço (%)
Yabancı Para Pasif Oranı		ypp	Bağımsız-Model 3	dönem sonu bilanço (%)
Ortalama Aktif büyüklüğü		ln_oab	Bağımsız-Model 3	bir yıllık bilanço ortalaması yılbaşı yıl ortası ve yıl sonu ortalamasının doğal logaritması
Personel Maliyeti		perm	Bağımsız-Model 1-2	geriye dönük bir yıllık (%)
Operasyonel Maliyet		opo	Bağımsız-Model 1-2	geriye dönük bir yıllık (%)
Faiz Dışı Gelir Gider Yönetimi		fdggy	Bağımsız-Model 1	geriye dönük bir yıllık (%)
Kredi Riski		krdr1	Bağımsız-Model 4	(donuk krediler) / (canlı krediler + donuk krediler – özel kredi karşılıkları) (%)
Kur Riski		kr1	Bağımsız-Model 3	dönem sonu net bilanço pozisyonu (%)
Faiz Riski		fr1	Bağımsız-Model 3	yeniden fiyatlandırmaya kalan sürelerle göre ileriye doğru bir yıllık GAP (%)
TCMB Politika Faizi		tcmb	Bağımsız-Model 3	altı aylık dönem ortalaması (%)
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Hızı	GSYH	gsyh	Kontrol-Model 4	zincirlenmiş hacim endeksine göre bir yıllık değişim (%)
Enflasyon Oranı	TÜFE	e	Kontrol-Model 3	bir yıllık (%)

Çeşitlendirme, dördüncü modelin bağımsız değişkeni olup, modeldeki kısaltması (c) olarak gösterilmiştir. Dördüncü modelde aktif getirisi ile ters yönde bir istatistiksel ilişki içerisinde bulunması beklenmektedir.

4.5. Veri

Araştırmanın verisi 2009-2021 yılları 26 gözlem dönemi boyunca, 23 adet bankanın toplam 20 adet bağımlı ve bağımsız değişkeninden ve 2 adet kontrol değişkeninden oluşmaktadır. Araştırmanın ham verileri internet ortamında yayımlanan Türkiye Bankalar Birliği (TBB) İstatistiki Raporlarından²⁹, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) internet sitesinden³⁰ ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) internet sitesinden³¹ derlenmiştir. Verilerde tutarsızlık olması veya veriye ulaşılamaması halinde ilgili rakamlar, araştırma kapsamındaki bankaların yarıyıl ve yılsonu konsolide olmayan denetim raporlarından elde edilmiştir.

4.6. Model 1 ve 2

Bilimin temel amacı çevremizi şekillendiren olguları anlayabilmek olup, etrafımızda meydana gelen olayları açıklayabilecek sebepleri ve ilişkileri keşfetmektir (Sarıaslan, Karacabey, Gökgöz, 2017: 654). Ekonomiyle ilgili bilimlerde genellikle iki ya da daha fazla özellik arasındaki ilişkiler araştırılır. Regresyon analizi, niceliksel araştırmalarda en sık kullanılan istatistiksel değerlendirme yöntemlerinden biri olup, metrik olarak ölçeklendirilmiş iki ya da daha fazla niceliksel özellik arasındaki ilişkiyle ilgilenir. Bunu gerçekleştirirken regresyon analizinin görevi ilişkinin türünü belirlemek, yani iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri tanımlayan matematiksel fonksiyonu bulmaktır. Burada söz konusu olan deterministik ya da nedensel bir ilişki olmayıp, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri düşük ya da yüksek düzeyde açıkladıkları ve her durumda sapmaları açıklayan bir hata teriminin ortaya çıktığı istatistiksel bir ilişki söz konusudur (Bleymüller, Gehlert, Blücher, 2008:139).

Regresyon analizinde temel fikir, bağımlı değişken olarak açıklanmaya çalışılan y değişkeni üzerine bağımsız yani açıklayıcı değişkenler olan x değişkenlerinin etkisini

²⁹ Türkiye Bankalar Birliği. İstatistiki Raporlar. 20.12.2022. <<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>>

³⁰ Türkiye istatistik Kurumu. İstatistik Veri Portalı. 20.12.2022.
<<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Ulusal-Hesaplar-113>>
<<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106>>

³¹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Bir Hafta vadeli Repo Oranları. 20.12.2022.
<<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/1+Hafta+Repo>>

araştırmaktır (Çil Yavuz, 2015:c110; Hill, Griffiths, Lim, 2017: 50). Ekonometrik model çerçevesinde bir regresyon fonksiyonu bağımlı değişken ve belirli katsayılarla sahip bağımsız değişkenlerin yanında regresyon sabiti ve hata terimlerinden oluşur (Hill, Griffiths, Lim, 2017: 53). Ekonomiyle ilgili olaylar genellikle çok sayıda bağımsız değişkenden etkilendikleri için, bir olayı birden fazla bağımsız değişkenle açıklamak için çoklu regresyon modelleri kullanılır (Güriş, 2021: 205).

Ekonometrik analizlerde genel olarak zaman serisi, yatay kesit veri ve panel veri olmak üzere üç çeşit veri bulunmaktadır. Panel veri, birimlerden oluşan yatay kesit verilerin belirli gözlem dönemlerinde bir araya getirilmesinden oluşmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2018:1). Panel veriler sayesinde hem zamana hem de birimlere göre ayrı ayrı analiz yapmaya gerek kalmadan, iki verinin birleştirilmesi ile iki boyutlu olarak analizler yapılabilir (Güriş, 2018:4).

Baltagi (2005: 4-9)'a göre panel verinin üstünlükleri ve sınırlılıkları şöyle sıralanabilir:

- i. Panel veri bireysel heterojenliğin yönetilebilmesini sağlar. Zaman serileri veya yatay kesit verilerde kontrol edilemeyen heterojenite yanlış sonuçlara yol açabilir.
- ii. Zaman serisi verileri çoklu bağlantı problemlerine neden olurken, panel data verileri, daha bilgilendirici, daha fazla değişken sağlar. Değişkenleri arasında daha az doğrusallık bulunur, daha fazla etkinlik ve serbestlik derecesi sağlar.
- iii. Panel veri değişim dinamiklerinin daha iyi incelenmesine olanak sağlar, nispeten kararlı görünen yatay kesit veriler bazı değişikliklerin gizlenmesine yol açarlar.
- iv. Panel veriler yatay kesit ve zaman serisi verilerde tespit edilemeyen özellikleri daha iyi tanımlayabilir ve ölçülebilir.
- v. Panel veri modelleri, zaman serisi ve yatay kesit verilere nazaran daha karmaşık modellerin oluşturulabilmesine ve bu modellerin araştırılabilmesine olanak sağlar.
- vi. Mikro verilerde veri elde ederken ortaya çıkan sapmaları azaltır veya tamamen ortadan kaldırır, makro verilerde ise daha uzun zaman boyutuna sahip olmaları sayesinde zaman serilerindeki birim kök testlerinde ortaya çıkan normal olmayan dağılımların aksine asimptotik normal dağılım gösterir.

- vii. Sınırlılık olarak ise panel verilerin tasarım ve veri toplama problemleri söz konusu olup, ölçüm hatalarının tespiti zorlaşır ve yatay kesit bağımlılığı söz konusu olabilir.

Stratejik karar alanlarının banka karlılığına etkisinin incelendiği bu araştırma kapsamında da 23 adet bankaya ait yatay kesit verileri ve altışar aylık dönemlerden oluşan 26 gözlem değerinden oluşan zaman serisinin birleşiminden elde edilen bir panel veri söz konusudur. Değişkenlere ait temel bilgiler ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.9: Model 1 ve Model 2 Temel Değişken Bilgileri

Değişken	Değişken (STATA)	Değişken Tipi	Değişken Formatı	Değer Etiketi	Değişken Etiketi
ROA	aky	double	%10.0g	Bağımlı	Aktif Karlılığı Yıllıklandırılmış
ROE	oky	double	%10.0g	Bağımlı	Özkaynak Karlılığı Yıllıklandırılmış
YOA	ag	double	%10.0g	Bağımsız	Aktif Getirisi
COL	pm	double	%10.0g	Bağımsız	Pasif Maliyeti
PC	perm	double	%10.0g	Bağımsız	Personel Maliyeti
OC	opo	double	%10.0g	Bağımsız	Operasyonel Maliyet
NIIEM	fdggy	double	%10.0g	Bağımsız	Faiz Dışı Gelir-Gider Yönetimi
Banka	Banka	long	%10.0g	Birim	Banka
Donem	Donem	long	%9.0g	Zaman	h1:haziran h2:aralık

Tablo 4.10: Model 1 ve Model 2 Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Değişken (STATA)	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Min	Max
ROA	aky	598	1.282	1.367	-12.03	7.79
ROE	oky	598	10.439	12.464	-177.32	44.93
YOA	ag	598	9.223	2.248	3.25	18
COL	pm	598	4.847	1.86	.52	12.66
PC	perm	598	1.385	.55	.47	3.27
OC	opo	598	1.654	.736	.49	5.71
NIIEM	fdggy	598	-2.279	1.284	-6.78	6.99

4.6.1. Birimler Arası Korelasyon (Yatay Kesit Bağımlılığı)

Panel veri modelinin her bir birimi için hesaplanan hata terimleri arasında korelasyon (bağımlılık) olduğunu ifade eder. Eğer panel verideki birimler tesadüfi olarak çekilmişlerse (çalışılan birim; birey, firma vb gibi ise) bu doğru bir yaklaşım olabilir zira bu durumda birimler arası korelasyon ihmal edilebilir.

Ancak özellikle ülkeler, bölgeler, eyaletler, şehirler gibi birimlerle çalışıldığında birimler arası korelasyonla karşılaşılması beklenir ve bu durumda doğru modeli kurabilmek için birimler arası korelasyonun varlığı test edilmeli ve korelasyonun varlığı durumunda tahmin aşamasında ona göre önlem alınmalıdır. Eğer yatay kesit bağımlılığı söz konusuysa ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması daha doğru sonuç verecektir. Model-1’de birimler arası korelasyonun varlığı hakkında Pesaran Testi:

Pesaran's Test Kesit Bağımsızlığı	
Model - 1	Katsayı
Test Değeri	19,955
Olasılık	0,0000

Test sonucu “< 0,05, küçüktür 0,05” olduğundan, “birimler arası korelasyon olmadığını” ifade eden H_0 hipotezi reddedilir ve modelimizde birimler arası korelasyon olduğu sonucuna varılır.

Model-2’de Birimler Arası Korelasyonun varlığı hakkında Pesaran Testi:

Pesaran's Test Kesit Bağımsızlığı	
Model - 2	Katsayı
Test Değeri	21,582
Olasılık	0,0000

Test sonucu “< 0,05, küçüktür 0,05” olduğundan, “birimler arası korelasyon olmadığını” ifade eden H_0 hipotezi reddedilir. Modelde birimler arası korelasyon olduğu sonucuna varılır.

4.6.2. Birim Kök Testi

Panel veri analizinin temel varsayımlarından biri analiz edilen verilerin durağan olması yani birim kök olmamasıdır. Panel verilerin birim boyutunun yanında zaman boyutunun olması, zamansal süreç boyunca verilerin durağan olup olmadığının araştırılmasını gerekli kılar. Durağanlık zaman serilerinde verilerin belirli bir trendi izleyip artış ya da azalış göstermemesi, belirli bir eksenin etrafında dağılması anlamına gelir. Bir serinin zaman içinde ortalaması, varyansı ve otokovaryansının sabit olmasını tanımlayan durağanlık, serinin uzun dönemde bir değere yaklaşması ya da beklenen değer etrafında dalgalanmasını ifade eder (Yerdelen Tatoğlu, 2018:3). Eğer serilerin durağanlığı sağlanamazsa sahte regresyon vb. sorunlara yol açabilir.

Panel birim kök testlerinin, zaman serisi birim kök testlerinden en büyük farkı verilerin birim yani yatay kesit boyutu olması nedeniyle birimler arasında korelasyonun varlığı oluşabilmektedir. İşte birimler arasında korelasyonun varlığına göre farklı birim kök testleri söz konusu olur (Şak, 2018: 261). Birinci nesil testler, birimler arasında korelasyonun bulunmadığını yani enine kesit birimlerinin yatay kesitten bağımsız olduğunu varsayar. İkinci nesil panel birim kök testleri ise bu varsayımı gevşetir ve birimler arasında korelasyona yani yatay kesit bağımlılığına izin verir. Panel verilerde eğer temel varsayımlardan birisi olan yatay kesit bağımsızlığı sağlanamıyorsa bu tip durumlarda birinci nesil birim kök testlerinden ziyade ikinci nesil birim kök testlerinin uygulanması gerekir.

Heterojen panel birim kök testleri olarak da adlandırılan ikinci nesil birim kök testleri, birinci nesil panel birim kök testlerine alternatif olarak geliştirilmişlerdir (Yerdelen Tatoğlu, 2018:41). Baltagi (2005: 238)'e göre yatay kesit bağımlılığını dikkate alan alternatif birim kök testleri Choi (2002), Chang (2002, 2004) ve Pesaran (2003)'tür.

Analizde yatay kesit bağımlılığı varlığında Pesaran'ın basit panel birim kök testi (CADF) kullanılmıştır. Stata'da her bir değişken için pescadf komutu çalıştırılarak aşağıdaki değerler elde edilmiştir. Test sonuçlarına göre “perm” ve “opo” değişkenleri hariç diğerlerinde birim kök olmadığı görülmüştür. Birinci farkları alınarak test tekrarlandığında bu kez “perm” ve “opo” değişkenlerinde de birim kök olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla model regresyon sürecinde “perm” ve “opo” değişkenlerinin birinci farkına göre analizler yapılacaktır.

Tablo 4.11: Model 1 ve Model 2 Panel Veri Birim Kök Testi

Pesaran's CADF Testi (pescadf)								
Değişken	lags()	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	P-Değeri	Sonuç
aky	0	-2.631	-2.070	-2.150	-2.300	-4.312	0.000 ***	Birim Kök Yok
oky	0	-2.151	-2.070	-2.150	-2.300	-1.964	0.025 **	Birim Kök Yok
ag	0	-3.226	-2.070	-2.150	-2.300	-7.223	0.000 ***	Birim Kök Yok
pm	0	-2.303	-2.070	-2.150	-2.300	-2.709	0.003 ***	Birim Kök Yok
perm	1	-3.688	-2.070	-2.150	-2.300	-9.485	0.000 ***	Birim Kök Yok
opo	1	-4.025	-2.070	-2.150	-2.300	-11.132	0.000 ***	Birim Kök Yok
fdggy	0	-2.258	-2.070	-2.150	-2.300	-2.485	0.006 ***	Birinci Fark;Birim Kök Yok
*** p<.01, ** p<.05, * p<.10								

Tablo 4.12: Korelasyon Matrisi

	aky	oky	ag	pm	perm	opo	fdggy	dperm	dopo
aky	1.000								
oky	0.904	1.000							
ag	0.037	0.029	1.000						
pm	-0.339	-0.239	0.746	1.000					
perm	-0.217	-0.314	0.150	-0.054	1.000				
opo	-0.081	-0.210	0.178	-0.091	0.561	1.000			
fdggy	-0.540	-0.454	0.329	0.306	-0.157	-0.283	1.000		
dperm	-0.036	-0.093	0.185	0.118	0.032	0.022	0.080	1.000	
dopo	-0.005	-0.046	0.104	0.092	0.097	0.212	-0.127	0.444	1.000

4.6.3. Homojenlik Heterojenlik Testleri

Panel veriyi oluşturan birimlerin benzer özelliklere sahip olması durumunda homojen bir panel veri, birbirinden farklı özelliklere sahip olması durumunda ise heterojen bir panel veri seti söz konusudur. Özellikleri bakımından birbirinden çok farklı olmayan, benzer özelliklere sahip panel veri setleriyle yapılan analizler daha doğru sonuçları üretmektedir.

Diğer taraftan verilerin özellikleri ile ilgili bir kavram olan parametre heterojenliği, verilerin sahip oldukları özellikler kapsamında ortaya çıkan dağılıma bağlı olarak modelin bazı katsayı ve parametrelerinin, birim, zaman dönemi veya her ikisi açısından farklılık göstermesini anlatır (Tüzüntürk, 2007). Parametrelerin homojenliği ya da heterojen olması panel veri analizinde kullanılacak yöntemin seçimi esnasında önemli bir rol oynar (Yerdelen Tatoğlu, 2018:2). Örneğin sabit etkiler ve tesadüfi etkiler gibi panel veri

regresyon modelleri ile ilgili yaklaşımların seçiminde, analizle ilgili parametrelerin homojenlik ya da heterojenlik varsayımları yaklaşımın seçimi açısından önemlidir. Eğitim heterojenliğini dikkate almamak model ilgili parametre tahmininde yanlış sonuçlara yol açabilir (Pesaran ve Smith, 1995).

Birinci ve ikinci modellerde iki bağımlı değişkenin beş bağımsız değişken ile istatistiksel ilişkileri incelenmektedir. Bu çerçevede regresyon modellerinin aşağıda sunulduğu üzere oluşturulması tasarlanmaktadır:

Model 1:

$$aky_{i,j} = \beta_0 + \beta_1 ag_{i,j} + \beta_2 pm_{i,j} + \beta_3 d.perm_{i,j} + \beta_4 d.opo_{i,j} + \beta_5 fdggy_{i,j} + \varepsilon_{ij}$$

(Denklem 1)

Model 2:

$$oky_{i,j} = \delta_0 + \delta_1 ag_{i,j} + \delta_2 pm_{i,j} + \delta_3 d.perm_{i,j} + \delta_4 d.opo_{i,j} + \delta_5 fdggy_{i,j} + \varepsilon_{ij}$$

(Denklem 2)

Denklemler kapsamında i birim endeksini, j ise zaman endeksini göstermektedir. i=23 ve j=26'dır. β_0 ve δ_0 regresyon fonksiyonlarının sabitleri olup $\beta_1 \dots \beta_5$ ve $\delta_1 \dots \delta_5$ eğim katsayılarını tanımlamaktadır.

Model tanımlandıktan sonra homojenlik varsayımının sınanması amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) testi uygulanmıştır. Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından sunulan test, homojen eğim katsayılarının sıfır hipotezi altında normal dağılımlı bir test istatistiği üretir. Testin temel fikri, havuzlanmış bir sabit etkiler regresyonu ve enine kesitsel birime özgü regresyon tarafından elde edilen katsayılar arasındaki mesafeyi karşılaştırmaktır. Söz konusu fark, birime özgü standart hatalarla ağırlıklandırılır ve böylece artık heteroskedastisiteye izin verir.

Test ile ilgili hipotezler şu şekilde kurulmuştur:

H0: Modelin eğim parametreleri (katsayıları) homojendir.

H1: Modelin eğim parametreleri (katsayıları) homojen değildir.

Tablo 4.13: Model 1 ve Model 2 Pesaran Yamagata (2008) Test Sonuçları

Eğim Heterojenliği Testi (xthst)					
(Pesaran, Yamagata. 2008. Journal of Econometrics)					
HO: Eğim katsayıları homojendir.					
Model	Delta	p-değeri	Düzeltilmiş Delta	p-değeri	Sonuç
Model-1	11.268	0	13.279	0	H0 red edilir, heterojenik
Model-2	9.437	0	11.121	0	H0 red edilir, heterojenik

Homojenlik varsayımının sınanması ile ilgili olarak H0 hipotezi reddedilir. Eğim katsayılarının heterojenik olduğu anlaşılmıştır.

4.6.4. Model Seçimi

Panel veri tahmini çeşitli varsayımlara dayanmakta olup, bu varsayımlar regresyon fonksiyonunun sabiti, eğim değişkeni ve bozucu terimle ilgilidir (Kutlar ve Babacan, 2012: 84). Regresyon modelinin seçimiyle ilgili üç temel yaklaşım söz konusu olup bunlar sabit katsayılar yaklaşımı, sabit etkiler yaklaşımı ve tesadüfi (rassal) etkiler yaklaşımıdır. Sabit katsayılar yaklaşımında uygulanan regresyon yöntemi havuzlanmış en küçük kareler yöntemi olup, bu yöntem klasik yaklaşım olarak da adlandırılmaktadır. Sabit katsayılar yaklaşımında model sabiti ve modelin değişkenlerinin eğim parametreleri modelin birim ve zaman değerlerine göre değişmez.

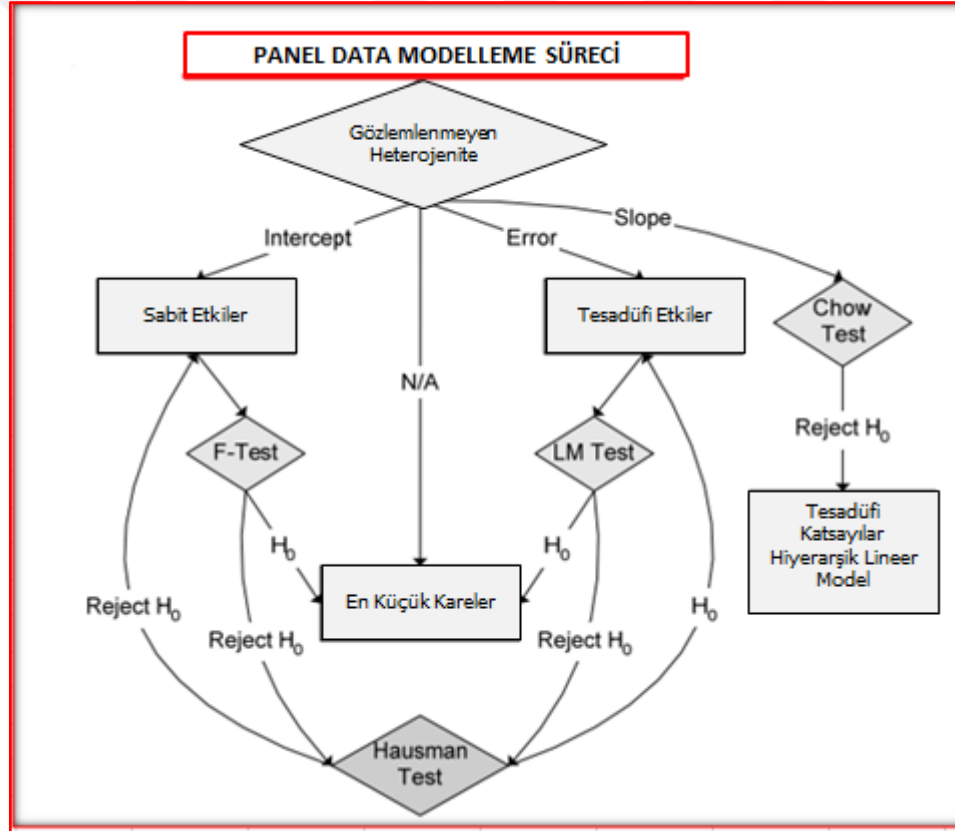
Sabit katsayılı model yaklaşımının alternatifi, değişken katsayılı model yaklaşımlarıdır. Sabit etkili model yaklaşımında, regresyon fonksiyonunun parametrelerinin eğim katsayıları değişmez, sadece fonksiyon sabitleri değişir. Bunlar birim boyutuna, zaman boyutuna veya her ikisine göre de değişebilir (Güriş, 2021:555)

Tesadüfi etkiler yaklaşımında ise sabit katsayı ile birlikte diğer katsayıların da etkileneceği söz konusu olup, birim etkisi, zaman etkisi veya her ikisi birden modelin sabit ve eğim katsayılarını etkiler.

Modelin tahmini ile ilgili olarak bu çalışma kapsamında Park'ın (2011) model tahminini anlatan yöntemi kullanılmıştır. Buna göre sabit etkiler modeli ile havuzlanmış en

küçük kareler yönteminin (sabit katsayılı model) seçimi konusunda F testi kullanılacak, tesadüfî etkiler modeli ile havuzlanmış en küçük kareler yönteminin seçimi konusunda ise Lagrange çarpanı (LM) testi kullanılacaktır (Breusch ve Pagan, 1980). H_0 hipotezi her iki testte de reddedilmezse, havuzlanmış en küçük kareler regresyon yöntemi kullanılacaktır. Eğer bu testlerden herhangi birinde H_0 hipotezi reddedilirse bu defa Hausman testi (Hausman, 1978) uygulanacaktır. Hausman testi'nin işlevi sabit etkiler modeli ile tesadüfî etkiler modeli arasında seçimin gerçekleştirilmesidir. Yukarıda bahsedilen birimsel etkilerin regresyon katsayılarıyla arasında ilişki olmadığını belirten H_0 hipotezi reddedilmezse, sabit etkiler modeli değil, tesadüfî etkiler modeli tercih edilecektir.

Şekil 4.1.: Panel Data Model Oluşturma Süreci (Park, 2011)

Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi (sabit katsayılı model) ile sabit etkiler modeli arasında F testi ile karşılaştırma yapılırken H_0 hipotezi iki modelin artıklarının kareleri toplamı arasında fark olmadığını, H_1 hipotezi ise iki yaklaşımın artıkları arasında fark olduğunu gösterecektir (Güriş, 2018: 36).

Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile sabit etkiler modeli arasında tercih yapmak üzere yapılan F testinin sonuçları Tablo 4.15’de sıralanmıştır:

Tablo 4.14.: Model 1 F Testi Sonuçları

Regresyon Sonuçları							
aky	Katsayı	Standart Hata	t-değeri	p-değeri	[95% Güven	Aralığı]	Sig
ag	.58	.024	24.05	0.000	.533	.627	***
pm	-.538	.031	-17.39	0.000	-.599	-.477	***
D1.perm	-.622	.22	-2.83	0.005	-1.054	-.19	***
D1.opo	-.296	.094	-3.16	0.002	-.481	-.112	***
fdggy	-.652	.023	-27.93	0.000	-.698	-.606	***
Sabit	-1.661	.162	-10.23	0.000	-1.98	-1.342	***
Ortalama Bağımlı Değ.		1.260	Standart Sapma Bağımlı Değ.		1.350		
R-Kare		0.673	Gözlem Sayısı		575		
F-test		225.659	Prob > F		0.000		
Akaike Bilgi Kriterleri (AIC)		1036.187	Bayesian Bilgi Kriterleri (BIC)		1062.313		
*** $p<.01$, ** $p<.05$, * $p<.1$							

Buna göre olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. H_0 hipotezi reddedilirse (en az bir grup/zamana özgü kesişim u_i sıfır değildir), sabit etki modelinde önemli bir sabit etki veya uyum iyiliğinde önemli bir artış olduğu sonucuna varılabilir. Buradan yola çıkarak sabit etki modelinin, havuzlanmış en küçük kareler yönteminden daha iyi sonuç verebileceği çıkarımı yapılabilir.

Bu defa havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile tesadüfi etkiler modeli arasında tercih yapılmak üzere yapılan Breusch ve Pagan'ın (1980) Lagrange çarpanı (LM) testi uygulanacaktır. Breusch Pagan (1980) testi yaklaşımına göre, modelin en küçük kareler yöntemi ile çözülebilir olması için birim ve zaman etkilerinin varyansının sıfıra eşit olması gerekmektedir (Ün, 2018: 71). Başka bir deyişle Breusch ve Pagan'ın (1980) Lagrange çarpanı (LM) testi, $H_0: \theta_u^2 = 0$ yani bireysel (bankasal özgü) varyans bileşenlerinin sıfır olup olmadığını inceler. $H_0: \theta_u^2 = 0$ hipotezi kabul edilirse birim etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılacak ve klasik modelin (havuzlanmış en küçük kareler yöntemi) kullanılmasının uygun olacağı sonucuna varılacaktır (Güriş, 2018: 37). LM istatistiği ki-kare dağılımını bir serbestlik derecesiyle takip eder. Sıfır hipotezi reddedilirse, panel verilerinde önemli bir tesadüfi etki olduğu ve tesadüfi etki modelinin

heterojenliği havuzlanmış en küçük kareler yönteminden daha iyi modelleyebileceği sonucuna varılabilir.

Tablo 3.7 incelendiği zaman, bağımlı değişkene ve hata bileşenlerine ait varyans ve standart hataların sıralandığı görülmektedir. Banka bazında (birim) etki varyansının $\text{Var}(u)=0$ olduğu görülmektedir (Ün, 2018: 71).

Tablo 4.15.: Model 1 LM Testi Sonuçları

Tesadüfi Etkiler için Breusch ve Pagan Lagrangian Çarpan Testi		
$\text{aky}[\text{Banka},t] = Xb + u[\text{Banka}] + e[\text{Banka},t]$		
	Var	sd = sqrt(Var)
km	1.823825	1.350491
e	0.3654004	0.6044836
u	0.3075379	0.554561
Test: Var(u) = 0		
chibar2(01) =	1610.43	
Prob > chibar2 =	0.0000	

Model-1 için Breusch-Pagan LM Test sonuçları yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. Bu nedenle panel verilerinde önemli bir tesadüfi etki olduğu ve tesadüfi etki modelinin heterojenliği havuzlanmış en küçük kareler yaklaşımından daha iyi analiz edebileceği sonucuna varılabilir.

Her iki test sonucuna göre sabit etkiler yaklaşımının veya tesadüfi etkiler yaklaşım modellerinin havuzlanmış en küçük kareler yöntemine göre daha iyi sonuçlar verebileceği anlaşılmıştır. Bu nedenle iki modelden birisine karar verebilmek için son aşamada Hausman testi sonuçları ile seçim yapılacaktır.

Bu defa sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modelleri arasında seçim yapılması gerekmektedir. Güriş (2018: 38)'e göre, model seçimi konusunda bir ön bilgi varsa bu kullanılabilir. Veri setinin zaman serisi boyutu kısa, yatay kesit boyutu uzunsa sabit etkili model serbestlik derecesi sorununa yol açacağından, tesadüfi etkili model tercih edilebilir. Bu tez kapsamında incelenen veri seti 26 zaman gözlemi ve 23 birime ait verilerden oluşan bir yatay kesite sahiptir. Bu konuda zorlayıcı bir tercih nedeni bulunmadığından Hausman testi yapılacaktır.

Hausman spesifikasyon testi, sabit ve rastgele etki modellerini, bireysel etkilerin modeldeki herhangi bir regresör ile ilintisiz olduğu sıfır hipotezi altında karşılaştırır (Hausman, 1978). Başka bir deyişle sabit etkili modellerde regresyon fonksiyonuna ait bağımsız değişkenlerin hata terimi bileşenleri ile ilişkili olduğu, tesadüfi eki modelinde ise hata terimi bileşenleri ile regresyon bağımsız değişkenlerinin ilişkisiz olduğu varsayımı esas alınır.

Sabit etkiler modeli tahmin edilirken sabit etkiler modele kukla değişken ile dahil edilmekte, model için tahmin süreci kukla değişkenli en küçük kareler yöntemi (LSDV) ile tahmin edilmektedir. Ancak tesadüfi etkili yaklaşımda birim zaman etkileri tesadüfi değişken olarak modele dahil olduğundan, tahmin sürecinde genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi (GLS) kullanılmaktadır (Nargeleçekenler, 2009). Regresyon fonksiyonuna ait bağımsız değişkenlerin, hata terimi bileşenleri ile aralarında korelasyon bulunmadığı anlaşılır ve H_0 hipotezi red edilmezse, kukla değişkenli en küçük kareler yöntemi (LSDV) ve genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi (GLS) tutarlıdır, ancak LSDV verimsizdir; aksi takdirde, LSDV tutarlıdır ancak GLS tutarsızdır ve taraflıdır (Greene, 2008: 208). LSDV ve GLS tahminleri sıfır hipotezi altında sistematik olarak farklılık göstermemelidir. Hausman testi, “verimsiz bir tahmin ediciden farkı ile etkin bir tahmin edicinin kovaryansının sıfır olduğunu” kullanır (Greene, 2008:208).

H_0 hipotezi reddedilirse, bireysel etkilerin u_i 'nin modeldeki en az bir bağımsız değişken ile ilişkili olduğu ve bu nedenle tesadüfi etkiler modelinin tahminlerinin sorunlu olduğu sonucuna varılabilir. Bu durumda sabit etkiler modelinin seçilmesi gerekir. Model-1 için elde edilen Hausman test sonuçları aşağıda sunulmuş olup P-value değeri $0.231 > 0,05$ olduğundan sabit etkiler varsayımı red edilir, bu durumda Model-1 için tesadüfi etkiler (rassal etkiler) modelinin daha tutarlı sonuçlar vereceğine karar kılınır.

Hausman (1978) Spesifikasyon Testi	
	Katsayı
Ki-Kare İstatistiği	6.865
P-Değeri	.231

Yukarıda sunulmuş olan sabit etkiler ve tesadüfi etkiler arasındaki seçim yaklaşımını Model -2 için de aynı adımlarla uyguladığımız takdirde;

Tablo 4.16: Model 2 F Testi Sonuçları

Regresyon Sonuçları							
oky	Katsayı	Standart Hata	t-değeri	p-değeri	[95% Güven Aralığı]		Sig
ag	4.759	.298	15.98	0.000	4.175	5.344	***
pm	-4.798	.382	-12.56	0.000	-5.548	-4.048	***
D1.perm	-7.646	2.716	-2.81	0.005	-12.981	-2.31	***
D1.opo	-3.53	1.159	-3.05	0.002	-5.807	-1.253	***
fdggy	-5.766	.288	-20.02	0.000	-6.332	-5.2	***
Constant	-12.117	2.005	-6.04	0.000	-16.056	-8.179	***
Ortalama Bağımlı Değ.		10.268	Standart Sapma Bağımlı Değ.		12.517		
R-Kare		0.510	Gözlem Sayısı		575		
F-test		113.817	Prob > F		0.000		
Akaike Bilgi Kriterleri (AIC)		3926.470	Bayesian Bilgi Kriterleri (BIC)		3952.596		

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Model-2 için F Testi sonuçları yukarıdaki regresyon tablosunda yer almaktadır. Olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. H_0 hipotezi reddedilirse (en az bir grup/zamana özgü kesişim u_i sıfır değildir), sabit etki modelinde önemli bir sabit etki veya uyum iyiliğinde önemli bir artış olduğu sonucuna varabiliriz; bu nedenle sabit etki modeli, havuzlanmış en küçük kareler yönteminden daha iyi sonuç daha iyi sonuçlar verebilir.

Tablo 4.17.: Model 2 Breusch-Pagan LM Testi

Tesadüfi Etkiler için Breusch ve Pagan Lagrangian Çarpan Testi		
$aky[Banka,t] = Xb + u[Banka] + e[Banka,t]$		
	Var	sd = sqrt(Var)
oky	156.6898	12.51746
e	55.69093	7.462636
u	30.78677	5.548583
Test: Var(u) = 0		
chibar2(01) =	1166.13	
Prob > chibar2 =	0.0000	

Model-2 için Breusch-Pagan LM Test sonuçları yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. Bu nedenle panel verilerinde önemli bir rasgele etki olduğu ve rasgele etki modelinin heterojenliği havuzlanmış en küçük kareler yönteminden daha iyi sonuç daha iyi ele alabildiği sonucuna varabiliriz.

Her iki test sonucuna göre sabit etkiler veya tesadüfi etkiler modellerinin havuzlanmış en küçük kareler yönteminden daha iyi sonuç verebileceği anlaşılmıştır. Bu nedenle iki modelden birisine karar verebilmek için son aşamada Hausman testi sonuçları esas alınır. Model-2 için elde edilen Hausman test sonuçları aşağıda sunulmuştur:

P-value değeri $0.2686 > 0,05$ olduğundan sabit etkiler varsayımları red edilir, bu durumda Model-2 için de tesadüfi etkiler modelinin daha tutarlı sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Hausman (1978) Spesifikasyon Testi	
	Coef.
Ki-Kare İstatistiği	6,410
P-Değeri	.2686

Her iki model için de tesadüfi etkiler modelinin kullanılmasının daha uygun olacağı varsayılmaktadır.

4.6.5. Heteroskedasite (Değişen Varyans)

Panel veri analizinde temel varsayımlardan birisi, hata terimlerinin varyansının sabit olması (homoskedasite) üzerinedir. Eğer varyans sabit değil ise bu durumda hata terimlerinin varyansları birbirinden farklı olduğundan değişen varyans (heteroskedasite) sorunu oluşur. Bu durumun tespiti için Levene,Brown-Forsythe testi uygulanacaktır:

Tablo 4.18: Model 1 Levene,Brown-Forsythe Testi

Model -1			
e[Banka,t]			
H0 : Birimlerin varyansı eşittir.			
BANKA	Mean	Std.Dev.	Freq.
AKBANK	0.037	0.122	25
ALTERNATI	0.007	0.563	25
ANADOLU	0.006	0.320	25
ARAPTURK	0.035	0.397	25
BURGAN	-0.001	0.444	25
CITIBANK	-0.021	1.066	25
DENIZBANK	0.005	0.354	25
DEUTSCHE	0.003	1.236	25
FIBABANK	-0.008	0.726	25
GARANTI	0.020	0.386	25
HALK	0.034	0.114	25
HSBC	-0.043	0.611	25
ICBC	-0.012	0.549	25
INGBANK	-0.018	0.433	25
ISBANK	0.025	0.162	25
QNB	0.001	0.482	25
SEKERBANK	-0.034	0.251	25
TEB	-0.015	0.479	25
TURKISH	-0.025	0.353	25
TURKLAND	-0.083	1.553	25
VAKIFBANK	0.026	0.127	25
YAPIKREDI	0.020	0.279	25
ZIRAAT	0.042	0.144	25
Total	-9.209e-10	0.591	575
W0 = 13.7103019 df(22, 552) Pr > F = 0.000			
W50 = 9.1311811 df(22, 552) Pr > F = 0.000			
W10 = 12.5335275 df(22, 552) Pr > F = 0.000			

Levene,Brown-Forsythe testi sonuçlarına göre W0, W50 ve W10 için $Pr > F$ değerleri 0.000 çıktığından ve 0,05'ten küçük olduğundan “birimlerin varyansları eşittir” şeklinde ifade eden H0 hipotezi reddedilir ve Model-1’de heteroskedasite yani değişen varyans vardır. Model-2 için de aynı yaklaşım uygulandığında:

Tablo 4.19.: Model 2 Levene,Brown-Forsythe Testi

Model -2			
e[Banka,t]			
H0 : Birimlerin varyansı eşittir.			
BANKA	Mean	Std.Dev.	Freq.
AKBANK	0.372	2.175	25
ALTERNATIF	0.293	6.068	25
ANADOLU	-0.068	4.243	25
ARAPTURK	-0.003	6.715	25
BURGAN	0.078	5.100	25
CITIBANK	-0.653	6.919	25
DENIZBANK	0.182	3.083	25
DEUTSCHE	-0.560	7.626	25
FIBABANK	0.187	8.607	25
GARANTI	0.225	3.132	25
HALK	0.679	2.763	25
HSBC	-0.499	8.232	25
ICBC	-0.138	5.218	25
INGBANK	-0.184	3.905	25
ISBANK	0.334	1.941	25
QNB	0.150	6.441	25
SEKERBANK	-0.397	4.905	25
TEB	-0.017	5.103	25
TURKISH	-0.339	2.884	25
TURKLAND	-1.272	26.081	25
VAKIFBANK	0.538	2.433	25
YAPIKREDI	0.294	3.345	25
ZIRAAT	0.798	4.573	25
Total	1.810e-08	7.301	575
W0 = 7.5922461 df(22, 552) Pr > F = 0.000			
W50 = 4.8952691 df(22, 552) Pr > F = 0.000			
W10 = 5.8666546 df(22, 552) Pr > F = 0.000			

Levene,Brown-Forsythe testi sonuçlarına göre W0, W50 ve W10 için $Pr > F$ değerleri 0.000 çıktığından ve “< 0,05, küçüktür 0,05” olduğundan, “birimlerin varyansları eşittir” şeklinde ifade eden H0 hipotezi reddedilir. Model-2’de heteroskedasite yani değişen varyans vardır.

4.6.6. Otokorelasyon

Otokorelasyon, hata terimleri arasında bir ilişki olması durumudur. Genelde zaman serilerinde karşılaşılr. Otokorelasyon fonksiyonu bir serideki komşu veri noktalar arasında ne kadar korelasyon olduğunu gösterir (Kutlar ve Babacan, 2012: 95). Otokorelasyon panel verilerde de rastlanan bir durumdur. Zaman periyodunun büyüklüğüne veya küçüklüğüne göre değişebilir. Eğer günlük, aylık gibi periyotlarla çalışılırsa otokorelasyon daha büyük olur, yıllık periyotlarda ise daha küçük olur.

Otokorelasyonun varlığı durumunda hata teriminin varyansı yanlış hesaplanır ve En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) tahmincilerine göre yapılan öngörüler etkin olmaz. Tesadüfi Etkiler Modelinden oluşan Model-1’de otokorelasyon varlığını test etmek için Bhargava,Franzini-Narendranathan’ın Durbin-Watson Testi ve Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testi kullanılacaktır.

Tablo 4..20: Model 1 Otokorelasyon Testi

Regresyon Sonuçları							
aky	Katsayı	Standart Hata	t-değeri	p-değeri	[95% Güven	Aralığı]	Sig
ag	.647	.026	25.28	0.000	.597	.697	***
pm	-.652	.035	-18.79	0.000	-.72	-.584	***
D.perm	-.616	.135	-4.55	0.000	-.882	-.35	***
D.opo	-.409	.055	-7.46	0.000	-.516	-.301	***
fdggy	-.695	.025	-27.75	0.000	-.745	-.646	***
Constant	-1.744	.206	-8.48	0.000	-2.147	-1.341	***
Ortalama Bağımlı		1.260	Standart Sapma Bağımlı		1.350		
Değ			Değ				
Overall r-squared		0.589	Gözlem Sayısı		575		
Ki-Kare		1069.390	Prob > chi2		0.000		
R-squared within		0.670	R-squared between		0.481		
rho_ar .75811829 (tahmini otokorelasyon katsayısı)							
sigma_u .59513312							
sigma_e .4157577							
rho_fov .6720265 (fraction of variance due to u_i)							
theta .54109744							
modified Bhargava et al. Durbin-Watson = .52600623							
Baltagi-Wu LBI = .7113037							

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Test sonuçları 2'den çok küçük oldukları için Model 1'de otokorelasyonun var olduğu söylenebilir. Aynı şekilde Model 2'de de otokorelasyon varlığını test etmek için Bhargava,Franzini-Narendranathan'ın Durbin-Watson Testi ve Baltagi-Wu'nun Yerel En iyi Değişmez Testi kullanılacaktır.

Tablo 4.21.: Model 2 Otokorelasyon Testi

Regresyon Sonuçları								
oky	Katsayı	Standart Hata	t- değeri	p-değeri	[95% Güven	Aralığı]	Katsayı	Sig
ag	6.095		.326	18.67	0.000	5.455	6.734	***
pm	-6.539		.442	-14.80	0.000	-7.405	-5.673	***
D.perm	-8.549		1.757	-4.87	0.000	-11.993	-5.105	***
D.opo	-3.78		.711	-5.32	0.000	-5.173	-2.387	***
fdggy	-6.935		.321	-21.60	0.000	-7.565	-6.306	***
Constant	-16.477		2.518	-6.54	0.000	-21.413	-11.542	***
Ortalama Bağımlı Değ			10.268	Standart Sapma Bağımlı Değ			12.517	
Overall r-squared			0.373	Gözlem Sayısı			575	
Ki-Kare			631.382	Prob > chi2			0.000	
R-squared within			0.508	R-squared between			0.186	
rho_ar .73878194 (estimated autocorrelation coefficient)								
sigma_u 6.8252676								
sigma_e 5.3702851								
rho_fov .61763006 (fraction of variance due to u_i)								
theta .52212042								
modified Bhargava et al. Durbin-Watson = .62750463								
Baltagi-Wu LBI = .70511078								
*** p<.01, ** p<.05, * p<.1								

Test sonuçları 2'den çok küçük oldukları için Model-2'de otokorelasyonun var olduğu söyleyebilir. Bu durumda:

Model - 1 için	Durum
Değişen Varyans	Var
Oto Korelasyon	Var
Birimler Arası Korelasyon	Var

Bunlardan en az bir tanesinin varlığı durumunda ya parametre tahminlerine dokunmadan standart hatalar düzeltilmeli (dirençli standart hatalar elde edilmeli) ya da varlıkları halinde uygun yöntemlerle tahminler yapılmalıdır.

Model -2 için	Durum
Değişen Varyans	Var
Oto Korelasyon	Var
Birimler Arası Korelasyon	Var

Bunlardan en az bir tanesinin varlığı durumunda ya parametre tahminlerine dokunmadan standart hatalar düzeltilmeli (dirençli standart hatalar elde edilmeli) ya da varlıkları halinde uygun yöntemlerle tahminler yapılmalıdır (Tatoğlu, 2018).

4.7. Model 3

Panel data setinde yer alan değişkenlere ait temel bilgiler şu şekildedir:

Tablo 4.22.: Model 3, Temel Değişken Bilgileri

Değişkenlerin Temel Bilgileri				
Değişken	Değişken Tipi	Değişken Formatı	Değer Etiketi	Değişken Açıklaması
km	double	%10.0g	bağımlı değişken	Kaynak Maliyeti
tmo	double	%10.0g	bağımsız değişken	Toplam Mevduat Oranı
mdko	double	%10.0g	bağımsız değişken	Mevduat Dışı Kaynak Oranı (%)
mako	double	%10.0g	bağımsız değişken	Maliyetsiz Kaynak Oranı
ypp	byte	%8.0g	bağımsız değişken	YP Pasif Oranı
kr1	double	%10.0g	bağımsız değişken	Kur Riski (Net Bilanço Pozisyonu) Oranı
fr1	double	%10.0g	bağımsız değişken	Faiz Riski-1 Oranı
krdr1	double	%10.0g	bağımsız değişken	Takipteki Krediler
ln_oab	float	%9.0g	bağımsız değişken	Ortalama Aktif Büyüklüğün logaritması
Banka	long	%10.0g	Birim	Banka
Donem	long	%8.0g	Zaman	2009H1-2021H2
e	double	%10.0g	kontrol değişkeni	Enflasyon (TÜFE)
tcmb	double	%10.0g	kontrol değişkeni	TCMB FAİZ

Panel data setinde yer alan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiksel bilgileri şu şekildedir:

Tablo 4.23.: Model 3, Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı İstatistikler					
Değişken	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
km	598	7.606	2.606	1.06	23.18
e	598	11.187	6.241	5.73	36.08
tcmb	598	10.042	5.118	4.5	24
tmo	598	61.201	11.503	14.93	84.53
mdko	598	19.546	11.115	0	66.2
mako	598	27.189	9.138	10.1	72.7
ypp	598	44.584	13.658	14	84
kr1	598	-5.172	6.749	-56.23	32.24
fr1	598	-.067	.151	-.56	.54
krdr1	598	4.759	6.213	0	88.17
ln oab	598	24.034	1.803	20.45383	27.74114

Birimler Arası Korelasyonun varlığı hakkında Pesaran Testi:

Pesaran's Test Kesit Bağımsızlığı	
Model (km)	Coef.
Test Değeri	14.929
Olasılık	0,0000

Test sonucu “< 0,05, küçüktür 0,05” olduğundan, “birimler arası korelasyon olmadığı” ifade eden H0 hipotezi reddedilir ve modelimizde birimler arası korelasyon olduğu sonucuna varılır.

Model 1 ve Model 2 kapsamında değinildiği üzere, panel veri analizinin temel varsayımlarından biri, analiz edilen verilerin durağan olması yani birim kök olmamasıdır. Model 1 ve Model 2’ dekiye benzer bir şekilde Model 3 analizinde de yatay kesit

bağımlılığı söz konusu olduğundan Pesaran'ın basit panel birim kök testi (CADF) kullanılacaktır:

Tablo 4.24.: Model 3 Panel Veri Birim Kök Testi

Pesaran's CADF Testi (pescadf)								
Değişken	lags()	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	P-Değeri	Sonuç
km	0	-2.293	-2.070	-2.150	-2.300	-2.655	0.004 ***	Birim Kök Yok
tmo	0	-2.515	-2.070	-2.150	-2.300	-3.743	0.000 ***	Birim Kök Yok
mdko	0	-2.257	-2.070	-2.150	-2.300	-2.483	0.007 ***	Birim Kök Yok
mako	0	-2.157	-2.070	-2.150	-2.300	-1.990	0.023 **	Birim Kök Yok
ypp	0	-2.778	-2.070	-2.150	-2.300	-5.033	0.000 ***	Birim Kök Yok
kr1	0	-2.486	-2.070	-2.150	-2.300	-3.603	0.000 ***	Birim Kök Yok
fr1	1	-5.292	-2.070	-2.150	-2.300	-	0.000 ***	Birinci Fark;Birim Kök Yok
krdr1	0	-2.514	-2.070	-2.150	-2.300	-3.737	0.000 ***	Birim Kök Yok
ln_oab	1	-2.513	-2.070	-2.150	-2.300	-3.733	0.000 ***	Birinci Fark;Birim Kök Yok
*** p<.01, ** p<.05, * p<.10								

Test sonuçlarına göre “fr1” ve “ln_oab” değişkenleri hariç diğerlerinde birim kök olmadığı görülmüştür. Birinci farkları alınarak test tekrarlandığında bu kez “fr1” ve “ln_oab” değişkenlerinde de birim kök olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla model regresyon sürecinde “fr1” ve “ln_oab” değişkenlerinin birinci farkına göre analizler yapılacaktır.

Tablo 4.25.: Model 3 Korelasyon Matrisi

	km	e	tcmb	tmo	mdko	mako	ypp	kr1	fr1	krdr1	ln_oab
km	1										
e	0.041	1									
tcmb	0.322	0.656	1								
tmo	0.253	0.069	0.106	1							
mdko	-0.274	-0.086	-0.175	-0.936	1						
mako	-0.319	0.186	0.161	-0.055	-0.102	1					
ypp	-0.317	0.38	0.304	-0.197	0.157	-0.043	1				
kr1	-0.041	-0.073	-0.047	0.241	-0.172	-0.083	-0.167	1			
fr1	-0.25	0.09	0.126	-0.135	0.061	0.631	0.076	-0.077	1		
krdr1	0.53	0.12	0.228	0.249	-0.295	-0.088	-0.138	-0.006	-0.058	1	
ln_oab	-0.061	0.237	0.188	0.05	-0.04	0.095	-0.056	-0.149	-0.254	-0.087	1

Panel veriyi oluşturan birimlerin benzer özelliklere sahip olması durumunda homojen bir panel veri, birbirinden farklı özelliklere sahip olması durumunda ise heterojen bir panel veri seti söz konusudur. Özellikleri bakımından birbirinden çok farklı olmayan, benzer özelliklere sahip panel veri setleriyle yapılan analizler daha doğru sonuçları üretmektedir.

Üçüncü model kapsamında bir bağımlı değişkenin, beş bağımsız değişken ile istatistiksel ilişkileri incelenmektedir. Bu çerçevede regresyon modellerinin aşağıda sunulduğu üzere oluşturulması tasarlanmaktadır:

$$km_{i,j} = \beta_0 + \beta_1 tmo_{i,j} + \beta_2 mdko_{i,j} + \beta_3 mako_{i,j} + \beta_4 ypp_{i,j} + \beta_5 kr1_{i,j} + \beta_6 D.fr1_{i,j} + \beta_7 krdr1_{i,j} + \beta_8 D.ln_oab_{i,j} + \beta_9 tcmb_{i,j}$$

(Denklem 3)

Model tanımlandıktan sonra homojenlik varsayımının sınanması amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) testi uygulanmıştır. Test ile ilgili hipotezler şu şekilde kurulmuştur:

H0: Modelin eğim parametreleri (katsayıları) homojendir.

H1: Modelin eğim parametreleri (katsayıları) homojen değildir.

Tablo 4.26.: Model 3 Pesaran Yamagata (2008) Test Sonuçları

Eğim Heterojenliği Testi (xthst)					
(Pesaran, Yamagata. 2008. Journal of Econometrics)					
HO: Eğim katsayıları homojendir.					
Model	Delta	p-değeri	Düzeltilmiş Delta	p-değeri	Sonuç
model (km)	8.102	0.000	10.460	0.000	H0 red edilir, heterojenik

Homojenlik varsayımının sınanması ile ilgili olarak H0 hipotezi reddedilir. Eğim katsayılarının heterojenik olduğu anlaşılmıştır. Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi (sabit katsayılı model) ile sabit etkiler modeli arasında F testi ile karşılaştırma yapılırken H0 hipotezi iki modelin artıklarının kareleri toplamı arasında fark olmadığını, H1 hipotezi ise iki yaklaşımın artıkları arasında fark olduğunu gösterecektir (Güriş, 2018: 36).

Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile sabit etkiler modeli arasında tercih yapmak üzere yapılan F testinin sonuçları Tablo 4.28’de sıralanmıştır:

Tablo 4.27: Model 3 F Testi Sonuçları

Regresyon Sonuçları							
km	Katsayı	Standart Hata	t-değeri	p-değeri	[95% Güven	Aralığı]	Sig
tcmb	.18	.013	14.24	0.000	.155	.205	***
tmo	.041	.022	1.86	0.063	-.002	.084	*
mdko	.035	.023	1.55	0.123	-.01	.08	
mako	-.052	.011	-4.67	0.000	-.074	-.03	***
ypp	-.052	.007	-8.00	0.000	-.065	-.04	***
kr1	-.039	.01	-3.82	0.000	-.059	-.019	***
D.fr1	.991	.769	1.29	0.198	-.52	2.501	
krdr1	.094	.011	8.78	0.000	.073	.115	***
D.ln_oab	-7.135	.92	-7.76	0.000	-8.941	-5.328	***
Constant	6.2	1.911	3.24	0.001	2.446	9.954	***
Ortalama Bağımlı Değ.		7.460	Standart Sapma Bağımlı Değ		2.510		
R-squared		0.524	Gözlem Sayısı		575		
F-test		66.388	Prob > F		0.000		
Akaike Bilgi Kriterleri (AIC)		1858.670	Bayesian Bilgi Kriterleri (BIC)		1902.214		

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Model (km) için F-test sonuçları yukarıdaki regresyon tablosunda yer almaktadır. Prob olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. Sıfır hipotezi reddedilirse (en az bir grup/zamana özgü kesişim u_i sıfır değildir), sabit etki modelinde önemli bir sabit etki veya uyum iyiliğinde önemli bir artış olduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle sabit etki modeli, havuzlanmış OLS'den daha iyi sonuçlar verebilir.

Breusch ve Pagan'ın (1980) Lagrange çarpanı (LM) testi, $H_0: \theta_u^2 = 0$ yani bireysel (veya zamana) özgü varyans bileşenlerinin sıfır olup olmadığını inceler. LM istatistiği ki-kare dağılımını bir serbestlik derecesiyle takip eder.

Sıfır hipotezi reddedilirse, panel verilerinde önemli bir rasgele etki olduğu ve rasgele etki modelinin heterojenliği havuzlanmış OLS'den daha iyi ele alabildiği sonucuna varılabilir.

Tablo 4.28: Model 3 LM Testi Sonuçları

Tesadüfi Etkiler için Breusch ve Pagan Lagrangian Çarpan Testi		
$km[Banka,t] = Xb + u[Banka] + e[Banka,t]$		
	Var	sd = sqrt(Var)
km	6.301962	2.510371
e	1.517511	1.231873
u	0.4059139	0.6371137
Test: Var(u) = 0		
chibar2(01) =	328.01	
Prob > chibar2 =	0	

Model (ag) için Breusch-Pagan LM Test sonuçları yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Prob olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. Bu nedenle panel verilerinde önemli bir rasgele etki olduğu ve rasgele etki modelinin heterojenliği havuzlanmış OLS'den daha iyi ele alabildiği sonucuna varabiliriz.

Her iki test sonucuna göre sabit etkiler veya tesadüfi etkiler modellerinin OLS'ye göre daha iyi sonuçlar verebileceği anlaşılmıştır. Bu nedenle iki modelden birisine karar verebilmek için son aşamada Hausman testi sonuçlarına bakılır.

Model (km) için elde edilen hausman test sonuçları aşağıdaki gibidir.

P-value değeri $0.000 < 0,05$ olduğundan tesadüfi etkiler varsayımları red edilir, bu durumda model (km) için sabit etkiler modelinin daha tutarlı sonuçlar vereceğine karar kılınır.

Hausman (1978) Spesifikasyon Testi	
	Coef.
Ki-Kare Test Değeri	68.57
P-Değeri	0.0000

H_0 hipotezi reddedilirse, bireysel etkilerin u_i 'nin modeldeki en az bir bağımsız değişken ile ilişkili olduğu ve bu nedenle tesadüfi etkiler modelinin tahminlerinin sorunlu olduğu sonucuna varılabilir. Bu durumda sabit etkiler modelinin seçilmesi gerekir. Model-1 için elde edilen Hausman test sonuçları aşağıda sunulmuş olup P-value değeri $0.0000 <$

0,05 olduğundan sabit etkiler varsayımı red edilemez. Bu durumda Model-3 için sabit etkiler modelinin daha tutarlı sonuçlar vereceğine karar kılınır. Bu defa Heteroskedasite (Değişen Varyans) için Wald-Testi uygulanacaktır:

Tablo 4.29.: Model 3 Wald Testi Sonuçları

Wald Test	
Grup bazında değişen varyans için sabit etkiler modelinde Modifiye Edilmiş Wald Testi	
H0: $\sigma(i)^2 = \sigma^2$ for all i	
chi2 (23) =	229.48
Prob>chi2 =	0.0000

Test sonuçlarına göre $Pr>chi2$ değeri “< 0,05, küçüktür 0,05” olduğundan, “birimlerin varyansları eşittir” şeklinde ifade eden H0 hipotezi reddedilir ve modelimizde heteroskedasite yani değişen varyans vardır.

Sabit Etkiler Modelinden oluşan Model-3’de otokorelasyon varlığını test etmek için Bhargava,Franzini-Narendranathan’ın Durbin-Watson Testi ve Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testi kullanılacaktır.

Tablo 4.30.: Model 3 Otokorelasyon Testi

Regresyon Sonuçları							
km	Katsayı	St.Hata	t-değeri	p-değeri	[95% Güven	Aralığı]	Sig
tcmb	.15	.012	12.93	0.000	.127	.172	***
tmo	.032	.022	1.49	0.137	-.01	.075	
mdko	.019	.022	0.86	0.389	-.025	.063	
mako	-.041	.014	-2.95	0.003	-.069	-.014	***
ypp	-.019	.009	-2.16	0.032	-.036	-.002	**
kr1	-.004	.01	-0.38	0.701	-.023	.015	
D	1.197	.473	2.53	0.012	.268	2.125	**
krdr1	.058	.011	5.42	0.000	.037	.079	***
D	-5.161	.88	-5.86	0.000	-6.89	-3.432	***
Constant	5.48	.599	9.14	0.000	4.302	6.657	***
Ortalama Bağımlı Değ		7.460	Standart Sapma Bağımlı Değ		2.510		
Overall r-squared		0.513	Gözlem Sayısı		552		
F-test		35.130	Prob > F		0.000		
Akaike crit. (AIC)		1461.830	Bayesian crit. (BIC)		1504.967		
<i>rho_ar</i> .70005489							
<i>sigma_u</i> 1.4236362							
<i>sigma_e</i> .92028452							
<i>rho_fov</i> .70528089 (fraction of variance because of <i>u_i</i>)							
F test that all <i>u_i</i> =0: F(22,520) = 3.59				Prob > F = 0.0000			
modified Bhargava et al. Durbin-Watson = .72913407							
Baltagi-Wu LBI = .87381846							
*** <i>p</i> <.01, ** <i>p</i> <.05, * <i>p</i> <.1							

Durbin-Watson ve Baltagi-Wu Test sonuçları 2’den çok küçük oldukları için Model 3’de otokorelasyonun var olduğunu söyleyebiliriz.

Model (km) için	Durum
Değişen Varyans	Var
Oto Korelasyon	Var
Birimler Arası Korelasyon	Var

Bunlardan en az bir tanesinin varlığı durumunda ya parametre tahminlerine dokunmadan standart hatalar düzeltilmeli (dirençli standart hatalar elde edilmeli) ya da varlıkları halinde uygun yöntemlerle tahminler yapılmalıdır (Tatoğlu, 2018).

4.8. Model 4

Panel data setinde yer alan değişkenlere ait temel bilgiler şu şekildedir:

Tablo 4.31: Model 4 Temel Değişken Bilgileri

Değişken (STATA)	Değişken Tipi	Değişken Formatı	Değer Etiketi	Değişken Etiketi
ag	double	%10.0g	Bağımlı	Aktif Getirisi
nko	byte	%8.0g	Bağımlı	Nakdi Krediler / Toplam Aktifler
bko	double	%10.0g	Bağımsız	Bireysel Kredi Oranı (%)
c	double	%10.0g	Bağımsız	Çeşitlendirme
oab	double	%15.0g	Bağımsız	Ortalama Aktif Büyüklüğü
lnoab	float	%9.0g	Bağımsız	Ortalama Aktif Büyüklüğün logaritması
krdr1	double	%10.0g	Bağımsız	Takipeki Krediler
gsyh	double	%10.0g	Kontrol	GSYH Değişim Oranı
Banka	Long	%10.0g	Birim	BANKA
Donem	Long	%8.0g	Zaman	Zaman Frekansı
kukla	float	%9.0g	Kontrol	h1:haziran h2:aralık

Panel data setinde yer alan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiksel bilgileri şu şekildedir:

Tablo 4.32.: Model 4 Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı İstatistikler						
Değişken	Değişken Tipi	Gözlem	Ortalama	Std. Sapma	Min	Max
ag	bağımlı değişken	598	9.223	2.248	3.25	18
nko	bağımsız değişken	598	59.754	13.355	4	100
bko	bağımsız değişken	598	19.198	15.879	0	66.71
c	bağımsız değişken	598	.363	.0999	0	.83
oab	bağımsız değişken	598	9,85E+13	1,53E+14	7,64E+11	1,12E+15
lnoab	bağımsız değişken	598	24.034	1.803	20.454	27.741
krdr1	bağımsız değişken	598	4.759	6.213	0	88.17
gsyh	kontrol değişkeni	598	4.931	4.462	-6.4	11.4
Banka	Birim	598	12	6.639	1	23
Donem	Zaman	598	13.5	7.506	1	26
kukla	kontrol değişkeni	598	.5	.5	0	1

Modelde Birimler Arası Korelasyonun varlığı hakkında Pesaran Testi sonucu aşağıda sunulmuştur:

Pesaran's Test Kesit Bağımsızlığı	
Model - 4	Katsayı
Test Değeri	45.537
Olasılık	0,0000

Test sonucu “< 0,05, küçüktür 0,05” olduğundan, “birimler arası korelasyon olmadığını” ifade eden H0 hipotezi reddedilir ve modelimizde birimler arası korelasyon olduğu sonucuna varılır.

Tablo 4.33.: Model 4 Panel Veri Birim Kök Testi

Pesaran's CADF Testi (pescadf)								
değişken	lags()	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	P-Değeri	Sonuç
ag	0	-3.226	-2.070	-2.150	-2.300	-7.223	0.000 ***	Birim Kök Yok
nko	0	-2.506	-2.070	-2.150	-2.300	-3.701	0.000 ***	Birim Kök Yok
bko	1	-4.065	-2.070	-2.150	-2.300	-11.328	0.000 ***	Birinci Fark, birim kök yok
c	1	-3.809	-2.070	-2.150	-2.300	-10.077	0.000 ***	Birinci Fark, birim kök yok
lnoab	1	-2.513	-2.070	-2.150	-2.300	-3.733	0.000 ***	Birinci Fark, birim kök yok
krdr1	0	-2.514	-2.070	-2.150	-2.300	-3.737	0.000 ***	Birim Kök Yok
*** p<.01, ** p<.05, * p<.10								

Tablo 4.34.: Model 4 Korelasyon Matrisi

	ag	nko	bko	c	lnoab	krdr1	d.bko	d.c	d.lnoab
ag	1.000								
nko	0.324	1.000							
bko	0.119	0.190	1.000						
c	-0.384	-0.546	-0.236	1.000					
lnoab	0.101	0.222	0.591	-0.401	1.000				
krdr1	0.285	0.081	-0.043	-0.095	-0.089	1.000			
d.bko	0.068	0.007	-0.055	0.057	0.022	0.005	1.000		
d.c	0.011	0.039	-0.008	0.204	0.044	0.070	0.146	1.000	
d.lnoab	-0.194	0.029	0.013	-0.051	0.154	-0.298	-0.002	0.016	1.000

Model 4 :

$$ag_{i,j} = \beta_0 + \beta_1 nko_{i,j} + \beta_2 d.bko_{i,j} + \beta_3 d.c_{i,j} + \beta_4 d.lnoab_{i,j} + \beta_5 krdr1_{i,j}$$

(Denklem 4)

Tablo 4.35.: Model 4 Pesaran Yamagata (2008) Test Sonuçları

Eğim Heterojenliği Testi (xthst)					
(Pesaran, Yamagata. 2008. Journal of Econometrics)					
HO: Eğim katsayıları homojendir.					
Model	Delta	p-değeri	Düzeltilmiş Delta	p-değeri	Sonuç
Model (ag)	8.024	0.000	9.456	0.000	H0 red edilir, heterojenik

Tablo 4.36.: Model 4 F Testi Sonuçları

Regression results							
ag	Katsayı	Standart Hata	t-değeri	p-değeri	[95% Güven	Aralığı]	Sig
nko	.012	.008	1.52	0.130	-.003	.027	
dbko	.092	.025	3.68	0.000	.043	.141	***
dc	-1.172	1.704	-0.69	0.492	-4.519	2.175	
dlnoab	-5.622	1.026	-5.48	0.000	-7.637	-3.606	***
krdr1	.054	.013	4.30	0.000	.029	.079	***
Constant	8.621	.501	17.19	0.000	7.636	9.606	***
Ortalama Bağımlı Değ.		9.070	Standart Sapma Bağımlı Değ.		2.096		
R-squared		0.138	Gözlem Sayısı		575		
F-test		17.546	Prob > F		0.000		
Akaike Bilgi Kriterleri (AIC)		2109.379	Bayesian Bilgi Kriterleri (BIC)		2135.505		

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Model 4 için F-test sonuçları yukarıdaki regresyon tablosunda yer almaktadır. Prob olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. Sıfır hipotezi reddedilirse (en az bir grup/zamana özgü kesişim u_i sıfır değildir), sabit etki modelinde önemli bir sabit etki veya uyum iyiliğinde önemli bir artış olduğu sonucuna varabiliriz; bu nedenle sabit etki modeli, havuzlanmış OLS'den daha iyi sonuçlar verebilir.

Breusch ve Pagan'ın (1980) Lagrange çarpanı (LM) testi, $H_0: \Theta_u^2 = 0$ yani bireysel (veya zamana) özgü varyans bileşenlerinin sıfır olup olmadığını inceler. H_0 hipotezi reddedilirse, panel verilerinde önemli bir rasgele etki olduğu ve tesadüfi modelinin heterojenliği havuzlanmış OLS'den daha iyi ele alabildiği sonucuna varılabilir.

Tablo 4.37.: Model 4 LM Testi Sonuçları

Tesadüfi Etkiler için Breusch ve Pagan Lagrangian Çarpan Testi			
ag[Banka,t] = Xb + u[Banka] + e[Banka,t]			
	Var	sd = sqrt(Var)	
ag	4.393494	2.096066	
e	2.362355	1.536996	
u	0.967561	0.983647	
Test: Var(u) = 0			
chibar2(01) =		635	
Prob > chibar2 =		0	

Model (ag) için Breusch-Pagan LM Test sonuçları yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Prob olasılık değeri 0,05 den küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilir. Bu nedenle panel verilerinde önemli bir rasgele etki olduğu ve rasgele etki modelinin heterojenliği havuzlanmış OLS'den daha iyi ele alabildiği sonucuna varılabilir..

Her iki test sonucuna göre sabit etkiler veya tesadüfi etkiler modellerinin OLS'ye göre daha iyi sonuçlar verebileceği anlaşılmıştır. Bu nedenle iki modelden birisine karar verebilmek için son asamada Hausman testi sonuçlarına bakılır. Model 4 için elde edilen Hausman test sonuçları aşağıdaki gibidir.

Hausman (1978) Spesifikasyon Testi	
	Coef.
Ki-Kare İstatistiği	7.770
P-Değeri	0.1696

P-value değeri $0.1696 > 0,05$ olduğundan sabit varsayımları red edilir, bu durumda Model 4 için tesadüfi etkiler modelinin daha tutarlı sonuçlar vereceğine karar kılınır.

Tablo 4.38.: Model 4 Levene,Brown-Forsythe Testi

Model (ag)			
Summary of e[Banka,t]			
H₀ : Birimlerin varyansı eşittir.			
BANKA	Mean	Std.Dev.	Freq.
AKBANK	-0.071	1.103	25
ALTERNATI	0.001	1.523	25
ANADOLU	0.168	1.907	25
ARAPTURK	-0.332	1.030	25
BURGAN	0.034	1.429	25
CITIBANK	0.102	2.284	25
DENIZBANK	0.063	1.020	25
DEUTSCHE	-0.014	2.730	25
FIBABANK	0.088	1.438	25
GARANTI	0.028	2.080	25
HALK	0.022	1.373	25
HSBC	-0.040	1.835	25
ICBC	-0.099	0.878	25
INGBANK	0.046	1.343	25
ISBANK	-0.079	0.947	25
QNBANK	0.100	1.335	25
SEKERBANK	0.150	1.266	25
TEB	0.071	1.290	25
TURKISH	-0.185	1.594	25
TURKLAND	-0.006	1.664	25
VAKIF	-0.009	1.265	25
YAPIKREDI	-0.073	1.149	25
ZIRAAT	0.034	1.250	25
Total	-2,83E-06	1.506	575
W0 = 3.5184257	df(22, 552)	Pr > F = 0.00000017	
W50 = 2.4615260	df(22, 552)	Pr > F = 0.00025947	
W10 = 3.0386029	df(22, 552)	Pr > F = 0.00000518	

Test sonuçlarına göre W0, W50 ve W10 için Pr>F değerleri “< 0,05, küçüktür 0,05” olduğundan, “birimlerin varyansları eşittir” şeklinde ifade eden H0 hipotezi reddedilir ve modelimizde heteroskedasite yani değişen varyans vardır.

Tablo 4.39.: Model 4 Otokorelasyon Testi

Regresyon Sonuçları							
ag	Katsayı	Standart Hata	t-değeri	p-değeri	[95% Güven	Aralığı]	Sig
nko	-.002	.009	-0.18	.859	-.02	.017	
dbko	.024	.016	1.52	0.129	-.007	.056	
dc	-.008	1.137	-0.01	0.994	-2.237	2.221	
dlnoab	-5.803	.956	-6.07	0.000	-7.677	-3.928	***
krdr1	.051	.013	3.89	0.000	.025	.076	***
Constant	9.605	.637	15.08	0.000	8.357	10.853	***
Ortalama Bağımlı Değ		9.070	Standart Sapma Bağımlı Değ			2.096	
Overall r-squared		0.080	Gözlem Sayısı			575	
Ki-Kare		68.128	Prob > chi2			0.000	
R-squared within		0.122	R-squared between			0.021	
rho_ar .69553918 (estimated autocorrelation coefficient)							
sigma_u 1.0117025							
sigma_e 1.1632302							
rho_fov .43066646 (fraction of variance due to u_i)							
theta .42958143							
modified Bhargava et al. Durbin-Watson = .67172745							
Baltagi-Wu LBI = .84677924							
*** p<.01, ** p<.05, * p<.1							

Durbin-Watson ve Baltagi-Wu Test sonuçları 2'den çok küçük oldukları için model-4'de otokorelasyonun var olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durumda;

Model - 1 için	Durum
Değişen Varyans	Var
Oto Korelasyon	Var
Birimler Arası Korelasyon	Var

Bunlardan en az bir tanesinin varlığı durumunda ya parametre tahminlerine dokunmadan standart hatalar düzeltilmeli (dirençli standart hatalar elde edilmeli) ya da varlıkları halinde uygun yöntemlerle tahminler yapılmalıdır (Tatoğlu, 2018).

4.9. Bulgular

4.9.1. Model 1 ve Model 2

Tablo 4.40.: Model-1 için Dirençli Tahmincilerin Regresyon Sonuçları

Banka:23	Zaman: 2009h1 - 2021h2					
Variable (aky)	HEW	PK	PK2	DW	THEIL	NAGAR
ag	0.5757***	0.6780***	0.6832***	0.6467***	0.6267***	0.6468***
pm	-0.5422***	-0.6964***	-0.7188***	-0.6522***	-0.6255***	-0.6522***
D1. perm	-0.5847*	-0.5845***	-0.8599***	-0.6160***	-0.6109***	-0.6160***
D1.opo	-0.3004*	-0.4170***	-0.2869***	-0.4086***	-0.3949***	-0.4086***
fdggy	-0.6503***	-0.7071***	-0.7579***	-0.6954***	-0.6875***	-0.6955***
_cons	-1.6003***	-1.7935***	-1.9681***	-1.7441***	-1.6832***	-1.7443***
N	575	575	575	575	575	575
chi2	496.6227	2.3e+04	3.0e+04	1.1e+03	1.1e+03	1.1e+03
r2_o	0.5832			0.5891	0.5890	0.5891
r2_b	0.4597			0.4806	0.4784	0.4806
r2_w	0.6734			0.6697	0.6707	0.6697
legend: * p<.1; ** p<.05; *** p<.01						
HEW: Huber,Eicker ve White Tahmincisi						
PK: Parks ve Kmenta Tahmincisi (GLS in heteroskedastic with cross sectional corr and common AR(1))						
PK2: Parks ve Kmenta Tahmincisi (GLS in heteroskedastic with cross sectional corr and panel specific AR(1))						
DW: AR(1) residual linear regression model based on Durbin Watson						
THEIL: AR(1) residual linear regression model based on adjusted auto correlation						
NAGAR: AR(1) residual linear regression model based on adjusted Durbin Watson						

Model 1'in dirençli tahminci sonuçları Tablo 3.37'de sunulmuştur. Huber Eicker ve White Tahmincisinin personel maliyeti ve operasyonel maliyet için önerdiği sonuç % 10 düzeyinde anlamlıdır. Diğer tahmincilerde söz konusu maliyetler için anlamlılık düzeyi %1'dir. Denklemin tahmin gücünü yansıtan belirleme katsayısı %58,3'tür.

Huber Eicker ve White Tahmincisi de dahil olmak üzere tüm tahmincilere göre aktif getirisi ile pasif maliyetinin katsayıları birbirine yakındır. Bu iki değişken de ortalama aktif getirisi ve ortalama pasif maliyeti faiz oranlarını temsil etmektedir. Dirençli tahmincilere göre aktif getirisi ve pasif maliyetinin aktif karlılığı açısından elastitesini,

(pasif maliyetininki biraz daha fazla olmak)³² üzere %70’ler civarında ölçmüşlerdir. Yani pasif maliyeti ortalama faiz oranındaki bir birim artış, banka aktif karlılığını 0,7 birim azaltmaktadır. Benzer şekilde aktif getirisindeki bir birim artış pasif maliyetinden biraz daha az olmak üzere banka aktif karlılığını 0,7 birim artırmaktadır. Buradan bankaların geneli için aktif getirisi ile pasif maliyeti arasında bir uyum olduğundan söz edilebilir. Bu ise doğal bir sonuçtur; son aşamada birer faiz oranından ibaret olan aktif getirisi ve pasif maliyeti aynı aktif büyüklüğü üzerinden hesaplanmaktadır.

Diğer taraftan tüm tahminciler göre aktif karlılığını, aktif getirisi ile pasif maliyetinden daha fazla etkileyen değişken Faiz Dışı Gelir Gider Yönetimidir. Değişkenin (-) işaretli olması, aktif karlılığına katkıyı, (+) işaretli olması ise aktif karlılığına olumsuz yükü temsil etmektedir. Bu değişken personel ve operasyonel maliyet haricindeki faiz dışı giderlerin, faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmını temsil etmektedir. Yani bu değişkenin doğası faiz dışı giderler ve çoğu banka için bunu karşılamaya yetmeyen faiz dışı gelir kısmından oluşmaktadır. FDGGY değişkeninin bileşenleri incelenecek olursa, bu değişkenin birinci unsuru net komisyon gelirleridir. Net komisyon gelirleri, bütün bankalar için pozitif sonuçlanmaktadır. Yani tüm bankaların bankacılık hizmet gelir giderleri ile gayrinakdi kredi komisyon gelir giderleri banka lehine sonuçlanmaktadır. Ancak doğal olarak bu kalem ne kadar artırılırsa FDGGY’ye olumlu katkısı o derece fazla olacaktır.

Tablo 4.41.: 31.12.2021 Mevduat Bankaları Gelir Tablosu (Milyon TL)

Net Faiz Geliri	240,743
Net Komisyon Geliri	53,688
Temettü Geliri	888
Ticari Kar Zarar (Net)	-25,551
Diğer Faaliyet Gelirleri	40,725
Beklenen Zarar Karşılıkları	-97,932
Diğer Karşılık Giderleri	-21,376
Personel Giderleri	-43,597
Operasyonel Giderler	-63,392
Özkaynak Yöntemi Uygulanan Ortaklıklar. Kar / Zarar	14,794
Vergi Karşılığı (+/-)	-21,381
Net Dönem Karı (Zararı)	77,609

³² Huber,Eicker ve White Tahmincisi içinse tersi söz konusudur. Aktif getirisindeki artışın ROA’yı etkilemesi pasif maliyetinin etkilemesinden biraz daha fazladır.

31.12.2021 tarihinde tüm mevduat bankalarının konsolide faaliyet sonucunu gösteren Tablo 3.38'e göre gri ile işaretli alanlar FDGGY'nin bileşenlerini oluşturmaktadır. Tablo içeriğine göre net komisyon gelirlerinin maksimize edilmesi haricinde, minimize edilmesi (veya banka ve konjonktüre göre pozitif sonuçlanması halinde maksimize edilmesi) gereken en önemli tutarlar kur riskini temsil eden ticari kar zarar ve kredi riskini temsil eden genel kredi karşılıkları ve özel (donuk alacaklar için) zarar karşılıklarıdır. Daha önce de anıldığı üzere ticari kar zarar üzerine etkili olan en önemli parametre bilanço içi açık pozisyonlardan kaynaklanan kur değerlemeleri ve kur riski ile faiz riskinden korunmak için türev finansal enstrümanlara ödenen prim giderleridir. Beklenen zarar karşılıkları ise ağırlıklı olarak canlı krediler için ayrılan genel karşılıklar ve donuk krediler için ayrılan özel karşılıklardan oluşmaktadır. Genel karşılıklar kredi vadesi dolup tahsilatı yapıldığında diğer faaliyet gelirleri olarak FDGGY'ye olumlu katkı yapmaktadır. Ancak donuk alacaklar, tahsilat yapılana veya teminatlar nakde çevrilene kadar burada kalmaktadır. Tahsilat yapılamaması halinde kredinin tasfiyesi yapılmakta ve zarar olarak, karşılık ayrıldığı dönem dahilinde muhasebeleştirilmektedir.

Dirençli tahminlere göre yatay kesitlerin zaman serisi boyutu içerisinde personel giderlerinin, operasyonel giderlere göre katsayısı daha fazladır. Yani personel giderlerindeki artış aktif karlılığı üzerinde operasyonel giderlere nazaran daha fazla etkili olmaktadır. Bu durum 31.12.2021 personel ve operasyonel maliyetleri ile kıyaslandığında çelişiyor gibi görünebilir. Ama genel olarak gözlem döneminin son iki senesini kapsayan yüksek enflasyon ortamında personel giderleri, operasyonel giderlerden sonra enflasyona uyum sağlamaktadır. Bu ise özellikle gözlem döneminin son iki senesinde operasyonel giderlerin personel giderlerinden daha anlamlı olmasına yol açmıştır.

Tanımlayıcı istatistikler kapsamına bazı bankaların Model 1 kapsamındaki temel değişkenleri sunulmuştur. Bu bankalar, tüm bankalardan örnek olarak seçilmiş yedi adet büyük bankadan üç adet orta ölçekli bankadan, iki adet özel sermayeli bankadan ve iki adet yabancı bankadan oluşmaktadır. Büyük bankalar 30.06.2022 sonu itibarıyla aktif büyüklükleri 500 Milyar TL'nin üzerinde olan tüm bankaları kapsamaktadır. Üç büyük kamu, üç özel sermayeli banka ile araştırma döneminin sonu itibarıyla bir adet yabancı sermayeli bankadan oluşmaktadır. Yabancı sermayeli banka, bankanın teşhirinden kaçınmak amacıyla özel banka sınıfı içinde gösterilmiştir.

30.06.2022 tarihi itibariyle aktif büyüklükleri 100 Milyar TL ve 500 Milyar TL arasında bulunan üç adet banka, orta büyüklükte bankalar sınıfında gösterilmiştir. Bu bankaların tümünde yabancı sermaye çoğunluktadır. Aktif büyüklükleri 100 Milyar TL'nin altında bulunan iki adet özel sermayeli banka ile iki adet yabancı sermayeli banka ise küçük banka olarak sınıflandırılmıştır. Bundan sonra sunulacak tüm tanımlayıcı istatistikler bu ondört bankanın verileri üzerinden sunulacaktır.

Tanımlayıcı istatistikler kapsamında ondört bankanın aktif getirisi, pasif maliyeti ve ikisinin farkı net faiz marjı Şekil 3.2.'de sunulmuştur. Buna göre araştırma dönemi başı itibariyle yüksek net faiz marjına sahip büyük kamu bankaları 2012-2019 döneminde de yüksek faiz marjlarını korumuşlar. Ancak 2018 Haziran kur atağından sonra dahi düşmeyen faiz marjları, pandemiyle birlikte düşmeye başlamıştır. Burada kamu bankalarından birinin net faiz marjındaki bozulmanın pandemi döneminden çok önce bozulmaya başladığı dikkat çekmektedir.

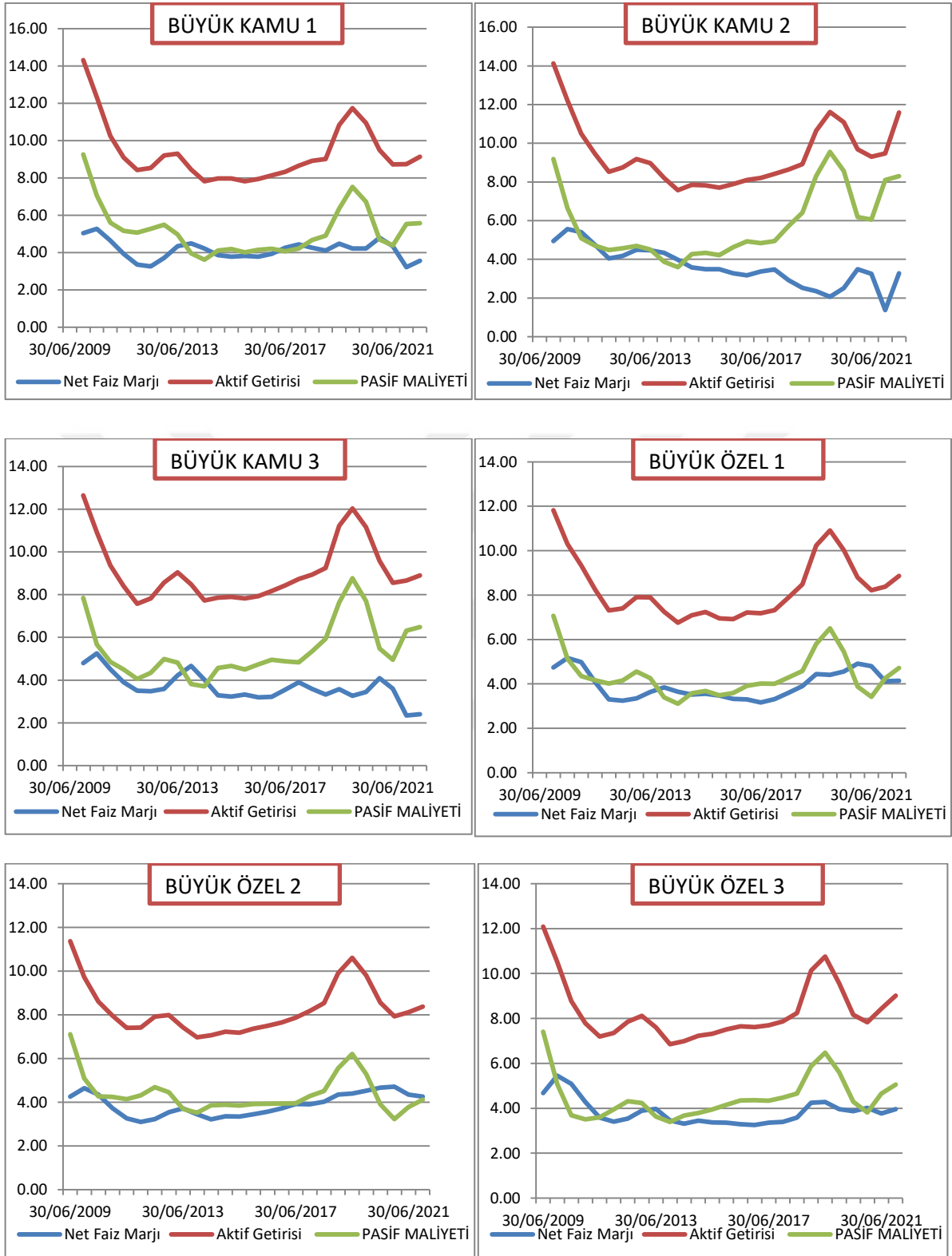
Büyük özel bankaların net faiz marjı ise 2018 Hazirandaki kur atağından ve 2020 yılında başlayan pandemiden etkilenmemiş görülmektedir. Hatta bazı özel bankaların anılan dönemde net faiz marjları daha da artmıştır.

Orta büyüklükteki yabancı bankaların da net faiz marjları büyük özel bankalara benzer bir davranış gösterdiği görülmektedir. Burada büyük bankalarla orta büyüklükteki yabancı bankalar arasında ölçekten kaynaklanan bir fark göze çarpmamaktadır. Net faiz marjları birbiriyle uyumludur. Ancak net faiz marjının bileşenleri incelendiğinde, orta büyüklükteki yabancı bankaların pasif maliyetleri de aktif getirileri de büyük bankaların yukarısında oluşmaktadır. Ölçek farkı burada göze çarpmaktadır.

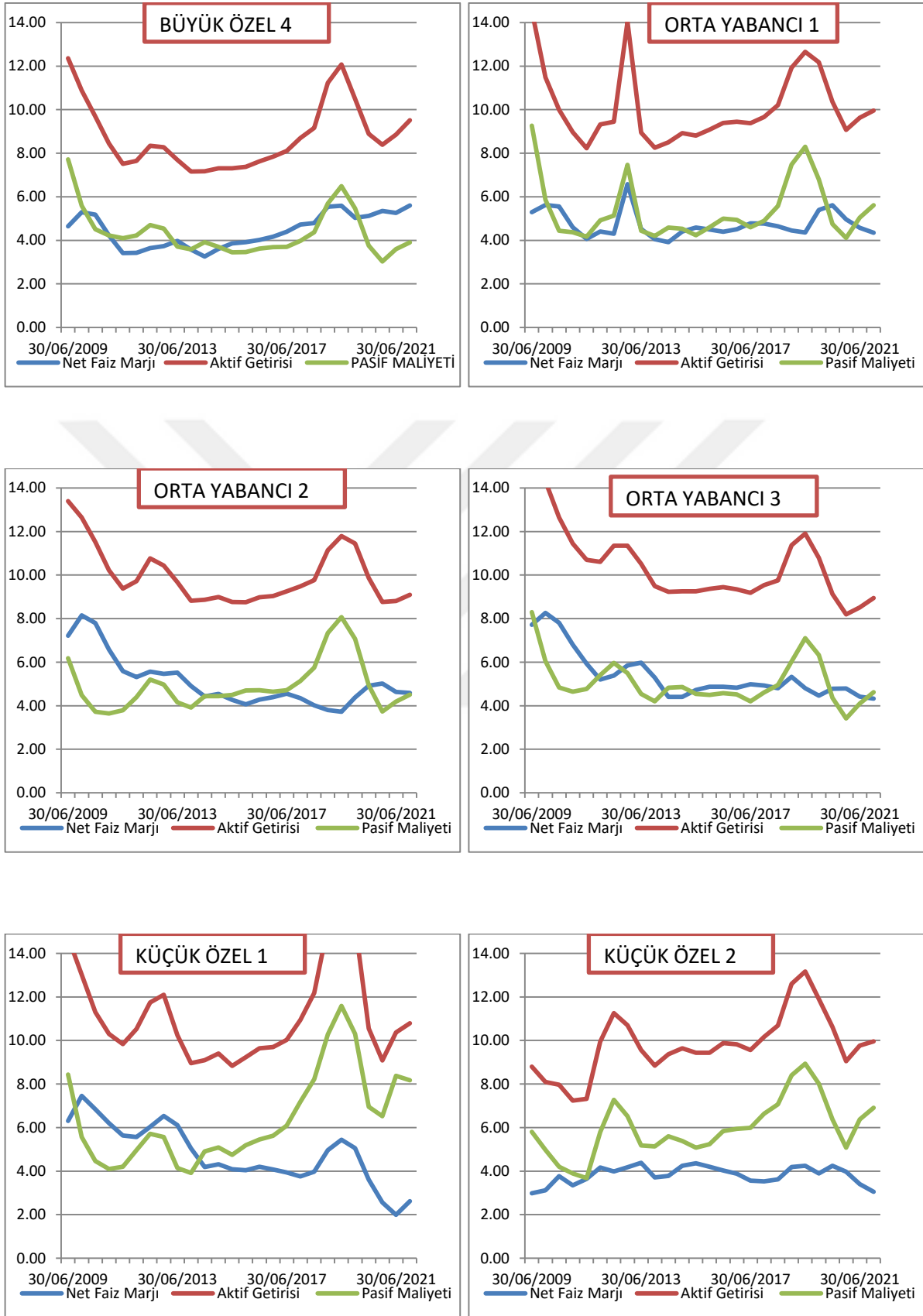
Küçük özel bankaların pandemiye kadar yüksek seyreden net faiz marjları tıpkı kamu bankaları gibi pandemiyle birlikte düşüşe geçmiştir. Buna karşın küçük yabancı bankalar pandemide de kar marjlarını kormuşlardır. Burada dikkat çeken diğer bir husus ise Küçük Yabancı 1 Bankasının şartlara uyum kabiliyetidir. Şubesi olmayan ve sadece kurumsal bankacılık yapan bu yabancı banka, her şartta net faiz marjını korumuş hatta diğerlerinin net faiz marjları düştüğünde dahi net faiz marjını artırmıştır.

Sonuç olarak bankaların geneli için %4'ler civarında oluşan bir net faiz marjı oranı dikkat çekmektedir. Ancak net faiz marjının bileşenleri konusunda büyük, orta ve küçük banka grupları arasında farklılıklar mevcuttur.

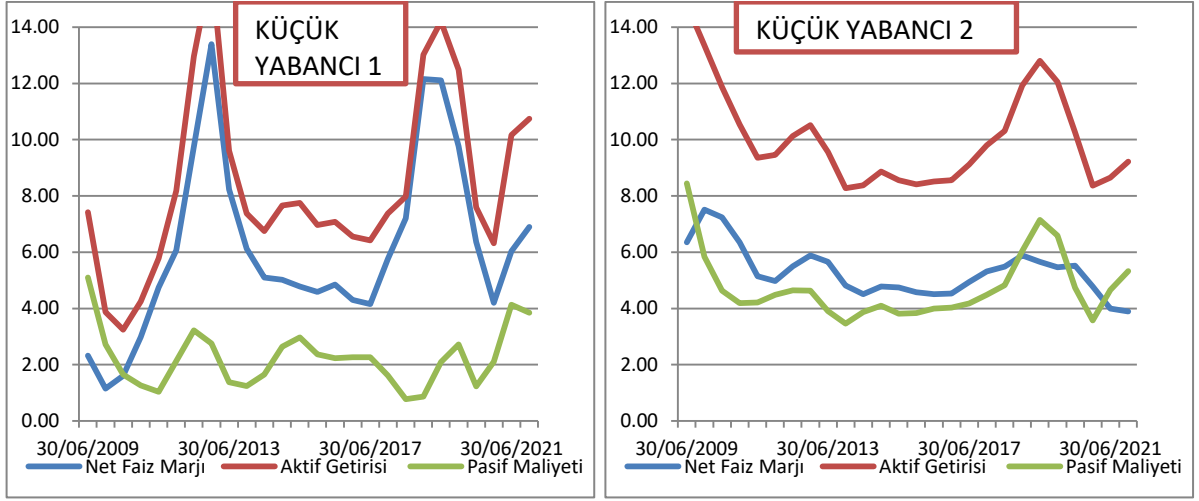
Şekil 4.2.: Net Faiz Marjı, Aktif Getirisi, Pasif Maliyeti

Şekil 4.2. Devamı

Şekil 4.2. Devamı

Tablo 4.42.: Model 2 Dirençli Tahmincilerin Regresyon Sonuçları:

Banka:23	Zaman: 2009h1 - 2021h2					
Variable (oky)	HEW	PK	PK2	DW	THEIL	NAGAR
ag	4.6251***	6.6052***	5.8279***	6.0945***	5.9540***	6.0954***
pm	-4.6430***	-7.2078***	-6.2046***	-6.5388***	-6.3574***	-6.5400***
D1. perm	-7.4843*	-8.8571***	-7.8481***	-8.5491***	-8.4314***	-8.5498***
D1.opo	-3.5290***	-3.9770***	-3.8953***	-3.7796***	-3.7126***	-3.7800***
fdggy	-5.6914***	-7.2653***	-6.9189***	-6.9353***	-6.8342***	-6.9359***
_cons	-11.6064***	-18.3069***	-2.8683***	-16.4773***	-15.9965***	-16.4803***
N	575	575	575	575	575	575
chi2	112.2301	1.2e+05	5.2e+04	631.3819	621.1561	631.4467
r2_o	0.3769			0.3732	0.3736	0.3732
r2_b	0.1793			0.1858	0.1852	0.1858
r2_w	0.5098			0.5078	0.5082	0.5078
legend: * p<.1; ** p<.05; *** p<.01						
HEW: Huber,Eicker ve White Tahmincisi						
PK:Parks ve Kmenta Tahmincisi (GLS in heteroskedastic with cross sectional corr and common AR(1))						
PK2:Parks ve Kmenta Tahmincisi (GLS in heteroskedastic with cross sectional corr and panel specific AR(1))						
DW:AR(1) residual linear regression model based on Durbin Watson						
THEIL:AR(1) residual linear regression model based on adjusted auto correlation						
NAGAR:AR(1) residual linear regression model based on adjusted Durbin Watson						

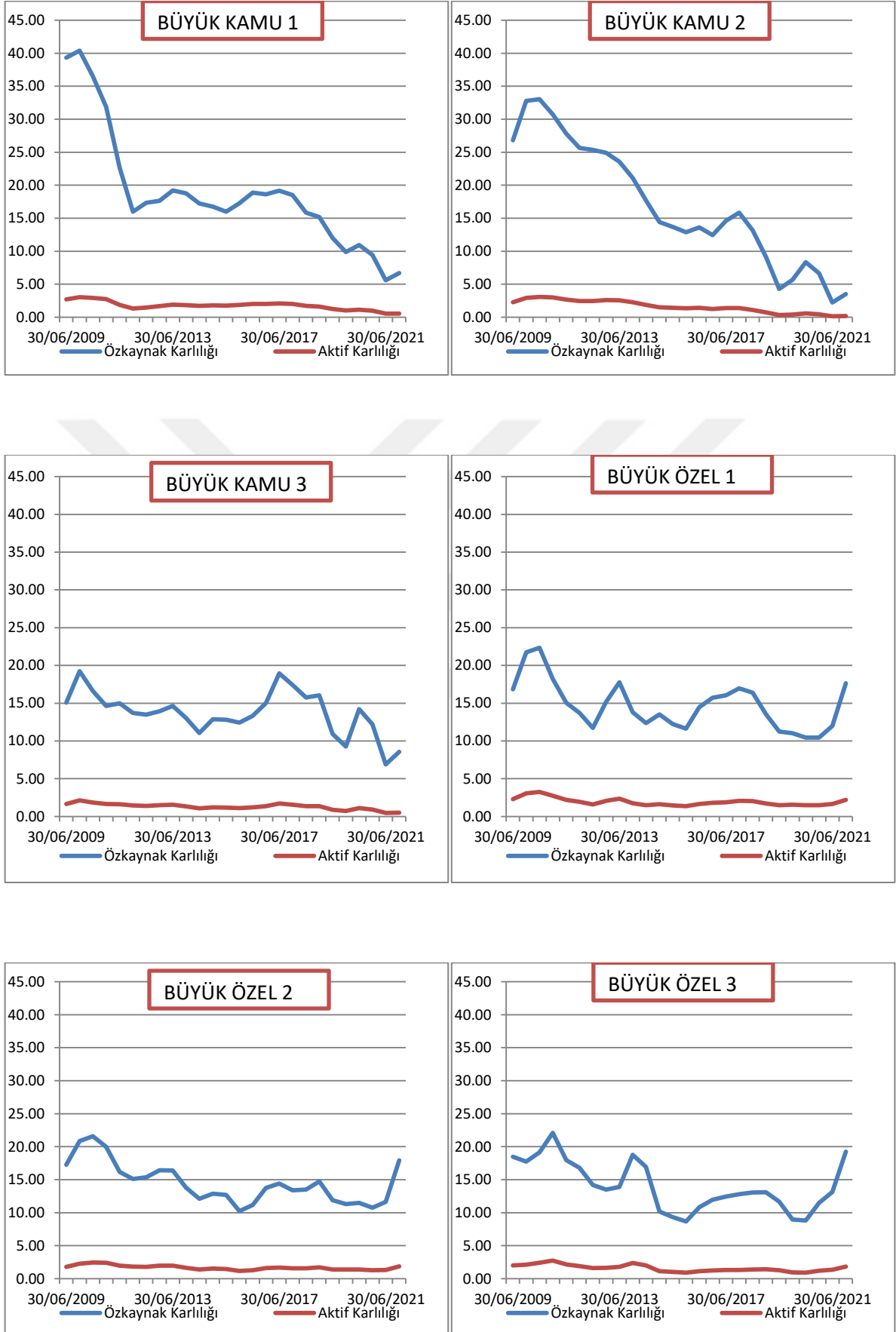
Model 2'nin dirençli tahminci sonuçları Tablo 3.39'da sunulmuştur. Model 2, Model 1'deki aynı bağımsız değişkenlerin bu defa özkaynak karlılığı ile ilişkisini incelemektedir. Huber Eicker ve White Tahmincisinin personel maliyeti için önerdiği sonuç % 10 düzeyinde anlamlıdır. Diğer tahmincilerde anlamlılık düzeyi %1'dir. Tüm sonuçlar aktif karlılığı sonuçlarına uyumlu bir şekilde önerilmiştir. Ancak bu defa denklemin tahmin gücünü yansıtan belirleme katsayısı %37,7'dir. Belirleme katsayısının aktif karlılığından farklı çıkmasının sebebi, bağımlı değişkenin tanımı gereği Model 2 fonksiyonuna özkaynak büyüklüğü de dahil olmaktadır. Değişkenlerin tümü aktif büyüklüğüne oranlanarak hesaplandığından dolayı, (özkaynak)/(aktif toplamı) oranı küçük, yani özkaynak kaldıraç oranı büyük olan bankaların özkaynak karlılığı aktif karlılığına

kıyasla daha karlı, yüksek özkaynak, düşük kaldıraç oranı ile çalışan bankaların özkaynak karlılığı ise düşük gerçekleşmektedir. Tüm tahminciler için dikkat çeken sonuç, burada da personel maliyetinin katsayısının operasyonel maliyetten daha yüksek olduğudur. Faiz Dışı Gelir Gider Yönetiminin da bankalara negatif bir maliyet unsuru olduğu görülmektedir.

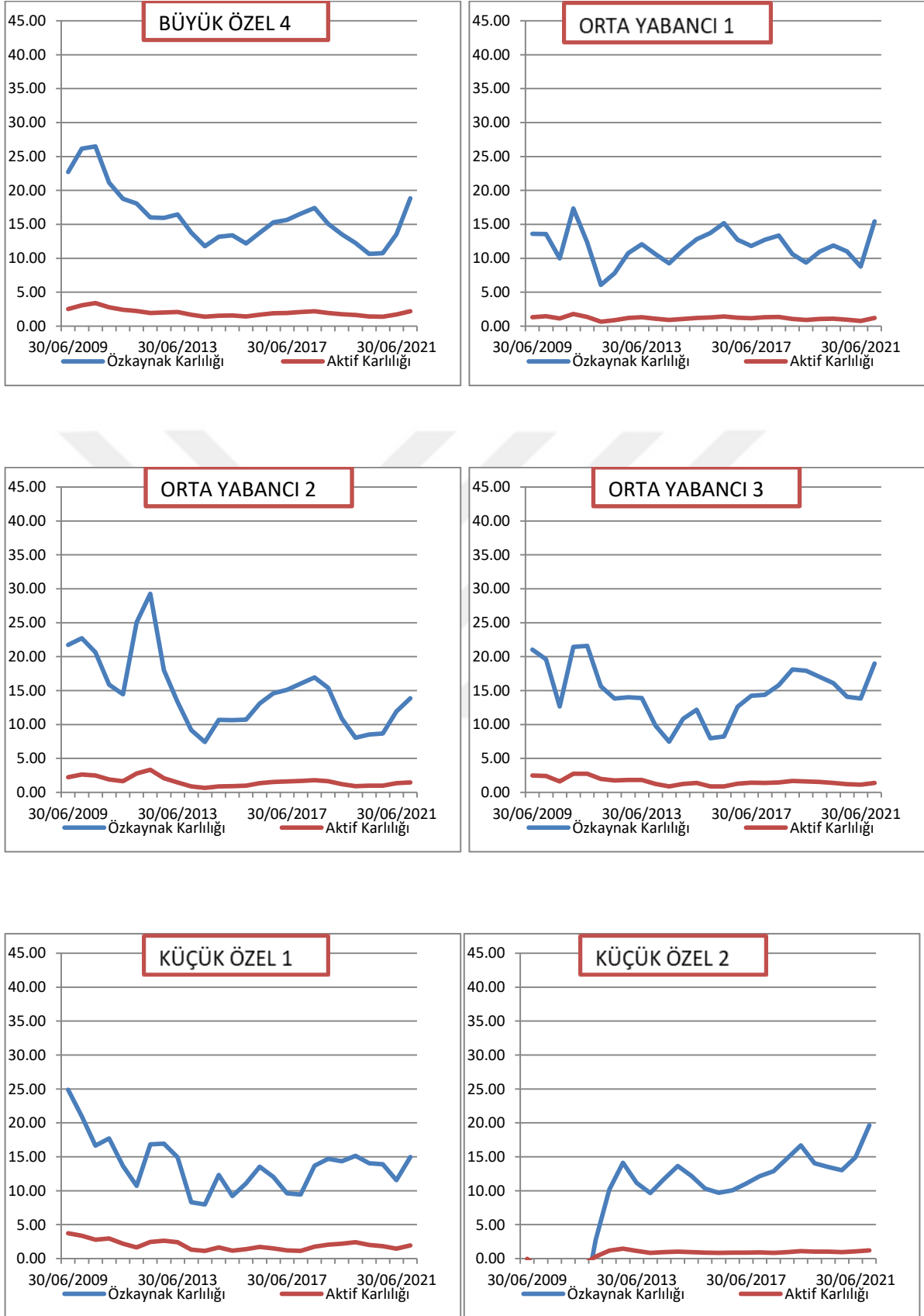
Model 1 kapsamında dirençli tahmincilere göre aktif getirisi ve pasif maliyetinin aktif karlılığı açısından %70'ler civarında ölçüle elastitesi, (pasif maliyetininki biraz daha fazla olmak) üzere Model 1 kapsamında %600'lere çıkmıştır. Yani pasif maliyeti veya aktif getirisindeki bir birim artış, özkaynak karlılığını 6 kat daha fazla etilemektedir. Burada da özkaynak kalıdıracının etkisini göstermektedir.

Tanımlayıcı istatistikler kapsamında aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ile ilgili grafikler Şekil 4.2.'de sunulmuştur. Burada dikkat çeken en önemli husus, büyük bankaların kamu da dahil olmak üzere, orta ve küçük bankaları çoğuna göre özkaynak karlılıklarının yüksek olduğudur. Bu durum, büyük bankaların daha yüksek kaldıraç oranı ile çalıştığını göstermektedir. Bu ise büyük bankaların mevduata ve maliyetsiz kaynağa erişim konusundaki kolaylıklarını göstermektedir. Orta ve küçük bankalar daha yüksek özkaynakla çalışmalarına rağmen, pasif maliyetleri büyük bankalara göre yukarıda oluşmaktadır. Bu durum orta ve küçük bankaların maliyetsiz kaynağa erişim konusunda zorlandıklarını ve mevduata fazla faiz ödediklerini göstermektedir. Ortalama pasif maliyetlerini aşağı çekmek içinse faiz ödemedikleri özkaynaklarını pasif kompozisyonu içerisinde görece fazla tutmaya çalışmaktadırlar.

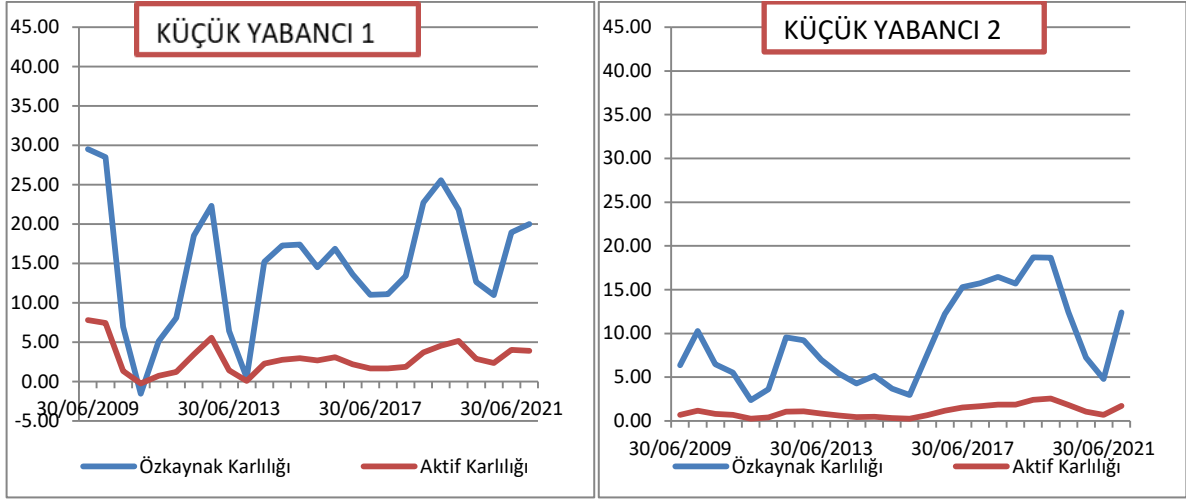
Şekil 4.3.: Aktif Karlılığı, Özkaynak Karlılığı

Şekil 4.3. Devamı

Şekil 4.3. Devamı

4.9.2. Model 3

Tablo 4.43.: Model 3 Dirençli Tahmincilerin Regresyon Sonuçları

e = TÜFE	Koşul yok	e>10	e≤10	Koşul yok	e>10	e≤10
	A	B	C	D	E	F
Variable (km)	HEW	HEW	HEW	DW	DW	DW
tcmb	0.1798***	0.1825***	0.100	0.1495***	0.1463***	0.1364***
tmo	0.041	0.123	0.019	0.032	0.0865***	0.1265***
mdko	0.035	0.091	0.007	0.019	0.0753***	0.1187***
mako	-0.0524**	-0.0889***	0.017	-0.0412***	-0.0459**	0.0523***
ypp	-0.0524***	-0.0587***	-0.0296**	-0.0190**	0.001	-0.008
kr1	-0.0392*	-0.047	-0.012	-0.004	-0.005	-0.001
D1.fr1	0.991	0.510	0.482	1.1966**	0.421	0.578
krdr1	0.0938***	0.0846***	0.1515***	0.0582***	0.0455***	0.1334**
D1.ln_oab	-7.1346***	-8.7070***	-3.8643**	-5.1610***	-8.5257***	-4.0834***
_cons	6.1999**	1.611	5.5416**	5.4796***	0.9267***	-5.7330***
N	575	253	322	552	230	299
r2_o	0.5823	0.7179	0.2482	0.5128	0.5818	0.0182
r2_b	0.7449	0.8316	0.2562	0.6863	0.6109	0.0027
r2_w	0.5239	0.5882	0.2785	0.3781	0.5877	0.3975
legend: * p<.1; ** p<.05; *** p<.01						
HEW: Huber,Eicker ve White Tahmincisi						
DW:AR(1) residual linear regression model based on Durbin Watson						

Tablo 4.43’de bağımlı değişken kaynak maliyeti, yani bankaların başabaş faiz oranı ile TCMB politika faiz oranı, toplam mevduat oranı, mevduat dışı kaynak oranı, maliyetsiz kaynak oranı, yabancı para pasif oranı, kredi riski, bilanço içi faiz riski, bilanço içi kur riski ve ortalama aktif büyüklüğü arasındaki istatistiksel ilişkiler, dirençli tahmincilerin tahmin sonuçları aracılığıyla sunulmuştur. Her iki dirençli tahmincinin üçer adet sonucu tabloda gösterilmiş olup, birinci sonuçlar, bütün gözlem dönemi için (koşulsuz), ikinci sonuçlar yüksek enflasyon (TÜFE >10) ortamında, üçüncü sonuçlar ise düşük enflasyon (TÜFE ≤10) ortamındaki bağımlı değişken kaynak maliyeti ile bağımsız değişkenler arasındaki istatistiksel ilişkilerdir. Burada göz önünde bulundurulması gereken husus, kaynak maliyeti yani başabaş faiz oranının, bankanın ne kar ne zarar etmesi için olması gereken aktif getirisi olduğudur. Bankanın toplam aktifleri üzerinden hesaplanan bir faiz oranıdır. Başabaş

faiz oranı bu modelde banka maliyetlerini temsil etmektedir. Başabaş faiz oranının (kaynak maliyetinin) yüksek olması, bankanın pasif maliyeti ile faiz dışı giderlerin faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmının toplamalarının yüksek; başabaş faiz oranının (kaynak maliyetinin) düşük olması ise bankanın pasif maliyeti ile faiz dışı giderlerin faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmının düşük olması demektir. TCMB politika faizi ve ortalama aktif büyüklüğü haricindeki tüm değişkenler, ilgili bankanın aktifine oranlanarak hesaplanmıştır. TCMB politika faizi de bir faiz oranı olması itibarıyla modelin bağımlı ve bağımsız değişkenleriyle türdeşdir. Sadece ortalama aktif büyüklüğü, bankanın hesaplama yılı başı, ortası ve sonu aktif toplamı ortalamasının doğal logaritmasıdır. Model sonuçlarından anlaşılabileceği üzere, aktif büyüklüğü ve faiz riski birinci farkları ile modele dahil olmuşlardır. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus kur riski ile faiz riski değişkenleri negatif (-) işaretlidir.

Dikkat çeken ilk husus, her iki tahminciye göre de modelin belirleme katsayısı koşul yokken yüksek (HEW: %58, DW: %51), yüksek enflasyon ortamında daha da yüksek (HEW: %72, DW: %58), düşük enflasyon ortamında ise görece düşüktür (HEW: %25, DW: %2). Buradan yola çıkarak modele dahil edilen değişkenlerle oluşturulan modelin düşük enflasyon ortamında banka maliyetini açıklamada diğer iki koşula göre daha düşük seviyede kaldıkları söylenebilir.

Öncelikle daha yüksek belirleme katsayısına sahip Huber,Eicker ve White Tahmincisi sonuçlarına göre, tüm araştırma serisinde ve yüksek enflasyon ortamında TCMB politika faizinin bağımlı değişken kaynak maliyeti ile aynı yönde bir istatistiksel ilişkiye sahip olduğudur. Düşük enflasyon ortamında ise TCMB politika faizi anlamlı değildir. Buradan yola çıkarak Türkiye’de enflasyonun yüksek olduğu ekonomik koşullarda TCMB politika faizinin banka kaynak maliyeti ve pasif maliyeti üzerinde belirleyici olduğu, düşük enflasyon ortamında ise anlamlılığını kaybettiği söylenebilir. Huber,Eicker ve White Tahmincisi sonuçlarına göre toplam mevduat oranı ve mevduat dışı kaynak oranı ile banka kaynak maliyeti oranı istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki çerisinde değildir. Maliyetsiz kaynak oranı ise koşul yokken ve enflasyon ortamında kaynak maliyeti ile ters yönde bir ilişkiye sahiptir. Düşük enflasyon ortamında ise anlamını kaybetmektedir. Yabancı para pasif oranı ise kaynak maliyetini düşürücü bir etkiye sahiptir. Yabancı para pasif oranının dikkat çeken yönü, düşük enflasyon ortamında anlamlılığı ve katsayısı azalmaktadır. Kur riski ise sadece %10 anlamlılık seviyesinde kaynak maliyeti ile aynı yönde bir ilişkiye sahiptir. Buradan yola çıkarak bankaların bilanço içi kur riskini bilanço

altında iyi yönettikleri söylenebilir. Benzer şekilde faiz riski ile de kaynak maliyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kredi riski yani bu modelde aktif kalitesi, her üç durumda da anlamlıdır ve kaynak maliyeti ile aynı yönde bir ilişkiye sahiptir. Donuk krediler arttıkça banka kaynak maliyeti artmaktadır. Aktif büyüklüğü sonucu ise oldukça önemlidir. Yerli ve yabancı literatüre göre aktif büyüklüğü ile banka karlılığının ters yönde bir ilişkiye sahip olduğu sonucunu bulup, küçük bankaların daha karlı olduğuna değinen araştırmacılar mevcuttur (Hoffman, 2011; Terreza, 2015; Atasoy, 2007 ve diğerleri). Tersî sonucu bulup büyük bankaların karlı olduğu sonucuna ulaşan araştırmacılar da mevcuttur (Ata 2009; Gülhan 2009 ve diğerleri). Bir kısım araştırmacı ise anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre ise aktif büyüklüğü ile banka kaynak maliyeti ters yönde bir ilişkiye sahiptir. Ancak birazdan 4. Model kapsamında anlatılacağı üzere, aktif getirisi ile de ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. Yani banka büyüklüğü ölçek ekonomisi kapsamında maliyetleri düşürürken, aktif getirisini ise olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan burada kamu bankalarının araştırma dönemi sonunda %41'i geçen piyasa payının rolü Sonuç bölümünde tartışılacaktır.

4.9.3. Model 4

Model 4 bağımlı değişken aktif getirisi ile bağımsız değişkenler nakdi kredi oranı, bireysel kredi oranı, ticari kredi çeşitlendirmesi, aktif büyüklüğünün doğal logaritması ve kredi riski arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bağımsız değişkenler seçilirken stratejik karar alanları çerçevesinde çeşitlendirme/ uzmanlaşma (yoğunlaşma) kararları kapsamında özellikle bireysel kredi oranına ve ticari kredi çeşitlendirmesine yer verilmiştir. Dört adet dirençli tahminci sonucu sunulmuş olup, bütün gözlem dönemini içeren sonuçların yanında, yüksek büyümeyi temsil eden GSYH değişiminin %4,9'dan büyük olduğu ($\Delta\text{GSYH} > \%4.9$) ve düşük hızda büyümeyi veya küçülmeyi temsil eden GSYH değişiminin %4,9'dan küçük olduğu ($\Delta\text{GSYH} \leq \%4.9$) araştırma dönemleri için ayrı ayrı sonuçlar sunulmuştur. Türkiye'nin büyüme patikasına uyumlu olduğu düşünülen araştırma dönemi GSYH değişiminin ortalaması %4,9 olarak kontrol değişkeni olarak seçilmiştir.

Stratejik karar alanları kapsamında belirlenen bağımsız değişkenlerden oluşan modelin belirleme katsayısı araştırma döneminin tümü için bütün tahmincilerde görece düşük sonuçlamıştır. Örneğin Huber,Eicker ve White Tahmincisinin belirleme katsayısı araştırma döneminin tümü için %15,7'dir. Ancak ekonomik büyümenin yüksek olduğu

dönemlerde modelin belirleme katsayısı %22,5'ya tırmanmaktadır. Ekonomik büyümenin düşük olduğu dönemlerde ise %13,3'e düşmektedir. Modelin açıklama gücünün mekul kıymetlerin ve döviz varlıklarının modele dahil edilmesiyle tırmanacağı aşıkardır. Ancak Giriş bölümünde açıklanan menkul kuymetlerin bozucu etkisi, araştırma döneminin sonlarına doğru bankaların DİBS'lere yönlendirilmesi ve araştırma döneminin sonlarında meydana gelen kur atakları sonucunda bilançoların yabancı para oranının artması ile bankaların döviz varlıklarının artması bilerek modelde dahil edilmemiştir. Söz konusu parametreler model dışında yorumlanacak olup, modele daha uzun vadeli stratejik kararları içeren değişkenler dahil edilmiştir.

Diğer taraftan üçüncü model ve dördüncü modeller oluşturulurken iki türlü bakış açısı mümkündür. Dördüncü model çerçevesinde açıklanacak olursa, bu model için banka bazında ortalama TL kredi faiz oranı bağımsız değişken olarak modele dahil edilip, yanına diğer değişkenler eklenerek belirleme katsayısı çok yüksek bir model kurulabilir. Ancak söz konusu ortalama faiz oranları, bankaların araştırılan çeşitlendirme, bireysel kredi oranı, kredi risk iştahı gibi bilgileri zaten içermektedir. Bu araştırma kapsamında önce bu bakış açısıyla model oluşturulmuş, bankaların TL faiz oranları banka bilançolarındaki kredilerin TL/YP oranları ile düzeltilmiş, ancak anılan diğer değişkenlere ait bilgilerin iki defa modele girmemesi için bu yöntemden vazgeçilmiştir. Sonuç olarak bu araştırmanın konusu, banka performans analizi değil, banka stratejik kararları ile ilgilidir.

Dirençli tahmincilerin önerdikleri sonuçlara göre araştırma döneminin tümü için bağımsız değişken nakdi kredi oranı ile bağımlı değişken aktif getirisi arasında sadece Huber,Eicker ve White Tahmincisi kapsamında, %10 anlamlılık düzeyinde bir ilişki vardır. Diğer tahmincilere göre ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Ancak ekonomik Büyümenin hızlandığı dönemlerde %1 anlamlılık düzeyinde aynı yönde bir ilişki vardır. Ekonomik büyüme değişiminin %4,9'dan büyük olduğu dönemlerde bilançolarda nakdi kredi oranı arttıkça aktif getiri oranı yükselmektedir. Bu konjonktür dönemlerinin özelliği mevduatın krediye dönüşüm oranının yüksek seyretmesidir. Ekonomik büyüme ile banka kredileri arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisi ve mevduatın krediye dönüşüm oranının belirleyicileri Yücel (2021) ile Vurur ve Özen (2013) tarafından araştırılmış olup, ekonomik büyümeden kredilere doğru bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. Diğer taraftan bu çalışma kapsamında, araştırma döneminin sonunda birçok bankada TL cinsinden kredilerin aktif getirisi üzerinde ancak yaklaşık üçte bir oranında katkı yaptığı görülmüştür. Buradan yola çıkarak yüksek ekonomik büyüme dönemlerinde ve bankaların kurun

artacağı öngörüsüyle yüksek miktarda döviz varlıkları bulundurmadıkları dönemlerde nakdi kredi oranının artması aktif getirisine olumlu bir katkı yapmaktadır. Kurun artacağı gerekçesiyle yüksek döviz varlıkları bulunduran bankaların bilanço yabancı para oranı hızla artmaktadır. Ancak bu yabancı paralaşma oranı aynı hızda kredilere yansımamaktadır. Araştırma döneminin sonunda bilançonun yabancı para oranının kredilerin yabancı para oranından daha fazla olduğu görülmüştür.

Huber,Eicker ve White Tahmincisine göre bireysel kredi oranı ile aktif getirisi arasında hem araştırma döneminin tümü için hem de her iki konjonktür koşulunda aynı yönlü bir ilişki vardır.

Diğer taraftan ticari kredi çeşitlendirmesi ile aktif getirisi arasında sadece ekonomik büyümenin yüksek olduğu dönemlerde düşük anlamlılık düzeyinde ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yalçın ve Tunay (2020), Tunay (2015) ve diğer araştırmacılar, kredi çeşitlendirmesinin kredi riskini yükselttiği, Türkmen ve Yiğit (2012) kredi çeşitlendirmesinin banka maliyetlerini artırdığı gerekçesiyle ROA ve ROE üzerinde olumsuz bir etki sahibi olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak banka aktif getirisi ile kredi çeşitlendirme ilişkisinin incelendiği bu araştırmanın dördüncü modeli kapsamında anlamlı bir sonuç bulunamamıştır. Literatürde bulunan sonuçlar ise kredi riski ile ilişkili sonuçlardır ve bu araştırmanın üçüncü modeli kapsamında değerlendirilebilir. Bu araştırmanın üçüncü modelinde de kredi riskinin banka kaynak maliyeti üzerinde aynı yönlü bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın dördüncü modeli kapsamında araştırma döneminin tümü için aktif büyüklüğünün (birinci fark ile modele dahil olmuştur) doğal logaritması arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Aynı ilişki ekonominin yavaş büyüdüğü veya küçüldüğü dönemleri temsil eden GSYH hızının 4,9'dan küçük olduğu koşul içinde mevcuttur.Yüksek GSYH büyüme hızının olduğu dönemler içinse herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Model 1 tanımlayıcı istatistikleri kapsamında sunulan grafiklerde de küçük bankaların aktif getirilerini daha hızlı artırabildikleri görülmektedir. Burada ilgi çekici olan Model 3 kapsamında ise banka büyüklüğünün kaynak maliyetini düşürücü bir etki yaptığı tespittir.

Kredi riski ile aktif getirisi arasında araştırma döneminin tümü için aynı yönde anlamlı bir istatistiksel ilişki bulunmuştur. Koşullu araştırma dönemleri içinse düşük anlamlı bir istatistiksel ilişki söz konusudur. Burada kredi risk iştahının değişkenin katsayısına bakarak aktif getirisine görece az bir katkı yaptığı söylenebilir. Oysa üçüncü

model sonucunda her koşulda ve koşulsuz olarak kredi riskinin banka kaynak maliyetini artırıcı bir etki yaptığı bulunmuştur.

Tanımlayıcı istatistikler kapsamında Model 1 ve Model 2’de örnek banka gruplarının aktif getirisi pasif maliyeti ve özkaynak karlılıkları incelenmişti. Bu defa örnek banka gruplarının aktif getirisi, pasif maliyeti, kaynak maliyeti ve aktif getirisi ile kaynak maliyetinin farkı olan kar marjı sunulmuştur. Buradaki kar marjı değişkeni, birinci modeldeki bağımlı değişken aktif karlılığının vergi öncesi durumunu temsil etmektedir. Her iki değişken de farklı yöntemlerle farklı veriler üzerinden hesaplanmış olup birbirleri ile uyumlu oldukları görülmektedir. Burada sunulan grafiklerde tekrardan kaçınmak amacıyla kaynak maliyeti ve kar marjı değişkenleri yorumlanacaktır.

Kaynak maliyeti ile ilgili tablolar incelendiğinde, araştırma döneminin başından 2012 yılına kadar hızla düşen kaynak maliyeti, 2012 yılında uluslararası piyasalardaki gelişmelerin etkisiyle hafif yükselmiş, banka aktif getirileri de buna uydurulduğundan kar marjları bundan etkilenmemiş ya da çok hafif etkilenmiştir. 2014 yılındaki faiz artırımına rağmen 2012 yılı ile 2018 Haziran ayına kadar banka grafiklerinde istikrarlı bir görünüm dikkati çekmektedir. Bu istikrarlı dönemde dikkat çeken husus, orta ölçekli ve küçük bankaların kaynak maliyetinin büyük bankalara göre 1,5-2,5 puan yukarıda oluştuğudur. Model 1 kapsamında da değinildiği üzere orta büyüklükte bankaların faiz marjlarını incelediğimizde büyük bankalardan farkı yoktu ancak pasif maliyetleri daha yukardaydı. Kaynak maliyetinde 2 puan kadar yukarıda olmaları doğru ölçeği tam yakalayamadıklarını göstermektedir. Gerçekten de gözlem döneminde Orta Yabancı 1 Bankasının şube sayısı 550-450 arası, Orta Yabancı 2 Bankasının şube sayısı 550-700 arası, Orta Yabancı 3 Bankasının şube sayısı ise 670-550 arası değişmektedir. Büyük bankaların şube sayısı ise 800-1800 aralığında değişmektedir. Bu dönemde Orta Yabancı 2 Bankası diğer iki orta büyüklükte bankadan farklı bir strateji izlemiş diğer ikisi şubelerini kapatırken, Orta Yabancı 2 Bankası şube sayısını hızla artırmış, 550 şubeden 700 şubeye çıkarak uygun ölçeğe yaklaşmıştır. Bu dönemde söz konusu bankanın kaynak maliyeti, diğer ikisinden farklı olarak büyük bankalarınkine yakın bir seviyede gerçekleşmiştir. Diğer iki orta büyüklükte banka ise şube kapatıp küçülme yoluna gitmelerine rağmen ölçek ekonomisinden uzaklaştıklarından kaynak maliyetleri yukarıda oluşmuştur. 2018 yılı Haziran ayına kadar küçük bankalar için de benzer bir görüntü söz konusudur. Küçük bankaların şube sayıları 100’lü, 50’li, Şubesiz ve 300’lü rakamalardan oluşmaktadır.

Burada değinilmesi gereken şube sayısı ile kastedilen yalnızca şube adedi değil aynı zamanda buna uygun bankacılık yapısı ve işlemleridir.

2018 yılı Haziran ayından sonra ise büyük kamuların kaynak maliyetinin dörder puan tırmanıp, ikişer puan yukarıda dengeyi bulurken, büyük orta bankalarınki ikişer puan tırmanıp tekrar aynı seviyelerde dengelenirken, orta ve küçüklerde tırmandıktan sonra bazılarında daha da düşmüş gözükmemektedir. Bunun sebebi Orta 2 Bankası haricindeki orta ve küçük bankalar hızla şube sayılarını azaltarak ölçek küçülterek ara verimsiz ölçekten kurtulmaya çalışmışlardır.

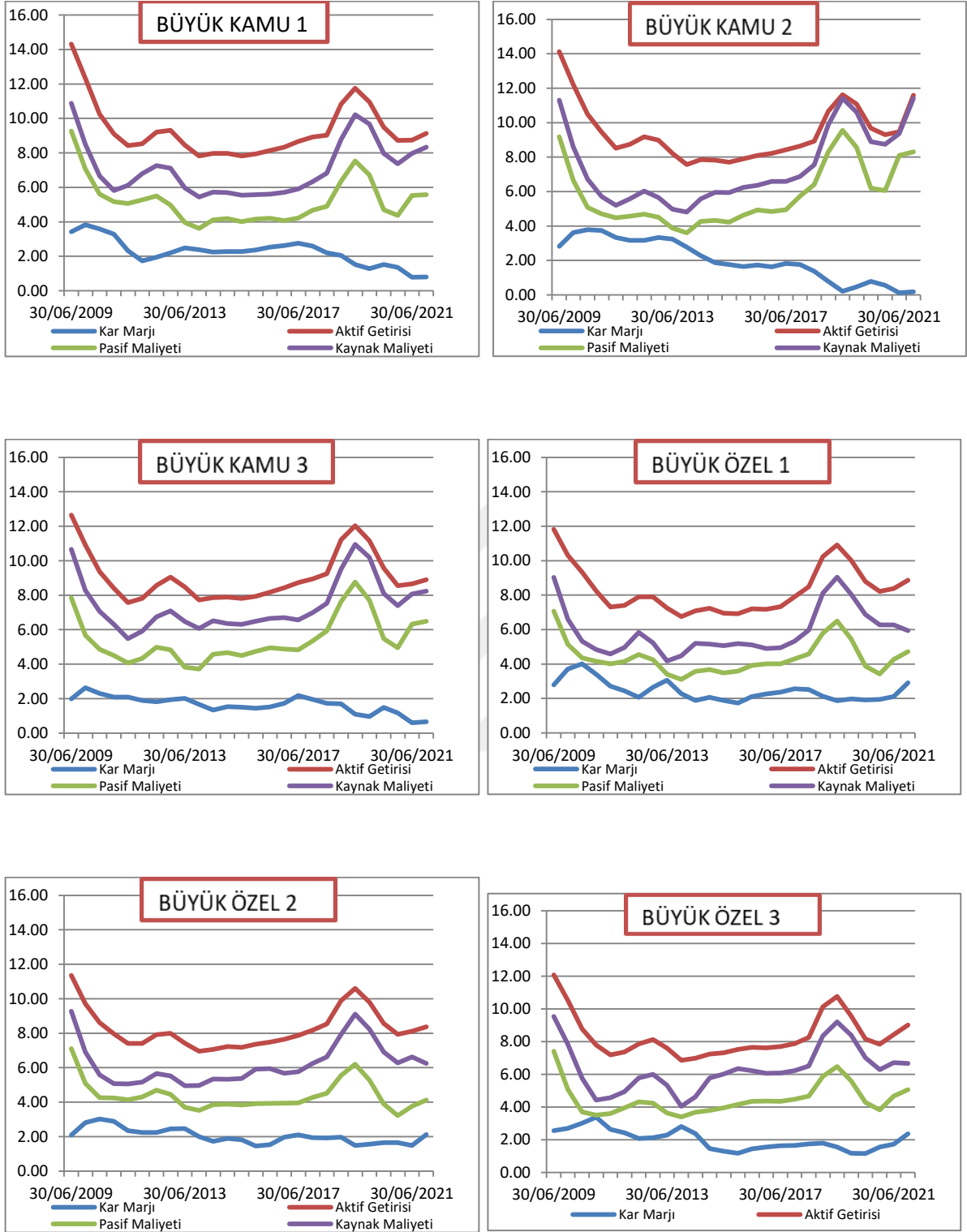
Sonuç olarak orta büyüklükte bankaların kaynak maliyeti söz konusu olduğunda büyük bankalardan ziyade küçük bankalara yakın bir görünüm sergiledikleri söylenebilir.

Kar marjları konusunda, ekonominin genişleyici dönemlerinde kamu bankalarının kar marjlarının yüksek, kriz, pandemi vb. olağanüstü dönemlerde ise düşük olduğu görülmektedir. Büyük özel bankalar ise her ekonomik koşulda %2 civarında vergi öncesi kar marjı ile istikrarlı bir görünüm çizmektedirler. Orta büyüklükte bankaların ise büyük özel bankalara nazaran kar marjı biraz daha düşük gerçekleşmektedir. Küçük bankaların ise kar marjlarının değişken bir görünüm çizdiği, bankasına, ekonomik dönemlere göre %2 oranının altında da üstünde de gerçekleştiği görülmektedir.

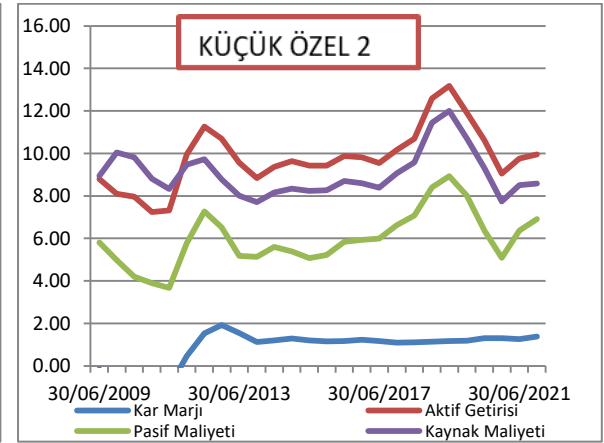
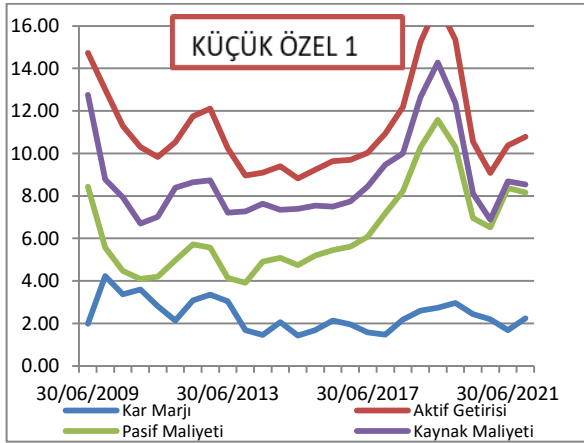
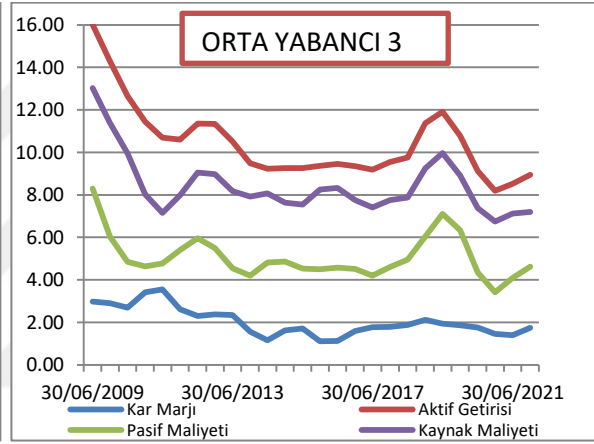
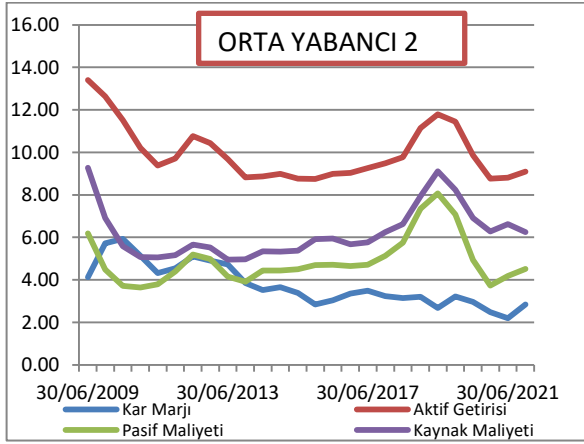
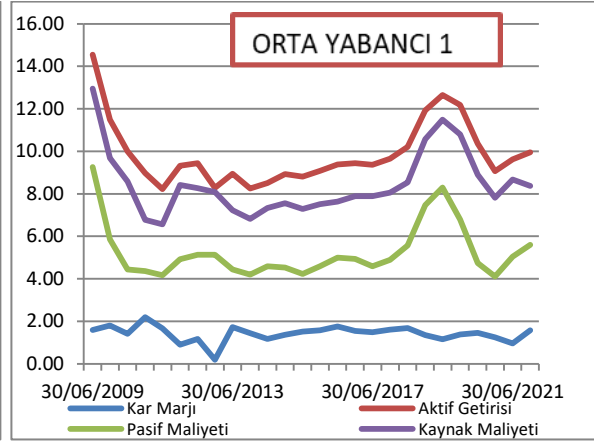
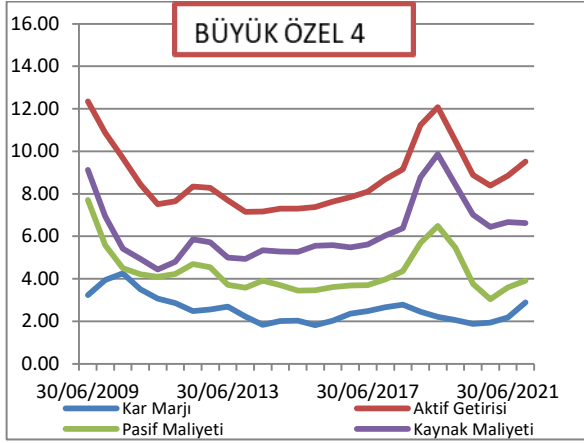
Sonuç olarak bankaların dönemsel olarak değişiklik göstermekle birlikte ortalama %4'ler civarında oluşan faiz marjlarına karşın, vergi öncesi kar marjları ortalama olarak %2'ler civarındadır.

Banka:23	Zaman: 2009h1 - 2021h2											
Condition	---	gsyh > 4.9	gsyh <= 4.9	---	gsyh > 4.9	gsyh <= 4.9	---	gsyh > 4.9	gsyh <= 4.9	---	gsyh > 4.9	gsyh <= 4.9
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
Variable (ag)	HEW	HEW	HEW	DW	DW	DW	THEIL	THEIL	THEIL	NAGAR	NAGAR	NAGAR
nko	0.0196*	0.0330***	0.0108	-0.0016	0.0279***	0.0070	0.0018	0.0293***	0.0104	-0.0016	0.0279***	0.0069
D.bko	0.0882***	0.0516***	0.1820***	0.0245	0.0190	0.0281	0.0275	0.0313*	0.0449	0.0245	0.0190	0.0280
D.c	-11.219	-2.5739*	0.6379	-0.0084	-0.6397	0.6417	-0.0707	-14.671	0.5907	-0.0082	-0.6379	0.6421
D.lnoab	-5.2923**	0.1048	-10.2583**	-5.8029***	-0.3703	-7.5299***	-5.6700***	-0.0318	-7.7280***	-5.8033***	-0.3717	-7.5292***
krdr1	0.0582**	0.0430*	0.0390*	0.0505***	0.0221	0.0474**	0.0521***	0.0340	0.0461**	0.0505***	0.0220	0.0474**
_cons	8.1038***	6.4521***	9.4569***	9.6050***	6.9528***	9.3316***	9.3403***	6.7445***	9.1442***	9.6058***	6.9538***	9.3334***
N	575	299	276	575	299	276	575	299	276	575	299	276
chi2	714.045	351.858	468.277	681.277	119.691	314.949	687.080	188.565	336.611	681.269	119.525	314.868
r2_o	0.1570	0.2257	0.1332	0.0802	0.2309	0.1266	0.0959	0.2342	0.1364	0.0801	0.2309	0.1265
r2_b	0.2308	0.4037	0.0426	0.0207	0.4178	0.0629	0.0535	0.4153	0.0824	0.0206	0.4178	0.0627
r2_w	0.1366	0.0692	0.1860	0.1222	0.0541	0.1634	0.1255	0.0634	0.1665	0.1222	0.0541	0.1634
legend: * p<.1; ** p<.05; *** p<.01												
HEW: Huber,Eicker ve White Tahmincisi												
DW:AR(1) residual linear regression model based on Durbin Watson												
THEIL:AR(1) residual linear regression model based on adjusted auto correlation												
NAGAR:AR(1) residual linear regression model based on adjusted Durbin Watson												

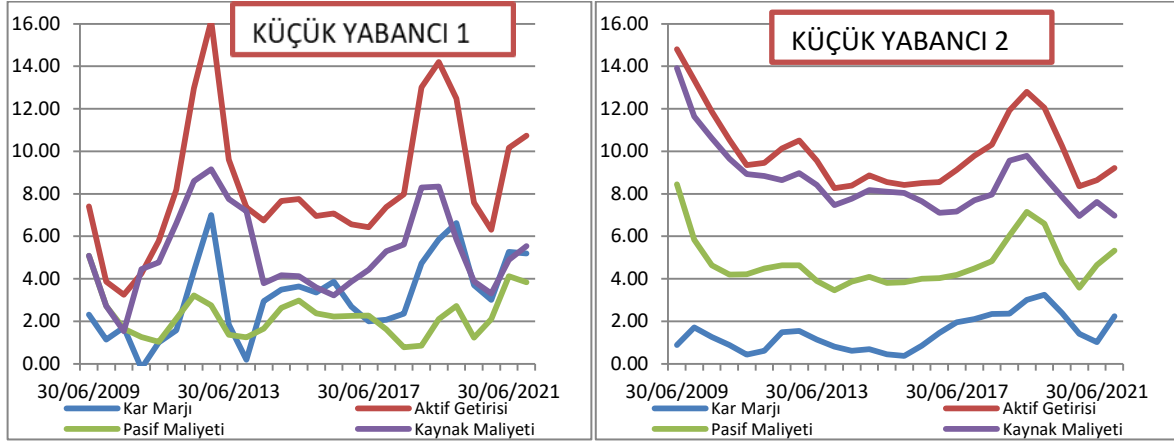
Şekil 4.4.: Kaynak Maliyeti, Kar Marjı

Şekil 4.4. Devamı

Şekil 4.4. Devamı

5. SONUÇ

Stratejik karar alanlarının banka karlılığına etkisinin incelendiği bu araştırma, dört model çerçevesinde araştırma sorularını yanıtlamaya çalışmıştır. Kurulan modellerle ilk iki aşamada; bağımsız değişkenler, aktif getirisi, pasif maliyeti, personel maliyeti, operasyonel maliyet ve faiz dışı gelir gider yönetiminin bağımlı değişkenler aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı ile ilişkisi araştırılmıştır.

Üçüncü aşamada oluşturulan modelde, bankanın başa baş faiz oranını temsil eden kaynak maliyeti bağımlı değişken olarak araştırılmıştır. Kaynak maliyeti, pasif maliyeti ile faiz dışı giderlerin, faiz dışı gelirlerle karşılanamayan kısmının toplamından oluşmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bankanın tüm giderlerinden (faiz giderleri ve faiz dışı giderler), faiz dışı gelirlerin çıkarılması ile bulunmaktadır. Bankanın kar ve zarar etmeyip faaliyet sonucunun sıfır rakamı olabilmesi için olması gereken ortalama aktif getiri oranıdır. Aktif tahsis kararlarının zarar etmemesi için, olması gereken minimum faiz oranı hakkında bir klavuzdur. Bu değişken bağımlı değişken olarak üçüncü modele dahil edilmiş, bağımsız değişkenler toplam mevduat oranı, mevduat dışı kaynak oranı, maliyetsiz kaynak oranı, ortalama aktif büyüklüğü, yabancı para pasif oranı, kur riski, faiz riski, kredi riski ve TCMB politika faiz oranı ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra kontrol değişkeni enflasyon aracılığıyla, ekonominin %10'dan fazla ve %10'dan düşük enflasyon seviyesine sahip faaliyet ortamlarında, banka giderlerini oluşturan bağımlı değişken kaynak maliyeti ile anılan bağımsız değişkenlerin istatistiksel ilişkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle olan istatistiksel ilişkisinin, tek haneli ve çift haneli enflasyon ortamlarında farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Dördüncü aşamada ilk iki modelin gelirler kısmını temsil eden aktif getirisi bağımlı değişken olarak araştırılmıştır. Bu modelin bağımsız değişkenleri; nakdi krediler oranı, bireysel krediler oranı, ticari kredi çeşitlendirmesi, ortalama aktif büyüklüğü ve kredi riskidir. GSYH değişim oranı kontrol değişkeni olarak kullanılmış, üçüncü aşamada olduğu gibi araştırma dönemi bir bütün olarak incelendikten sonra, 2009-2021 yılları arası dönemde ekonomik büyümenin veri dönemi ortalaması olan %4,9'dan yüksek gerçekleştiği dönemler ile %4,9'dan düşük gerçekleştiği dönemlerde değişkenlerin etkileri araştırılmıştır. Bu şekilde değişik ekonomik konjonktür dönemlerinde bağımlı değişken ile bağımsız değişkenin istatistiksel ilişkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Birinci model kapsamında aktif getirisi ve pasif maliyetinin aktif karlılığı açısından elastitesi, %70'ler civarında bulunmuştur. Yani pasif maliyeti ortalama faiz oranındaki bir birim artış, banka aktif getirisini 0,7 birim azaltmaktadır. Faiz Dışı Gelir Gider Yönetiminin de banka karlılık değişkenleri açısından aynı oranda belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Faiz Dışı Gelir Gider Yönetiminin bileşenleri incelendiğinde, komisyon gelirleri kadar bankacılık risklerinin maliyetlerinin de bağımsız değişken üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Personel maliyetlerinin operasyonel maliyetlere göre daha etkili olduğu, ancak araştırma döneminin sonunda yüksek enflasyon ortamında operasyonel giderlerin önce arttığı görülmüştür. Personel giderlerinin ise operasyonel giderleri gecikmeyle takip ettiği anlaşılmıştır.

Tanımlayıcı istatistikler kapsamında kamu bankalarında net faiz marjlarının, araştırma döneminin başında, 2001 Krizi sonrası aktiflerine yerleştirilen özel tertip on yıllık tahvillerden dolayı yüksek olduğu, 2012 yılına kadar bu mekul kıymetlerin etkisini devam ettirdiği, sonraki dönemde de faiz marjlarının belirli bir seviyede korunabildiği, 2018 Haziran kur atağından sonra dahi düşmeyen faiz marjlarının, pandemiyle birlikte düşmeye başladığı görülmüştür. Kamu bankalarından birinin net faiz marjındaki bozulmanın pandemi döneminden çok önce bozulmaya başladığı da dikkat çekmiştir. Büyük özel bankaların net faiz marjları ise 2018 Hazirandaki kur atağından ve 2020 yılında başlayan pandemiden etkilenmemiş görülmektedir. Hatta bazı özel bankaların anılan dönemde net faiz marjları daha da artmıştır. Orta büyüklükteki yabancı bankaların da net faiz marjlarının büyük özel bankalara benzer bir davranış gösterdiği, büyük bankalarla orta büyüklükteki yabancı bankalar arasında faiz marjlarında ölçekten kaynaklanan bir fark gözlemlenmediği, ancak orta büyüklükteki bankaların net faiz marjlarının bileşenleri bazında pasif maliyetlerinin de aktif getirilerinin de büyük bankaların yukarısında olduğu görülmüştür. Ölçek farkı burada göze çarpmıştır. Küçük özel bankaların pandemiye kadar yüksek seyreden net faiz marjları tıpkı kamu bankaları gibi pandemiyle birlikte düşüşe geçtiği, buna karşın küçük yabancı bankaların pandemide de kar marjlarını korudukları, şubesi olmayan ve sadece kurumsal bankacılık yapan küçük bir yabancı bankanın ise her şarta uyum kabiliyeti dikkat çekmiştir.

İkinci modelin bağımsız değişkenlerinin, birinci modeldeki bağımsız değişkenlerin aynısı olmasına rağmen, bağımlı değişken özkaynak karlılığı üzerinde etkilerinin, özkaynak kaldırıcı yüzünden daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Model 1 kapsamında aktif getirisi ve pasif maliyetinin aktif karlılığı üzerinde %70'ler civarında ölçülen elastitesinin,

Model 2'nin özkaynak karlılığı kapsamında %600'lere çıktığı, yani pasif maliyeti veya aktif getirisindeki bir birim artışın, özkaynak karlılığını 6 kat daha fazla etilediği, bunun kaldıraç oranının etkisinden kaynaklandığı görülmüştür. Tanımlayıcı istatistikler kapsamında kamu da dahil olmak üzere büyük bankaların, orta ve küçük bankaların çoğuna göre özkaynak karlılıklarının yüksek olduğu, büyük bankaların daha yüksek kaldıraç oranı ile çalıştığı, büyük bankaların mevduata ve maliyetsiz kaynağa erişim konusunda daha rahat oldukları, orta ve küçük bankaların daha yüksek özkaynakla çalışmalarına rağmen, pasif maliyetlerinin büyük bankalara göre yukarıda olduğu, ortalama pasif maliyetlerini aşağı çekmek içinse faiz ödemedikleri özkaynaklarını pasif kompozisyonu içerisinde görece fazla tutmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu durum doğal olarak orta ve küçük bankaların özkaynak getirilerinin, hissedarlarının tahayyüllerinin aksine daha düşük seviyede kalmasına yol açmaktadır.

Üçüncü model sonuçlarına göre, koşul olmadan tüm araştırma serisinde ve yüksek enflasyon ortamında TCMB politika faizinin bağımlı değişken kaynak maliyeti ile aynı yönde bir istatistiksel ilişkiye sahip olduğu, düşük enflasyon ortamında ise TCMB politika faizinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Maliyetsiz kaynak oranının koşul yokken ve yüksek enflasyon ortamında kaynak maliyeti ile ters yönde bir ilişkiye sahip olduğu, düşük enflasyon ortamında ise anlamını kaybettiği görülmüştür. Yabancı para pasif oranının kaynak maliyetini düşürücü bir etkiye sahip olduğu, yüksek enflasyon ortamında anlamlılığı ve katsayısının arttığı, kur riskinin ise sadece %10 anlamlılık seviyesinde kaynak maliyeti ile aynı yönde bir ilişkiye sahip olduğu ve bankaların bilanço içi kur riskini bilanço altında iyi yönettikleri tespit edilmiştir. Benzer şekilde faiz riski ile de kaynak maliyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kredi riski, yani bu model kapsamında riskin maliyetinin (veya aktif kalitesindeki bozulmanın), her üç durumda da anlamlı olduğu ve kaynak maliyetini yükseltici bir etki yaptığı, donuk krediler arttıkça banka kaynak maliyetinin arttığı görülmüştür. Aktif büyüklüğü ile banka kaynak maliyetinin ters yönde bir ilişkiye sahip olduğu, ancak 4. Model kapsamında aktif getirisi ile de ters yönlü bir ilişkiye sahip olduğu, yani banka büyüklüğü ölçek ekonomisi kapsamında maliyetleri düşürürken, aktif getirisini ise olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

Kaynak maliyeti konusunda tanımlayıcı istatistiklere göre 2012 yılına kadar hızla düşen bankaların kaynak maliyetinin, 2012 yılında uluslararası piyasalardaki gelişmelerin etkisiyle (FED Başkanı Bernanke'nin Jackson Hole konuşması ve etkileri) hafif yükseldiği,

banka aktif getirileri de buna uydurulduğundan kar marjlarının etkilenmediği, 2012 yılı ile 2018 Haziran ayına kadarki grafikler kapsamında görece istikrarlı dönemde orta ölçekli ve küçük bankaların kaynak maliyetinin büyük bankalara göre 1,5-2,5 puan yukarıda olduğu, orta büyüklükte bankaların faiz marjlarının da büyük bankalardan farksız olmasına rağmen pasif maliyetlerinin yukarıda olduğu, kaynak maliyetinde 2 puan kadar yukarıda olmalarının doğru ölçeği tam yakalayamadıklarını gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu dönemde orta büyüklükteki bankalardan birinin şube sayısını artırarak ölçeğini büyüttüğü ve büyük bankaların şube sayısına yaklaştığı, söz konusu bankanın şube kapatan bankalara göre daha düşük kaynak maliyetine sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer iki orta büyüklükte banka ile küçük bankaların ise Haziran 2018 döneminden sonra şube kapatmaları ile türbülanslı dönemlerde kaynak maliyetlerini korudukları görülmüştür. Orta büyüklükteki bankaların kaynak maliyeti söz konusu olduğunda büyük bankalardan ziyade küçük bankalara yakın bir görünüm sergiledikleri tespit edilmiştir.

Dördüncü Model çerçevesinde ekonomik büyümenin fazla olduğu dönemlerde nakdi kredi oranının aktif getirisi üzerinde belirleyici olduğu, araştırmanın gözlem dönemlerinin tümü itibarıyla daha az anlamlı olduğu, düşük büyümede ise anlamlılığını kaybettiği, özellikle araştırma döneminin sonundaki bilançoların yabancı paralaşmasında TL nakdi kredilerin aktif getirisi üzerindeki katkısının bazı bankalarda üçte bire kadar düştüğü, yabancı para varlıkların önem kazandığı ve bu varlıkların bir kısmının yabancı para varlıklardan oluştuğu görülmüştür.

Bireysel krediler aktif getirisine her koşulda olumlu katkı sağlarken, ticari kredi çeşitlendirmesinin ise sadece yüksek büyüme dönemlerinde ters yönlü bir ilişkide bulunduğu, yani gelirler açısından belirli sektörlerde uzmanlaşmanın büyüme dönemlerinde aktif getirisini artırdığı belirlenmiştir. Ancak daha az çeşitlendirmenin, kredi riski yönünden her koşulda kaynak maliyetini artırıcı bir etki yaptığı literatüre dayanılarak tespit edilmiştir. Aktif büyüklüğünün ise her koşulda aktif getirisini azalttığı görülmüştür. Kredi riski ile aktif getirisi arasında araştırma döneminin tümü için aynı yönde anlamlı bir istatistiksel ilişki varken koşullu araştırma dönemleri içinse düşük anlamlı bir istatistiksel ilişkinin söz konusu olduğu, kredi risk iştahının değişkenin katsayısına bakarak aktif getirisine görece az bir katkı yaparken, her koşulda ve yüksek anlamlılık düzeyiyle banka kaynak maliyetini artırıcı bir etki yaptığı bulunmuştur.

Stratejik kararlar ile ilgili değerlendirmelere strateji konusunun anlatıldığı üçüncü bölümde değinildiği üzere bankaların faaliyet gösterdiği çevre ve rakiplerin analizi ile başlanması doğru olacaktır. Önceki bölümlerde anlatılanların özeti olarak çevre şartlarını tanımlayacak olursak, faaliyet gösterilen ekonomik çevre, 24 Ocak 1980 kararlaryla piyasa merkezli dışa dönük bir ekonomik model olarak şekillenmiştir (Aka, 2019: 151). 1984 yılında kur politikası değiştirilmiş, döviz kurunun piyasada belirlenmesine yönelik olarak TCMB kurları aracılığıyla geçiş modeli oluşturulmuş, 1989 yılında 32 Sayılı Kararla da kur rejimi tamamen serbestleştirilmiş ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır (Eğilmez, 2018:148). 12 Ekim 1988 tarihinde ise bütün mevduat faizleri serbetleştirilmiştir (Aka, 2019: 151). Tüm bu gelişmeler sonucunda Türkiye'nin makroekonomik koşulları ve demografik yapısına bağlı olarak oluşan yapısal tasarruf açığı, yabancı sermaye hareketleri ile kapatılır hale gelmiştir. Bu ise diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi dış alemdeki ekonomik gelişmelerin ve şokların yurtiçinde etkili olmasına, ayrıca yapısal bir cari açık sorununun oluşmasına yol açmıştır.

Çevre analizine bankacılık piyasası ve rakipler açısından bakıldığında, Türkiye'de bankacılık piyasasında 32 tanesi TMSF harici mevduat bankası olmak üzere 57 banka bulunmaktadır. 32 mevduat bankasından beş tanesi ise yurtdışında kurulu bankaların Türkiye'deki şubelerinden oluşmaktadır. Öyleyse bankacılık piyasası açısından 27 adet yerli, yabancı ve kamu sermayeli Türkiye'de kurulu mevduat bankası faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan yedi tanesi BDDK sınıflamasıyla büyük bankadır. Büyük bankaların üçü ise kamu bankasıdır. Kamu bankaları, 2001 Krizi öncesinde özellikle 1990'lı yıllarda ekonomide hükümetler tarafından kendilerine tevdi edilen görevleri yaparak, buradan oluşan zararları görev zararı olarak muhasebeleştirmişlerdir. 2001 Krizi hemen öncesinde 15.11.2000 tarih ve 4603 sayılı Kanuna istinaden 'çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre çalışmalarını ve özelleştirmeye hazırlanmalarını sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmaları'³³ sağlanmıştır. İlerleyen aşamada özelleştirme işlemleri gerçekteşmemiş, fakat piyasa payları 2008 yılına kadar düşürülmeye çalışılmıştır. Araştırma döneminin başı itibariyle 31.12.2008 tarihinde %30 piyasa payına sahip üç kamu bankası, dördüncü bölümde anlatılan kredi genişlemesiyle ilgili gelişmeler sonucunda 31.12.2021 tarihinde %42 piyasa payına ulaşmışlardır.

³³ 15.11.200 tarih ve 4603 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanun". 20.12.2022.
<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4603.pdf>>

Bu piyasa yapısıyla devlet, kural koyduğu ve regülasyonunu yaptığı piyasanın, aynı zamanda en büyük oyuncusudur (Karacan, 2002: 209-223). Bu durumun kamu bankalarının pandemi, ekonomik kriz vb. olağanüstü koşullarda toplumsal açıdan ve makroekonomik istikrar politikalarına yardımcı olmaları açısından elbette faydaları vardır; ancak kamu bankalarının piyasadaki ağırlıkları, rekabet koşulları çerçevesinde dikkate alınması gereken bir durumdur. Diğer taraftan en son 08.03.2019 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 07.03.2019 tarih ve 810 sayılı Kamu Haznedarlığı Yönetmeliği’ne göre; (eski Kamu Haznedarlığı Genel Tebliği) genel bütçe kapsamı dışındaki kamu idarelerinin tasarruflarının kamu bankalarında değerlendirilmesi zorunludur. Ayrıca kamu kurumlarının özel bankalar tarafından yapılan tahsilatlarının ise 20 gün içerisinde kamu bankalarına aktarılması gerekmektedir. Bu ise kamu bankalarına kaynak açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Öteki taraftan bankacılık piyasasını düzenleyen devlet, araştırma döneminin son birkaç senesi ayırık olmak üzere (kredi rasyosu vb. düzenlemeler dışında), genellikle piyasaya doğrudan zorlayıcı müdahaleler yapmamıştır. Düzenleme ve denetleme ile ilgili görevli üst kurul BDDK ile piyasa rekabetinden sorumlu kurul Rekabet Kurumu’nun etkin bir şekilde görevlerini yaptıkları söylenebilir. Ancak anıldığı üzere araştırma döneminin son dönemlerinde piyasaya müdahale eden yaklaşımlar, rekabet çerçevesi tarafından bankalar tarafından dikkate alınması gereken bir durumdur.

Sonuç olarak piyasa yapısı açısından 2021 yılı sonu itibarıyla aktif büyüklüğü açısından üç kamu bankasının piyasada %42 pay sahibi olduğu, anılan bankaların içerisinde olduğu yedi büyük bankanın ise %82 paya sahip olduğu bir piyasa söz konusudur. Mevduat işlemlerinde yedi büyük bankanın belirleyiciliği söz konusuysa, aktif (kredi) işlemleri rekabete daha açık bir çerçevede gerçekleşmektedir.

Stratejik kararlar açısından bakıldığında büyüme stratejisinin büyük banka ölçeğine yaklaştıkça olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir. Şubeleşmenin ve geniş şube ağıyla yapılan taban mevduat kapsamında³⁴ daha etkin bireysel mevduat toplama, bireylerin ana

³⁴ Taban mevduat, belirli bir büyüklüğe kadar olan vadeli ve vadesiz mevduatı temsil etmekte olup, bu tür mevduatın özelliği, kişilerin tasarrufları kapsamında banka taban mevduatının önemli bir kısmı vadesi dolduğunda dahi bankadan çekilmemektedir. Vade uzatımı veya ikame yolu ile yenilenen bu mevduat, banka açısından belirli bir miktarın altına inmemektedir. Adolf Wagner tarafından 19. yy ortalarında kavramlaştırılmıştır. Aynı tarihlerde Otto Hübner’in ‘Bankacılığın Altın İlkesi’, “kısa vadeli mevduatlar ile kısa vadeli krediler, uzun vadeli mevduatlar ile uzun vadeli krediler finanse edilir” kuralına karşı, taban mevduat kapsamındaki mevduatın vadesi kısa dahi olsa, vadesi dolduğunda çoğu zaman uzatıldığı veya ikame edildiği için uzun vadeli kredileri finanse edebileceği söylemi üzerinden oluşturulmuştur.

bankası olma, fatura, vergi, SGK, okul harçları vb. tahsilatlar yoluyla maliyetsiz kaynak yaratma faaliyetleri büyük ölçekler söz konusu olduğunda pasif maliyetini düşürdüğü gibi banka kaynak maliyetini de düşürmektedir. Bu sayede orta ölçekte olup büyük banka ölçeğine yakın olan bankaların büyüme stratejisi izlemeleri doğru bir strateji olabilir. Bu durumda getiriler ve maliyetler daha istikrarlı bir yapı kazanmaktadır. Ancak bilançonun aktif tarafının gelir kazandıran aktif getirisi açısından hareket kabiliyeti azalmaktadır.

Küçülme stratejisinin özellikle kriz, pandemi vb. olağanüstü ekonomik koşullarda, orta ve küçük ölçekteki bankalar için maliyetleri kontrol edici bir strateji olduğu görülmektedir. Bu tip bankaların olağanüstü dönemlerde ve ekonomik konjonktürün daralma dönemlerinde, yaptıkları bankacılık işlemlerinin doğasına uygun olarak, şube ağlarını azaltmaları veya başka açılardan küçülmeleri (bilanço küçültme vb.) kar marjlarına olumlu etki yapmaktadır. Burada çeviklik kavramı öne çıkmakta olup, küçük ve orta ölçekli bankalar daha çevik yapıları ile türbülanslı zamanlardaki değişikliklere uyum sağlayabilmektedir. Küçük bankalara kıyasla uyum kabiliyetleri daha az olan büyük bankaların ise böyle dönemlerde durağan stratejiler uygulamaları düşünülebilir.

Çeşitlendirme stratejisi açısından, aktif getirisini artırmak amacıyla özellikle ekonominin yüksek büyüme hızına sahip dönemlerde bankalarda nakdi kredi oranının önem kazandığı görülmektedir. Bu dönemde aktif getirisini artırmak için kredi işlemlerini artırmanın olumlu bir etkisi söz konusudur. Mevduat işlemlerinin tersine piyasa yapısı itibarıyla kredi işlemleri konusunda küçük bankaların ve orta ölçekli bankaların, büyük bankalarla rahatlıkla rekabet etmeleri mümkün gözükmemektedir. Ancak burada küçük ve orta ölçekli bankaların kaynak maliyetinin yukarıda oluşması, onlara bir dezavantaj sağlamaktadır. Bireysel krediler aracılığıyla gerçekleştirilen kredi çeşitlendirmesinin ve bireysel kredi oranlarını artırmanın her türlü konjonktür döneminde olumlu etkisi vardır. Ancak bu işlem türü şubeleşme gerektirmektedir veya bankanın dijital alt yapısının buna uygun olması gerekmektedir. Ticari kredi çeşitlendirmesinin ise herhangi bir konjonktür ortamında bankaya olumlu bir katkısı bulunmadığı düşünülmektedir. Kredi riski açısından ise maliyetleri düşürücüdür. Ancak odaklanma stratejisi kapsamında, ticari krediler açısından belirli sektörlere yoğunlaşmanın ekonomik büyüme hızının fazla olduğu dönemlerde düşük anlamlılık seviyesinde aktif getirisini artırıcı bir etkisi bulunduğu belirlenmiştir.

Kaynak çeşitlendirmesinin ise düşük enflasyonlu ortamlarda işe yaradığı söylenebilir. Düşük enflasyonlu ortamlarda Türkiye'nin derecelendirme notunun da yüksek olması sayesinde, TL faiz oranlarına kıyasla daha ucuza mevduat dışı kaynak sendikasyon kredileri kapsamında sağlanabilmektedir (DW Tahmincisi).

Maliyet liderliği stratejisinin büyük bankalara uygun bir strateji olduğu düşünülmektedir. Ancak orta ve küçük ölçekteki bankalar tarafından da belirli bir süre müşterilerin anabankası olmayı sağlamak ve müşteri sadakati yaratmak amacıyla kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Acemoglu, D., Laibson D., List, J., A. (2019). *Economics* (2.th ed.). Harlow: Pearson.
- Aka, K. (2019). *Türkiye’de Tasarrufun Belirleyicileri ve Finansal Sistem İlişkisi: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir uygulama* (1. Baskı). İstanbul: DER Yayınları.
- Akbaş, H. E. (2012). Banka Karlılığının Belirleyici Etkenleri: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme-Determinants of Bank Profitability:an Investigation on Turkish Banking Sector. *Öneri Dergisi*, 10 (37), 103-110.
- Akerlof, George A. (1970), ‘The market for Lemons: Quality, Uncertainty and the Market Mechanism’, *Quarterly Journal of Economics*, 84:480 <https://viterbi->
- Akgemici K. (2015). *Stratejik Yönetim* (4. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgüç, Ö. (2007). Türkiye’de Yabancı Bankalar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , (36) , 6-17
- Akgüç, Ö. (2010). *Finansal Yönetim*. (7. Baskı). İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Akgüç, Ö. (2011). *Mali Tablolar Analizi*. (9. Baskı). İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Akın, F. (2018). Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı ve Sorunları . *İş ve Hayat*, 4 (8), 54-73.
- Akgemici, T. (2015). *Stratejik Yönetim*. (4. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi
- Aktaş, Z., Alp, H., Gürkaynak, R., Kesriyeli, M., and Orak, M., 2009. Türkiye’de Para Politikasının Aktarımı: Para Politikasının Mali Piyasalara Etkisi (Monetary Transmission Mechanism in Turkey: The Impact of Monetary Policy in Financial Markets), *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt: 24, Sayı: 278, Sayfa: 9-24.
DOI:[10.1016/j.ejpoleco.2012.06.001](https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.06.001)
- Akyıldız, F. (2017). Göstergeler Ne Anlatır Türkiye İçin İktisadi Göstergeler Rehberi. (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Allen, F. and Santomero A.M. (1998), The Theory of Financial Intermediation, *Journal of Banking and Finance*, Vol. 21. pp. 1461-85.

- Alper, D., and Anbar, A. (2011). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence From Turkey. *Business and Economics Research Journal*, 2(2), p. 139- 152
- Altay, E. (2015). *Bankacılıkta Risk: Piyasa Riski Kredi Riski ve Operasyonel Riskin Ölçümü ve Yönetimi* (2. Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Altıntaş, A., M. (2006). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Basel-I ve Basel-II Düzenlemeleri Çerçevesinde*. (1. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Apaydın, Ş. (2015). *Kriz ve Konjonktür Kuramları*. (1. Baskı). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Arabacı, Ö. ve Baştürk, M. (2013). Faiz oranı kanalının 2001/2008 döneminde Türkiye’de etkinliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu University Social Sciences Journal*, 13(2),15-33.
- Ata, H. A. (2009). Kriz Sonrası Türkiye’de Mevduat Bankaları Karlılığına Etki Eden Faktörler. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2), s. 137-151.
- Atasoy, H. (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri* Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü (Uzmanlık Tezi).
- Baltagi, B., (2005). *Econometric Analysis of Panel Data* (3rd ed.), Chichester: Wiley. Eng.: John Wiley and Sons Inc.
- Basık, F., O. (2011). *Ansiklopedik Muhasebe ve Finans Terimleri Sözlüğü*. (1. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Başak, L. (2012). *Yabancı Bankalar ve Türkiye*. 1. Baskı. İstanbul: Beta
- Bayrakdar, S. (2020). *Makroekonomik Verilerin Yorumlanması*. İstanbul: Nobel
- Becker, H., P., Peppmeier, A. (2011). *Bankbetriebslehre*. 8. Aufl. Mainz. NWBVerlag
- Berger, Allen N. 1995a. The Relationship between Capital and Earnings in Banking. *Journal of Money, Credit, and Banking* 27(2):432-56.

- Berger, Allen N. 1995b. "The Profit-Structure Relationship in Banking: Tests of MarketPower and Efficient Structure Hypotheses." *Journal of Money, Credit, and Banking* 27(2):404-31.
- Berger, Allen N. 1997. Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research. *European Journal of Operational Research* 98(2):175-212 DOI:[10.1016/S0377-2217\(96\)00342-6](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(96)00342-6)
- Betz, F. (2010): *Yönetim Stratejisi Stratejik Yönetim ve Enformasyon Teknolojisi*. 1.Baskı. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları
- Binici, M., Kara, H. ve Özlü, P. (2016). Faiz koridoru ve banka faizleri: parasal aktarım mekanizmasına dair bazı bulgular. *TCMB Çalışma Tebliği, No: 16/08*.
- Carls, A. (2007). Brokergeschäfte. H., J., Hockmann, F. Thiessen (Ed.) *Investment Banking* (2. Aufl.) içinde (353-550). Stuttgart: Schaeffer-Poeschel Verlag.
- Coase, R. H. (1937). The Nature of the firm. *Economica*, 4, 386-405
- Coase, R. H. (1972). Industrial Organization: A Proposal for Research, *NBER Chapters*, in: *Economic Research: Retrospect and Prospect, Volume 3, Policy Issues and Research Opportunities in Industrial Organization*, pages 59-73, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Çepni, E. (2015). *Ekonomik ve Finansal Göstergeler Rehberi* (1. baskı). Ankara: Seçkin
- Çil Yavuz, N. (2015). *Finansal Ekonometri* (2. baskı). İstanbul: DER Yayınları.
- Dağıdır, C. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık ve Makro Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), s. 25-33.
- Dağıdır, C. (2014). *Finansal Aracı Olarak Bankaların Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Daver G, Küçükkocaoğlu G. Türk Bankacılık Sistemi Performans Analizleri. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2019; 10(19):385-402.
- Demiralp, S., Kara, H. ve P. Özlü (2011), "Monetary Policy Communication in Turkey", *European Journal of Political Economy*, 28/04, 540-556
DOI:[10.1016/j.ejpoleco.2012.06.001](https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.06.001)

- Demirguc-Kunt, A. ve Huizinga, H.. (1998). Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence. *The World Development Research Group, Policy Research Working Paper, 1900 (3)*, 1-4
- Demirhan, D. (2010). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Karlılık Üzerine Etkileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 157-168.
- Dilmaç, M. , Dikmen, A. T. & Keleş, Ş. (2015). Bankaların Finansal Yapılarının Kârlılıkları Üzerine Etkileri: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama 1998-2015. *The International New Issues in Social Sciences*, 1 (1) , 143-165 .
- Doğru, C. (2011). Karlılığın Belirleyicileri Analizi: Teori ve Orta Ölçekli Bir Banka Uygulaması. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1 91 , 47-75.
- Eğilmez, M. (2018). *Türkiye Ekonomisi* (1. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Ersoy, H. (2018). *Bankacılık Sistemi Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Performans Analizi* (1. baskı). İstanbul: Nobel
- Gökgöz, F. (2014). Measuring Technical Financial Efficiencies And Performances in the Emerging Markets: Evidence From Turkish Banking Sector. *Investment Management and Financial Innovations*, 11(2): 111-122.
- Güler A. (2021) Politika Faizlerinin Banka Faizlerine Geçişkenliği: Türkiye Örneği Ekev Akademi Dergisi <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2568194>
- Gülhan, Ü. (2009). *Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Gülhan, Ü. ve Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368.
- Gündoğdu, A. (2017). Türkiye’de Bankacılık Alanında Yayınlanmış Akademik Çalışmaların Analizi . *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 1-11.

- Güriş, S. (2021): *Ekonometri Ekonometrik Okuryazarlık* (1. baskı). İstanbul: DER Yayınları.
- Hartmann-W. T., Pfingsten, A., Weber, M. (2007): *Bankbetriebslehre* (7. Aufl.). Heidelberg: Springer
- Hausman, A. Jerry (1978). “Specification tests in econometrics”, *Econometrica*, 46(6), 1251-1271.
- Hazar, A., & Babuşçu, Ş. (2013). *Banka Aktif Pasif Yönetimi*. Ankara: Asil Yayınevi.
- Hill, R. Carter, Griffiths, William E. ve LIM, Guay C. (2018). *Principles of Econometrics*, (5th ed.), Hoboken : Wiley.
- Hoffmann, P.S. (2011) Determinants of the Profitability of the US Banking Industry. *International Journal of Business and Social Science*, 2, 255-269.
- İbiş, C., Çatıkkaş, Ö., & Çoban Çelikdemir, N., (2018). *Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- İskenderoğlu, Ö., Karadeniz, E., ve Atioğlu, E. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Karlılığa Etkisinin Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), s. 291-311.
- Kahveci, E., Ekşi, İ. H., ve Kaya, Z. (2016). Türkiye'deki Mevduat Bankalarında Sermaye Yapısı-Karlılık İlişkisi: 2002-2014 Yılları Arası Panel Veri Uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan 2016, 12.
- Kalemci, A. (2015). İşlem Maliyeti Kuramı. H. C. Sözen ve H. N. Basım (Ed.), *Örgüt Kuramları içinde* (s. 133-156). İstanbul: Beta
- Kamis, A., Tribler, H. (2022). *Workbook Strategisches Management* (1. Aufl). Stuttgart: Schaeffer Poeschel
- Karacan, A., İ. (2002). *Mali Piyasalar Üzerine Denemeler* (1. baskı). İstanbul: Creative Yayıncılık

- Karakaş, A. ve Acar, M. (2022). Ticari Bankalarda Likidite ve Kârlılık İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* , 16 (2) , 139-171 . DOI: 10.46520/bddkdergisi.1178316
- Kartal, F. (2021). *Banka Finansal Analizi ve Risk Yönetimi (1. Baskı)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Kartal, F. (2021). *Bankacılıkta Finansal Yönetim (1. Baskı)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Kater, U., Bahr, H., Junius, K., Scheuerle, A., Widmann, G. (2008). *Die 100 wichtigsten Konjunkturindikatoren –weltweit- (2. Aufl.)*. Wiesbaden: cometis.
- Keskin, Önen, F., Eken, M.,H., Kale, S. (2016). Kriz Dönemlerinde Türk Bankacılık Sektörünün Toplam Faktör Verimlilik Değişimi. *International Journal of Research in Business and Social Science (2147-4478)* 5(5):1
DOI:10.20525/ijrbs.v5i5.472
- Kızıl, A., Fidan, M.M., Kızıl, C., Keskin, İ. (2016): *TMS - TFRS Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (2. baskı)*. İstanbul: DER Yayınları
- Kutlar, A. ve Babacan, A. (2012). *STATA Uygulaması ile Ekonometriye Giriş (1. Baskı)*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Küçükkocaoğlu G, Kuzu DA, Göksu G. Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Hacmini Etkileyen Değişkenler ve Etki Düzeyleri. *Bankacılar Dergisi*, 2019; -(109):3-21.
- Meydan, C. H. ve Çetin F. (2015). Vekalet Kuramı. H. C. Sözen ve H. N. Basım (Ed.), *Örgüt Kuramları içinde* (s. 157-177). İstanbul: Beta
- Mishkin, F. S. (1990). Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective, *NBER Working Papers Series, Working Paper No. 3400*, 1-38.
- Molyneux, P., Thornton, J. (1992). Determinants of European bank profitability: A note, *Journal of Banking & Finance*, 1992, vol. 16, issue 6, 1173-1178
- Müslümov, A. ve Aras, G. (2004). Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerine Etkileri. *İktisat İşletme ve Finans*, 19 (222), 55-65.ss
<https://dx.doi.org/10.3848/iif.2004.222.1936>

- Nargeleçekenler, M. (2009). Makroekonomik ve Finansal Serilerin Ekonometrik Analizi: Panel Veri Yaklaşımı (Yayınlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Öksüzler, O. ve Bayır, M. Türk Bankacılık Sektörü Rekabet Yapısı ve Avrupa Birliği ile Karşılaştırması. *Sakarya İktisat Dergisi*
- Özatay, F. (2020). *Finansal Krizler ve Türkiye* (6. baskı). İstanbul: Doğan Kitap
- Özatay, F. (2015). *Parasal İktisat Kuram ve Politika* (4. baskı). Ankara: Efil Yayınevi
- Özcan, M. (2021). Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performans Göstergeleri: BIST Mali Sektörü Üzerine Bir Araştırma . *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 35 (2) , 389-406 . DOI: 10.16951/atauniiibd.689612
- Özcan, M. (2021). *Risk İştahı Finansal Piyasalara Etkisi* (1. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi
- Özen, E. ve Vurur, N. S. (2013). Türkiye’de Mevduat Banka Kredisi Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi . *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 6 (3) , 117-131.
- Özerol, H. (2020). *Global Piyasaları Okumak*.(1. Baskı) Ankara: Tekno Kitap
- Parasız, İ. (2011): *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*. Bursa: Ezgi Kitabevi
- Pesaran, M. H. ve Smith, R. (1995). “Estimating Long-Run Relationships from Dynamic Heterogeneous Panels”, *Journal of Econometrics*, 68/1, 79-113.
[https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01644-F](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01644-F)
- Picot, A. (1991). Ökonomische Theorien der Organisation Ein Überblick über neuere Ansätze und deren betriebswirtschaftliches Anwendungspotential. O. Dieter, B. Rudolph, E. Büsselmann (Ed.) *Betriebswirtschaftslehre und Ökonomische Theorie* (1. Aufl.) içinde (143-172). Stuttgart: C. E. Poeschel Verlag.
- Porter, E. M. (2015). *Rekabet Stratejisi* (3. baskı). İstanbul: Beta
- Reis, Ş.G., Kılıç, Y., ve Buğan, M.F. (2016). Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 72: 21-36.
- Reisoğlu, S. (2015). *Bankacılık Kanunu Şerhi Cilt 1 ve Cilt 2*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.

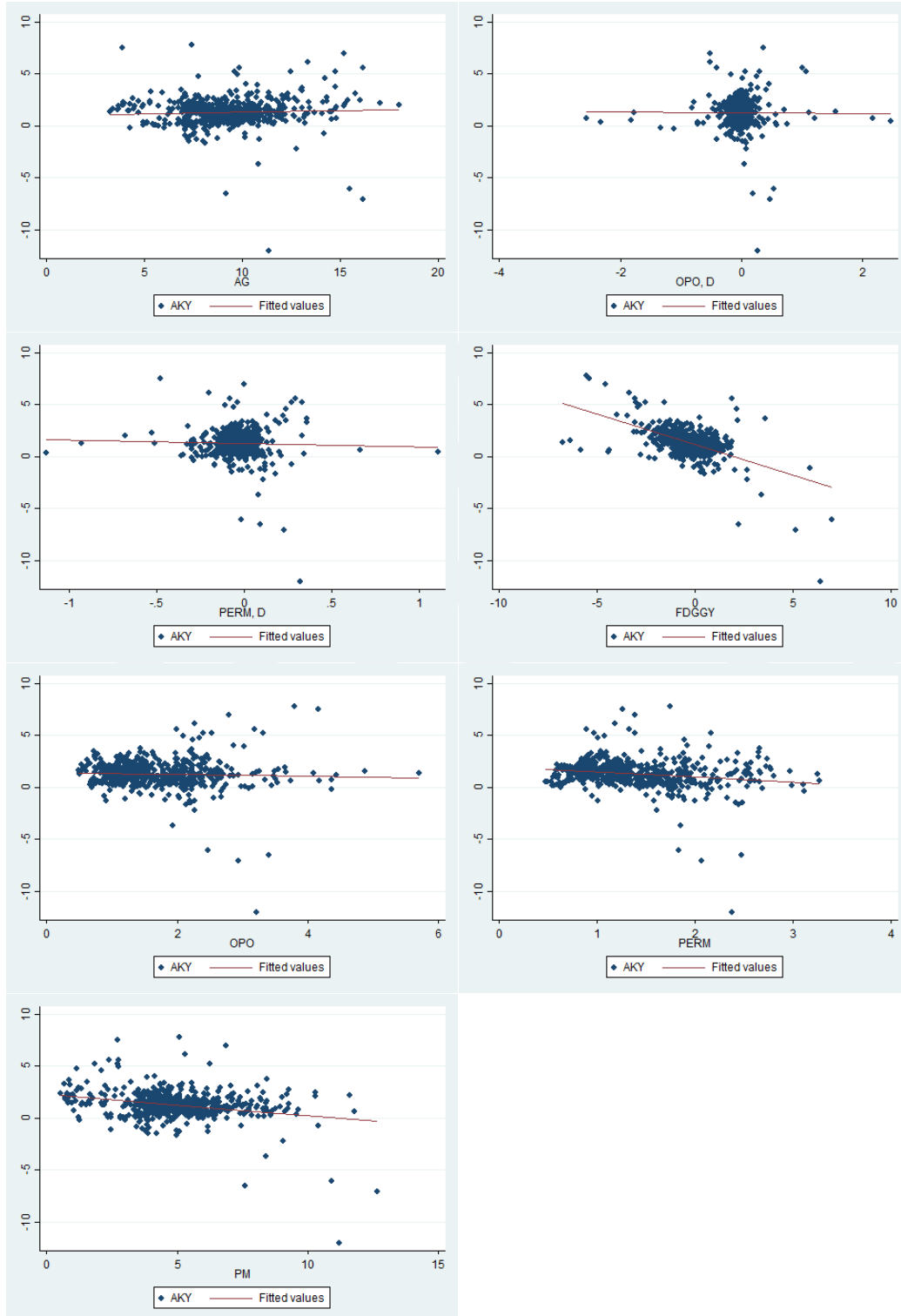
- Reisinger S., Gattringer, R., Strehl, F. (2022). *Strategisches Management Grundlagen für Studium und Praxis* (3. Aufl.). München: Pearson.
- Saldanlı, A., ve Aydın, M. (2016). Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi: Türkiye Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 24, s. 1-9.
- Sarıkamış, M. C., Evci, S., ve Ergün, B. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), s. 117-134.
- Sauter W. (2010). *Grundlagen des Bankgeschäftes*. 9.Aufl. Frankfurt. Frankfurt School Verlag
- Schierenbeck, H. (1987). *Ertragsorientiertes Bankmanagement*, 2.Baskı, Wiesbaden 1987
- Schierenbeck, H. (2003). *Ertragsorientiertes Bankmanagement Band 3: Grundlagen, Marktzinsmethode und Rentabilitäts-Controlling*, 8.Baskı, Wiesbaden
- Schierenbeck, H., Lister, M., Kirmße, S., (2008). *Ertragsorientiertes Bankmanagement Band 2: Risiko-Controlling und integrierte Rendite-/Risikosteuerung*, 9.Baskı, Wiesbaden
- Schierenbeck, H. (2005). *Ertragsorientiertes Bankmanagement Band 3: Fallstudien mit Lösungen*, 6.Baskı, Wiesbaden
- Scholtens, B., Van Wensveen, D. (2003). *The Theory Of Financial Intermediation: An Essay On What It Does (Not) Explain. Société Universitaire Européenne de Recherches Financières (SUEF) - The European Money and Finance Forum, Vienna.*
- Selçuk, H. ve Tunay, K. B. (2014): *Ticari Banka Yönetiminin Temelleri* (7. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Sperber, H. (2019). *Finanzmärkte Eine praxisorientierte Einführung* (2. Aufl.). Stuttgart: Schaeffer-Poeschel Verlag
- Sümer, K., K. (2013): *Makro Ekonometrik Modeller* (1. baskı). Ankara: Beşir Kitabevi
- Şakar, H. (2000): *Banka İşlemleri Muhasebesi* (1. baskı). İstanbul: Strata Yayıncılık

- Tatoğlu, Y. Ferda (2018). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı* (2. baskı). İstanbul: Beta.
- Terraza, V. (2015). The effect of bank size on risk ratios: Implications of banks' performance. *Procedia Economics and Finance* 30 (2015) 903 – 909.
- Tolkmitt, V. (2007). *Neue Bankbetriebslehre Basiswissen zu Finanzprodukten und Finanzdienstleistungen* (2. überarbeitete Aufl.). Wiesbaden: Gabler.
- Tunay, K. Batu (2015). Kredi Portföylerinde Sektörel Yoğunlaşma ve Risk İlişkisi: Türk Ticari Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Analiz, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 9(1), 127-147.
- Türkdönmez, C, Babuşcu, Ş. (2019). Bankaların Karlılık Performansını Etkileyen Faktörler. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 37-54.
- Türkoğlu, F. (2018). *Ekonomiyle İlgili Her Şey* (1. baskı). İstanbul: Optimist
- Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, Yayın No. 280, İstanbul. Yayınları, İstanbul.
- Türkmen, Sibel Yılmaz ve Yiğit, İhsan (2012). “Diversification in Banking and its Effects on Banks’ Performance: Evidence from Turkey”, *American International Journal of Contemporary Research*, 2(12), 111-119
- Tüzüntürk, S. (2010). Panel Veri Modellerinin Tahmininde Parametre Heterojenliğinin Önemi: Geleneksel Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 21 (2) , 1-14
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2692/35415>
- Uçarkaya, S. (2006). *Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü* (Uzmanlık Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- Ülgen H. ve Mirze, S. K. (2016): *İşletmelerde Stratejik Yönetim* (8. baskı). İstanbul: Beta
- Williamson, O. E. (1981). The economics of organizations: the transaction cost approach. *American Journal of Sociology*, 87, 548-577.

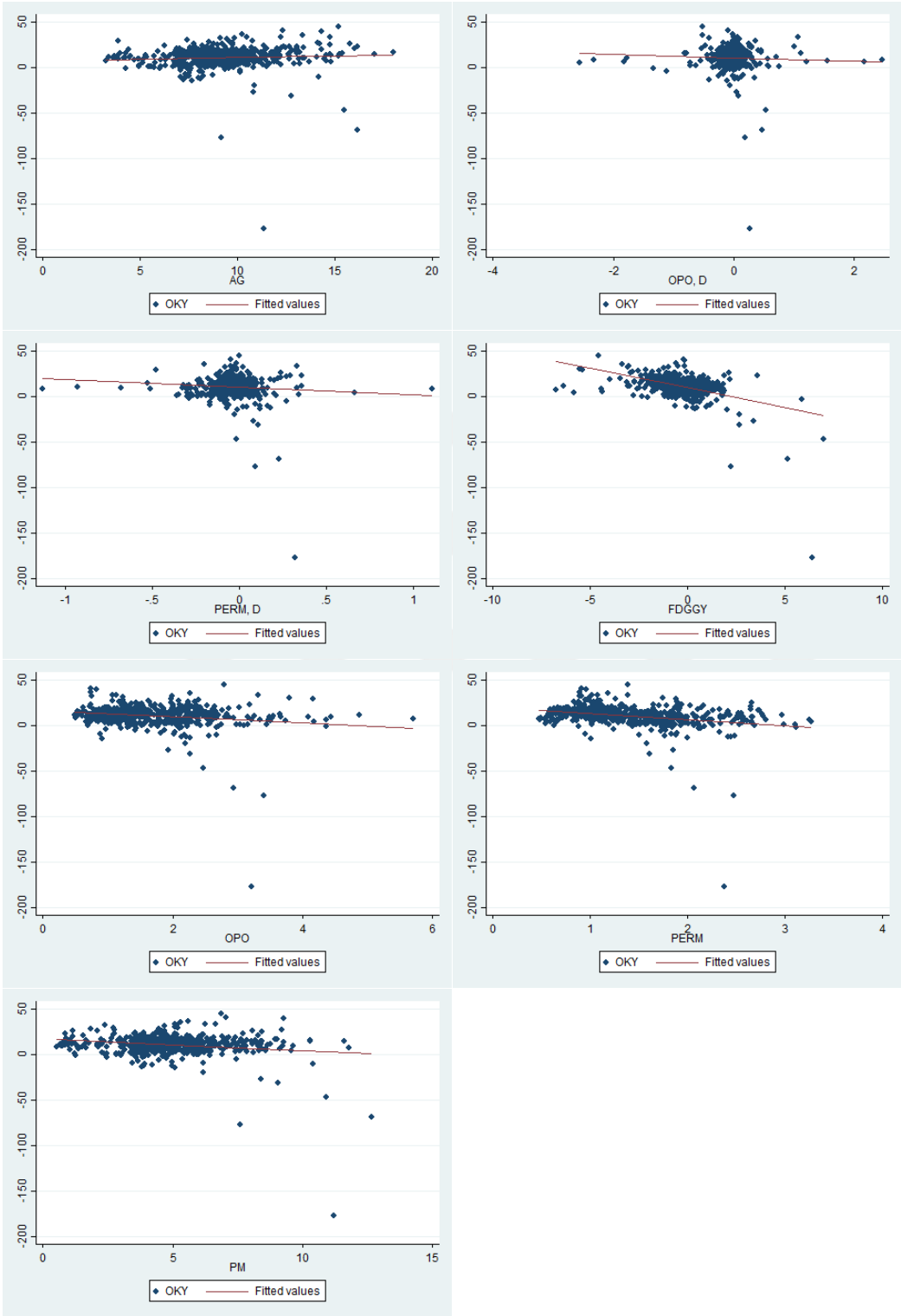
- Göçmen Yağcılar, G. (2010). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- Yalçın, D. (2020). *Kredi Portföylerinde Sektörel Yoğunlaşma ve Risk İlişkisi: Türkiye Örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yalçın, D. ve Tunay, K. (2020). Kredi Portföylerinde Sektörel Yoğunlaşma ve Risk İlişkisi: Türkiye Örneği . *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* , 12 (22) , 344-358 .
- Yalçınkaya Ay, Şanlısoy S, Aydın Ü (2016). Türk Bankacılık Endüstrisinde Performansın Belirleyenleri ve Politik İstikrarsızlık İlişkisi. *Sosyoekonomi*, 24(27), 161 - 182.
- Yaman, S. (2021). Bankalara Özgü Faktörlerin Banka Karlılığına Etkisi: Türkiye Bankacılık Sektörü Üzerine Panel Veri Analizi . *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi* , 3 (2), 77-100 .
- Yaşlıoğlu, M. M. (2020). *Rekabet Avantajı ve Stratejisi* (1. baskı). İstanbul: Beta
- Yıldırım, O. (2008). *Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri*.(Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
- Yıldırım, O. (2015). *Türk bankacılık Sistemi* (2. baskı). Ankara: Seçkin
- Yurttadur, M. & Demirbaş, H. (2017). Türkiye'de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 89-117 . DOI: 10.17336/igusbd.326621
- Yücel, E. (2021). Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranının Belirleyicileri. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi* , 3 (1) , 60-70.

EKLER

Model-1:

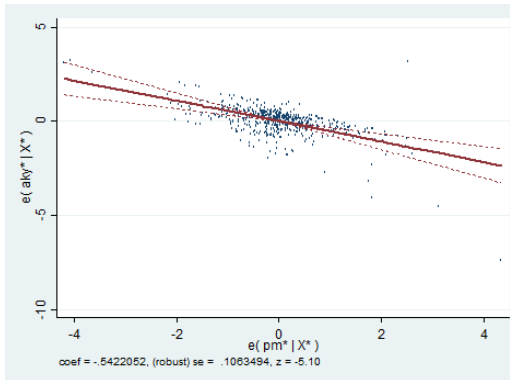
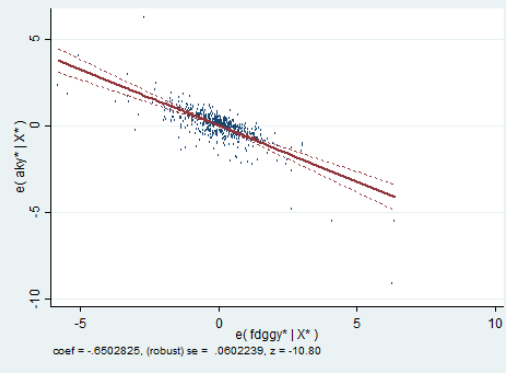
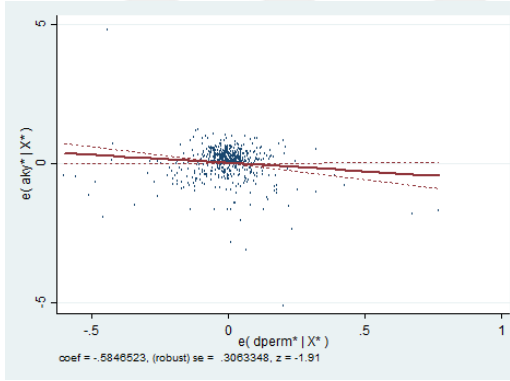
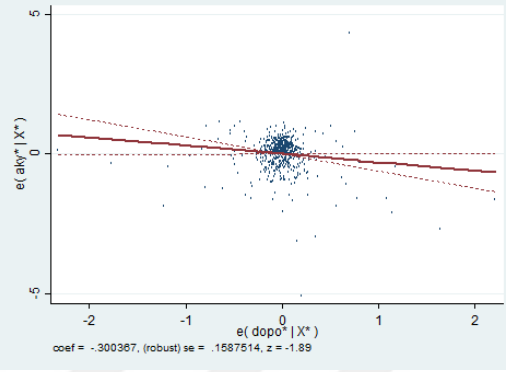
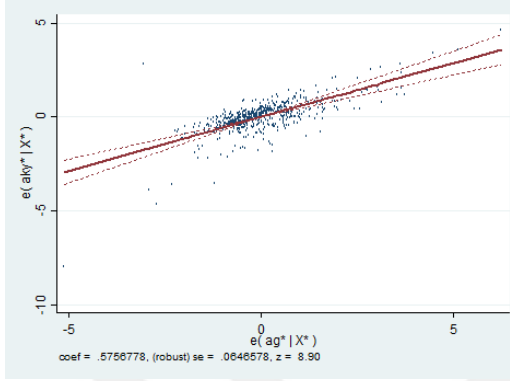

Model-2:

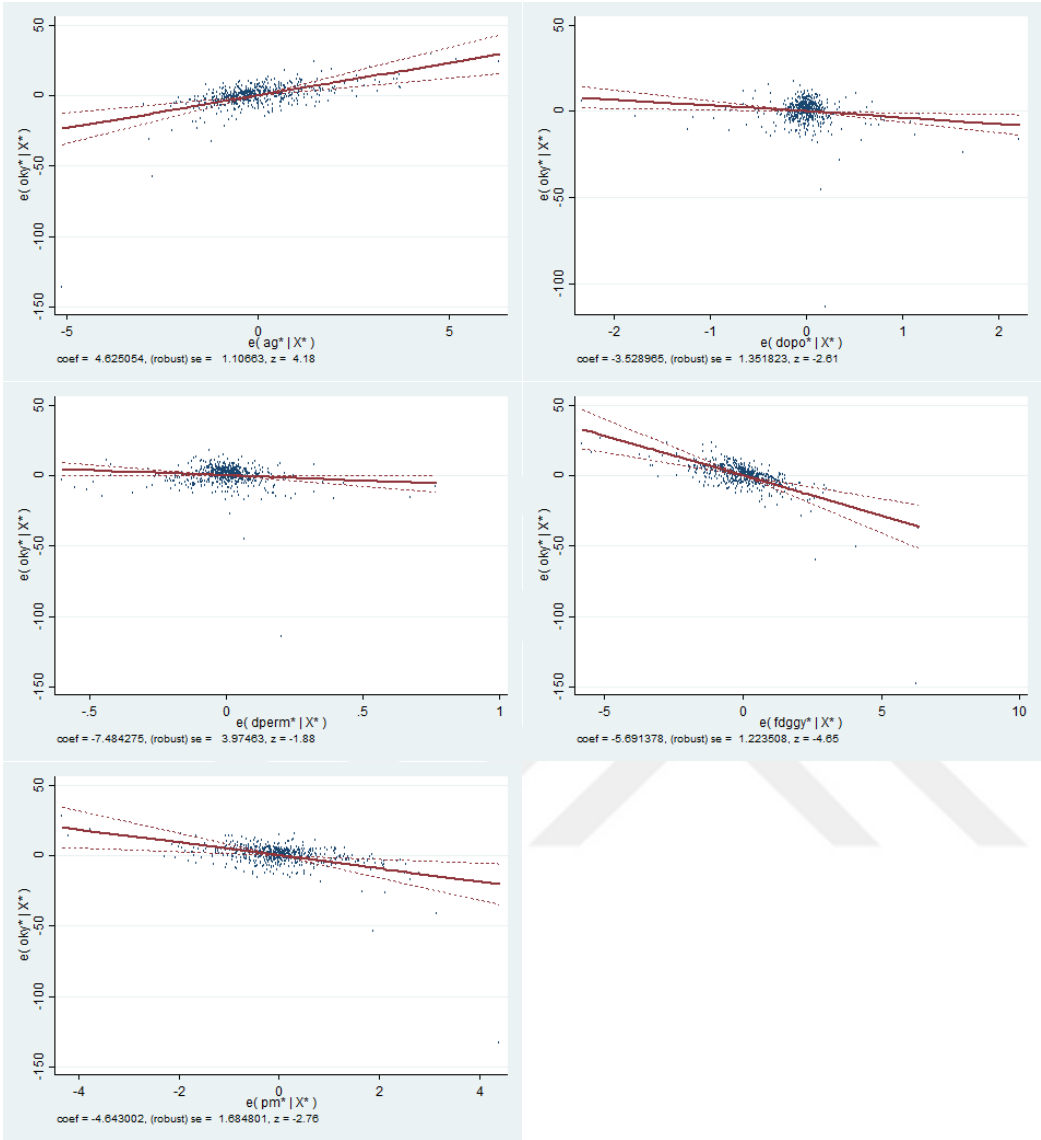

Regresyon Grafikleri

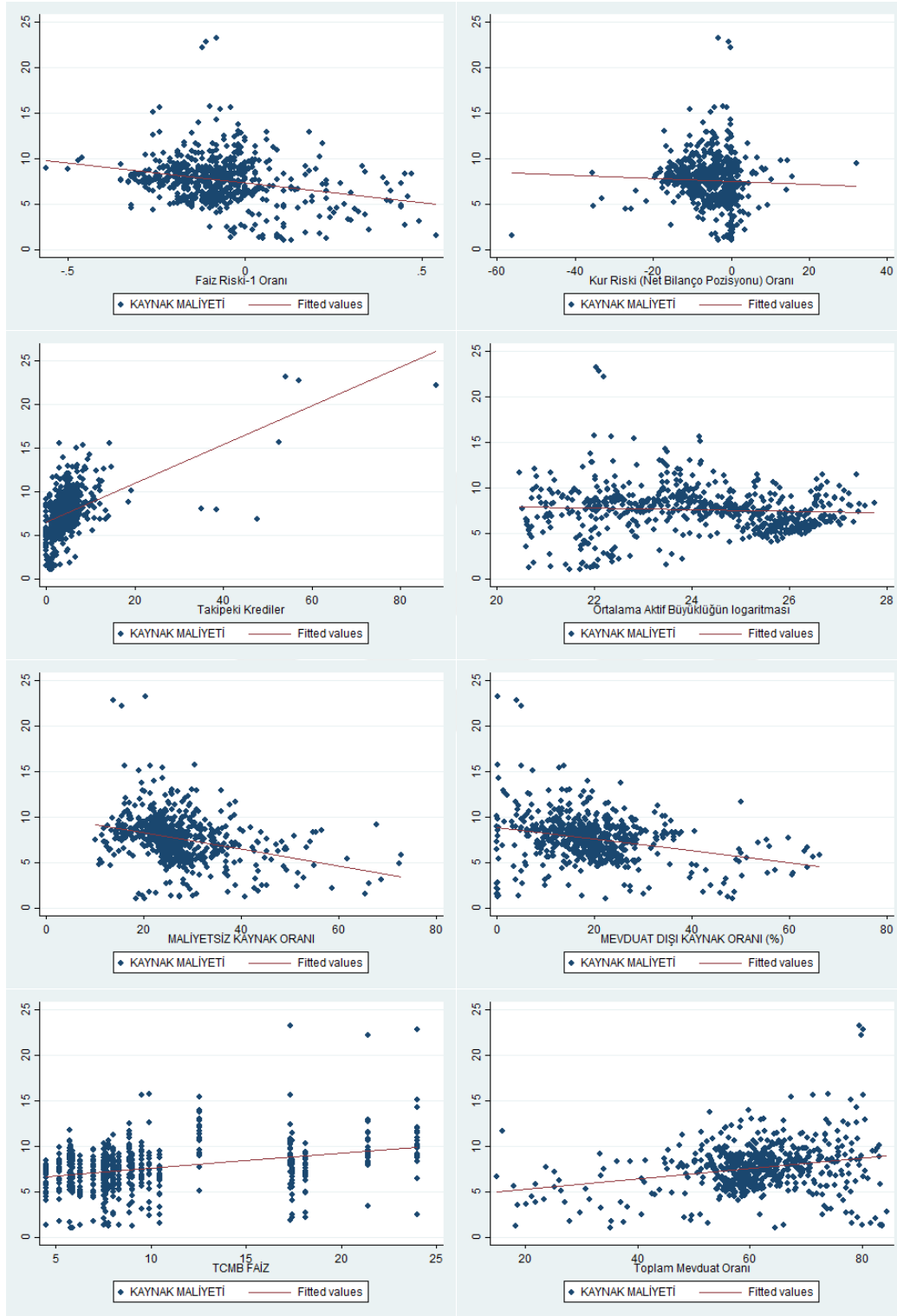
Model-1:

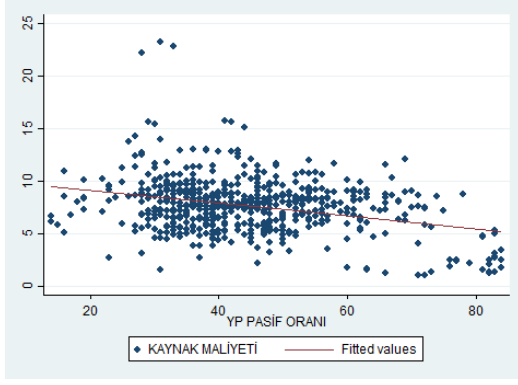

Model-2:

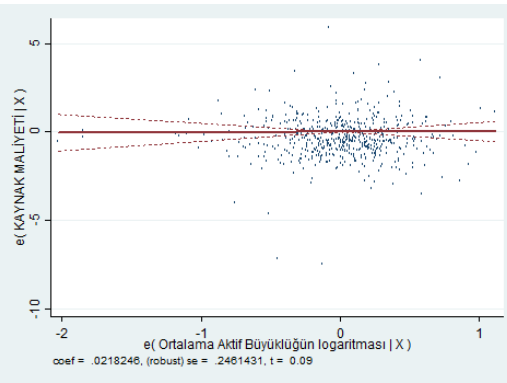
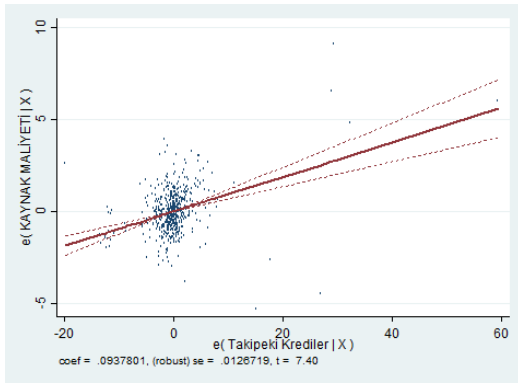
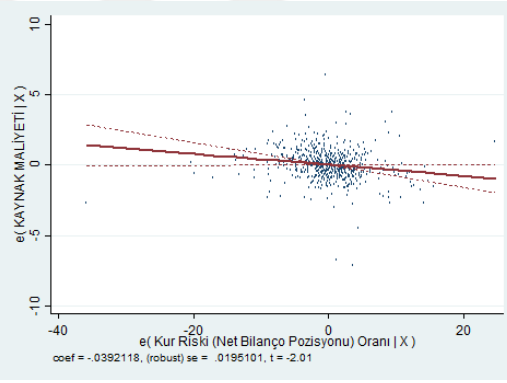
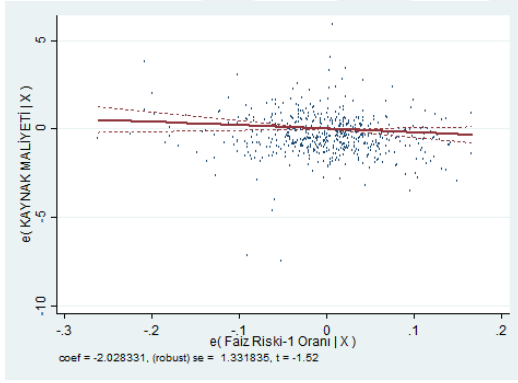

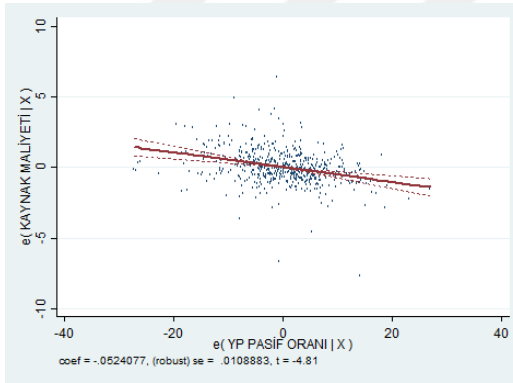
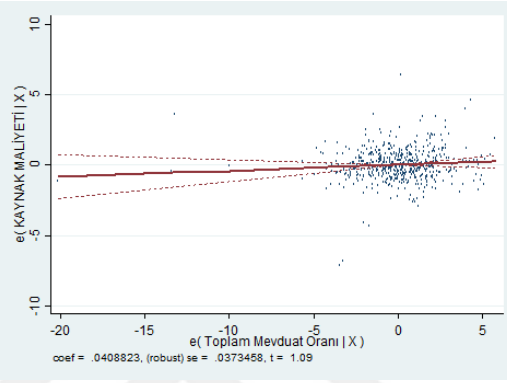
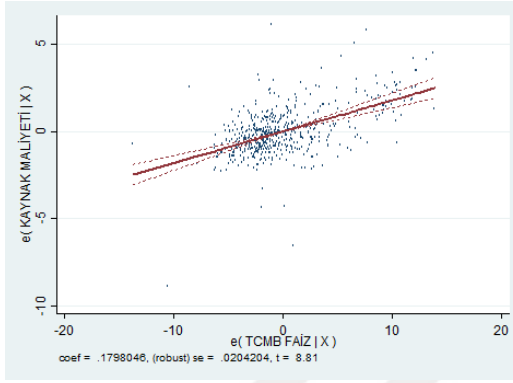
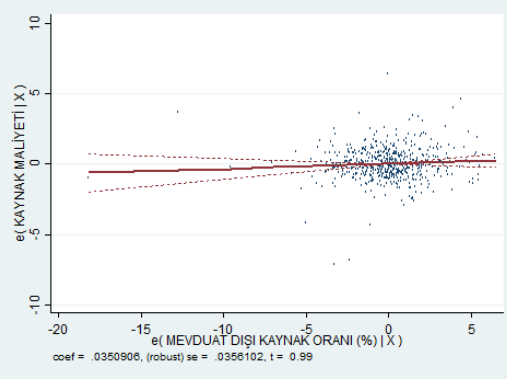
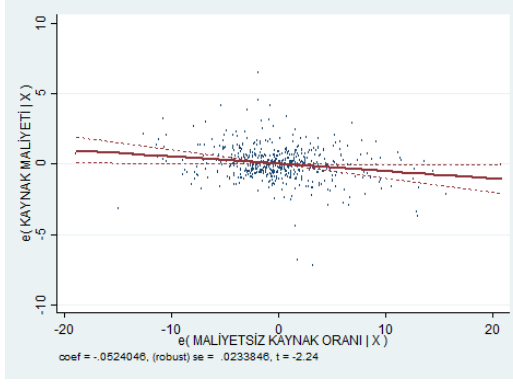
Model 3

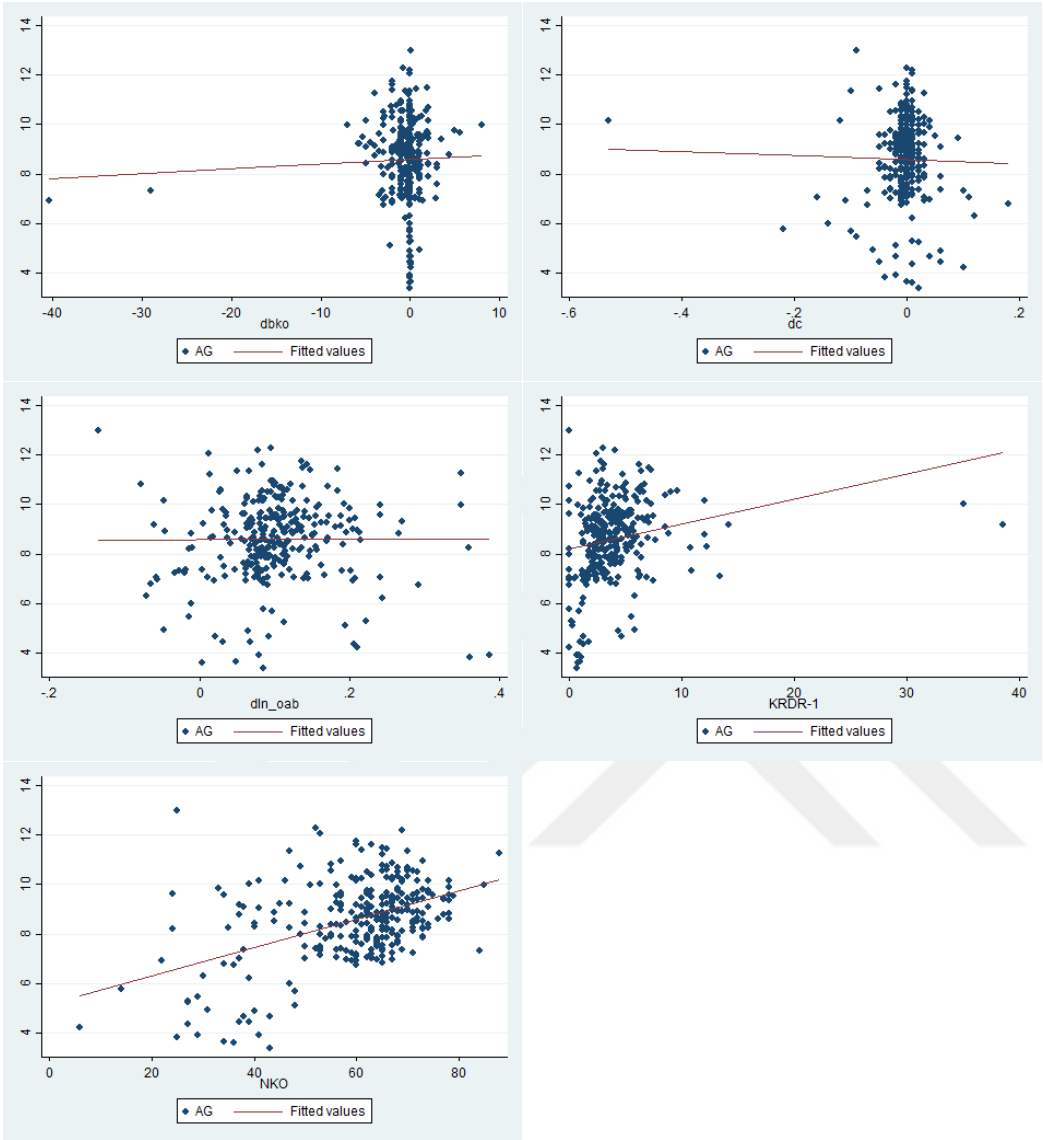

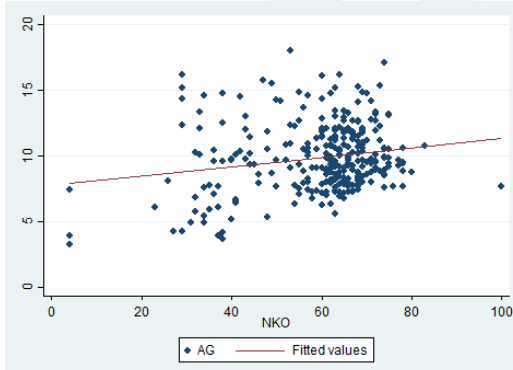
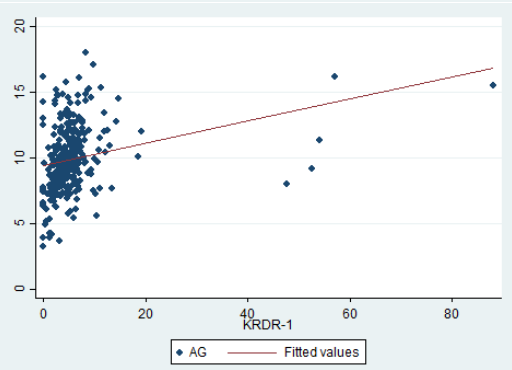
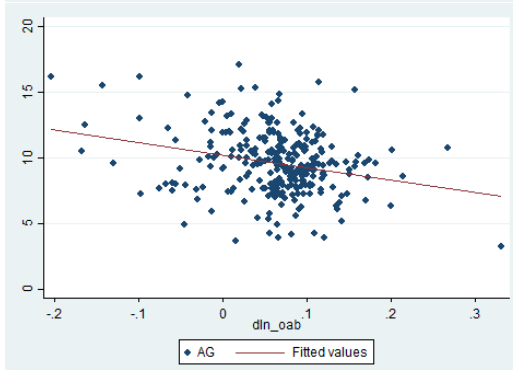
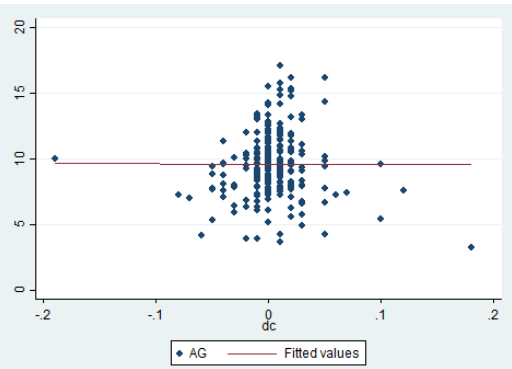
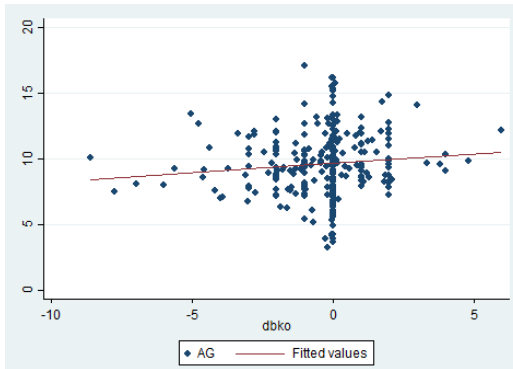
Model 3:

Model 4

Model 4:

